

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

**КОЗАЦЬКЕ
ТРАДИЦІЙНЕ
ЧКРКЗ РОКИ!
2024**

**ТЕЗИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
НАУКОВО-ТВОРЧИХ РОБІТ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ**

ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ЗБІРНИК ТЕЗ

Всеукраїнська конференція
науково-творчих робіт
здобувачів освіти

**«КОЗАЦТВО – ТРАДИЦІЇ ЧЕРЕЗ РОКИ!»
2024**

30 жовтня 2024

Кривий Ріг
2024

УДК 94(477)

«Козацтво – традиції через роки!»: Збірник тез доповідей всеукраїнської конференції науково-творчих робіт здобувачів освіти. – Кривий Ріг: КРФК НАУ, 2024. – 169 с.

Збірник містить тези доповідей здобувачів освіти, викладачів та молодих спеціалістів, які представлені на Всеукраїнська конференції науково-творчих робіт здобувачів освіти «Козацтво – традиції через роки!», за тематичними напрямками історії України від давнини до сьогодення.

Посвідчення про реєстрацію в Державній науковій установі «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» № 813 від 05.10.2021 р.

Редакційна колегія: Кольчак М.М., Коваленко О.Ф.

Рецензент: Висоцька Л.В., кандидат педагогічних наук.

Тексти подаються у авторській редакції. Відповідальність за зміст та оформлення публікацій несуть автори.

ЗМІСТ

Євсєєв Ю. МОРАЛЬНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЗМУ	5
Висоцька Л. КОЗАЦЬКА ДИПЛОМАТІЯ ТА ПЕРЕГОВОРИ: РОЛЬ КОЗАЦТВА В МИРНИХ УГОДАХ ТА МІЖНАРОДНИХ СПРАВАХ	9
Кондратинська М., Калачова М., Гуртовий Я. НОВОМОСКОВСЬК – МІСТО КОЗАЦЬКЕ	12
Марченко В., Рябоконт М. ТРАНСИЛЬВАНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО ЯК СОЮЗНИК ГЕТЬМАНЩИНИ ЗА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО	15
Будовська Д. ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА ДУМКА КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ.	17
Висоцький І. КОЗАЦЬКИЙ УСТРІЙ: АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РОЛЕЙ І ПОСАД.	22
Льченко І. ВІРА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА КОЗАЦЬКОГО ЖИТТЯ	25
Прокопенко П. НІКОПОЛЬЩИНА – ФОРПОСТ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА	28
Парфенчук Б. Дяченко І. ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ І ВІЙСЬКОВИЙ ЦЕНТР	32
Домніна Г., Вахно Д., Сорокопуд В. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА, ЛІТОПИСНІ ДЖЕРЕЛА, КЛЕЙНОДИ, КОЗАЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ЯК СКАРБ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ	36
Бережна А. БУТТЯ І ПРОМИСЛИ КОЗАКІВ	41
Крикун М. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА	44
Ялова Ю. ОДЯГ КОЗАКІВ – ЗАПОРОЖЦІВ	47
Деревецька П. ІВАН БОГУН: ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ НОВАТОРА КОЗАЦТВА	50
Менегатті Д. РЕОРГАНІЗАЦІЯ КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ САГАЙДАЧНОГО	54
Шаповал А. ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	58
Асмолов С. КОЗАЦЬКІ РОЗВІДУВАЛЬНІ МЕТОДИ ТА СУЧАСНІ ДРОНИ	60
Булч Я., Лабєцька К. ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ФІКСАЦІЯ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.	63
Пасічна О., Артюх М., Левченко Д. ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІСТОРИЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ (НАЗВИ ЗБРОЇ) КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ	66
Габовський Г., Данилова Л. ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО КОЗАЦЬКЕ МИНУЛЕ ЗАСОБАМИ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА	69
Лебединський А. РІДНЕ МІСТО МОЄ, ЯК ТЕБЕ НЕ ЛЮБИТИ	73
Матвійчук Н. ДУХОВНА СВЯТИНЯ РІДНОГО КРАЮ	75
Сліпченко М., Осінний Р. КОЗАЦЬКІ ПІСНІ — РЕЛІКТОВЕ МИСТЕЦТВО	77
Бакай С., Українцева Я. АНТОНІВЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА – ОПЛОТ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ	79
Онищенко М. ПОСТАТЬ ПЕТРА КАЛНИШЕВСЬКОГО В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ КРИВОРІЖЦІВ. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СКУЛЬПТУРИ ОСТАННЬОГО ГЕТЬМАНА В КРИВОМУ РОЗІ	82
Савченко О., Маркова Д., Іванішко Т. СЛАВНІ СТОРІНКИ КОЗАЧЧИНИ У РОЗРІЗІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКОГО	84
Турко Т., Ткаченко Г., Білоус К. НЕПЕРЕЛОМНІ КОЗАКИ. ВАМ ЛИНЕ СЛАВА КРІЗЬ РОКИ	86
Тітова М., Кайко Є. ВЕЛИКИЙ ЛУГ	90

Жадан Є. САДИБА ДАРАГАНІВ У ПОКОРЩИНІ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ – НАЙДАВНІША ЗІ ЗБЕРЕЖЕНИХ З ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ	92
Апанасько О., Гах К. УРБАНОНІМНИЙ ПРОСТІР КРИВОГО РОГУ: ПОЛЬСЬКЕ ОБЛИЧЧЯ	95
Туржанська С. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА	98
Микольченко В. ГЕРОЇЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	100
Марущак Я., Тігінян В. ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	104
Олійник І. «ПОВЧАННЯ ДІТЯМ» ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА ЯК ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 15	107
Косяк А. КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА – УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА 37	110
Капелюшна А. ІКОНОГРАФІЯ ТА ОБРАЗИ КОЗАКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ	114
Привалова Е., Андріященко В. ПРАВОПИС 1928 РОКУ: ВІДНОВЛЕННЯ ТА УНІФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	118
Білокриницька Л. КОЗАЦЬКА ЕПОХА У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	122
Якубовська М., Даньшова В. МІФОЛОГЕМА ІДЕЇ КОЗАЦТВА У СИСТЕМІ ДУХОВНИХ КООРДИНАТ ЧАСУ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПИСЬМЕННИКА- ВОЇНА МИКОЛИ КРАВЧЕНКА	125
Прокопенко О. БОГДАН ГАВРИЛИШИН: ЗАЛИШАЮТЬСЯ УКРАЇНЦЕМ	128
Троян О. НЕСТОР МАХНО – «БАТЬКО МАХНО» 9 НЕСТОР МАХНО – «БАТЬКО МАХНО»	131
Ніколенко А. ОЛЕНА ТЕЛІГА: ВІДВАЖНА ЖІНКА, ЩО ВІДДАЛА ЖИТТЯ ЗА СВОЇ ПЕРЕКОНАННЯ	133
Чергик М., Воронін А. МИХАЙЛО БОЙЧУК І УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР У МИСТЕЦТВІ	137
Кравченко А., Лукаускас В., Сітковський Я. ВИДАТНІ ПОСТАТІ УКРАЇНИ	139
Вовк Д. ІВАН ЯКОВИЧ ГОРБАЧЕВСЬКИЙ – «УКРАЇНСЬКИЙ СКАРБ» З ВСЕСВІТНІМ ВИЗНАННЯМ	141
Терьошина В. ДОСЛІДНИК КРИВОРІЗЬКОГО ЗАЛІЗОРУДНОГО БАСЕЙНУ МАРТИН ШИМАНОВСЬКИЙ: БІОГРАФІЯ ТА ІСТОРИЧНІ ФАКТИ	144
Грищенко Я. ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА: АНАЛІЗ ЗНАХІДОК	148
Тімко М., Ткаченко С. КОЗАКУВАТИ – СПРАВА НЕ ПРОСТА	151
Макаренко А., Скоропад В., Лабецька К. ПЕРМАКРИЗА: ЖИТТЯ У СТАНІ ПОСТІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ	155
Литвиненко С. УКРАЇНА В СУЧАСНІЙ ВІЙНІ	158
Лабецька К., Мішурова Є. АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ?	161
Козар А. КУЛЬТУРНА АНЕКСІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СПАДЩИНИ НА ТОТ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	164
Ткалик Р. ВІДОБРАЖЕННЯ КОЗАЦТВА В КІНЕМАТОГРАФІ	166
Заремба В., Манілова Т., Ягин А. ЛІТОПИС САМІЙЛА ВЕЛИЧКА ЯК ОРИГІНАЛЬНИЙ ТВІР КОЗАЦЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ	168

ЄВСЄЄВ Ю.О
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 1 КУРСУ (МАГІСТР) ГРУПИ IST1-M24
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: К.Ф.Н. СУЛЯТИЦЬКА Т.В.
КАМ'ЯНЕЦЬ – ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

МОРАЛЬНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНТЕКСТІ ПАТРІОТИЗМУ

Сьогодні питання розвитку української державності та інтеграції України у світове і європейське співтовариство нерозривно пов'язане з орієнтацією на духовні цінності та морально-етичні засади української нації. Національно-патріотичне виховання, побудоване на народних традиціях і найкращих досягненнях національної та світової історичної спадщини, відіграє ключову роль у консолідації суспільства і нації. Українському суспільству, як ніколи раніше, необхідна активна участь у розвитку духовності. Важливо формувати різнобічно розвинених, національно свідомих та освічених громадян, здатних до самовдосконалення та саморозвитку.

Метою цієї статті є аналіз витоків українського козацтва, висвітлення патріотичних аспектів його моральних та історичних цінностей, а також сприяння національно-патріотичному вихованню, що ґрунтується на традиціях українського народу та світовій історичній спадщині.

Популяризація моральних і історичних цінностей українського козацтва залишається в центрі уваги науковців, зокрема, працівників Черкаського національного та Черкаського державного технологічного університетів. Останні дослідження і публікації свідчать про активний розвиток цієї теми на науково-теоретичному, методологічному та практичному рівнях. Відомі історики, такі як М. І. Бушин, А. Г. Морозов та В. М. Лазуренко, розкривають різні аспекти методології духовно-морального виховання у своїх працях. Серед багатьох публікацій варто відзначити творчість М. І. Бушина [4] та дослідження В. Смоля, В. Степанкова, О. Гуржія й інших, що вивчають історію козацтва.

За думкою науковців, козаки — це народність, яка виникла на початку нової ери в результаті змішування Туранських племен скіфського народу кос-сака з приазовськими слов'янами метео-кайсарів та деякими елементами аланів. Археологічні знахідки і давні записи дозволяють простежити історію козаків на понад два тисячоліття. У різних джерелах їх імена з'являються як Коссахи, Касаги, Казяги та інші, і в грецьких (Страбон), і в тюркських, і в російських літописах.

Назва "коссахи" перекладається з мови скіфів як "білі Сахи" або "Білі Олені", і ця символіка відображена у гербі козаків, на якому зображений білий олень, поранений стрілою. Вважається, що держава Коссак досягла свого розквіту в кінці X століття, коли князь Мстислав Володимирович заснував державу Томаторкань, яка простягалася від Дону до Кубані і навіть до Курська та Рязані.

Хоча у 1060 році ця держава розпалася, територія Коссак зберегла незалежність ще півтора століття. Історичні джерела вказують, що з приходом монголо-татар у 1223 році козаки приєдналися до татар і боролися проти Русі на річці Калці. Після того, як вони стали частиною Золотої Орди, козаки зберегли автономні права, свою мову, віру і церкву. З часом, козаки взяли участь у повстанні князя Дмитра Московського, воюючи на його боці в Куликовській битві у 1380 році. Однак Куликівська битва не принесла звільнення Русі і стала фатальною для козаків. Татари змусили їх залишити береги степового Дону, відтіснивши на північ до верхів'їв річок Ками, Північної Двіни та навіть Білого моря. На початку XVI століття козаки Верхнього Дону, об'єднавшись із ногайськими та астраханськими, почали повертатися на свої історичні

землі — на Нижній Дон. У цей період вони вступили в активну боротьбу з турками і татарами, пов'язавши свою долю з двома династіями: Рюриковичами в Московії та Гедиминовичами в Литві.

Проте не всі козаки погодилися з таким союзом. У відповідь на цю політику виникло дві козачі "річкові республіки" — на Дону і на Нижньому Дніпрі, які стали осередками відродження козачої незалежності [1].

Виникнення козацтва вважається ключовим етапом у формуванні українського народу і державності. Важливість козацтва в соціально-політичному житті України була настільки велика, що терміни "козаки" та "країна козаків" у XVI-XVIII століттях використовувалися для позначення всього народу і держави (задовго до визнання терміна "українець" і назви "Україна"). У цей період козацтво стало національним символом, носієм етносу та захисником національних інтересів і віри [2, с. 75].

Безпосередні причини виникнення українського козацтва сформувалися наприкінці XV століття. Ситуація в Україні у той час була вкрай складною. Об'єднані турецько-татарські війська здійснювали напади на міста та села, забираючи в рабство десятки тисяч людей. З моменту утворення Кримського ханства до кінця XV століття на українські землі відбулося понад 40 нападів, зокрема 31 на Поділлі, 9 на Руське воєводство, 7 на Волинь, 4 на Київщину та 8 на Белзьке воєводство. Ці напади призвели до часткового або повного спустошення окремих міст і регіонів. Татари захопили близько 220 тисяч українців, і работоргівля стала важливим джерелом прибутку для Кримського ханства, що перетворило напади на українські землі на основне заняття татар. Таким чином, агресія турецько-татарських військ загрожувала самому існуванню українського народу — в XVI та першій половині XVII століття демографічні втрати України від татарських набігів становили близько 653 тисяч осіб [5, с. 92].

Україна потребувала такої соціальної сили, яка могла б стати провідною верствою народу і творцем нової держави. Важливими були також економічні чинники, зокрема посилення феодалної залежності селян, нестача власних земель для обробітки та привабливість нових вільних земель на півдні Київщини, Поділля та безмежні степи Дикого Поля за порогами Дніпра. Виникнення українського козацтва також було зумовлено вимушеними втечами селян і міщан від магнатів і шляхти до вільних земель, які потрібно було захищати.

Необхідність збройного захисту від постійної загрози татарських і турецьких нападів, а також від військових наступів литовської та польської адміністрації змушувала хліборобів і ремісників ставати професійними воїнами. Так і виникло козацтво.

З появою козацтва відбулося заселення та відродження спустошених ханськими ордами українських земель Подніпров'я. У вільних подніпровських просторах українські селяни рятувалися від феодално-кріпацького гніту та іноземного панування. У таких умовах, на небезпечному прикордонні з Диким Полем, козацтво набула напівгосподарського, напіввійськового характеру, поєднуючи працю на землі зі збройною боротьбою проти турецько-татарських нападів. Козаки жили у зимівниках, хуторах і селах разом із родинами, за що отримали іронічні прізвиська, такі як «сидні», «гнездюки» та «баболуби». Поселення розросталися, перетворюючись на хутори, села і містечка.

На території, освоєній козаками, розвивались різні ремесла. Через ці землі проходили важливі торгові шляхи. На початку XVI століття українські поміщики, які володіли великими землями степового прикордоння, почали організовувати оборону населення та залучати козаків для охорони. Відомими організаторами оборони прикордонних земель були Костянтин-Василь Острозький, Предслав Лянскоронський, Остафій Дашкевич та інші. Вони організували козацькі походи на Крим, звільняючи чимало полонених [4, с. 105]. Польський уряд також залучав українське козацтво для своїх цілей. У червні 1572 року, за указом польського короля Сигізмунда II Августа, було сформовано наймане військо з українських козаків (300 осіб) для охорони південних і східних кордонів та боротьби з українським

національно-визвольним рухом. Козаків, що входили до складу цього війська, внесли в спеціальний реєстр, звідки походить назва "реєстрові козаки". Польський уряд визнавав козаками лише реєстрових козаків, які офіційно називалися Низовим або Запорозьким військом. У 1578 році король Стефан Баторій збільшив реєстр до 600 осіб.

Реєстрові козаки отримали власну військоvu, адміністративну та судову юрисдикцію, були звільнені від податків і повинностей. Вони мали право володіти землею, займатися промислами та торгівлею, а також отримували державну платню. Реєстрові козаки самостійно обирали гетьмана та козацьку старшину на козацькій раді. У 1648 році більшість реєстрових козаків приєдналася до армії Богдана Хмельницького.

У першій половині XVI століття українське козацтво активно зростало, про що свідчать численні скарги татар і турків та їхні вимоги "приструнити козаків". Приблизно в той же час, коли виникло українське козацтво, сформувалося російське козацтво на Дону, яке складалося, насамперед, із селян, які тікали від кріпосного гніту.

Історія донського козацтва — це історія безперервної боротьби на степових просторах південних рубежів російської держави. Як зауважив Лев Миколайович Толстой: "Кордон породив козацтво, а козаки створили Росію". Першою донською станицею російського козацтва вважається станиця Раздорська, дата її виникнення стала відправною точкою в історії Донського козацтва. Донське козацтво охоплювало частини Ростовської, Волгоградської, Воронежської, Луганської областей і Калмикії. Донські козаки були найбільш численними серед груп російського козацтва. Під час воєн у козаків обирали похідного отамана з необмеженими повноваженнями. Військо ділилося на сотні та півсотні, очолювані сотниками, п'ятидесятниками та хорунжими. Для захоплення військової здобичі донці організовували набіги на турецькі володіння на узбережжі Азовського, Чорного та Каспійського морів. У процесі соціального розшарування виділилися дві групи козаків: домовиті (або старожили), переважно низові, та голота — головним чином з селян-втікачів, які селилися в верхів'ях Дона та не маючи господарства, легко приєднувалися до набігів і повстань [3, с. 89].

У другій половині XVI століття українське козацтво продовжувало зростати та освоювати нові території. Більшість козаків проживали в слободах, хуторах і містечках, їх називали "волосними" або "міськими". До початку XVII століття козаки заселили землі від Північного Донця до Дністра, що охоплює значну частину нинішніх Дніпропетровської, Полтавської, Черкаської, Кіровоградської та частково Одеської, Миколаївської, Херсонської та Донецької областей. Деякі козаки тікали далі на південь, до пониззя Дніпра, у важкодоступні степи за дніпровськими порогами, їх називали "низовими" або "запорозькими".

У той час нижню течію Дніпра перекривали дев'ять порогів, висота яких досягала 4-7 метрів. Долаючи такі перешкоди, козаки зміцнювали свої поселення, використовуючи дерева, та називали ці укріплення "січчю" [4, с. 67]. Назва "Січ" походить від слова "сікти" або "рубати" і спочатку вживалася для позначення укріплень з дерева і хмизу. Часто замість слова "Січ" використовували термін "Кіш" (з тюркського — військова ставка, місце, де перебуває вождь).

Створення Запорозької Січі стало потужним імпульсом для консолідації українського козацтва, формування його самосвідомості та утвердження організаційної структури. Перша велика Січ була заснована на початку 50-х років XVI століття на острові Мала Хортиця (тепер на території міста Запоріжжя) Дмитром Вишневецьким («Байда»), українським князем зі старовинного волинського роду Гедиміновичів, власником земельних маєтків у Кременецькому повіті, який займав високу посаду черкаського і канівського старости. Все своє свідоме життя Дмитро Вишневецький присвятив боротьбі проти татарських і турецьких загарбників, просив підтримки у литовського, польського та московського урядів, але допомоги не отримав.

Українське козацтво, як історична спільнота українського народу, є втіленням національного характеру, сили і мужності, традиційного способу життя та діяльності українців. Воно символізує невмирущість української нації, її демократичне і вільне існування

серед європейських держав. Заглиблення у величну історію козацтва та усвідомлення його безсмертних традицій дедалі більше українців може стати запорукою відродження великої та багатой України. Адже за науковими дослідженнями та народними переказами козацтво завжди вважалося цвітом української нації, рушійною силою державотворення та носієм української національної ідеї.

Неоціненна роль козацтва полягає у військово-патріотичному та духовному вихованні молоді, а також в опануванні основами військово-спортивної підготовки. Українське козацтво продовжує використовувати найкращі надбання попередніх поколінь, утверджуючи, розвиваючи та захищаючи національну ідею, сприяючи захисту політичних, економічних, культурних і історичних досягнень українського народу. Воно також активно бере участь у забезпеченні духовного розвитку, фізичного здоров'я та високої моральності суспільства.

Відродження історичних, патріотичних, господарських і культурних традицій українського козацтва є головним завданням численних козацьких організацій. Важливо інформувати суспільство про козацький рух, його плани, зібрання та заходи через засоби масової інформації. Відкритий діалог з суспільством і державними чиновниками, а також позиція козацтва щодо актуальних проблем сьогодення можуть стати засобом популяризації самого козацтва.

Безумовно, зараз настав час для законодавчого оформлення козацького руху і його розвитку на благо українського народу. Адже внутрішній світ кожного українця, а також нації в цілому, потребує реального втілення національної свідомості, яка є глибинною суттю українства. Незбагнений поклик незборимої української душі, що через століття поневірян прагне до волі, рано чи пізно перемаже. І саме козацтво є втіленням цього прагнення [7].

Література:

1. Поліщук Н. С., Пономарьов А. П. (ред.). *Українці*. – М.: «Наука», 2000. – Інститут етнології та антропології РАН.
2. Голобуцький В. А. *Українські козаки*. Велика радянська енциклопедія.
3. Бушин М. І. *Про виникнення козацтва в Україні. З історії та культури лінійного козацтва Північного Кавказу*. Матеріали восьмої Міжнародної Кубансько-Терської науково-практичної конференції за ред. Н. Н. Великої, С. Н. Лукаша. – Армавір: Шуригин В. Є., 2012.
4. Савченко Н. Н., Філіппенко Р. І. *Історія України: конспект лекцій для студентів*. Рецензент: д-р іст. наук, проф. Олійник М. М. (Кафедра історичних дисциплін Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди). – Харків: НФАУ, 2002.
5. Козацтво і Запорозька Січ. *ria-msr.ru*, 2012.
6. Козацькі організації – Запорозька Січ – вільна козацька республіка. *Навчальні матеріали он-лайн: pidruchniki.com/17910211//kozatski_organizatsiyi*.
7. Соколовський В. *Питання відродження козацтва – незворотній процес*. – МО МГПО «Козацтво України», 2013.

ВИСОЦЬКА Л. В.
К.ПЕД.Н.
ВІДОКРЕМЛЕНОГО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

КОЗАЦЬКА ДИПЛОМАТІЯ ТА ПЕРЕГОВОРИ: РОЛЬ КОЗАЦТВА В МИРНИХ УГОДАХ ТА МІЖНАРОДНИХ СПРАВАХ

Дослідження ролі козацтва в дипломатії дозволяє зрозуміти, як українські військові формування впливали на міжнародні відносини у свій час. Це важливо для реконструкції історії України та її місця в європейській політиці. В умовах сучасних викликів, таких як геополітична напруга в регіоні, дослідження козацької дипломатії може слугувати уроком для сучасної зовнішньої політики України. Розуміння дипломатичних практик козацтва допомагає відтворити культурну спадщину, що може сприяти розвитку національної ідентичності та гордості. Вивчення козацької дипломатії дозволяє проаналізувати, як незвичні для свого часу форми дипломатії і перемовин могли впливати на міжнародні стосунки і вирішення конфліктів.

Дослідження взаємодії козацтва з іншими державами в мирних угодах відкриває нові перспективи для вивчення соціальних та політичних структур того часу. Вивчення історії козацької дипломатії може бути корисним для сучасних козацьких організацій, які прагнуть відродити традиції та впливати на сучасну політику. Ця тема не лише відкриває нові горизонти для історичних досліджень, але й має практичне значення для сучасного українського суспільства та його політики.

Інтерес до вивчення і різноаспектного дослідження теми козацтва виникав у науковців різних поколінь. Так, відомі історик Михайло Драгоманов [1] вивчав роль козацтва в українській історії. Хоча акцент був на військових подіях, але його праці заклали основи для подальшого аналізу козацької дипломатії. Олена Кульчицька [1] та Сергій Плохій [3] звернули увагу на дипломатичні аспекти козацького життя, акцентуючи важливість мирних угод та переговорів. Середина ХХ ст. - це період, коли з'являються перші систематичні дослідження дипломатичних практик козаків. Після здобуття незалежності України відзначається сплеск інтересу до теми козацької дипломатії. Дослідник Володимир Сергійчук [4] у своїй праці аналізує дипломатичні відносини козаків із сусідніми державами (Московія, Польща, Туреччина), досліджуючи конкретні мирні угоди та їхній вплив на формування української державності.

Один із найвідоміших сучасних істориків-дослідників С. Плохій, досліджує період Хмельниччини та діяльність козацької еліти у міжнародних відносинах. У його роботах розглядається Переяславська угода та її вплив на українську державність і дипломатію [6]. Дипломатичній діяльності Богдана Хмельницького також присвячені роботи В. Смолія, В. Степанкова та ін.

Сучасники намагаються осягнути сутність і значення козацької дипломатії через аналіз архівних документів, дипломатичних листів, угод та інші історичних матеріалів, наприклад: міжнародна переписка козацької старшини, мирні угоди тощо.

У колективній монографії «Дипломатія Українського Гетьманату в міжнародних політичних комбінаціях Раннього Нового часу (XVII-XVIII ст.)» С. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. визначають, що козацька дипломатія у міжнародних політичних комбінаціях раннього нового часу була складним і багатоетапним процесом, що формувався під впливом зовнішньої агресії, внутрішніх політичних амбіцій та пошуку оптимальних міжнародних союзів. У цей період Український Гетьманат опинився на перехресті між

могутніми імперіями — Московським царством, Річчю Посполитою, Османською імперією та іншими європейськими державами. Це змушувало українське керівництво вести активну дипломатичну діяльність, балансуєчи між зовнішніми гравцями для збереження автономії і політичного впливу [5].

Так, можемо виокремити основні напрямки дипломатії Українського Гетьманату:

- Дипломатія з Московським царством. Після укладення Переяславської угоди 1654 року відносини з Московським царством стали головним напрямком дипломатичної діяльності Гетьманату. Попри те, що угода з Москвою передбачала збереження автономії Війська Запорозького, з часом Москва почала обмежувати права Гетьманщини, посилюючи свою присутність і контроль. Українські гетьмани, такі як Богдан Хмельницький і його наступники, прагнули через дипломатію відстояти автономію. Особливо важливими були зусилля Івана Мазепи, який намагався вийти з-під московського впливу через союз із Швецією.

- Відносини з Річчю Посполитою. Гетьманат мав складні й мінливі відносини з Річчю Посполитою, яка тривалий час намагалася повернути контроль над українськими землями. Мирні угоди, такі як Зборівський договір (1649 р.) і Білоцерківський договір (1651 р.), стали спробами тимчасово врегулювати конфлікт між Військом Запорозьким і польською шляхтою. Найбільш амбітним проєктом у цьому напрямку став Гадяцький договір (1658 р.), який передбачав утворення федерації трьох народів — польського, литовського і українського. Хоча цей договір і не був повністю реалізований, він продемонстрував прагнення козацької старшини до більшої інтеграції у політичні процеси Речі Посполитої на рівноправних умовах.

- Дипломатія з Османською імперією та Кримським ханством. Козацькі гетьмани часто вступали у дипломатичні контакти з Османською імперією та її васалом — Кримським ханством. У різні періоди ці відносини змінювалися від військових конфліктів до союзницьких угод. Петро Дорошенко, наприклад, намагався укласти союз із Османською імперією для захисту української державності від агресії Польщі та Московії. Османська імперія гарантувала підтримку Гетьманату, але цей союз не приніс тривалих позитивних результатів для козацької держави.

- Союзи з європейськими державами. Українські гетьмани також активно шукали підтримку серед європейських держав. Найвідоміший приклад — союз гетьмана Івана Мазепи зі шведським королем Карлом XII під час Великої Північної війни. Цей союз мав на меті визволення України з-під московського панування і створення незалежної української держави. Хоча поразка у Полтавській битві (1709 р.) призвела до краху цих планів, сама спроба Мазепи показала прагнення Гетьманату до самостійної міжнародної політики.

- Міжнародне балансування. Ключовою стратегією дипломатії Гетьманату було балансування між великими державами, що постійно боролися за контроль над українськими землями. Козацька старшина маневрувала між Річчю Посполитою, Московським царством, Османською імперією та іншими європейськими гравцями, шукаючи вигідні союзи для забезпечення власних інтересів [5].

Ключові дипломатичні події та угоди

- Переяславська рада (1654 р.): Угода між Військом Запорозьким і Московським царством, що формально встановлювала військовий союз, але з часом призвела до централізації влади в Москві та обмеження автономії Гетьманщини.

- Гадяцький договір (1658 р.): Спроба включити Гетьманат у федерацію з Польщею та Литвою на умовах рівноправності, але політичні обставини перешкодили реалізації цього плану.

- Андрусівське перемир'я (1667 р.): Угода між Польщею і Московським царством, що розділила Україну на Лівобережжя під владою Москви і Правобережжя під владою Польщі, ставши серйозним ударом по єдності українських земель.

- Полтавська битва (1709 р.): Поразка союзників Мазепи і Карла XII у війні проти Московії, яка призвела до втрати можливостей для визволення України від московського контролю [5].

Дипломатія Українського Гетьманату в ранньомодерний період відображала складну гру на міжнародній арені. Гетьманат прагнув зберегти свою автономію і вплив в умовах постійного тиску з боку великих держав, використовуючи союзи, мирні договори та посередницьку роль у міжнародних конфліктах. Однак, через внутрішні суперечності і зовнішню агресію, ці дипломатичні зусилля не завжди приносили довготривалі результати, що зрештою призвело до втрати автономії і ліквідації Гетьманщини в другій половині XVIII століття.

Таким чином, козацтво виступало як важливий політичний і військовий фактор на міжнародній арені. Завдяки дипломатичним ініціативам, козацька старшина змогла встановлювати міжнародні контакти, укладати союзницькі угоди і брати участь у вирішенні регіональних конфліктів.

Козацтво було ключовим ініціатором укладання важливих мирних угод, таких як Переяславська угода, Зборівський та Гадяцький договори, що впливали на розподіл сил у Східній Європі. Незважаючи на змінні політичні обставини і тиск з боку великих держав — Московії, Речі Посполитої та Османської імперії — козацька дипломатія часто проявляла гнучкість, намагаючись забезпечити автономію та інтереси українських земель.

Загалом, дипломатична діяльність козацтва визначала долю України в період раннього нового часу, але також мала труднощі в реалізації незалежної політики через постійний зовнішній тиск. Козаки відіграли вагомий роль у формуванні політичної карти регіону, демонструючи дипломатичні вміння і прагнення до самовизначення.

Тема козацької дипломатії залишається актуальною для дослідження і розуміння як історії козацтва, так і розвитку української державності в контексті міжнародних відносин. Незважаючи на зростаючий інтерес, багато аспектів козацької дипломатії залишаються недостатньо вивченими, наприклад, детальні дослідження конкретних тактик ведення переговорів і їхніх наслідків для міжнародних відносин потребують подальшої уваги.

Література:

1. 1-А Андрійовська А. Літопис українського народу в графіці Олени Кульчицької. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/30/37.pdf
2. 1. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur.htm>
3. 2. Плохій С. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій / Авториз. пер. з англ. Миколи Климчука. — К.: Laurus, 2013. — 440 с.: 40 іл., 4 карти. — (Серія «Золоті ворота», вип. 5).
4. 3. Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького : укр. козацтво в міжнарод. відносинах XVI - середини XVII ст. / В. І. Сергійчук. — Київ: Україна, 1991. — 251, [2] с. : іл
5. 5 С. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. Дипломатія Українського Гетьманату в міжнародних політичних комбінаціях Раннього Нового часу (XVII-XVIII ст.). К.: Інститут історії України НАН України, 2022. — 512 с.
6. 4-п. Ploky S. The Gates of Europe : a History of Ukraine / Serhii Ploky. — New York : Basic Books, A Member of the Perseus Books Group, 2015. — 432 p.

КОНДРАТИНСЬКА М., КАЛАЧОВА М.
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ З КУРСУ ГРУПИ МХ-22
ГУРТОВИЙ Я.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ ГМ-23
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:ВИКЛАДАЧ ВИЩОЇ
КАТЕГОРІЇ КУЛИК В.І.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«НОВОМОСКОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ »

НОВОМОСКОВСЬК – МІСТО КОЗАЦЬКЕ

На березі Самари,
В дикому полі,
Серед лісів,
Серед густих дібров
Селились ті, що прагнули до волі,
Що за країну проливали кров
Л.Романенко

Історичні знання у часи війни набувають особливої гостроти та актуальності. Вони стають не просто інтелектуальним надбанням, а потужним інструментом для розуміння сьогодення та формування майбутнього.

Для України, яка вже кілька років веде війну за свою незалежність, знання історії є життєво необхідним. Вивчаючи історію України, ми розуміємо, що наша боротьба за свободу триває століттями. Ми бачимо, як імперські амбіції сусідніх держав завжди становили загрозу для нашої державності. Ці знання мотивують нас до боротьби і дають нам силу духу.

Наша Новомосковщина дуже багата на історію і тісно пов'язана із Запорізькою Січчю. Вивчення історії нашого краю займалося багато істориків. У тому числі і наші місцеві, такі як: А.Джусов, Н.Мосьпан, К. Мешко, В. Кісельов та інших.

Запорізьке козацтво виникло приблизно в другій половині XV — на початку XVI століття, тобто між 1450 і 1550 роках. 1576р – перша згадка про Самару – у грамоті Польського Короля Стефана Ботарія. До 1516 року козаки сформувалися як соціальна група і військова сила, яку визнавали великі сусіди: Кримське ханство, Туреччина, Литва, Московське царство.

Великий князь Литовський Сигізмунд I Старий своєю грамотою дарував вольність козаків, щоб залучити їх на свій бік у війні 1508-1514р між Польщею та Московією. Але дата публікації грамоти Сигізмунда I до нас не дійшла. Перша згадка про Самару, нині місто Новомосковськ (з 2024 Самар), з'являється в грамотах лише 1576 року. У 1736 році на місці Самари збудовано фортецю. У 1794 році вона отримала назву Новомосковськ.

Новомосковськ – колишня столиця козацької Самарської паланки, відомий за козацьких часів як Новобогородськ, заснований гетьманом Іваном Мазепою у 1688 році. На будівництві міста були задіяні 20 тисяч козаків з шести полків Гетьманщини.

У часи козацтва територія навколо Новомосковська (Самар) перебувала під впливом Запорізької Січі. Козаки використовували це місце як базу для своїх походів на Кримське ханство та інші військові експедиції. Новомосковськ був частиною Самарської паланки, однієї з адміністративно-територіальних одиниць Запорізької Січі.

З багатьох джерел відомо: Самарська паланка була найрозвиненіша, найбільше заселена і найбагатша. Наприклад, станом на 1755 рік у паланках, яким дозволялось мати

зимівники, їх було всього-431, з яких 253 у Самарській паланці. Адміністративний центр паланки - Самарь-Новоселиця, вважалось за найквітучіше місто запорозьких вольностей. Тут були добре розвинені землеробство, скотарство, рибальство, бджільництво, ковальська та деревообробна справи, торгівля. Самарська паланка в цілому стала потужною економічною та соціальною тиловою базою низових козаків. Поряд, на березі річки Самари у прадавньому лісі знаходився (як і нині) духовний центр запорозьких козаків, їхня святиня - Самарський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир.

Запорізькі козаки були не тільки відважними воїнами, але і ревними прихильниками православної віри, саме завдяки їм виник монастир з церквою на острові між Самарою і Самарчуком біля Новомосковська (зараз Самар)

Про нього у свій час писали історики церкви Гавриїл і Феодосій, цілий розділ присвятив святині Д.І. Яворницький у своїй праці «Історія запорізьких козаків»

Вперше згадується у історичних джерелах 1602 року. В окремих виданнях про рік заснування монастиря є суперечливі дані. Це пояснюється тим, що цінні архіви монастиря безслідно зникли в кінці 18 століття коли їх перевозили Катеринослав. По деяким джерелам монастир заснований у 1672-1688, по іншим у другій половині 16 століття (1576).

У першій половині XVIII століття. Самарський Пустельно-Миколаївський монастир став центром Північної околиці запорізьких вольностей у Новій Січі. Біля його стін постійно проводили два ярмарки, на які з'їжджалися люди не тільки з українських земель, але і з Дону, Курщини, Орлівщини, тощо

Монастир володів великими земельними ділянками, мав школи, лікарні, свічкові майстерні, пекарні, пасіки тощо. Казаки казали про свій монастир, про свою землю: «Це -рай Божий, це -свята Палестина, це дійсно новий Єрусалим».

У підземному храмі, який поступається лише підземним печерам Києво-Печерської лаври, жили, молились і ховались від ворогів казаки і ченці. Історики стверджують, ніби з підземного храму на протилежний берег річки Самарчук і до Троїцького собору козаки прорили під річкою таємний і досі не виявлений підземний хід.

У 1660, на Ігреському півострові в гирлі р. Самари, відбулася знаменита битва запорізьких козаків з кримськими татарами. На чолі козаків був кошовий отаман Іван Сірко. Січа була кровопролитною. Козаки знищили татар, відбили десятки тисяч полонених. Згодом Сірко відвідав Самарський Пустинно-Миколаївський монастир, на відбудову якого зробив пожертвування.

І ми жителі міста на Самарі пам'ятаємо і пишаємося, що на нашій землі ходив і діяв національний герой Іван Дмитрович Сірко.

З 1720 р. монастир особисто опікають та підтримують миргородський полковник Данило Апостол та його син Павло. Обитель, укріплена фортифікаціями, виявилася надійним форпостом запорожців у російсько-турецьких війнах 1735-1739 і 1768-1774 рр. Під її стінами будуть вщент розгромлені татарські війська Нуреддін-султана у 1736 р. та Калги-султана у 1769 р. Після зруйнування Січі, обитель знайшла, захисника та захисника та патрона в особі легендарного «Дикого попа» Кирила Марловського, з ім'ям якого пов'язане значне піднесення монастиря та будівництво на його території першого мурованого Миколаївського собору. Самарський монастир - унікальне явище в історії Присамарського краю, один з пам'ятників Запорозької Січі. В ньому знаходився шпиталь для поранених козаків.

Останній витвір козацького бароко – це наш Свято-Троїцький собор. Єдиний собор козацький, який залишився в такому бездоганному стані.

Новомосковський Свято-Троїцький собор - унікальна пам'ятка історії та архітектури, величний дерев'яний трьохпрестольний храм доби запорозького церковного зодчества. Собор зводився легендарним церковним зодчим Якимом Погрібняком протягом 1775-1778 рр., у містечку Самарчик- Новоселиця - центрі Самарської паланки на замовлення козацької старшини і особисто останнього кошового отамана Петра Калнишевського.

2 червня 1775 року, за декілька днів до знищення Запорізької Січі, почалося будівництво Свято-Троїцького храму. На раді «шановних батьків» Слободи запрошений з Харківської губернії народний майстер Яким Погребняк, за переказами, для більшої наочності свого задуму представив запорожцям сплетену з лози модель майбутнього храму. Запоріжці прийшли у захват від проекту. Разом з тим, вирішили, що не годиться в храмі Спасителя, розіп'ятого на хресті і прибитого до нього залізними цвяхами, вбивати в дерево залізні цвяхи. Так почалася історія повністю дерев'яного храму, викладеного «на шипах».

Дев'ятибанний дерев'яний собор став вершиною барокової здчеської традиції запорозьких майстрів. Храм мав три престоли: Святої Трійці, апостолів Петра і Павла та Трьох Святителів. У 1887-1888 рр. собор був перебудований із збереженням первинних форм майстром Олексієм Пахучим. Образ Новомосковського храму відображено на сторінках роману відомого українського письменника Олеся Гончара «Собор», що вийшов у світ в 1968 р. У цьому творі він символізує непереможний і вільний козацький дух, що об'єднує увесь український народ. Сьогодні Свято-Троїцький собор є пам'ятником величі української історії і культури та високої духовності козацького лицарства.

Отже, доходимо до висновку, козаки зробили значний внесок у розвиток Присамар'я. Вони забезпечували оборону регіону від нападів Османської імперії та Кримського ханства, а також розвивали господарство: займалися землеробством, скотарством, рибальством і торгівлею. Це сприяло економічному зміцненню території.

Досліджуючи історію нашого міста, ми відчули зв'язок часів і силу коріння, яке живило історію і яке живить сьогодні рідного краю. Адже ті молоді хлопці і дівчата, що б'ються зараз за незалежність України черпають свою енергію і насагу з тієї криниці, що жила в джерельцями мудрості і сили дідів і прадідів наших.

Закінчити свою доповідь я хочу даним слайдом на якому ми бачимо інтерпретацію картини українського художника Іллі Рєпіна "Запоріжці пишуть листа турецькому султану".

Створили цей шедевр у сучасних умовах бійці 112-ї бригади ТРО Сил оборони України та французький фотограф Емерік Луїссе. Фотограф проводить паралелі між нинішньою війною, яку ведуть українські воїни у протистоянні російській агресії, з битвами запорозьких козаків, які протистояли імперії Османа в 17 столітті. Свою роботу автор назвав "Здалеку, чуя відповідь козаків".

Література:

1. Історія Новомосковська А.Б Джусов., Пороги, 2003.-352с.
2. Історія запорізьких козаків: у 3т./ Д.І.Яворницький . Львів: Світ, 1990р.
3. Архів бібліотеки НФК УДУНТ (Новомосковський Фаховий Коледж Українського державного університету науки і технологій). (Дата звернення 04.10.2024 р.)
4. Новомосковський міський історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського. URL: www.facebook.com/groups/nmikm/ (Дата звернення 04.10.2024 р.)
5. Газета «Новомосковська правда» за 1991 р. - № 95,111,119.
№9 07.02.01. Стаття В. Кисельова.

МАРЧЕНКО В.О.
КАНДИДАТ ІСТОРИЧНИХ НАУК, ВИКЛАДАЧ
РЯБОКОНЬ М.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ ГР.ПТ-22-1/11
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ДНІПРОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІНЖЕНЕРІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ УДУНТ»

ТРАНСИЛЬВАНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО ЯК СОЮЗНИК ГЕТЬМАНЩИНИ ЗА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Трансильванське князівство у середині 17 ст. відіграло важливу роль у регіональній політиці Центрально-Східної Європи. Воно перебувало у складному геополітичному становищі, так як формально визнавало сюзеренітет Османської імперії і, разом з тим, прагнуло зберегти автономію та розширити свій вплив у регіоні. Князівство балансувало між інтересами великих держав: Османської імперії, Габсбурзької монархії та Речі Посполитої. Такої політики дотримувались правителі Дьєрдь II Ракоці (1648-1660) та Мігай I Апафі (1661-1690). Саме в цьому контексті розвивалися відносини з Військом Запорізьким.

Україна у цей період переживала бурхливі часи національно-визвольної боротьби під проводом Богдана Хмельницького. Обидві сторони, як Хмельницький так і Трансильванія, бачили в співпраці можливість протистояти спільним загрозам та реалізувати власні політичні амбіції.

Ключовими моментами у відносинах між Трансильванією та державою Б. Хмельницького були: укладення військово-політичного союзу між Богданом Хмельницьким та Дьєрдем II Ракоці у 1656 р.. Цей союз був спрямований проти Речі Посполитої та мав на меті розподіл сфер впливу в регіоні; спільні військові кампанії проти польських військ у 1657 р., які, втім, закінчилися невдачею для обох сторін [4]. У подальшому дипломатичні контакти між гетьманами Іваном Виговським та Юрієм Хмельницьким з трансильванськими князями, спрямовані на пошук підтримки у боротьбі проти Московського царства [1].

Співпраця між Трансильванією та Військом Запорізьким мала значний вплив на регіональний баланс сил. Вона послаблювала позиції Речі Посполитої, яка була спільним супротивником для обох сторін та створювала противагу зростаючому впливу Московського царства в регіоні. Також така співпраця давала додатковий аргумент у відносинах із Османською імперією, дозволяючи обом сторонам маневрувати у складній дипломатичній грі [2].

Крім політичної та військової співпраці, відносини між Трансильванією та Військом Запорізьким мали також культурний та економічний виміри:

1. обмін дипломатичними місіями сприяв культурному взаємообміну та поширенню інформації ;
2. Трансильванія часто виступала посередником у торгівлі між українськими землями та Центральною Європою;
3. князівство надавало притулок українським політичним емігрантам, що сприяло інтелектуальному та культурному обміну [3; 4].

Наслідки співпраці між двома державами були далекосяжні. Вона сприяла формуванню складної системи міжнародних відносин у Центрально-Східній Європі, де малі та середні держави намагалися зберегти свою автономію в умовах протистояння великих імперій. Це був досвід щодо створення антиосманської коаліції. Також відносини стали важливим фактором у

процесі формування національної ідентичності обох народів, підкреслюючи їхнє прагнення до самостійності та власного політичного вибору [5].

Отже, відносини між Трансильванським князівством та Гетьманщиною у середині 17 ст. були важливим елементом регіональної політики, що відображав складність та динамічність міжнародних відносин того часу. Ця співпраця, хоча й не завжди успішна, демонструвала спроби менших політичних гравців знайти своє місце у протистоянні великих держав та імперій, водночас зберігаючи власну ідентичність та автономію.

Література:

1. Горобець В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Московією та Варшавою, 1654-1665. Київ : Інститут історії України, 2016. 450 с.
2. Станіславський В. Запорозька Січ та Річ Посполита, 1686-1699. Харків : Фоліо, 2013. 356 с.
3. Олійник О. Торговельні зв'язки України в XVI-XVII століттях : монографія. Львів : Світ, 2020. 288 с.
4. Сас П. Політична культура українського суспільства (кінець XVI - перша половина XVII ст.). Київ : Либідь, 2019. 424 с.
5. Гаркуша А. Дипломатія в Центрально-Східній Європі: виклики XVII століття. Київ : Наукова думка, 2021. 380 с.

БУДОВСЬКА Д.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ ОПА 23-2/9
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ ВИЩОЇ КАТЕГОРІЇ
БУДОВСЬКА Н.А.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«АВТОТРАНСПОРТНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА ДУМКА КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ.

Склалося так, що з середини XVI ст. Україна втратила свою державність, усі землі України були захоплені сусідніми державами. Після Люблінської унії 1569 р. між Польщею і Литвою переважна частина українських земель опинилася під польсько-шляхетським пануванням. Закарпатська Україна належала Угорщині, Буковина - Румунії, Чернігівщина перебувала у складі Московського царства. Кожна з держав перетворювала захоплені землі на свої провінції.

Уже з тих часів політико-правова ідея українського народу була спрямована на возз'єднання своїх земель, на відновлення державності. Це була головна суспільно-політична, економічна, правова думка України. Але ця боротьба була неоднорідною, проводилася різними політичними колами, виражала інтереси різних верств українського населення. Однак у кінцевому підсумку вона зводилася до одного - єднання народу в єдину державу.

У другій половині XVII ст. на політичній карті Європи з'явилася українська козацька республіка з яскраво вираженими демократичними рисами політико-правового устрою та соціально-економічних відносин, її поява пов'язана з ім'ям видатного політичного і державного діяча Богдана Хмельницького. Він не лише поставив завдання створення незалежної держави, до складу якої мали увійти всі етнічні українські землі, а й зробив усе можливе для його вирішення.

У Гетьманській державі існували елементи республіканської форми правління. Гетьман обирався безпосередньо народом. Свої дії він мав погоджувати з генеральною старшиною. Найвища влада в державі поєднувала риси монархії (гетьман), аристократії (рада старшин) і демократії (генеральна рада). Найяскравішим виявом демократичних традицій залишалася виборність посадових осіб. За Б. Хмельницького влада тяжіла до монархії. За інших гетьманів - до аристократії чи станової демократії. У 1648-1649 рр. Б. Хмельницький висунув політико-правову ідею самовизначення України в межах Давньоруської держави на чолі з єдиновладним, самодержавним гетьманом-монархом.

У конкретних історичних умовах середини XVII ст. Б. Хмельницький пішов на підписання Переяславської угоди 18 січня 1654 р. Підписання Переяславської угоди стало поворотним пунктом в історії України, Росії і всієї східної Європи. Раніше ізольоване й відстале Московське царство зробило гігантський крок уперед на шляху перетворення на велику державу. А доля України стала в усьому - доброму й лихому - невід'ємно пов'язаною з долею Росії. Пізніше виникало багато всіяких конфліктів між цими державами. Вони були предметом різних теоретичних суперечок і політико-правових концепцій.

Вснедикт Мякогін та українець Михайло Грушевський вважали, що Переяславська угода була формою васальної залежності, за якої сильніша сторона (цар) погоджувалася захищати слабшу (українців), не втручаючись в її внутрішні справи. Українці ж зобов'язувалися сплачувати цареві податки, надавати військову допомогу і т. ін. Інший український історик - В'ячеслав Липинський - пропонує своє бачення: угода 1654 р. була не чим іншим, як лише тимчасовим військовим союзом між Москвою та Україною.

У козацько-гетьманську добу політико-правова думка України розвивалася в контексті правових документів, які відображали аспекти державного устрою і міжнародних відносин України, а також у руслі концепції просвітників щодо суспільства і держави. До важливих правових документів того часу можна віднести "Березневі статті", "Гадяцький трактат", "Угоду та Конституцію" Пилипа Орлика, **«Пакти і Конституції законів та вольностей Війська Запорозького»**. В них було закладено правову основу міжнародних договорів України з іншими державами, чітко простежувалися атрибути суверенітету української державності, визначалися конституційні засади державного і суспільного ладу.

"Березневі статті" від 27 березня 1654 р. передбачали збереження козацьких, міщанських і шляхетських прав, вольностей. Право українців самим визначати, хто до якого стану має належати. Право самостійно збирати податки. Право обирати гетьмана. Право самостійно вирішувати питання міжнародної політики (за винятком Росії і Туреччини). Зміст статей розкривав, з одного боку, демократичну сутність української державності, яка ґрунтувалася на принципі виборності вищих посадових осіб і суддів, з іншого - правові зобов'язання української сторони перед Московським царством, які передбачали військово-політичну єдність України і Московії та недоторканість суспільно-політичних порядків в Україні.

Після підписання Переяславської угоди українське суспільство розділилося на два табори. Перший табір "прозахідний". Його очолили І. Виговський, Ю. Жмирич, які засудили діяльність Б. Хмельницького в Переяславі. Їх підтримали і не прийняли присяги на вірність московському цареві київські митрополити Сильвестр Косів і Діонісій Балабан. Другий табір "промосковський". Його очолили полковник М. Пушкар, кошовий отаман Запорозької січі Я. Барабаш і представники вищого духовенства Іван Гізель, Л. Баранович, І. Галатовський. Однак і ці представники не бажали, щоб Україна була перетворена у провінцію Московії. Але їхні побажання мало турбували московського царя. 27 Липня 1657 р. помирає Богдан Хмельницький, його похованими у Суботіві. 26 серпня 1657 р. козацька Старшинська рада в Чигирині ухвалює рішення передати гетьманство Юрію Хмельницькому (синові). Зате, що він зовсім підкорився московському цареві, 25 жовтня 1657 р. в Корсуні Генеральна козацька рада визнає гетьманом України Івана Виговського, а Юрія Хмельницького звільняє. Наприкінці жовтня 1657 р., І. Виговський укладає союз зі Швецією. 6 вересня 1658 р. І. Виговський у м. Гадяч уклав угоду "Галицький трактат". Основні положення "Галицького трактату": *Україна на федеративних засадах як Велике князівство Руське входить до Речі Посполитої. *Гетьман стає цивільним і військовим правителем України, а спільний для всіх король обирається трьома народами. Передбачається існування власної скарбниці, монетного двору, війська, генерального трибуналу. *Без дозволу українського уряду коронне військо не має права входити на територію князівства.

Православне духовенство урівнюється в правах з римо-католицьким. а права унії обмежуються територією, на якій вона існує. Київська академія прирівнювалася до Краківської. 11 вересня 1659 р. кілька промосковських старшин - Т. Цицюра, В. Золотаренко, Я. Сошка - звинуватили під Германівкою гетьмана І. Виговського в тому, що "він продає Україну полякам" і повстали. Це був останній удар для гетьмана. 17 жовтня 1659 р., на знак протесту, І. Виговський відмовляється від гетьманства. На його місце промосковські старшини і полковники повертають Ю. Хмельницького, який того ж дня 17 жовтня 1659 р., підписує нову кабальну угоду в м. Переяслав з московським урядом. Документ мав назву "Переяславські статті". Тепер Російські воєводи мали право стояти зі своїм військом у Києві, Ніжині, Переяславі, Брацлаві, Умані. Україна повинна була повністю їх утримувати. Це була капітуляція, підкорення, окупація України.

Зрозумівши, якого лиха натворив молодий гетьман Ю. Хмельницький, козаки повстали проти нього. У січні 1663 р. пригнічений власною неспроможністю і становищем, що швидко погіршувалося, Ю. Хмельницький під тиском козацтва складає гетьманську булаву і йде в монастир. Україна вступила в добу Руїни. Козацька Україна розділилася на дві окремі

частини, кожна на чолі з власним гетьманом. Правобережна Україна, гетьман П. Тетеря - під Польщею. Лівобережна Україна, гетьман І. Брюховецький - під Москвою. Тепер вони вели війну між собою. Це був апогей Руїни.

Вирішальний етап у стосунках з Москвою настав під час гетьманування з 1687 до 1708 р. Івана Мазепи. 25 липня 1687 р. на річці Коломак у поході козаки обрали гетьманом І. Мазепу, позбавивши гетьманства І. Самойловича. І. Мазепа укладає політико-правовий документ - договір з московським урядом "Коломацькі статті", який визначав: 1. 30-тисячний реєстр козацького війська. 2. Збереження прав і привілеїв козаків. 3. Але московські воєводи залишались у Києві, Чернігові, Переяславі, Ніжині, Острі.

Іван Мазепа - найвидатніший гетьман України, тонкий політик. 21 рік він гетьманував, і намагався перетворити потенційно катастрофічну для себе ситуацію на особистий триумф. Мазепа був одним із найбагатших феодалів Європи. Мав близько 20 тис. маєтків. Основні політико-правові напрями діяльності гетьмана І. Мазепи: 1. Значну частину своїх особистих прибутків скеровує на розвиток релігії та культурних установ України. 2. Ревносний покровитель православ'я. 3. По всій Гетьманщині побудував цілу низку чудових церков (Мазепинське, або козацьке, бароко). 4. За гетьманування Мазепи Києво-Могилянська академія, завдяки його підтримці, досягла свого піку в будівництві нових корпусів і збільшенні кількості студентів до 2 тисяч. 5. Заснував багато шкіл і друкарень, щоб "українська молодь могла в повну міру своїх можливостей користуватися благами освіти". 6. Захищав як власні, так і загальноукраїнські інтереси, зберігаючи водночас добрі стосунки з Москвою. 7. Коли в 1689 р. на трон зійшов Петро I, гетьман застосував свої риси політика, щоб схилити царя на свою сторону. 8. Давав увесь час поради молодому царю, активно допомагав в походах на турків, татар. У 1696 р. доклав чимало зусиль для здобуття Азова (ключ в Азовське море). 9. Домігся дружби з Петром I. Козаки цій дружбі дали таку оцінку: "цар скоріше не повірить ангелові, ніж Мазепі". Російські урядники заявляли, що "ніколи ще не було гетьмана кориснішого і вигіднішого для царя, як Іван Степанович Мазепа". 10. Приєднує Правобережжя до Лівобережжя, об'єднує обидві частини України в одну.

На початку XVIII ст. у взаємовигідних стосунках між царем і Мазепою з'являється напруженість. У 1700 р. вибухнула велика Північна війна, під час якої Петро I перед українцями висунув нечувані раніше вимоги: 1. Козаки вперше повинні були воювати виключно за інтереси царя. 2. Замість того, щоб захищати свою землю від безпосередніх ворогів - поляків, татар, турків, українці були тепер змушені битися зі шведськими арміями у далекій Лівонії, Литві. 3. Втрати козаків сягали 50,60 і навіть 70% їх складу. 4. На чолі козацьких полків Петро I поставив російських і німецьких командирів, моральний дух козаків занепадав. 5. Козацькі полки почали використовувати як "гарматне м'ясо". 6. Усе це разом викликало занепокоєння як у козацьких військах, так і на їхній рідній землі серед селян і міщан. 7. Російські війська в Україні на війну не ходили, а чинили свавілля. "Звідусіль, - писав цареві Мазепа, - я отримую скарги на свавілля російських військ". 8. Гетьман Мазепа відчував постійну загрозу. Коли до Мазепи дійшли чутки про намір Петра I замінити його чужоземним генералом чи російським вельможею, це дало поштовх для пошуку іншого покровителя. 9. Коли польський союзник Карла XII, Станіслав Лещинський, став погрожувати нападом на Україну, Мазепа звернувся за допомогою Петра I. Той відповів: "боронися, як знаєш". Це була для Мазепи остання крапля. Петро I порушив зобов'язання обороняти Україну від поляків, що було основою угоди 1654 р. 10. Український гетьман І. Мазепа перестав вважати себе зобов'язаним зберігати вірність цареві.

Своє перше юридичне осмислення, оформлення й втілення знайшов у "Пактах і Конституції законів та вольностей Війська Запорозького", укладених 16 квітня 1710 р. між гетьманом Пилипом Орликом та старшиною і запорожцями, очолюваними кошовим К. Гордієнком. Пилип Орлик (1672-1742) - представник старшинського роду, генеральний писар. 5 квітня 1710 р. козаки у м. Бендери вибирають його гетьманом. При обранні були присутні 50 провідних представників старшин, 4 тисячі запорожців, 500 козаків із Гетьманщини

(представники). Події, які проходили в м. Бендери, історики, політики називають першою українською політичною еміграцією.

Конституція П. Орлика має велике значення як документ, який уперше в історії України на юридичному ґрунті фіксує принципи, що покладаються в основу державно-політичного устрою. Конституція складалася з 16 статей і починалася з урочистої декларації: "Україна з обох боків Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування". Визначалися кордони України з Польщею і Московією, передбачалося після закінчення війни підписання трактату зі шведським королем як постійним протектором України, закріплювалося право запорожців на повернення всіх відібраних у них земель і поселень, на відновлення колишнього статусу православної церкви під зверхністю царгородського патріархату.

Конституція передбачала розподіл влади між гетьманом, як вищою виконавчою владою, генеральною радою, як вищою представницькою владою, і генеральним суддею. Хоч прерогативи органів влади не були ще чітко визначені, все ж тогочасна конституція наближалася до реалізації принципів розподілу влади. Було здійснено спробу узагальнити суспільно-політичний устрій козаччини на основі державницьких традицій пращурів українства та політичного досвіду Запорозької Січі, досягнень західноєвропейської політико-правової науки.

Завершили перший етап українського конституціоналізму Решетилівські 1709 р. та Петербурзькі 1728 р. конституції, які зводили нанівець політичні права Гетьманщини, ухвалені за доби Б. Хмельницького. Крапку на праві українського народу на політичне самовизначення поставила Катерина II та створена нею II Малоросійська колегія, скасувавши у 1764 р. Гетьманство, а залишки автономії - упродовж наступних двох десятиліть.

«Історію русів» не без підстав називали Декларацією прав української нації. Але насправді вона є гімном природних, божественних, історичних, моральних прав кожного народу на державну незалежність, права на боротьбу з гнобителями. Трактат підготовлено на засадах відомої з часів Д. Локка на Заході платформи "рівноваги влади" - інтелектуальної й моральної течії, яка визнає, насамперед, політичні й економічні права особистості, її абсолютну цінність, свободу привілейованих верств, рівність серед рівних того ж кола громадян, існування невід'ємних природних прав індивіда, суспільно-договірний характер держави, зверхність законів у суспільних відносинах. На думку автора "Історії русів", створивши власну Київську державу, український народ згодом втратив державну самостійність, об'єднавшись на добровільних засадах з рівними Україні Польщею та Литвою у федеративній Речі Посполитій. І лише тому, що польські королі почали позбавляти українців прав і вольностей, переслідувати православну віру, козаки підняли повстання. "Історія русів" переконливо доводить, що тиранське, насильницьке правління в Україні ніколи не було тривким і довгочасним, бо народ умів боронити свою свободу. Він виходить з платформи рівності народів, гостро виступає проти національної зверхності. В політичному трактаті засуджується багатство, набуте за рахунок власного народу, зрадництво української шляхти. Твір сповнений поваги до простолюття, кріпаків, рядового козацтва.

Таким чином, у ході боротьби проти польського і російського колоніалізму українська політико-правова думка XVI-XVIII ст. збагатилася важливими ідеями державної незалежності й автономії, суверенітету і рівності, волі і демократії, правди і справедливості.

Отже, названі правові документи закріплювали державний статус України, визначали конституційні основи суспільного і державного ладу, її міжнародно-правову суб'єктність.

Література:

1. Історія українського козацтва: нариси у 2-х т. / Редкол. В. А. Смолій та ін. - К: Вид. дім Києво-Могилянської академії, Т. 2. 2007. - 723 с.

2. Яворницький Д. І. Історія запорозького козацтва. - К: Наукова думка, 1991. - Т. 3. - 592 с.

3. *Уривалкін О. М.* Таємниці історії України (загадки, події, факти). - К: КНТ, 2006. - 403 с.
4. Історія українського козацтва: нариси у 2-х т. / Редкол. В. А. Смолій та ін. - К: Вид-дім Києво-Могилянської академії, Т. 1. 2006. - 799 с.
5. *Білоцерківський В. Я.* Історія України: навчальний посібник. - К: Центр учбової літератури, 2007. - 535 с.
6. Історія України: Навчальний посібник / Під ред. М. О. Скрипника. - К: Центр навчальної літератури, 2003. - 366 с.
7. Історія України. Документи. Матеріали: посібник для студентів вузів / Укладач В. Ю. Король. - К: Академія. - 2001. - 448 с.

ВИСОЦЬКИЙ І. А.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНОГО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

КОЗАЦЬКИЙ УСТРІЙ: АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РОЛЕЙ І ПОСАД

Козацтво є важливою частиною історії України, і розуміння його структури влади і посад допомагає краще усвідомити етапи розвитку української державності. Аналіз козацької влади та посад може виявити, як формувалася політична організація та адміністративні традиції, що вплинули на подальший розвиток України.

Дослідження козацької влади і посад може надати цінні уроки для сучасних політичних і адміністративних систем. Аналіз козацького устрою може допомогти зрозуміти, як організовувалися автономні території, як функціонували військові і цивільні адміністрації, а також як вирішувалися питання управління і правосуддя.

Дослідження історії козацтва може слугувати для аналізу сучасних проблем і викликів. Наприклад, воно може допомогти в розумінні сучасних конфліктів, боротьби за автономії та незалежність, а також в розробці ефективних управлінських моделей.

У глобальному контексті, розуміння козацького устрою може бути корисним для міжнародних досліджень про козацькі війни, дипломатичні відносини та культурні обміни. Це також може сприяти кращому розумінню взаємовідносин між різними країнами і культурами в минулому.

Таким чином, дослідження теми козацтва, влади та посад є важливим і багатогранним напрямом, що має значний потенціал для розвитку науки, освіти і культурного розуміння як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Дослідження козацької влади та посад було предметом уваги багатьох вчених та істориків як в Україні, так і за її межами. Серед них: М. Грушевський в працях «Історія України-Руси» [1], досліджував період Гетьманщини, адміністративний устрій і роль козацької влади; Д. Багалій вивчав українське суспільство, його політичну і військову структуру, що дало глибше зрозуміти специфіку адміністративної структури Гетьманщини [2]; І. Крип'якевич досліджував питання політичного устрою Гетьманщини, аналізував роль гетьмана і військових структур, а також вплив національно-визвольних рухів на козацьку автономію («Історія українського війська») [3] та ін.

Науковці-дослідники козацької доби забезпечили різнобічний аналіз козацької влади і посад, їхні праці є основою для розуміння історії козацького устрою та його впливу на подальший розвиток української державності.

Козацька влада в Україні — це політична система, що склалася в період Гетьманщини (середина XVII — кінець XVIII століття) та мала важливе значення в історії України. Основні складові структури козацької влади це:

- Гетьман — верховний керівник козаків, який був водночас військовим, адміністративним і цивільним лідером. Гетьман призначався обраними представниками козацького суспільства, але також часто мав підтвердження від польських королів або московських царів;

- Генеральна Рада — найвищий орган влади в період Гетьманщини. Це був зібрання представників козаків, яке ухвалювало важливі рішення щодо управління, війни і внутрішніх справ;

- Генеральний Секретаріат — адміністративний орган, що відповідав за ведення канцелярських справ, управління різними областями і підтримання порядку;

- полки та сотні — військові одиниці, що відповідали за захист території і підтримання порядку. Кожен полк мав своїх командирів та адміністративних керівників, які займалися управлінням на місцях;

- сотники — вони очолювали сотні, тобто місцеві адміністративно-територіальні одиниці, і відповідали за виконання наказів гетьмана в своїх районах;

- Козацька рада — місцеві збори, які мали право обирати керівників і ухвалювати рішення в межах своїх територій [4].

Козацька влада мала свої особливості в залежності від періоду та обставин. Наприклад, під час правління Богдана Хмельницького відбулися значні зміни в управлінні, що мали вплив на подальший розвиток козацького устрою. У середині XVII століття Гетьманщина перебувала під контролем Польщі, а пізніше — Московії, що вплинуло на автономію та внутрішню політику.

Козацька влада відіграла важливу роль у формуванні національної ідентичності України та її політичної структури, і багато аспектів цього періоду залишаються важливими для розуміння історії та культурної спадщини України.

У козацькому суспільстві існували різноманітні посади, які мали важливе значення в управлінні, військових справах та адміністративному устрої.

Військові та адміністративні посади.

Гетьман — найвищий військовий і цивільний керівник козацької держави, який обирався на загальному козацькому раді. Гетьман мав широкі повноваження, зокрема над військовим командуванням і адміністративним управлінням.

Генеральний писар — відповідав за ведення діловодства, документування рішень гетьмана і Генеральної ради. Генеральний писар також організовував адміністративну роботу.

Генеральний осавул — помічник гетьмана, який відповідав за військові справи, а також виконував роль заступника гетьмана в його відсутність.

Генеральний суддя — відповідав за судочинство і розгляд правових справ у гетьманщині. Ця посада була важливою для забезпечення законності та правопорядку.

Генеральний скарбник — займався фінансами гетьманщини, зокрема управлінням скарбницею і збором податків.

Полковник — очолював полк, один з основних військових підрозділів козацької армії. Полковники відповідали за організацію військових кампаній і управління полками.

Сотник — очолював сотню, меншу військову одиницю. Сотники займалися адміністративними і військовими справами на місцевому рівні, контролюючи певний район або округ.

Черевик — командир козацького загону, який відповідав за забезпечення місцевого порядку та боротьбу з можливими загрозами на прикордонних територіях.

Бунчужний — відповідав за ведення і збереження бунчука (символу військової влади). Ця посада мала значення на військових радах і під час боїв.

Писар — виконував функції канцеляриста на рівні полку чи сотні, відповідав за ведення документів і кореспонденції.

Козацький старшина — група вищих офіцерів, яка включала генеральну старшину, полкову старшину і сотенну старшину. Ці особи брали участь в управлінні, плануванні і прийнятті важливих рішень [4].

Місцеві та судові посади.

Головний суддя — зазвичай обирався на місцевому рівні для розгляду правових і адміністративних справ в межах конкретної території.

Тайний радник — консультант з різних питань, який надавав поради гетьману чи іншим високопосадовцям [4].

Ці посади формували адміністративну і військову структуру козацького суспільства, забезпечуючи ефективне управління та організацію оборони. Важливо зазначити, що з часом функції та обов'язки деяких посад могли змінюватися в залежності від політичних обставин і потреб держави.

Таким чином, розглянувши питання козацької влади і посад, ми зрозуміли:

1. Козацька влада в Україні була багатошаровою і добре організованою системою, яка поєднувала військові, адміністративні та судові функції. Гетьман, як верховний керівник, володів широкими повноваженнями і був центральною фігурою в управлінні. Генеральна рада і Генеральний секретаріат забезпечували колегіальне управління і документообіг, що допомагало підтримувати порядок і дисципліну.

2. Військові посади, такі як полковники і сотники, були ключовими для організації оборони і підтримки порядку на місцях. Вони мали не лише військові, але й адміністративні обов'язки, що дозволяло забезпечити ефективне управління територіями і впровадження наказів гетьмана. Місцеві адміністративні посади, такі як писарі та бунчужні, забезпечували функціонування системи управління на різних рівнях.

3. Козацька автономія була обмежена зовнішніми політичними силами, такими як Польща та Московія, що впливали на козацьке управління і владу. Гетьманщина мала певну автономію, але завжди перебувала під тиском з боку більш великих держав, що часто змушувало козацьких лідерів вести складні переговори і пристосовуватися до змінних політичних умов.

4. Козацька система влади і посад значно вплинула на формування національної ідентичності України. Козаки стали символом боротьби за свободу і автономію, а їхня організація і структура управління залишили слід в історичній пам'яті та культурі. Це також підтверджує важливість козацької спадщини в сучасному українському суспільстві.

5. Дослідження козацьких посад і влади має значний освітній і науковий потенціал. Вивчення цих аспектів дозволяє краще зрозуміти історичний контекст і адміністративні моделі, які вплинули на розвиток української державності. Це також сприяє розвитку нових наукових підходів і методів дослідження в історії і культурології.

6. Аналіз козацької влади та посад може бути корисним для розуміння сучасних адміністративних і військових структур. Порівняння історичних моделей з сучасними допомагає виявити постійні принципи управління і адаптації до нових умов.

7. Козацька система влади і посад є частиною культурної спадщини України, і її дослідження важливе для збереження і популяризації історії. Це допомагає сучасному суспільству зберігати зв'язок з минулим і глибше усвідомлювати власну ідентичність.

Таким чином, дослідження козацької влади і посад є важливим для розуміння історичного розвитку України, її політичних і соціальних структур, а також для збереження культурної спадщини і розвитку сучасної національної ідентичності.

Література:

1. Грушевський М. Історія України Руси. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur.htm>
2. Багалій Д. Історія Слобідської України. URL: <https://archive.org/details/bagaliy1/page/n57/mode/2up>
3. Крип'якевич І. Історія Українського війська. Ч II. URL: <https://web.archive.org/web/20070927192758/http://exlibris.org.ua/wijsko/>
4. Яворницький Д. Історія українського козацтва. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_istoriya_1990/e_dzherela_istoriya_1990.pdf

ІЛЬЧЕНКО І.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 курсу 23 1/9 ЕП
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИСОЦЬКА В.М.
ВСП «ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ»

ВІРА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА КОЗАЦЬКОГО ЖИТТЯ

Для широкого загалу козацтво постає монолітною спільнотою, яка протягом XVI–XVIII ст. боролася за порятунок православної віри від зазіхань підступних ворогів – татар, турків, поляків, уніатів тощо. Відмовившись від відтворення в козацькому товаристві багатьох законів, норм, відносин, притаманних позасічовому суспільству (нерівність, кріпацтво, шлюбне життя та ін.), козаки, однак, перенесли в новозасноване ними товариство майже в повному обсязі релігійне світосприйняття й світорозуміння. У межах запорозьких вольностей релігійно-церковна зорієнтованість козаків мала свої, інколи досить істотні особливості і була нерідко дієвішою, аніж царські укази чи гетьманські грамоти. У деяких випадках релігійні норми, приписи виявлялися чи не єдиними ефективними регуляторами розбурханих, далеко не завжди дисциплінованих і керованих козацьких мас. [3.с.5]

Запорозьке козацтво та його ставлення до православної віри, церкви та духовенства займає особливе місце у соціосакральному просторі України. Саме духовенство, яке проживало на запорозьких вольностях, почало витворювати концепт про оборону православної віри як головну ідею та гасло козацьких рухів¹. Гасло оборони «істинної православної віри» почало використовуватись на початку XVII ст. й самим козацтвом в його боротьбі за свої права.[3.с.7]

Мета цієї роботи - дослідити, як віра впливала на життя та моральні принципи запорізьких козаків, їхні військові та суспільні традиції, і яку роль релігія відігравала у формуванні козацької ідентичності. Попри численні праці, які присвячені даній тематиці, це питання в сучасній історіографії залишається не до кінця з'ясованим

1. Православ'я як ідеологічна основа козацтва

Православ'я стало ідеологічною основою, на якій базувалося запорізьке козацтво, формуючи світогляд і моральні засади козаків. Воно не тільки відповідало духовним потребам, але й визначало політичну і соціальну роль козаків у боротьбі за національні інтереси та свободу від зовнішніх впливів. [1.с.18]

- **Роль православ'я у формуванні козацької ідентичності:** Козаки сприймали себе як захисників православної віри перед різними загрозами — насамперед католицькою Польщею та мусульманською Османською імперією. Це формувало їхню ідеологічну місію як "лицарів православ'я. [3.с.12] Захист віри виправдовував їхні військові кампанії та мотивував жорстку протидію тим, хто намагався знищити або обмежити православну церкву на українських землях. Православ'я стало своєрідним символом єдності та боротьби за національні цінності та свободу.
- **Церква як політичний союзник козаків:** Православна церква на українських землях стала сильним політичним союзником козаків. Після Брестської унії 1596 року, яка формально з'єднала частину православних земель з католицькою церквою, почалися гоніння на православну віру. Козаки взяли на себе роль захисників православної громади, організовуючи військові походи проти

шляхти та уніатів, зберігаючи таким чином релігійну свободу на території України. Православні ієрархи підтримували козаків і благословляли їхні військові дії, надаючи їм релігійного та морального сенсу.[3.с.21]

- **Ідеологічне підґрунтя військових дій:** Військові походи козаків часто розпочиналися та завершувалися релігійними обрядами. Перед походами козаки освячували свою зброю та молилися за перемогу. У боротьбі з мусульманськими та католицькими супротивниками православ'я виступало як головний мотиватор і виправдання їхніх військових дій. [1.с.22]Захист православної віри ототожнювався з захистом Батьківщини, а кожна перемога сприймалася як знак Божого благословення.
- **Вплив віри на мораль та етичні норми:** Православ'я визначало моральний кодекс козаків, який включав християнські цінності: справедливість, чесність, братерство, милосердя та захист слабких. Це проявлялося не тільки у відносинах з побратимами, але й у ставленні до підкорених ворогів. Віра в Бога забезпечувала козаків почуттям моральної переваги та впевненістю у своїй праведності.
- **Культ Святої Покрови:** Свята Покрова була головною покровителькою козаків. Це релігійне свято мало особливе значення для козаків, адже вони вважали, що саме Покрова оберігає їх у битвах. Козаки будували багато церков на честь Покрови Пресвятої Богородиці, і це свято стало символом захисту й опіки в козацькій культурі.[2.с.60]

2. Християнські цінності як основа морального кодексу запорізьких козаків

Християнські цінності, засновані на православній вірі, були невід'ємною частиною морального кодексу запорізьких козаків. Ці цінності визначали їхню поведінку в різних аспектах життя, впливаючи на військові дії, відносини з побратимами, ворогами та місцевим населенням.

- **Справедливість і чесність**
Християнські заповіді, такі як "не кради" і "не свідчи неправдиво", були фундаментом моральної поведінки козаків. У запорізькому козацтві цінували справедливість і чесність як у внутрішніх стосунках, так і в стосунках із зовнішнім світом. Незважаючи на жорстку дисципліну в бойових умовах, кожен козак повинен був дотримуватися справедливих законів Січі. Відносини між побратимами будувалися на взаємній довірі, де будь-які прояви зради чи обману були суворо засуджені.[4]
- **Братерство і солідарність**
Ідея братерства була ключовим елементом у стосунках між козаками. Як "лицарі православ'я", вони відчували обов'язок підтримувати один одного у всіх життєвих ситуаціях, особливо під час війни. Їхня спільнота формувалася на принципах взаємоповаги та взаємодопомоги, і це було проявом християнської любові до ближнього. Цінність братерства проявлялася як на полі бою, так і в мирному житті, де кожен козак міг розраховувати на підтримку побратимів у разі біди.[4]
- **Милосердя та захист слабких**
Християнська ідея захисту слабких і допомоги нужденним була важливою складовою морального кодексу козаків. Вони активно боролися за права православних селян, які страждали від релігійних переслідувань та економічного гноблення з боку польської шляхти та Османської імперії. Козаки часто організовували походи на допомогу християнським громадам, які були під загрозою мусульманської або католицької експансії. [4]Це відображало їхнє християнське переконання у необхідності захисту слабших та беззахисних.

- **Прощення та милосердя до ворогів.**

Хоча козаки відомі своєю суворістю в бою, християнська ідея прощення мала свій вплив навіть на відносини з ворогами. Після битви переможені часто могли отримати милосердя, якщо просили прощення або демонстрували готовність до примирення. Це проявлялося у випадках, коли вороги здавалися або обіцяли не чинити опору далі. Милосердя до переможених було однією з тих чеснот, які відповідали їхній релігійній моралі.[З.с.52]

- **Вірність Богу та Батьківщині**

Однією з основних християнських чеснот для козаків була вірність — як вірність Богові, так і вірність своїй землі та народу. Це знайшло своє відображення у їхній безкомпромісній боротьбі за свободу та незалежність українських земель від зовнішніх загроз. Вони вважали свої військові походи богоугодною справою, захищаючи православну віру та Батьківщину від чужинців. Уся їхня діяльність була проіннята ідеєю служіння вищій меті — захисту своєї землі як Божого дару.[З.с.55]

Віра була невід'ємною частиною життя запорізьких козаків, пронизуючи кожен аспект їхнього існування — від війни до мирного життя. Православ'я стало основою козацької ідентичності, об'єднуючи їх у боротьбі за свободу та незалежність. Релігія служила джерелом сили, моралі та духовності, формуючи ті цінності, що дозволили козакам залишитися важливою частиною української історії

Література:

1. Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: КиєвоВ Могилянська академія, 2007. – Т. 2. – 724 с
2. Історія релігій в Україні: науковий щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. — Л.: Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії; вид-во «Логос», 2011. — Книга I. — 782 с.
3. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні = The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine / Сергій Плохій; [авториз. пер. з англ. та ред. укр. тексту С. Грачової]. – Вид. 2-ге, випр. – Київ: Критика, 2006. – 494 с. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002834>
4. Особливості релігійності запорозьких козаків [Електронний ресурс] / Лиман І. І. Режим доступу: <http://www.cossackdom.com/>

ПРОКОПЕНКО ПОЛІНА
ЗДОБУВАЧ ФАХОВОЇ
ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ
2 КУРСУ ГРУПИ П2-23
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ
СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
КАЛАШНИК М.В.
КЗ “НІКОПОЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ” ДОР

НІКОПОЛЬЩИНА – ФОРПОСТ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

У роботі досліджено вплив козацтва на формування ідентичності української нації, розкрито роль та значення відомих історичних особистостей в процесах державотворення та національно-визвольного руху. А також, досліджено історію Нікопольського краю, в контексті Нікопольщина – край п’яти Запорізьких Січей. Визначено значення та роль історичного краєзнавства в умовах війни з метою збереження історичної, національно-культурної спадщини та формування позиції громадянина, патріота України.

Метою дослідження є дослідити історичну роль козацтва, та Запорізьких Січей як рушійної сили боротьби за незалежність України. Розкрити значення історії Рідного краю в збереженні національної культурної спадщини. Показати на прикладах відомих історичних особистостей важливість формування рис громадянина та патріота України

Запорозька Січ — один із світових феноменів, над яким замислювались, який намагалися розгадати багато поколінь дослідників.

Козаків Січі називали в народі "святими лицарями", їх оспівали в думах, піснях та легендах. Звитяжні запорожці стали героями безлічі літературних і мистецьких творів. Важко переоцінити роль та значення існування козацтва. Адже сьогодні, в умовах війни сини і доньки українського народу продовжують боротьбу за незалежність України, демонструючи, що вони є справжніми нащадками славетного козацького роду. На підтвердження справедливості і важливості нашої боротьби, можна навести слова визначного гетьмана - Пилипа Орлика: « Природним правом є визволятися від гноблення і трудитися, аби повернути те, що несправедливістю та переважною силою було забрано.»

Саме нікопольська земля просочилася вільністю та козацтвом. Вона дала притулок на своїй землі для п’яти Січей. Перша Січ – Буцько-Томаківська – столиця козацької християнської республіки. Микітинська Запорізька Січ, від якої походить назва Нікополя і від якої місто веде своє літозлічення. 1648 року Нікополь став Першою гетьманською столицею Війська Запорізького під керівництвом Богдана Хмельницького. На Нікопольщині похований легендарний кошовий отаман Чортотлицької Запорізької Січі Іван Сірко – герой багатьох українських пісень та казок, який написав знаменитого листа турецькому султану. На острові Базавлук була Січ під проводом Петра Сагайдачного та Михайла Дорошенка, а на Микитиному розі – Покровська (Нова Січ), останнім отаманом якої був Петро Калнишевський. [4]

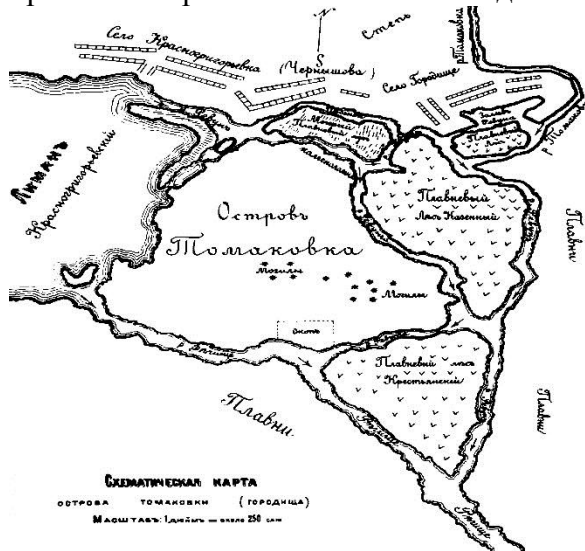
Одже, Нікопольський край відіграє важливу роль у розвитку української історії, зокрема як осередок Запорізької Січі та місце подій, що формували українську державність у XVII-XVIII століттях. Історичне краєзнавство цього регіону охоплює вивчення розвитку козацької культури, військової організації та діяльності визначних постатей, таких як Богдан Хмельницький та Іван Сірко. Нікопольщина зберегла не лише пам’ять про минуле, але й стала місцем, де відчувається дух боротьби за свободу та національну незалежність.

Запорозькі Січі Нікопольщини, значення та вплив на історичні процеси.

Томаківська Січ.

Острів Томаківка, який мав ще назви: Буцький, Дніпровський, Городище, Острів, після острова Хортиця був другим по величині з 250 дніпровських островів. Він знаходився за 20 кілометрів від Нікополя, на річці Томаківці, займав площу понад 300 гектарів. Запорозька Січ заснувалася на острові в 40-60-х роках XVI ст. та існувала до 1593 року. Це було добре, надійне природне укріплення, і вважалося воно однією із найсильніших фортець на Дніпрі. З нею пов'язана діяльність Івана Підкови, який за допомогою запорозьких козаків почав боротися проти турецького гноблення в Молдавії. Ця Січ надавала допомогу і була базою козацько-селянського повстання під проводом Криштофа Косинського (1591-1593 рр.). В останній період повстання, коли козаки штурмували Київ, татари напали на Томаківську Січ. Після героїчної оборони козакам все-таки довелося залишити Січ.

Базавлуцька Січ

Після того, як у 1593 році татари розгромили і спалили Томаківську Січ, козаки перебралися на один із островів у гирлі річки Базавлук (за 4 км від гирла).

Ряд документів свідчить, що Січ у 1593 році була на острові Базавлук біля сучасного села Капулівки, який омивався річками Чортомлик, Скарбною, Павлюком, Підпільною. Носив він назви Острів, Базавлук, Чортомлик. Слід зауважити й те, що на період Базавлуцької Січі (1594-1638 рр.) припадають найважливіші морські походи проти турків і татар на Чорному та Азовському морях, в яких брали участь 80-200 запорозьких чайок та галер.

Микитинська Січ

Микитинська Запорозька Січ – це одна з 5-ти найвідоміших українських січей. Тому виникнення Нікополя не тільки тісно пов'язане із заснуванням цієї Січі в 1639 році, а й з початком доби Запорозького козацтва.

З кінця XVIII століття і аж до наших днів в офіційній історіографії панувала точка зору про те, що Микитинська Січ знаходилася безпосередньо на Микитиному Розі. Заступник директора Нікопольського краєзнавчого музею Мирослав Жуковський на підставі вивчення карт XVIII-XIX століть, історичних документів і свідчень дослідників кінця XIX - початку XX століття дійшов висновку, що Микитинська Січ знаходилася практично в самому центрі сучасного міста Нікополя (на території парку Перемоги). Саме звідси почалася національно-визвольна війна (1648-1654 рр.) під проводом Богдана Хмельницького.

Чортомлицька Січ

Чортомлицька Січ - Запорізька Січ, заснована козаками на чолі з кошовим отаманом Федором Лютаєм влітку 1652 року на правому березі Чортомлицького рукава Дніпра північніше гирла р. Підпільна (поблизу теперішнього с. Капулівка Нікопольського р-ну Дніпроп. обл.). Запорозькі Чортомлицької Січі брали участь у походах Б.Хмельницького, відзначились у битвах під Жванцем (нині село Кам'янець-Подільського р-ну Хмельн. обл.; 1653), Городком (нині місто Львів. обл.; 1655) та Львовом (1655). [1]

У вересні 1659 р. Чортомлицька Січ була освячена і відкрита постійна церква на честь Покрови Пресвятої Богородиці. 28 років свого життя Іван Дмитрович Сірко пов'язав з Чортомлицькою Січчю, де 8 разів обирався кошовим отаманом. Народний герой брав участь у 55 битвах і завжди одержував перемогу.

Перед Полтавською битвою, коли гетьман Іван Мазепа, і кошовий отаман Кость Гордієнко перейшли на бік шведського короля Карла XII з наміром створити незалежну Україну, цар Петро I вирішив ліквідувати Чортомлицьку Січ як центр Запорожжя і осередок антифеодального руху на Україні.

Покровська (Нова) Січ

Існування Нової Січі припадає на період, який знаменується подальшим культурним піднесенням Запорожжя з одного боку, а з іншого - обмеженням автономії, занепадом демократичних порядків у козацькому Війську, подальшим класовим розшаруванням. У кінці березня 1734 р. козаки дістали від царського уряду дозвіл на заснування і забудову Нової Січі на річці Підпільній, за 5-6 кілометрів від Старої Чортомлицької Січі. Нова Січ проіснувала з 1734 до 1775 року.

Всередині за валом і за ровом, навколо майдану були розташовані церква Покрови, будинки військової канцелярії, де перебував Кіш - вищий військовий та адміністративний центр управління всієї Січі. У передмісті - своєрідному торговельному і ремісничому центрі Січі - стояли майстерні ремісників, крамниці, шинок, житла ремісників-торговців і т.ін. Запорозькі брали участь у війні проти Туреччини, де відзначилися своєю хоробрістю. Наприкінці існування Нової Січі в ній жило понад 100 тисяч чоловік, а навколо було чимало сіл і зимовників. Ці землі ділилися тоді на 8 паланок - своєрідних округів. У межах вольностей Війська козацького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, два скити. При кожній церкві була школа. [5]

Видатні особистості в історії Рідного краю

Запорозькі Січі Нікопольщини приваблювали видатних діячів культури. Тут побували О. Стороженко, Т. Шевченко, О. Афанасьєв-Чужбинський, І. Репін, В. Серов, Д. Яворницький, М. Кропивницький, С. Прокоф'єв, О. Довженко та ін. Власне, цей інтерес до Нікопольщини цілком зрозумілий: тут воля козацька кувалась, тут слава здобувалась, тут жив незалежний, вільнолюбний степовий народ, який підкоряє, дивує і радує нащадків своєю самобутністю, гордістю, чистотою і силою.

Богдан Хмельницький та його зв'язок із Запорізькою Січчю

У 1647 році Богдан Хмельницький прибув на Микитинську Січ. Його тримали ув'язненим у селі Бужині Чигиринського повіту Київського воєводства. За наказом коронного гетьмана

Потоцького Хмельницького мали стратити за бунт проти польського уряду. Але йому вдалося втекти з в'язниці. Обрання Хмельницького гетьманом відбулося на території Микитинської Січі 19 квітня (29 квітня за новим стилем) 1648 року. Цю подію зобразив нікопольський художник К. Є. Орлов на картині «Вибори Богдана Хмельницького гетьманом України на Микитинській Січі». [2]

Іван Сірко та Нікопольщина

Сірко - легендарний козацький отаман. Народився між 1605 і 1610 роками, ймовірно, на Вінниччині. Деякий час служив у Франції, а потім активно брав участь у національно-визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького. Після політичних змін намагався захищати інтереси козацтва та неодноразово ставав кошовим отаманом Запорозької Січі. Сірко відзначився в боротьбі проти Кримського ханату та Туреччини, організовуючи сміливі походи. Існує легенда, що навіть після смерті його «права рука» приносила перемогу тим, хто нею володів. За життя він не раз потрапляв у конфлікти з різними гетьманами й навіть був засланий до Тобольська, але повернувся й знову захищав Україну від ворогів.

Помер уславлений отаман 1 (11) серпня 1680 р. на хуторі Грушівка (тепер с. Іллінка Томаківського району Дніпропетровської обл.; похований поблизу с. Каплунівки, тепер Нікопольського району тієї самої області). [3]

Нікопольщина зберігає в собі багату історичну пам'ять через численні пам'ятки та культурні об'єкти. Однією з головних пам'яток регіону є Чортомлицька Січ, а також місце поховання Івана Сірка. Музеї, розташовані в регіоні, сприяють збереженню пам'яті про подвиги запорізьких козаків. Кожен турист, відвідавши ці місця, може відчутти атмосферу козацької доби та ознайомитися з експозиціями, що демонструють побут і традиції запорожців.

Історичне краєзнавство Нікопольщини розкриває глибокий зв'язок регіону з козацькою спадщиною. Заснування Запорізької Січі, діяльність Богдана Хмельницького та постать Івана Сірка залишили нестираємий слід у пам'яті народу. Культурна спадщина регіону сьогодні виконує важливу роль у вихованні патріотизму серед молодого покоління. Одже, наше завдання: все те надбання минувшини зібрати, зберегти, свято передати наступним поколінням. Сьогодні наші душі повинна наповнювати слава минувшини українського народу, слава козацька минувшина.

Література:

1. Науково-дослідний інститут козацтва. URL: http://history.org.ua/?termin=Naukovo_tsentr
2. Агенція інформації та аналітики "Гал-інфо". URL: https://galinfo.com.ua/news/370_rokiv_tomu_bogdana_hmelnytskogo_obraly_getmanom_ukrainy_280724.html
3. Центральний державний історичний архів України. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/v_Ivan_Sirko_otaman.php
4. Козацька спадщина: Альманах Нікопольського регіонального відділення Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. Вип. 3. / ред. В. В. Грибовський. Дніпропетровськ: Пороги, 2006
5. Про Світ. Історія й топографія восьми запорізьких січей. URL: <http://prosvit.in.ua/history/history-zaporozkih-sichey.html>

ДЯЧЕНКО І.А.
КАНДИДАТ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК. ВИКЛАДАЧ.
ПАРФЕНЧУК Б.В.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ Е-21-23
ВІДОКРЕМЛЕННИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ
ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНО-
ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ І ВІЙСЬКОВИЙ ЦЕНТР

Культура та побут українського козацтва відіграли важливу роль у формуванні національної ідентичності та самосвідомості українського народу. Козацтво, як соціальний та військовий феномен, стало не лише оплотом боротьби за незалежність, а й важливим елементом культурної спадщини України. У XVI—XVIII століттях козаки створили унікальний світ, що поєднував у собі військову дисципліну, традиції вільного життя та багатий культурний контекст.

У даній тезі буде досліджено основні аспекти культури та побуту українського козацтва. Розглянемо повсякденне життя козаків, їхні традиції та звичаї, особливості одягу та озброєння. Звернемо увагу на мистецтво і культуру, віру та релігійні переконання, а також моральні та етичні принципи, які керували життям козаків. У такий спосіб ми можемо глибше зрозуміти, яким чином козацька культура вплинула на розвиток українського суспільства та його цінності.

Повсякденне життя козаків було насичене різноманітними справами і обов'язками, що визначалися специфікою їхньої діяльності, культурними традиціями та соціальною структурою. Основним заняттям козаків була військова служба, проте, коли не було бойових дій, вони займалися сільським господарством, скотарством, рибальством та промислами. Козаки вели натуральне господарство: вирощували зернові, овочі, а також тримали худобу. Кожен козак мав свою ділянку землі, на якій працював, однак земля належала не йому особисто, а громаді. Це підкреслювало козацьку традицію колективізму і взаємодопомоги. На свята та в особливі дні козаки збиралися разом, щоб відзначити успіхи у врожайності або відзначити важливі події [1].

Козацьке житло зазвичай було простим, зрубленим із деревини. У селі козаки будували одноповерхові хатини, які мали невелику присадибну ділянку. У кожній хаті можна було знайти прості побутові речі: глиняний посуд, дерев'яні інструменти, та гончарні вироби. Головною метою будинку було забезпечити комфорт і захист від негоди [1].

У козацькому повсякденному житті традиції та звичаї відігравали досить важливу роль. Зокрема, щорічно вони святкували свята, пов'язані з релігійними обрядами. Одним із таких свят було свято Покрови Пресвятої Богородиці, яке відзначалося 14 жовтня. Це свято стало символом козацької мужності та звитяги, і в цей день козаки проводили молебні, обряди та змагання [3]. Традиції українських козаків є важливою частиною їхньої культурної спадщини, відображаючи їхнє ставлення до життя, взаємин у суспільстві та релігійних переконань. Однією з основних рис козацької культури є повага до родини та предків. Козаки шанували своїх батьків і дідів, вшановуючи пам'ять про них через обряди, такі як поминання. У святкові дні проводилися різноманітні обряди, пов'язані з природою, що відзначали цикли сільськогосподарських робіт. Наприклад, свято Івана Купала відзначалося купанням у водоймах, вогнищами та танцями, що символізували очищення і відновлення [2].

Крім того, козаки практикували традицію збирання за столом. Під час святкувань, особливо на Різдво та Великдень, родини збиралися разом, щоб спільно вшанувати свята. Це

було важливим елементом соціальної єдності та взаємопідтримки. У таких випадках обов'язковим було приготування особливих страв, які мали символічне значення, наприклад, кутя на Різдво, яка символізувала достаток і благополуччя [4]. Ще одним важливим звичаєм було вшанування військових досягнень. Козаки любили прикрашати свої бойові заслуги під час застіль, але вони не брехали в побуті, і особливо – в справах. Страшна ганьба для козака бути спійманим на брехні. Козаки мали обряди, які стосувалися їхньої служби та мужності на полі бою. Так, після успішних походів проводилися святкування з піснями, танцями та частуваннями. Ці звичаї служили не лише для вшанування переможців, а й для зміцнення морального духу війська [4]. Козацька культура також включала обряди, пов'язані з переходом до зрілості. Наприклад, обряд ініціації, який зазвичай проходив у віці 12-14 років, означав перехід юнаків у доросле життя. Цей обряд включав фізичні випробування, навчання військових навичок і виховання моральних цінностей. [4]. Коли ховали козака, якщо його кінь залишався живий, він йшов першим перед похоронною процесією (навіть попереду рідні покійного) позаду труни. Коня покривали чорним або червоним чепраком (підстилка під сідло), а збоку до сідла підвішували зброю козака [4]. А задумавши похід проти ворогів, запорозькі козаки били на Січі з гармат і розсилали кругову повістку козакам-зимівчакам. На поклик козаки збиралися зі зброєю та припасами до збірного пункту. Якщо йшлося про оборонну війну, вони швидко вступали в бій і поверталися на Січ. У разі великого наступального походу залучали й городових козаків, посилаючи оповісників до міст під час ярмарок та свят [8].

Козацький одяг був не просто одягом, а й своєрідною бронєю, що захищала не лише від негоди, а й від ворогів. Формування одягу козаків відбувалося на основі українського традиційного вбрання. Загалом він повинен був бути таким, щоб не сковував рухів людини і був пристосованим до різного клімату [5]. Він відображав статус, соціальне становище та регіональні особливості. Сорочка, штани, пояс, каптан, шапка, чоботи – кожен елемент мав своє призначення і символіку. Вишивана сорочка була не лише одягом, а й оберегом. Вишивка символізувала зв'язок з родом, віру в Бога, оберігала від злих сил [6]. Озброєння козака було його візитною карткою. У період козацтва на озброєнні були – шаблі, рушниці, піки, ножі, кинджали, булави, сокири, луки, арбалети і тд. – все це було невід'ємною частиною життя козака. За походженням, окрім власного виробництва, також використовувалася зброя турецького, перського, татарського, угро-польського походження. Порох козаки носили в рогах, лядунках і чересах. Кожен козак мав володіти зброєю досконало. Із цікавих винаходів можна виділити зброю, вироблену із сільськогосподарського інвентару, а саме: гізарми – серпоподібні клинки на довгому держаку для стягування вершників з сідла і перерубування сухожилів на кінцівках коней, та бойові коси – як звичайні, так і з додатково приклепаними до них сталевими шипами [7].

Колір одягу, орнаменти на вишивці, зброя – все це мало глибокий символічний зміст. Козацький одяг та озброєння були практичними, естетичними і символічними. Вони відображали не лише побут і звичаї, а й духовний світ козаків, їхню віру, сміливість і прагнення до свободи [6]. До козацької символіки XVI-XVII століття належали клейноди й атрибути української державності: прапор, бунчук, булава, печатка, духові труби, мідні котли, гармати. Вони відображали військовий й адміністративний уклад козацтва. Козацькі символи, клейноди, стали визначним явищем в історії державності й культури українського народу за часів середньовіччя [8].

Запорозьке козацтво, незважаючи на відмову від деяких соціальних норм, перенесло релігійні традиції у своє товариство. Віра й релігія відігравали важливу роль у житті козаків, іноді маючи більше значення, ніж гетьманські укази, проте не було найголовнішим. Православна віра та її захист були центральною ідеєю козацьких рухів. Релігійні традиції запорозьких козаків відображали своєрідне народне християнство, яке поєднувало глибоку віру та обрядовість. Існували різні точки зору на релігійність козаків — одні вважали їх сумлінними православними, інші вказували на обрядовий характер їхньої віри. Порушення

правил поведінки в церквах та різне ставлення до посту свідчили про неоднозначність їх релігійності. Проте козаки підтримували стосунки з монастирями, зокрема Києво-Межигірським і Самарським, але їх взаємини були далекими від ідеалу. Козацьке товариство часто ігнорувало духовенство, якщо його позиція суперечила інтересам козаків. Широко відома благодійність козаків-парафіян щодо своїх православних церков, а також шанованих святинь поза межами Січі: в Києві, Чернігові, на Афонських горах і навіть у Палестині [9]. І як вже зазначалось вище, вагому роль у релігійно-традиційному спектрі відігравало свято Покрови Пресвятої Богородиці (14 жовтня). Козаки вірили, що Діва Марія охороняє мужніх воїнів, оберігає їх від ворожих куль і шабель, а також дарує мудрість у прийнятті складних рішень. Не випадково саме на Покров козаки обирали своїх командирів [3].

Система цінностей запорозьких козаків — це комплекс ідей, моральних норм і принципів, що формували їхній світогляд, етику та національну свідомість у XVI–XVII ст. Основою цієї системи була "колективна воля", що поєднувала рівність, свободу голосу, право на обрання старшин і визнання козацької ради. Це сприяло відчуттю єдності серед козаків, акцентуючи важливість громадянського обов'язку та спільного блага. Їхній кодекс честі включав категорії, такі як свобода, гідність, відвага, вірність, служіння високим ідеалам, захист вітчизни та православної віри. Концепція "запорозького товариства" вимагала від козаків дотримання братерства, єдності та взаємопідтримки, акцентуючи на щоденній практиці козацького життя. Козаки вважали свої права та свободи результатом власної боротьби за загальне благо, підтверджуючи свій рицарський статус і національну ідентичність. Поняття особистої свободи асоціювалося з правами козака, підпорядкованими лише козацькому праву. Вони ототожнювали себе з українським народом, цінуючи свою землю і культуру. Ці цінності суттєво вплинули на розвиток козацтва та українського суспільства в цілому [10].

Справжній кодекс козачої честі є заснованим на історичних традиціях козацтва. Загальні принципи поведінки козаків, якими їм рекомендується керуватися незалежно від приналежності до козачим товариствам і громадським об'єднанням козацтва: 1. Козаки - братство людей історично об'єднаних місією служіння Батьківщині - Святої Русі, православної віри, своєї держави і свого народу. 2. Козаки всі рівні в правах. 3. Честь і добре ім'я для козака дорожче життя. 4. По одному козакові судять про все козацтво. 5. Козак, виконуючи заповіти предків, покликаний: любити і захищати свою Батьківщину; зберігати і зміцнювати козацьке братство; шанувати старших, поважати старість, віру і звичаї предків; бути здоровим духовно і фізично; бути хоробрим, захищати слабких; прощати своїх ворогів, бути грозою для ворогів Вітчизни. 6. Козак в служінні Вітчизні також покликаний: брати участь у бойових діях, захищати території та православну віру; охороняти кордони і захищати місцеве населення; проводити розвідку, збирати інформацію про ворога; підтримувати законність та вирішувати спірні питання; приймати участь у виборах старшин у козацькій раді; бути у військових походах, навчатися; забезпечувати своє озброєння та засоби для існування [11].

Підіб'ємо підсумки - Культура та побут українського козацтва відзначалися своєю унікальністю та багатогранністю. В основі соціальної структури козаків лежав демократичний устрій, що надавав значну роль козацьким радам, де кожен козак мав можливість впливати на прийняття рішень. Це створювало відчуття колективної волі, що була основною цінністю, поряд зі свободою, гідністю, честю, братерством і служінням батьківщині. Неписаний кодекс честі акцентував увагу на таких якостях, як відвага, вірність та самопожертва. Козацька культура також проявлялася в мистецтві, живописі і народних звичаях. Яскраві козацькі танці та усна творчість збагачували їхнє життя. Одяг козаків був не лише яскравим, але й практичним, з традиційними елементами, такими як шаровари та кунтуші. Озброєння, зокрема шаблі і мушкети, підкреслювало їхню військову готовність. Віра у православ'я була важливим елементом козацької ідентичності, підтримуючи моральні та етичні принципи. У побуті козаки вели простий, але практичний спосіб життя, займаючись землеробством, скотарством і рибальством, організовуючи свої зимівники та селища з урахуванням потреб громади.

Військова культура козаків була розвинена, з акцентом на навчання, організацію та тактику бою. Військові походи становили важливу частину їхнього життя, формуючи відчуття гордості та ідентичності. Таким чином, культура та побут українського козацтва мали вагомий вплив на історію та розвиток України, створюючи неповторний образ цього соціального стану.

Література:

1. Історичні статті. Запорізьке козацтво, його звичаї, побут, зброя. <https://uahistory.co/article/111.html>
2. Олена Гончаренко, доцент кафедри іноземних та ділової української мов ПРО ПОБУТ, ЗВИЧАЇ ЗАПОРОЖЦІВ В УКРАЇНСЬКОМУ КОЗАЦЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ. <https://www.duet.edu.ua/uploads/1NewS/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%B0.pdf>
3. Покрова — свято захисників української землі. <https://armyinform.com.ua/2022/10/14/pokrova-svyato-zahysnykiv-ukrayinskoyi-zemli/>
4. Де козаки - там і сила. Звичаї та традиції козаків на Січі. <https://vseosvita.ua/library/de-kozaki-tam-i-sila-zvichai-ta-tradicii-kozakiv-na-sici-347565.html>
5. КЗ «Донецький Палац молоді «Юність». Традиційне вбрання українських козаків. <https://yunist.org.ua/news/traditsiyne-vbrannya-ukrainskikh-kozakiv/>
6. Сергій Шаменков. Одяг, військове спорядження та зовнішній вигляд козацької старшини середини – другої половини XVII ст. [https://html.striy.org.ua/archive/2\(2\)_2020/Striy02\(2\)_Shamenkov.html](https://html.striy.org.ua/archive/2(2)_2020/Striy02(2)_Shamenkov.html)
7. Історична довідка - зброя періоду українського козацтва <https://www.museum.diana-92.com/2013-11-14-00-43-08/kratkaya-spravka/spravka-oruzhie-ukr-kazachestva.html>
8. Історія України: козацький обоз, символіка та зброя. Реферат <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/history/32908/>
9. Олександр Савчук, інженер, Нововолинський факультет Тернопільського національного економічного університету ПРАВОСЛАВНА ВІРА В ЖИТТІ ЗАПОРОЗЬКОГО КОЗАЦТВА <https://www.religio.org.ua/index.php/religio/article/download/1061/1060>
10. Сас П.М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.). К., 1998. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Zaporozkykh_kozakiv_systema_cinnostey
11. Статут ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ <http://zaporozhci.org.ua/index.files/Page348.htm>

ДОМНІНА Г.С.
МАГІСТР ІСТОРІЇ, ВИКЛАДАЧ ПЕРШОЇ КАТЕГОРІЇ
ВАХНО Д., СОРОКОПУД В.
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ
«ДНІПРОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ»

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА, ЛІТОПИСНІ ДЖЕРЕЛА, КЛЕЙНОДИ, КОЗАЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ЯК СКАРБ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українське козацтво - це частина історії та культурної спадщини України, яке було сформовано в умовах битв, загроз та пригнічення з боку різних держав, таких як, Османська імперія, Кримське ханство, а також від польської та литовської влад тих часів.

Велика кількість науковців цікавляться темою походження українського козацтва, що викликає безліч дискусій та спорів. Є декілька теорій які можуть описати виникнення і формування козацтва. Соціально-економічна теорія вказує на те, що козаками є українське населення, яке було під феодальним гнітом різних держав, та все це змушувало людей тікати в незаселені або малозаселені райони степів українських країв, де вони і формувалися в різні збройні групи. Також є теорія міграції, яка говорить про те, що козаками є люди які змішалися між тюркськими кочівниками та слов'янським населенням [5].

Слово «козак» вперше з'явилося в першій монгольській хроніці 1240 року. Воно в перекладі з тюркської означає «самотній», «схильний до війни і завойовництва». Також, «козак» — це вільна, незалежна людина, шукач військової авантюри [1].

Козацтво сформувалося на стику землеробської та кочової цивілізацій між слов'янським та тюркським етнічними масивами, між християнством та магометанством. У козацький побут органічно ввійшли тюркські слова (кіш, осавул, булава, бунчук, барабан, табір, майдан тощо), татарські озброєння (крива шабля), одяг і звичаї (шаровари, оселедець тощо).

Перша згадка про козаків датується 1489 роком. Це пов'язано з походом польського короля Яна Ольбрахта проти татар. Як зазначав польський хроніст М. Бельський, польське військо успішно просувалося на південь у Подільський степ. Завдяки місцевому козацькому старшині [1].

Козаки, як і козацтво з'явилися в XV столітті, як воїни, які захищали південні регіони українських земель. Козацтво з'явилося після гніту зі сторони польсько-литовської влади, через що населення об'єднувалося в загони для самооборони та боротьби з загрозами [1].

У 1556 році Дмитро Вишневецький, черкаський староста, побудував фортецю Хортиця на острові Мала Хортиця і заснував Запорізьку Січ. Назва «Січ» походить від слова «сікти», що означає фортецю з дерева, хмизу або глини. Крім Хортиці, існували також Базавлуцька, Томаківська, Чортомлицька та Кам'янська Січі [2]. Запорізька Січ була не тільки військовою базою козаків, а й місцем обговорення політичних ситуацій, де козаки приймали участь в обранні гетьмана та ухвалювали важливі рішення на військових радах. Все це стало символом незламності та мужності козаків, котрі захищалися від загроз зі сторони Польсько-Литовської держави.

У Національно-визвольній війні (1648-1657рр.) під керівництвом Богдана Хмельницького козацтво змогло відіграти вирішальну роль у боротьбі за український народ, для захисту від поневолення польськими панами. Щоб уникнути війни з польсько-татарською коаліцією, Хмельницькому довелося піти на переговори й у серпні 1649 р. у Зборові підписати мирну угоду. Ряд вищих польських чиновників на чолі з королівським канцлером (головою польського уряду) приїхали до Зборова, щоб отримати польські висновки. Підписанням Зборівської угоди завершився перший етап визвольної війни, який характеризувався повною

радістю та довірою до Богдана Хмельницького та підкріплювався блискучими військовими перемогами.

Богдана Хмельницького можна вважати одним із засновників історії, в якій про козаків пишуть, як про мужніх, сильних, військовонавчених, політично розумних людей, які змогли в такі непрості часи заснувати державу – Військо Запорізьке (або Гетьманщина) [2]. Гетьманщина змогла стати відомою по всій Європі, головною особливістю цього державного утворення була виборність гетьманів, що гарантувало демократичний елемент в управлінні [2].

Козаки мали вплив не тільки на теренах України, ай за межами її територій, в тому числі походи проти Османської імперії та Кримського ханства, які завжди бажали захопити території на яких базувалося та проживало козацьке населення. Битви козаків у Чорному морі з Османською імперією стали для імперії великим викликом, що давало зрозуміти ворогові козацьку міць та бажання захищати свій рідний край. Козаки були дуже важливою опорою проти турецької експансії, наприклад відомими компаніями можна вважати такі як: походи на Константинополь і фортецю Кафа.

Період «Руїни» можна вважати періодом занепаду козацтва, через відсутність на стільки ж важливого гетьмана як Богдан Хмельницький, через його смерть. В цей період можна віднести початок включення земель Гетьманщини до складу Московського царства, що призвело до занепаду Гетьманщини як автономної частини царства, через що козаки вже не мали великого впливу не тільки на інші країни, а й на суспільство. Завершальною частиною всього цього процесу було знищення Запорізької Січі за наказом імператриці Московії Катерини II (1775 р.). Після ліквідації Січі, частину козаків було переселено до Кубані, де через час їх було включено до складу російської армії [4]. Хоча це і стало кінцем козацтва, культурна спадщина про них залишилася. Все зберіглося в пам'яті народу, культурі місцевих жителів, національній ідентичності та літературі.

Козацькі літописні джерела XVII – початку XVIII століття – важлива частина національної історичної спадщини українського народу. Ім'я Самійла Величка, видатного козацького літописця, назавжди ввійшло в українську історію, стало символом однієї з її найбільш героїчних сторінок, позначило період розквіту національного духу й самоусвідомлення.

Для написання Літопису Самійло Величко користувався різними джерелами: народними переказами, іншими козацькими літописами, творами іноземних істориків, архівними документами, листами, реєстрами. Він автор першого систематичного викладу історії української козацької держави, використав велику кількість українських, польських, та німецьких джерел, значний обсяг документів Генеральної Військової Канцелярії. Автентичність численних документів, наведених у літописі, істориками не заперечується; частина з них відома й з інших джерел.

Літопис складається з 4 частин. Перша – «Сказание о войне казацкой з поляками через Зеновія Богдана Хмельницького...» – змальовує події 1648-1659 років, окремими епізодами сягаючи у 1620 рік, друга і третя частини, які охоплюють 1660-1686 та 1687-1700 роки, названі «Повествования летописная с малороссийских и иных отчасти поведениях собранная и zde описанная», містять значну кількість власних спостережень Величка і ґрунтуються на документах гетьманської канцелярії. У 4 частині зібрано додатки з різних документів XVII століття. Літопис Величка написаний українською літературною мовою XVIII століття з елементами народної мови. Повний текст його не зберігся.

Ця праця є одним з найдостовірніших творів української історіографії 2-ї половини XVII - початку XVIII ст., повною мірою вписується в традицію козацького літописання з його мілітарним характером і описами численних війн. Також на сторінках козацьких літописів подається економічна, політична і культурна характеристика країни, факти з історії Московського царства, Речі Посполитої, Угорського королівства, Швеції, Молдовського князівства, Османської імперії та інших держав, що підкреслює їх документальну цінність й

надає потужної наукової ваги. Авторські погляди Величка засвідчують вікові прагнення українства до самоідентифікації, формування громадянської й національної свідомості, досягнення суверенного буття України на політичній карті світу.

Козацькі клейноди. У минулому козацькі клейноди не лише були важливими символами влади, а й мали глибокий символічний зміст, що підкреслював організованість та самостійність Війська Запорізького.

Наприклад, булаву гетьмана можна порівняти з коронним жезлом короля: вона передавала владу та авторитет новообраному гетьману, підкреслюючи його роль у військових справах. Бунчук, у свою чергу, був як свого роду «символічним ключем» до військової влади гетьмана, що підкреслював його право вирішувати стратегічні питання. Корогва, або козацький прапор, символізувала військову честь та самостійність Січі, як прапор, що відзначав військову доблесть та гідність козаків. Козацька печатка, подібно до сучасного підпису, відтворювала автентичність та законність офіційних документів. Литаври, які використовувались для сигналізації на зборах чи перед початком бою, були своєрідним «гучним дзвоном» козацької армії, що готувався до дій [7].

Клейноди були не лише прикрасою, а й ключовими елементами самоврядування та військових традицій козаків, що зберігали дух їхнього війська та підкреслювали його незалежність.

Козацькі традиції та їх спадщина у сьогоденні.

У реєстрового та запорізького козацтва з часом виникла і запрацювала своя власна обрядовість, яка була тісно пов'язана з тим зайняттям, що складало їх життя – військовою справою. Обряди прийому та посвяти в козаки також мали характер військових дій.

Стати козаком-запорожцем було не так вже й легко: іспит міг бути з вживання доволі бридкої їжі, їзди на дикому коні. До іспиту могло входити завдання пройти над Дніпровую кручею напідпитку по колоді, або пропливти на човнах по Дніпру, випробувалась винахідливість юнака та багато інших незвичних та складних завдань. Тільки пройшовши через всі ці іспити з честю, ініціант міг бути допущений до морського походу на турків. Коли ініціація вважалась успішно пройденою, новий козак був прийнятий до одного з куренів Січі і приймав нове ім'я – це означало його нове народження вже не як простої людини, а як січового козака.

Військові дії козаків теж супроводжувались обрядами та ритуалами. Наприклад, коли вирішували починати військові дії, грала військова музика та лунав гарматний салют. Поява прапора також означала початок або кінець битви. Повернення козаків з будь-яких військових походів супроводжувалось подячною церковною службою та поминанням загиблих.

Початок козацької ради був ознаменований ударом довища в литаври, осавул виносив січовий прапор (хоругви) та ставив його біля церкви на площі. В центр ставала старшина, навколо розміщувались козаки, і обмінювались привітаннями, кланяючись один одному.

Культурним центром українського козацтва можна вважати Запорізьку Січ. В ті часи козаки підтримували православну віру, будували церкви та монастирі цієї віри для підтримання освіченості та релігійного життя населення.

Календарні свята козаки відмічали святковою церковною службою та хресними ходами. Водохреща козаки святкували салютом з рушниць та гармат. Різдво або Великдень були пов'язані з привітанням кошового та старшини, також їм дарували подарунки. На всі свята дуже часто відбувались кулачні бої.

Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Ці козацькі традиції ми шануємо і зараз. В Україні активно розвивається всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), в якій наша команда «Незламні» бере активну участь.

Цей захід є не просто змаганням, а цілісною системою національно-патріотичного виховання, що охоплює широкий спектр напрямів. Змагання включають орієнтування на місцевості різного рівня складності, спортивні естафети та змагання з різних видів спорту, змагання зі стрільби з пневматичної зброї, історичні вікторини. Крім того, учасники мають змогу поглибити свої знання про українські звичаї та традиції, розвинути лідерські якості та командний дух. Військово-патріотична гра сприяє формуванню у молоді патріотичної свідомості, поваги до історичної спадщини України та готовності захищати свою країну.

Крім військових ігор, у сучасному житті живуть й інші козацькі традиції. Одна з них - козацьке бойове мистецтво. Сьогодні його вивчають у спортивних секціях, показують на фестивалях та змаганнях. Там демонструють бойові прийоми, кінні виступи та джигітовку. Це мистецтво зберігає зв'язок зі славними традиціями козаків, які були відомі своєю відвагою та майстерністю у бою.

Серед сучасних козацьких свят особливе місце займає свято Покрови Пресвятої Богородиці. Це свято стало національним Днем захисників та захисниць України. У цей день вшановують не лише сучасних військових, а й згадують козаків, які вірили у покровительство Богородиці. Це свято важливе для українців вже століттями і сьогодні відзначається урочистими заходами, парадом та молебнями [4, 8].

Слава про волелюбних, українських предків, несхитної волі славних козаків, живе і донині. Багато хто з нас і сьогодні носять козацькі прізвища та навіть не здогадуються про це. Через козацтво ми всі творили нашу історію, і кожен з нас не тільки причетний, а й відповідальний за неї. І сьогодні, коли йде становлення незалежної України, як ніколи актуально звучать рядки нашого Гімну:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Література:

1. Виникнення українського козацтва. Освіта.ua. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/history/35684/> (дата звернення: 11.10.2024 р.).
2. Виникнення козацтва на українських землях. Studies.in.ua. URL: <https://studies.in.ua/shpora-hukr/284-27-viniknennya-kozactva-na-ukrayinskih-zemlyah.html> (дата звернення: 11.10.2024 р.).
3. Запорізька Січ – форпост козацтва. Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4154/> (дата звернення: 11.10.2024 р.).
4. Історія українського козацтва. Українські козаки. URL: https://ukrcossacks.at.ua/index/istorija_ukrajinskogo_kozactva/0-6 (дата звернення: 11.10.2024 р.).
5. Витоки козацтва: перші згадки та теорії походження. АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/24/vytoky-kozactva-pershi-zgadky-ta-teoriyi-pohodzhennya/> (дата звернення: 11.10.2024 р.).
6. Вічний козак або таємниці українських мамаїв. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/vichnii-kozak-abo-taiemnitsi-ukrayinskikh-mamayiv/> (дата звернення: 11.10.2024 р.).
7. Козацькі клейноди. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B8 (дата звернення: 11.10.2024 р.).

8. Традиції та звичаї українських козаків. URL: <https://www.costum.kiev.ua/articles/tradytsiyi-ta-zvychayi-ukrayinskykh-kozakiv/> (дата звернення: 11.10.2024 р.).

9. Величко С. В. Літопис. Т. 1 / Самійло Величко ; пер. з кн. укр. мови, вст. стаття, комент. В. О. Шевчука , відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ : Дніпро, 1991. – 371 с.

10. Величко С. В. Літопис. Т. 2 / Самійло Величко ; пер. з кн. укр. мови, комент. В. О. Шевчука ; відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ : Дніпро, 1991. – 642 с.

БЕРЕЖНА А.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ ЕК-23 1/9
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ- МЕТОДИСТ БАННОВА І. В.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ГІРНИЧИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

БУТТЯ І ПРОМИСЛИ КОЗАКІВ

Запорозька Січ відіграла прогресивну роль в історії українського народу. Та дослідники ще й досі не з'ясували всіх питань і загадкових явищ, фактів з життя, побуту й історії запорожців.

XIV-XV століття час тяжкої чорної години для України. Її шматували литовські, польські, угорські феодалі. Під ударами іноземних поневолювачів загинуло Галицько-Волинське згодом і Київське князівство. І тоді народ створив власні збройні сили. Це було козацтво. Саме воно взяло на себе одну з основних державних функцій захист рідної країни.

Не зберіглося точних даних про час заснування Січі. Але в другій половині XVI ст. Січ уже була відома далеко за межами України. Європейські володарі відрядили сюди своїх послів, запрошували запорозьких козаків спільно виступати проти султанської Туреччини. Зокрема 1594 року задля цього на Січ приїздив посол німецького імператора Ерх Лясота.[2,ст.7]

Січ була притулком для всіх, хто протестував проти соціального і національного гніту, хто боровся за волю і справедливість. Тут приймали людей незважаючи на расу, національність, соціальне походження. Окрім українців, що становили переважну більшість було багато білорусів, литовців, грузинів вихідців з південнослов'янських земель, вірмен. Потрапляли на Січ італійці і французи, навіть араби.[2,ст.8]

Про життя і побут запорожців залишили свої спогади іноземці й російські офіцери, що побували там. Та особливо цінні відомості дають архівні документи. Січ мала активні дипломатичні відносини з урядами багатьох країн, здійснювала управління внутрішнім життям, у зв'язку з чим розвинулось велике діловодство. У запорозькій військовій канцелярії служили високоосвічені, відомі на той час люди. З їхнього середовища вийшли історики-літописці. Проте у вирі подій велика частина документів загинула. Дійшли до нас матеріали останньої Нової Січі. Вони становлять унікальний архівний фонд світового значення.

Надзвичайно цікавий, точний опис зовнішнього вигляду Січі зробили самі козаки. 1672 р. в Москві запорозькі послі отаман Шашол і козаки розповідали про Чортомлицьку Січ. Зовні вона нагадувала місто-фортецю. З лівого боку її омивала річка Чортомлик, з правого - Прогной. За фортецею протікала Скарбна. Урвисті береги цих трьох річок правили за природне укріплення. Його доповнювали тринадцятиметровий вал і рів. З четвертого боку Січ виходила в поле. Тут вал мав бійниці й закріплювався частоколом із загострених і просмолених паль. З цього боку. стояла ще велика оборонна башта, уперек близько 43 метрів, а перед нею колом до 216 метрів спеціальне земляне укріплення із стрільницями для гармат. З другого боку до валу тяглися дерев'яні коші, насипані землею. Вийти можна було через вісім вузьких проходів («форток-пролазів») із бійницями. Взимку запорожці на всіх річках навколо Січі вирубували кригу, утруднюючи тим доступ до фортеці.[2,ст.13]

А так описав козаків французький інженер Боплан Гійом де Левассер: «Які люди могли жити за таких умов, за Дніпровськими порогами? Вони кмітливі і проникливі, дотепні і надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, проте дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя. Рідко коли минає 7 чи 8 років, щоб вони не піднімали повстання проти панів. Козаки добре загартовані, легко переносять спеку й холод, спрагу й голод, невтомні у битвах, відважні, сміливі, за власне життя не переймаються. Найбільш уміло і

майстерно вони б'ються в таборі, під захистом возів, захищаючи кожен клаптик землі, вміють також воювати на морі... Мало хто з них помирає від недуги, хіба що з глибокої старості, бо більшість залишаються на полі слави». [3, ст.32]

У центрі Січі був майдан з церквою, навколо якої розташовувалися 38 куренів - своєрідні казарми, дерев'яні великі хати, вкриті шкурами або очеретом. Тут, на майдані, стояли будинки старшини, військова пушкарня, де зберігались фортечні й польові гармати. За містом, біля порту, височів «Грецький дім»- приміщення для іноземних посланців та купців. Запорозька Січ сама вела жваву торгівлю, а до того ж була транзитним пунктом для торгівлі всіх українських земель і Росії з країнами Сходу. Передмістя Січі було забудоване житлами і майстернями ремісників. Козаки чудові зброярі виробляли також високоякісний порох. Особливо відзначились майстри запорозьких бойових човнів. Їхні швидкоплавні дуби-чайки успішно змагалися в грізними турецькими галерами. Часто запорозьких майстрів-корабельників запрошували до Москви. [2, ст. 14]

У куренях постійно жила залога Січі. Курінь мав також значення військово-адміністративної і господарчої одиниці. На чолі його стояв курінний отаман. Більша частина козацтва та їхні сім'ї мешкали в зимівниках, а згодом і в селах на території Січі.

Щороку між куренями розподілялися степові угіддя, річки та озера. Там козаки займалися мисливством, бджільництвом, ловили рибу. Найбільше значення для них мав рибний промисел. Потреба солі для цього промислу сприяла розвитку чумацтва.[2,ст.10].

Крім запорожців, улітку промислами займалися козаки Лівобережжя і Правобережжя, а також селяни і міщани з усіх українських земель.

На Запоріжжі була ціла група козаків, які звалися "гіздюками","сиднями", або гречкосіями. Вони жили по зимівниках, селах і бурдюгах, займалися хліборобством. Землю вибирали біля річки, по схилах балок і в долинах. Запорожці сіяли гречку, ячмінь, овес і горох, рідше — жито і пшеницю. Зерно зберігали у спеціально викопаних ямах-погребях. Стінки і дно погребів обмазували рідкою глиною, просушували і добре випалювали. З городини запорожці вирощували капусту, огірки, кавуни, дині, редьку, буряки, кукурудзу, цибулю, часник, гарбузи, тютюн і т. ін. [1,ст.121].

Крім рибальства, основу господарства Запорожжя також складало скотарство. Ним займалися насамперед у зимівниках - хутірських господарствах, де взимку утримувалася худоба. Землеробство було нерозвинене через постійну воєнну небезпеку і відсутності великої кількості робочих рук. До того ж запорожці, які зверхньо ставилися до селян, вважали, що землеробство негідне для них заняття. [3,ст. 18]

На Січі працювало чимало ремісників, які виготовляли зброю, порох, ядра для гармат, амуніцію, господарський реманент, морські і річкові човни тощо. Відомо, що у 1672 році тут працювало майже 100 ковалів [3,ст.19].

У Запорізькій Січі жили різні майстри: котлярі, пушкарі, ковалі, слюсарі, шевці, кравці, теслярі. Проживаючи у передмісті Січі, вони були приписані до куренів, як і інші козаки. За межами Січі мешкали кушніри і ковалі. Кушніри як і хутряники вичиняли хутро зі шкури та шили хутряні вироби. Котлярі виготовляли металевий посуд котли та мідники. [4]

Висновок: господарський устрій Січі складався в процесі самостійного розвитку українського суспільства і ніс у собі колорит епохи, передавав характер життєдіяльного українського народу – працелюба, промисловця, воїна – колонізатора степової окраїни. Господарські осілости запорожців започаткували майбутні села і навіть великі міста. Наприклад, сучасне місто Дніпро виріс на місці запорізького поселення Половиці, Запоріжжя сформувалося навколо знаменитого острова Хортиця. Подібне історичне походження мають Нікополь, Кривий Ріг, Олександрія та інші міста південного сходу України [5, ст.245-246].

Тим більше недолугим та не обґрунтованим виглядає намагання сучасної російської пропаганди видавати історію запорізького краю як «виключно російську», підкреслюючи тим самим імперські колонізаторські прагнення російського уряду, що фактично є незмінними протягом століть.

Література:

1. Андрущенко В. Л. Запорізька Січ як український феномен / За ред. В.М.Федосова - К.: Заповіт, 1995.
2. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. - К.: Дніпро, 1991.
- 3.Боплан Гійом Левассер . Опис України. Пер. з фр. Я.І.Кравця, З.П.Борисюк. - Київ, 1990.
- 4.Вікіпедія URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
5. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Економічна історія: Курс лекцій.- К.: Вікар, 2003

ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ З КУРСУ, Е-31-22:
КРИКУН МАКСИМ ВАДИМОВИЧ
ВИКЛАДАЧ ВИЩОЇ КАТЕГОРІЇ ДЯЧЕНКО ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ»

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Що означає слово «козак» Козак-людина, яка живе за військового промисла, вільна людина. Турецькою мовою слово «козак» означає бурлака, забіяка. У мовах тюркських народів це слово означає вільну озброєну людину, що несе прикордонну вартову службу.

Перші згадки про козаків. 1489р. у «Хроніці Польській» Марціна Бельського, яка описує похід польського війська під проводом королевича Яна Ольбрахта проти татар. 1492р.- татарський хан скаржився литовському князю, що укр. Козаки напали на турецький корабель.

Причини виникнення козацтва

- Соціальні (посилення феодальної експлуатації з боку литовських та польських магнатів, шляхти, оформлення кріпосної залежності);
- Політичні (прагнення польської адміністрації залучити козацтво на службу для охорони південних кордонів від татарської загрози);
- Економічні (нестача власної землі у селян і як наслідок переселення селян на «Дике поле», у Запоріжжя та нижнє Подніпров'я);
- Стратегічні (загроза з боку Кримського ханства);
- Національно-релігійні (політика колонізації українського населення та наступ католицької церкви на права православної).

На півдні України у 16-17ст. Існувало так зване Дике Поле територія, не заселена людьми. Це був великий масив вільних земель, що фактично не належав жодній державі. Природні умови Дикого Поля були дуже сприятливими для життя і ведення господарства там водилося багато диких звірів (дикі кабани, дикі коні, зубри, дикі кози, птиця). З часом у Дике Поле почали вирушати ватаги уходників (міщани, селяни, бояри) для того, щоб займатися степовими промислами (мисливством, рибальством, бджільництвом). У Дике Поле тікало багато селян, які потерпали від нещадної експлуатації панів.

Дмитро Вишневецький походив із давнього українського князівського роду. Вперше згадується в джерелах під 1545 р. Замолоду покинув батьківський дім задля лицарської слави. Рано виявив неабиякий Хист полководця: вже 1550 р. Король Сигізмунд Август призначив його старостою черкаським і канівським. Потім він отримав посаду прикордонного стражника на Хортиці. Там, на Малій Хортиці, за його ініціативою запорожці збудували фортецю, яка стала військовою базою козацтва на пониззі Дніпра. Протягом 1556 р. Організував численні походи запорожців у володіння кримського хана і на турецькі фортеці. Згодом був запрошений до Москви як Московський воєвода здійснював походи на татар. Останній похід Дмитра Вишневецького розпочався влітку 1563 р. Із загонами козаків князь рушив до Молдавії. Там потрапив у полоні невдовзі був переданий туркам. Народна пам'ять береже про князя звитязця численні легенди, перекази, пісні, у яких він діяв іменем Байди.

Відомо про вісім січей. Перша розташовувалася на острові Мала Хортиця (нині на території міста Запоріжжя). Вона була зведена 1556 р. Українським православним князем Дмитром Вишневецьким і слугувала військовою базою козацтва на пониззі Дніпра. Звідси протягом 1556 р. Було організовано численні походи запорожців у володіння кримського хана й на турецькі фортеці. Однак восени 1557 р. Запорозьку фортецю зруйнували кримські татари.

Від 60-х рр. XVI ст. По 1593 р. Запорозька Січ розташовувалася на острові Томаківка, у 1593-1638 рр. На острові Базавлук, у 1638- 1652 рр. – на Микитиному Розі, у 1652-1709 рр. На річці Чортотлик, у 1709-1711 та 1730-1734 рр. На річці Кам'янка, у 1711- 1728 рр. В Олешках, у 1734-1775 рр. На річці Підпільна (Нова Січ).

Політичний устрій Війська Запорозького

Козацька Рада збиралася три рази на рік, щоб вирішити питання:

- Про війну або мир
- Про відносини з іншими державами
- Про розподіл землі
- Про покарання винних
- Про звільнення Гетьмана або старшин

Козацька символіка. Герб Війська Запорозького постать козака, озброєного мушкетом і шаблею, виник у другій половині XVI ст. Законної сили він набрав за короля Стефана Баторія 1578 р. Але й попередні козацькі формування, напевно, мали власну символіку. Щоправда, відомості про неї до нашого часу не дійшли. Згаданий герб уперше зображено на печатці Війська Запорозького 1595 р., за гетьманування Григорія Лободи. Упродовж усього існування козацтва цей головний символ залишався незмінним. Він зображався на головних печатках Війська Запорозького та Гетьманщини, на прапорах, портретах, іконах, у рукописах і друкованих виданнях.

Гетьман Богдан Хмельницький. Гетьман Війська Запорозького, талановитий воєначальник і полководець, який отримав ряд великих перемог, що увійшли в історію. Підняв українські землі на визвольну війну проти Речі Посполитої у 1648-1657 роках. Заявив, що його мета звільнення всього українського народу від польської неволі та об'єднання українських земель у незалежну державу. Щоб вистояти в боротьбі з Річчю Посполитою Османською імперією. Підписав з Москвою Переяславські домовленості у 1654 році, ЯКІ гарантували Україні, в першу чергу, військову допомогу з боку Росії. Укладаючи договір, гетьман не передбачив стратегічної поразки від «обіймів» Москви, яка, почала вважати українські землі «своїми», насаджуючи своїх воєводі свої порядки, призначаючи своїх гетьманів. В підсумку після смерті Богдана Хмельницького на українських землях почалася 30-річна «Руїна» (1657-1687). 10 гетьманів після його смерті безуспішно намагалися позбутися влади Москви. Помер Хмельницький 6 серпня 1657 в Чигирині. Похований у Суботові, в Іллінській церкві, збудованій його коштом.

Гетьман Конашевич-Сагайдачний. Блискучий полководець та політичний діяч, полковник, гетьман реєстрового козацтва, кошовий отаман Запорозької Січі, один із засновників козацького. Флоту. Завдяки гетьману Сагайдачному позиції козацтва на території України змінилися на краще, військо запорозьке перетворилось на могутню військову силу, на яку мали зважати всі сусідні держави. Ім'я гетьмана Сагайдачного наводило страх на Кримський ханат на Московське царство. Він – організатор успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської Імперії та Московського царства

Петро Сагайдачний очолював морські походи на швидкісних човнах «чайках». Чайки раптово з'являлися біля берегів Криму та стін Стамбула викликали справжній жах у ворога. Гетьман Сагайдачний був людиною освіченою, навчався в славетній Острозькій академії центрі тогочасного інтелектуального й духовного життя. За сприяння Сагайдачного було відновлено православну ієрархію у Речі Посполитій. Підтримував Київське братство та школу при ньому, яка згодом розвинулась у Києво-Могилянську академію.

22 липня 1616 р Похід на Кафу. 22 липня Петро Конашевич. Сагайдачний: 4 тисячі його козаків вночі висаджуються на берег підходять до воріт Кафи. Поки одні запорозьці відволікали вартових, видаючи себе за османський підрозділ, що йде на війну з персами, інші вже здолали мури. Раптовим нападом козаки штурмують цитадель, збирають здобичі звільняють християнських невільників. Турецький флот в гавані спалено.

У 1618 році гетьман Сагайдачний разом із поляками вступає у війну з Московією. Із 20 тисячами війська захоплює кілька десятків міст, серед яких Путивль, Рильськ, Курськ, Слєць, Лебедин, Скопин, Рязьськ та інші.

1621 р Хотинська битва. Битва розпочалася 2 вересня 1621 року. Сили сторін були далеко не рівні. Турки виставили під Хотином 220 тисячне військо. Їм протистояли 40 тисяч козаків, 35 тисяч солдат польської та 25 тисяч вояків литовської армії. Турки першими завдали масованого удару по всій лінії фронту. Та найбільш концентрована атака була здійснена на позиції саме козацьких військ гетьмана Сагайдачного. Козаки втратили 40 чоловік, і в ніч на 3 вересня почали працювати над зміцненням оборонних укріплень, які поруйнували залпи османських гармат. Ці захисні споруди могли витримати близько 5 годин безперервних гарматних обстрілів. Ще один військовий секрет перемоги Конашевича полягав у надто ризикованому прийомі. Обгородившись возами, козаки чекали поки ворог підійде на відстань рушничного пострілу, а тоді всі одночасно стріляли. Цей прийом вдалося реалізувати 8 вересня, під час запальної атаки турецьких яничар на козацький табір. Османам вдалося прорватися крізь здавалося б неприступний масив оборонного рову козаків. Запорожці синхронно піднялися з окопів одночасно влупили свої рушничні залпи. Більше трьох тисяч басурманів загинули від козацьких куль в лічені хвилини.

Причини ліквідації Січі

- Несумісність республіканського устрою Січі з імперськими порядками
- Недоцільність існування в межах імперії державного утворення зі своєю митною системою
- Прагнення російських землевласників привласнити землі Запорожжя
- Перетворення Запорожжя на загрозу для розвитку кріпосницького господарства імперії
- Загроза перетворення Запорожжя на осередок національно визвольної боротьби
- Висока ймовірність унезалежнення Запорожжя
- Побоювання можливого союзу Нової Січі з Кримським ханством для боротьби з Імперією

Ліквідація Січі. Генерал Петро Текелі під час повернення російських військ додому генерал Петро Текелія отримує наказ зайняти Січ і розігнати козацтво. Наприкінці травня 1775 року регулярні російські війська рушили на Січ. 4 червня 1775 року російські війська непомітно зняли вартових і оточили січову фортецю. Звістку про намір П. Текелі козацтво зустріло з обуренням. Воно хотіло дати бій російським військам, але сили були нерівні. Вищу січову старшину заарештували і віддали до суду разом з кошовим отаманом Петром Калнишевським.

Література:

1. Витоки козацтва: перші згадки та теорії походження; Євген Букет: <https://armyinform.com.ua/2021/10/24/vytoky-kozaczstva-pershi-zgadky-ta-teoriyi-pohodzhennya/>

2. Козацькі військові відзнаки: <https://kozaku.in.ua/statt-pro-kozakv/40-kozack-vyskov-vdznaki.html>

3. «Виникнення Запорізької Січі». <https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-istori-ukrani-u-8-klasi-na-temu-viniknennya-zaporizko-sichi-125384.html>

4. Мапа українського «Дикого поля» вам нічого не нагадує?; Геннадій Друзенко: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/2815426-mapa-ukrainskogo-dikogo-pola-vam-nicogo-ne-nagadue.html>

5. Мапи України різних років: <https://artefact.org.ua/history/getman-petro-sagaydachniy-voyin-chornogo-morya-ekspert-u-superechkah-z-moskvoyu.html>

ЯЛОВА.Ю.

ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ ЕК 23 1/9

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ-МЕТОДИСТ БАННОВА І.В.

ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ

« ГІРНИЧИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ

КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ОДЯГ КОЗАКІВ - ЗАПОРОЖЦІВ

Костюм – частка народної душі. Доба козацтва залишила по собі особливий стиль вбрання, який захоплював, викликав наслідування у наступних поколіннях українців. З часом це вбрання стало одним із символів України, її волі й державності. Одяг козаків формувався протягом кількох століть. В ньому відбилися історичні та природні умови життя українського козацтва. Зокрема, постійний стан війни, потреба мати на похваті, при боці, на поясі, за поясом зброю і вільно нею користуватися породив прихильність до прилягаючого, приталеного типу вбрання. Дуже важливо було, щоб одяг дозволяв вільно виконувати рухи як руками, так і ногами, блискавично завдавати удари і відбивати ворога, діяти за системою козацьких бойових мистецтв. Одяг мусив бути також пристосованим для всіляких видів господарювання, промислів, захищати від різних кліматичних впливів, легко одягатися і скидатися. Зрештою, мало значення і те, чи було вбрання міцним і недорогим у виготовленні.

Основою для формування козацького одягу було українське народне вбрання. Воно відповідало вимогам краси, зручності, міцності і простоти у виготовленні.

Найбільш повні дані про костюм запорізьких козаків містяться у працях відомих українських істориків та етнографів Д.Яворницького, В.Голобуцького, О.Апанович, Матейко К. І., Ніколаєвої Т.О. та ін. Ґрунтуючись на них можна скласти уявлення не лише про вбрання козаків різних соціальних прошарків, а й про джерела та причини його формування.

За свідченням сучасників, одяг запорожців не був одноманітним. Повсякденний, похідний одяг вирізнявся простотою, що проявилось у самій його назві – підлий одяг [4, с.47].

На думку відомого дослідника історії козацтва і запорозької Січі Д. І. Яворницького одяг запорізьких козаків спочатку був дуже простим. На початку свого історичного існування запорізькі козаки не могли навіть думати про те, щоб займатися своєю зовнішністю й виряджатися в дорогі «шати», козак і злидні тоді були синонімами. До того часу цілком можна відносити слова української пісні — «сидить козак на могилі та й штани латає», або слова козацької вірші «козак — душа правдивая — сорочки не має». Ганяючись за звіром безкраїми степами, глибокими балками, непролазними лісовими хащами, проводячи ночі переважно під відкритим небом, висиджуючи по кілька годин у грузькому болоті й густому очереті, запорожці були більше схожими на злиденних голодранців, ніж на «славних лицарів», ім'я яких уже в ранні часи їх існування гриміло в Європі [6, 208]

Загалом одяг запорожців мав ту перевагу, що не сковував рухів людини й був пристосованим до гарячого клімату країни.

Дані про костюм козаків є у спогадах Г. Левассер де Боплана. Він зазначав, що основним одягом у запорізьких козаків були - сорочки, шаровари, шапки і жупани [1]. На малюнку, у того ж Боплана, можна побачити козацький жупан, довжиною нижче за коліна, без коміра, застебнутий густо гудзиками, підперезаний поясом, до якого з лівого боку було причеплено шаблю. Шапка обшита хутром. У представників старшини хутряна «околиця» шапки попереду частково розрізана. Шапку прикрашало перо. Киреї у старшин широкі, підбиті хутром, деколи з багатим коміром [1].

На протилежність йому парадний одяг був дуже розкішним і ошатним, при чому нерідко складався з трофеїв, здобутих під час походів [4, с.48].

Іноземці, які відвідували Січ, зазначали, що козаки «люблять гарно вдягатися». Так, австрійський посол Еріх Лясота, відвідавши Січ 1594 року, записав у своєму щоденнику, що елементом традиційного одягу запоріжців були татарський кобеняк, тобто широкий плащ, який вони носили поверх іншого одягу [4, с.48].

Також Еріх Лясота відгукується про козаків як про людей дуже щедрих, які зробили йому багаті подарунки: куначу шубу і чорну лисячу шапку [4, с.48].

Доволі багато одягались запорожці у мирний час. Парадний одяг козаків-запорожців складала сорочка з шовковими застібками, штани, чоботи.

Поверх сорочки одягали кафтан, який міг бути шовковим, парчевим або суконним. Кафтан підперезували шовковим пасом — широким шовковим поясом, перетканим на кожну четвертину золотими або срібними нитками Поверх кафтана накидали свиту, завжди суконну з розрізаними рукавами, які, як правило, заціпались один на другий і закладались ззаду під кобеняк, який вдягали під час дощу або негоди. На голові запорожці носили брилі або гострокінечну хутряну шапку, або кобур — суконну червону шапку з бобровою опушкою. На кафтан через праве плече вішався на перев'язі самопал. А за поясом, на ланцюжках два пістолети і ніж замість кинджала. Шаблю в мирний час носили рідко, хіба тільки на раду. Тоді ж надівали поверх кафтана — сталеву сітку (сітку-кольчугу).

Як зазначає у своїй монографії Т.Ніколаєва, парадний одяг запорожців виготовлявся з шовку, польського та англійського сукна – кармазину та оксамиту [4, с.48]. Шовкова штофна тканина з візерунками називалася у запорожців шальовою, одяг із польського та англійського сукна називався састами, а вбрання із східного червоного сукна – кармазинним [4, с.48].

Також уявлення про запорізьке вбрання дають гравюри, ікони, прапори і портрети, які збереглися до нашого часу. Такими є три гравюри в додатку до твору О. Рігельмана «Летописное повествование о Малой России...», де представлено військове вбрання військового старшини і двох козаків. Запорожці вдягнуті в широкі шаровари і довгі каптани, низькі шапки і кошлаті бурки [5].

На одній з ікон, зазначає в своєму дослідженні Т.Ніколаєва, можемо бачити групу запорожців, які моляться Богоматері; на них червоні нижні каптани й верхні з темно-зеленими рукавами жупани, широкі червоні шаровари, підперезані різнокольоровими з набором і без наборів поясами, а також червоні гостроносі чоботи [4, с.49].

Докладніший опис костюма запорізьких козаків, був складений великим знавцем історії Запорізької Січі і козацтва Д. І. Яворницьким.

Він так описував одяг козаків – запорожців: «Їхні каптани були нижче колін, кожний мав по два вуси ззаду, як черкеска кубанських козаків, на кінцях рукавів красувалися невеликі відлоги з жовтого оксамиту, прикріплені металевими гачками; у плечах каптани досить широкі, а в перехваті — досить вузькі, підбиті клітчастою китайчатою матерією.

Такий крій цілком забезпечував вільність рухів. До цих каптанів надягали кілька поясів: один шовкового перського сирцю, ширини дві з половиною чверті, довжини в одинадцять аршин, бурякового кольору (для підперізування вони складаються втриє навиворіт усередину), з позолоченими кінцями, довжини у три чверті; кожний кінець — із шовковими плетеними шнурками, довжини з аршин, прикріпленими до кожного з кінців пояса; другий — також із шовку, такої ж ширини, сім аршин, бузкового кольору, з посрібленими кінцями і шовковими шнурками на кінцях; третій — такої ж ширини і такої ж довжини, але без позолоти на кінцях, з ошатної шовкової матерії із квітами і візерунками.

У такі пояси запорізькі козаки вкладали гроші, листи, огниво, нюхальні рижки та інші дрібні речі» [6, с.208].

Д. І. Яворницький вважав, що звичай зберігання предмета у поясі позичений запорожцями у татар. Широкі пояси з матерії були невідривною деталлю костюма вищого козацтва України, як і польського панства у XVI-XVII ст. Найпоширенішими серед запорожців були турецькі і перські пояси, які привозили вірменські купці. Щодо шкіряних

поясів запорожців, то їхня довжина дозволяла лише обгорнути стан. Зовнішнє оздоблення з різноманітних металевих накладок нагадувало черкеські пояси [6, с.208].

Оригінальний опис костюму козака-запорожця наводить Микита Корж, який сам був запорожцем (кінець XVIII ст.). Головним одягом запорожців він називає жупан, черкеску, саетові яскравих барв шаровари, завширшки чотири аршини, сап'янові кольорові чоботи, шалевий пояс, шапку-кабардинку з річкового звіра кабарги чи виднихи або видри, оздоблену навхрест позументом, і, врешті, кудлату вовняну бурку для негоди, звану поляками вільчурою. В його спогадах записано: «Одежа в запорожців була по ранжиру однакова й одного кольору, а саме: каптан, черкеска, з вільотами, шаровари саетові чоботи-сап'янці, пояс шалевий і кабардинка кругла, довкола і навхрест овкладена позументом, для негоди, у походах мали вовняні кошлаті бурки. А якщо виходять або виїжджають козаки на парад, у великі празники до церкви чи їздять у гості, то справляють одягу за достатком і дуже багату, дорогу й різнобарвну — хто яку забажає. Називають її по-запорозьки жупаном, адже вони дуже любили похверцювати та попишатися». [7, с.216]

Такий одяг, за словами Коржа, запорожці носили вдома в Січі і в походах під час війни, і на великі празники.

Козаки мали своїх шевців та кравців, які шили їм одяг за замовленими з України, чи з інших країн тканинами.

Отже, костюм козаків-запорожців піддавався іноземним запозиченням від багатьох народів: тюркського, польського, угорського, народів Кавказу, тощо. Проте основою його був народний український одяг, що зробило його одним із найяскравіших виявів національної самобутності.

Фактично козацький костюм утвердився в статусі національного символу. Зумовлений такий статус тією роллю, котру відіграло козацтво в історії України. Козацький костюм як важливий елемент української культури відбиває багатоликий образ козака - могутнього хороброго воїна, лицаря честі, захисника рідної Батьківщини і, водночас, людини неприборканих почуттів, розбишаки, гріховодника та шукача пригод.

Література:

1. Боплан Г. Левассер. Опис України. Пер. з фр. Я.І.Кравця, З.П.Борисюк. - Київ, 1990
URL: <http://litopys.org.ua/boplan/opys.htm>
2. Завгородній А. М. Козацьке вбрання
URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1127041/mod_resource/content/2/Zavgorod.pdf
3. Матейко К. І. Український народний одяг. – К., 1977. – С. 32–44;
4. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма – К.: Либідь, 1996
URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>
5. Ригельман А.И. Летописное повествование о малой России и ее народе и козаках вообще... Москва, 1847
URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>
6. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990.
URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013950>
7. Усна оповідь колишнього запорожця, жителя катеринославської губернії та повіту, села Михайлівки Микити Леонтійовича Коржа. – Одеса, 1842
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Korzh_Mykyta_Lavrentiiovych/Usna_opovid_kolyshnoh_o_zaporozhtsia_zhytelia_Katerynoslavskoi_hubernii_ta_povitu_s_Mykhailivky_Mykyt/

ДЕРЕВЕЦЬКА П.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ З КУРСУ ГРУПИ 3-027
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ТИХОСТУП В.В.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ»

ІВАН БОГУН: ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ НОВАТОРА КОЗАЦТВА

Останнє десятиріччя Україна виборює свою незалежність. Ця боротьба наповнена відвагою та стійкістю козаків сучасності. Багато в чому допомагає історія, зокрема, історичні події та постаті всіх часів становлення України. На думку авторів статті, особливу увагу та актуальність і в наш час набуває постать козака Івана Богун. Маємо за мету висвітлити частину нашої української історії, а саме, ким був Іван Богун, його життєвий шлях та внески в історію України. Досліджуючи інформаційні джерела, вдалося знайти деяку інформацію про дитинство та юність Івана Богун. Насправді, інформації про дитинство Івана Богун небагато, але спираючись на припущення істориків, можемо сказати, що народився він приблизно 1618-1620 року. Походження Івана Богун також є предметом наукових дискусій. Хтось вважає, що він був сином українського шляхтича Федора Богун, звідки й походить його повне ім'я - Іван Федорович або Іван Федоренко [1]. Інші стверджують, що він належав до українського православного дрібношляхетського роду, який мав власний герб [2]. Незалежно від точного походження, Іван Богун, безсумнівно, мав шляхетське коріння, що вплинуло на його подальше життя та кар'єру [2]. Він отримав гарну освіту, адже це було типовим для дітей зі шляхетських родин того часу [3]. В деяких джерелах сказано, що це могли бути або Києво-Могилянській колегіум або польський колегіум, в інших, зустрічали інформацію, що навчався він у Берліні, де вивчав інженерну справу та фортифікацію [4].

В біографії Богун відзначено становлення його як військового лідера. Військова кар'єра Івана Богун розпочалася в 1640-х роках, коли він був так званим загоничем на Сіверському Донці та Дону. Це означало, що він брав участь у грабїжницьких наїздах на прикордонні землі московського царату та військових походах проти кримських татар [3]. Ці ранні військові досвіди допомогли Івану Богуну розвинути свої тактичні та стратегічні навички та заклали міцний фундамент для його майбутніх досягнень [1].

У 1641 році він очолював загін із 45 козаків на Дикому полі, в районі Боровського перевозу (нині Лисичанськ) [2]. Джерела того часу називають його "отаманом Іванцем". У 1642 році Богун керував уже більшим загonom із 70 козаків [2].

Іван Богун продовжував розвивати свої стратегічні навички протягом усієї Визвольної війни. Він брав участь у багатьох важливих битвах, зокрема під Зборовом, Берестечком та Батогом [3]. Особливо відзначився Богун у битві під Батогом у 1652 році, де його кіннота відіграла ключову роль у розгромі польського війська [1].

Богун славився своєю здатністю швидко приймати рішення в критичних ситуаціях та вміло використовувати місцевість для тактичної переваги. Він також був майстром несподіваних маневрів та військових хитрощів, що неодноразово допомагало йому перемагати чисельно переважаючого ворога. І вже у 1650 році він обіймав посаду кальницького полковника, а згодом став одним із найближчих соратників Богдана Хмельницького.

Знайдена інформація про ключові битви за участю Івана Богун, зокрема це оборона Вінниці. У березні 1651 року Іван Богун, козацький стратег, провів одну з найвидатніших військових операцій - оборону Вінниці [2]. Ця битва стала справжнім випробуванням для полковника та його козаків, які зіткнулися з переважаючими силами польсько-шляхетського війська. Коли 28 лютого польське військо під керівництвом Мартина Калиновського підійшло

до Вінниці, Богун мав у своєму розпорядженні лише невеликі козацькі сили [4]. Незважаючи на це, він прийняв рішення затримати ворога до приходу допомоги від Богдана Хмельницького [1]. Богун застосував хитру тактику, залишивши частину козаків у місті, а сам з кінним загоном виступив проти авангардних частин ворога.

11 березня відбулася ключова подія оборони - знаменита "льодова пастка Богун". Козацький полковник заманив польську кінноту на річку Південний Буг, де заздалегідь були прорубані ополонки, притрушені сіном і снігом [3]. Результат був нищівним для поляків: багато вояків загинуло, у тому числі відомі ротмістри Кисіль та Мелешко [2]. Після цього Калиновський обложив місто і розпочав штурм. Проте козаки і міщани під керівництвом Богун стійко трималися, мужньо відбиваючи атаки [4]. Сам Богун був у перших рядах захисників, демонструючи неймовірну хоробрість та військову майстерність.

Влітку 1651 року Іван Богун взяв участь у битві під Берестечком, яка стала однією з найбільших баталій XVII століття в Європі [5]. Ця битва була надзвичайно важливою для українського козацтва, і Богун відіграв у ній значну роль. Спочатку битва розгорталася не на користь польсько-литовського війська. Козаки під керівництвом Богун та інших полковників успішно відбивали атаки ворога. Сучасник-шляхтич з сумом писав: "Неприятель напав з рівною запеклістю... і цей день був для нас нещасним внаслідок загибелі багатьох знатних людей і добрих вояк".

Однак ситуація різко змінилася 30 червня, коли татарське військо Іслям-Герая III панічно втекло з поля бою. Це поставило козацьке військо у складне становище. Богдан Хмельницький покинув табір, намагаючись повернути татар, і керівництво перейшло до інших полковників, серед яких був і Іван Богун. У цій критичній ситуації Богун проявив себе як талановитий стратег. Він очолив кількатисячний загін і здійснив відволікальний атакуювальний маневр на розташування поляків, що дозволило основним козацьким силам відступити з табору. Ця операція врятувала значну частину козацького війська від оточення та знищення [5].

Перемога козацького війська під Батогом у 1652 році стала однією з найяскравіших сторінок у військовій кар'єрі Івана Богун. Ця битва продемонструвала його неперевершені здібності як полководця та стратега. У Батозькій битві Богун командував кіннотою, яка відіграла ключову роль у розгромі польського війська [4]. Його тактичні рішення та вміння швидко реагувати на зміни бойової ситуації значною мірою сприяли успіху козацького війська [5]. Богун вміло використовував місцевість та застосовував несподівані маневри, що дезорієнтувало ворога. Його кіннота здійснювала блискавичні атаки, порушуючи бойові порядки польської армії та створюючи паніку в її рядах. Перемога під Батогом мала велике стратегічне значення для українського козацтва. Вона не лише зміцнила позиції козаків на Поділлі, але й підняла бойовий дух усього війська. Ця битва ще раз підтвердила репутацію Івана Богун як одного з найталановитіших козацьких полководців свого часу.

Дослідниками біографії Івана Богун зроблена спроба відобразити для кращої візуалізації графік ключових битв, де він брав участь разом із військом та відзначився в них як видатний військовий стратег.

Графік 1. Ключові битви за участю Івана Богуна з урахуванням чисельності війська

Аналізуючи політичні погляди та діяльність Івана Богуна, автори статті припускають, що в нього були складні відносини з гетьманами свого часу. Він завжди відстоював інтереси України та козацтва, навіть якщо це означало конфлікт з вищим керівництвом [2]. Наприклад, Богун рішуче виступив проти укладення Богданом Хмельницьким Білоцерківського договору 28 жовтня 1651 року. Він засуджував політику поступок Польщі та зменшення козацького реєстру, вважаючи це загрозою для незалежності України [3].

Після смерті Богдана Хмельницького 27 липня 1657 року, Іван Богун підтримував політику гетьманів Івана Виговського та Юрія Хмельницького. Він поділяв їхнє бачення майбутнього Війська Низового та Запорізької Січі як незалежних від Кремля у внутрішній та зовнішній політиці. Проте, коли Виговський почав схилитися до налагодження відносин з Польщею, що могло призвести до повернення польського поневолення, Богун разом з Іваном Сірком виступив проти цього курсу. Він був переконаним прихильником незалежності України та виступав проти будь-яких союзів, які могли б обмежити цю незалежність.

У 1654 році Богун рішуче виступив проти рішення Переяславської Ради про союз з Московським царством. Він був одним з трьох полковників, які відмовилися присягнути московському царю. Богун вважав, що такий союз може призвести до втрати Україною своєї незалежності. Його позиція щодо Московії була чітко висловлена ще у 1650 році на старшинській нараді у Чигирині. У своїй промові Богун застерігав проти союзу з Московією, говорячи: "У народі Московському владарює найнеключиміше рабство і невільництво у найвищій мірі, у них, окрім Божого та Царського, нічого власного нема і бути не може, і людей, на їх думку, створено нібито для того, щоб у ньому не мати нічого, а тільки рабствувати." Він порівнював союз з Московією з тим, щоб "кинутися із вогню та в полум'я".

Іван Богун завжди ставив інтереси України на перше місце. Його політичні погляди та діяльність були спрямовані на створення незалежної козацької держави. Він був готовий протистояти будь-яким силам, які, на його думку, загрожували незалежності України, навіть якщо це означало конфлікт з гетьманами чи іншими впливовими особами.

Хочемо відзначити великий вплив Івана Богуна на розвиток козацтва. Його інноваційні тактики та стратегії значно підвищили боєздатність козацького війська [1]. Наприклад, він приділяв велику увагу вдосконаленню кінноти. Під його керівництвом козацька кавалерія

стала потужною силою, що відіграла ключову роль у багатьох битвах, зокрема під Батогом у 1652 році. Він запровадив нові методи тренування вершників та покращив їхнє озброєння. Крім того, Іван Богун був одним із перших у Європі, хто почав використовувати шиповані підкови для коней взимку [5]. Це давало козацькій кінноті значну перевагу під час зимових кампаній. Завдяки цій інновації польська шляхта навіть прозвала Богуну “хитрим зимовим лисом”.

Важливо відзначити, що Іван Богун користувався величезною популярністю серед козаків та простого народу. Його авторитет допомагав зміцнювати єдність козацтва та протистояти внутрішнім розколам. Навіть у періоди політичних конфліктів Богун залишався впливовою фігурою, з якою мусили рахуватися гетьмани та інші старшини [4].

Отже, Іван Богун залишив незгладимий слід в історії України як видатний військовий стратег та політичний діяч. Його життєвий шлях від простого козака до впливового полковника наочно демонструє, як талант, відвага та відданість справі можуть змінити хід історії. Богун мав значний вплив на розвиток козацького війська, запроваджуючи новаторські тактики та вдосконалюючи бойові навички козаків. Політичні погляди та діяльність Івана Богуну були спрямовані на зміцнення незалежності України. Він послідовно виступав проти угод, які могли обмежити автономію козацької держави, демонструючи далекоглядність та принциповість. Життя та подвиги Богуну продовжують надихати українців і сьогодні, нагадуючи про важливість боротьби за свободу та незалежність своєї країни.

Література:

1. «Іван Богун. Козацький стратег», Автор: Олександр Рудяченко <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3671137-ivan-bogun-kozackij-strateg.html> (дата звернення 21.10.2024 р.)
2. «Іван Богун», Автор: Євгенія Лещук, поетеса, голова Фонду “Богун”, лауреат премії Василя Стуса <https://kvl.mil.gov.ua/istorychna-dovidka-pro-ivana-boguna/> (дата звернення 23.10.2024 р.)
3. «356 років тому загинув Іван Богун, чиє життя було наповнене битвами за Україну», Автор: Олександр Колесник <https://armyinform.com.ua/2020/02/27/356-rokiv-tomu-zagynuv-ivan-bogun-chyye-zhyttya-bulo-narovnene-bytvamy-za-ukrayinu/> (дата звернення 21.10.2024 р.)
4. «Полковник Іван Богун», <https://www.pavlusenkoart.com.ua/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%B1%D0%BE%D0%B3%D1%83%D0%BD> (дата звернення 19.10.2024 р.)
- 5) «Богун Іван», <https://www.myvin.com.ua/ua/town/people/prominent/2840.html> (дата звернення 20.10.2024 р.)

Менегатті Д.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: МАТВІЙЧУК Н.А.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ»

РЕОРГАНІЗАЦІЯ КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ САГАЙДАЧНОГО

Зараз українське суспільство переживає важкий стан, але встало на вірний шлях. Через вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року, українське суспільство нарешті зрозуміло, що потрібно більше розвивати українську культуру і поширювати її. Зараз, як ніколи раніше, українське суспільство все більше розповідає про свою історію, щоб усі знали історію свого народу.

Таке ж тяжке становище, коли проти них сильні імперії і їх культуру принижують, мали й козаки. У XIV столітті центральні придніпровські князівства звільняються від татаро-монголів і входять до складу Литви. Велике Князівство Литовське довгий час спиралося на традиції Русі-України, приймали православ'я, впроваджували в діловодство старослов'янську мову і тому подібне. Але вже 1385 року укладається Кревська унія і починається довгий процес об'єднання Королівства Польщі та Великого Князівства Литовського. У 1569 році вони нарешті об'єдналися в одну державу під назвою Річ Посполита, що призвело до прийняття католицизму на теренах колишнього Великого Князівства Литовського, тобто й на теренах Наддніпрянщини. Почався процес під назвою полонізація[1]. Польська шляхта відбирала багаті володіння, пропагувала католицизм і активно поширювала свою економічну та юридичну політику.

Це все призвело до незадоволення з боку селян, на території сучасної України. Селяни переселялися в Дике Поле і ставали козаками. Спочатку козаки були дезорганізованими, без особливої зброї і виглядали як звичайні селяни, проте під керуванням Сагайдачного сформувалася організована армія, яка розбивала османський флот і татар. У цих тезах ми розберемо поверхнево біографію Сагайдачного, його військові походи, дипломатичні дії та саму козацьку армію.

Мета: дослідити військово-політичну діяльність Петра Конашевича-Сагайдачного та його внесок у розвиток козацтва.

Завдання:

- Ознайомитися з біографією Петра Конашевича-Сагайдачного
- Вивчити спорядження і тактику козаків
- Розглянути «добу героїчних походів»
- Зробити висновки

Об'єкт дослідження – історична постать Петра Конашевича-Сагайдачного

Предмет дослідження – суспільно-політична діяльність Петра Конашевича-Сагайдачного та його вклад у розвиток козацтва.

Конашевич-Сагайдачний Петро народився близько 1570 р. в с. Кульчиці Самбірського району воєводства Руського в Галиції. Невідомо точно звідки саме пішло прізвище Конашевич, але скоріш за все походить від українського шляхтича Конона з роду Конашевичей-Попелей[2, с. 91].

Петро закінчив повний курс Острозького колегіуму, який був побудований на принципі «Семи мистецтв». Сагайдачний виявився досить талановитим студентом[4, с. 9].

Як писав польський шляхтич Яків Собеський, учасник Хотинської битви 1621 р., у своїх мемуарах про Сагайдачного: «Цей Петро Конашевич, муж рідкісної мудрості й зрілого судження у справах, винахідливий у словах і вчинках, хоча за походженням, способом життя і звичками був простою людиною, незважаючи на це в очах пізнішого потомства він гідний стати в ряд з найзнаменитішими людьми свого часу в Польщі.»[2, с. 88]

Приблизно 1606 р. козаки обирають Сагайдачного гетьманом. Петро Конашевич-Сагайдачний розумів, щоб бути незалежним від Польщі та їх колонізації, треба мати великі аргументи, тому він почав походи на південь, щоб здобути славу і авторитет.

Ще в рік його обрання, 1606 рік, Сагайдачний здійснив похід у Молдавію. У 1607 р. Сагайдачний спустошив турецькі фортеці Очаків і Перекоп. У 1609 р. його козаки спалили Ізмаїл і Кілію[4, с. 11].

У такі ризиковані морські експедиції козаки мали лише чайки та звичайні човни, а в турків були галери та галіони, тож козакам доводилося використовувати хитрість, несподіванку та майстерне маневрування під час бою. У кожен човен сідає від 50 до 70 чоловік, кожен з яких має дві рушниці і шаблю. Одягнені козаки в сорочку і шаровари мали ще 6 літрів пороху, достатню кількість свинцю, запас ядер для фальконетів, а також кожний мав свій годинник[5, с. 166].

Щоб перемогти турків, козаки нерідко пливли під покровом нічної темряви, маскували своє місцеположення тим, що опускали щоглу[5, с. 167], а зустрічаючись із турецькими галерами, намагалися зайняти тактично найвигіднішу позицію. Впритул наблизившись до ворожого судна, веслярі «сушили» весла і ставали «заряджаючими» для своїх товаришів стрільців[2, с. 89].

У серпні 1614 р. гетьман зі своїм військом пішов на Синопу. Місто біля берега Чорного моря, яке понад двісті років було спокійним місцем без воєн і тривоги. Синопа мала 6100 бійниць і цитадель із кількома вежами, буквально «непрístupна фортеця»[4, с. 13]. Візиром, тодішній прем'єр міністр Османської імперії, був Насух Паша, а султаном був Ахмед I[3, с. 78].

Козаки почали атаку вночі. Раптова поява козаків у такому тихому місті так вплинула на психічний стан Османської імперії, що чутки про повністю розграбовану «непрístupну фортецю» дійшли до султана Ахмеда I. Коли Ахмед I запитав у свого візира Насух Паша, «Чи правда, що Синопу зруйнували?», візир заперечував це. Коли все ж таки султан дізнався про зруйновану Синопу, той побив свого візира і наказав стратити його за корупцію[3, с. 78].

Як писав історик XIX століття І. Каманін про набіги Сагайдачного, «смівість, швидкість і руйнівність... набігів перевершують усілякі описи; такої сили вони не мали ні до, ні після Сагайдачного і мають бути приписані його військовому генію. Вони підняли на ноги всю Туреччину».

Хоч султан і наказав наздогнати Сагайдачного з його військом, відправивши кораблі до Очакова, але козаки змогли втекти, лише двадцять із них схопили турки і відправили до Константинополя[2, с. 90].

У 1616 р. козаки захопили Кафу - величезний невільницький ринок у Криму. Тисячі бранців брали участь у цьому поході та звільняли полонених. Ця подія стала загальновідомою по всій території України[2, с. 90].

У 1618 р. в Туреччині стався дворцевий переворот, після якого до влади прийшов Осман II, який зайняв престол свого батька Мустафі I, скинутого яничарами. Султан уже був готовий розпочати війну з Польщею. Сигізмунд III спробував урегулювати питання дипломатичним шляхом, але вони ні до чого не призвели[2, с. 115].

Султан Осман II погрожував розграбувати Краків, стародавню столицю польських королів, знищити католицьку віру і розтоптати кінськими копитами їхніх святих. Величезна армія султана складалася зі 150 тисяч турків і кілька 10 тисяч[4, с. 27], але за деякими даними всього було десь 250 тисяч турків і татар. Поляки змогли протиставити цьому тільки 35 тисяч, тому участь козаків ставала вирішальною[2, с. 120-121]. Офіційно очолював Хотинський похід

королевич Владислав. 22 липня поляки перейшли Дністер і розташувалися недалеко від Хотина.

Ураховавши небезпеку, що загрожувала Україні, козаки прийняли рішення взяти участь у поході проти турок разом із поляками, а для узгодження умов допомоги направити до короля посольство на чолі із Сагайдачним. Козацьке військо налічувало близько Не гаючи часу, Сагайдачний прийняв на себе командування і виступив маршем через турецькі позиції. Козаків було у шість разів менше, ніж турків і татарів[2, с. 121]

Першого вересня козаки досягли польського табору та стали на відстані «пострілу з лука», збудувавши бойовий табір. Це була їхня звичайна тактика, яка, як вважається, прийшла до них від гунів та інших кочівників. Для зміцнення свого табору козаки використали обоз. Зазвичай у похід брали з розрахунку один віз фуражу, провіанту та боєзапасів на кожні п'ять десять осіб. Для маневреності вози робилися так, щоб у них можна було запрягати коней з будь-якої сторони[4, с. 28].

Під час створення табору вози ставили у кілька рядів, зчіплюючи їх ланцюгами. На підступах рили вовчі ями та інші пастки. За довгої оборони у вози насипали землю, а колеса закопували. Вози чудово оберігали від турецько-татарських стріл і до того ж створювали безпечну позицію для стрільниці у відповідь по противнику[4, с. 28].

Почалися жорстокі битви під Хотином. Султан мав намір покінчити з польсько-козацьким військом. Він поклявся нічого не їсти, «поки не відправить у пекло на вечерю всіх поляків до останнього». Не давши відпочинку своїм людям, він одразу з маршу кинувся у бій. Сагайдачний зробив сміливий маневр, практично оголивши центральні позиції, якими припав вогонь артилерії, розставивши козацьку піхоту з обох флангів. В результаті турки не змогли завдати супротивнику серйозних збитків артилерійським обстрілом, але самі потрапили під шквальний збройовий вогонь[4, с. 28].

8 вересня яничари знову пішли в атаку, але козаки відповіли огнем. Яничари втратили понад три тисячі, коли козаки зазнали невеликих втрат. Сагайдачний не лише успішно організовував оборону, а й постійно докучав туркам вилазками.

Битва досить довгий час, поки 8 жовтня 1621 р. не уклали мир Річ Посполита та Османська імперія[4, с. 28].

Підбивши підсумки, ми можемо сказати, що Сагайдачний був дуже досвідченим стратегом, який був “простою, але мудрою людиною”. Він повністю реорганізував козаків, зробивши їх серйозну регулярну армію, яка руйнувала імперію, яку боялися століттями. Хоча про його початок кар'єри відомо дуже мало і майже всі дані обмежуються свідками, його подвиги відомі всім.

Література:

1. Рубльов О.С. Полонізація. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Polonizatsiia

2. Володарі гетьманської булави: Іст. портрети / Авт. передм. В. Смолій. – К.: Варта, 1994. – 557 с.

3. Остапчук В. The human landscape of the Ottoman Black Sea in the face of the Cossack naval raids (англ.) / Oriente Moderno, Nuova serie, Anno 20 (81), Nr. 1, THE OTTOMANS AND THE SEA (2001), pp. 23-95. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ostapchuk_Viktor/The_human_landscape_of_the_Ottoman_Black_Sea_in_the_face_of_the_Cossack_naval_raids_anhl/

4. Таирова-Яковлева Т. Гетманы Украины: Истории о славе, трагедиях и мужестве(рос.). - М.: Центрполиграф, 2011. - 472 с. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Tairova-Yakovleva-Tetiana/Hetman-Ukrayn-Ystoryu-o-slave-trahedyiakh-y-muzhestve-ros/>

5. Боплан, Гійом Левассер де. Опис України / Гійом Левассер де Боплан з фр., приміт. та передм. Я. І. Кравця. – Львів: Каменяр, 1990. – 301 с.: іл. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_Boplan_1990/e_dzherela_Boplan_1990.pdf

ШАПОВАЛ А. Д.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ Е-21-23
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ДЯЧЕНКО І. А.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ ДНІПРОВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В СКЛАДІ РІЗНИХ ДЕРЖАВ

Військова служба українців у Польсько-литовській державі

Військова служба українців у складі Речі Посполитої була тривалим і складним процесом, який суттєво вплинув на формування української ідентичності та військової традиції.

Українці служили у польському війську з часів середньовіччя і відігравали важливу роль у захисті держави. Українські князі та бояри брали участь у лицарських турнірах і військових походах разом з польськими магнатами.

Згодом українська шляхта інтегрувалася в польську шляхту і несла військову службу на загальних засадах.

Військовою роллю було те, що козаки були першою лінією оборони Речі Посполитої від татарських набігів. Вони також брали участь у внутрішніх конфліктах і війнах держави.

Особливостями військової служби українців було те, що це було багатонаціональне військо: Українські воїни служили разом з поляками, литовцями, татарами та іншими народами.

Козаки мали елементи військової демократії, що проявлялося в обранні старшини і вирішенні деяких питань на загальних зборах.

Українські воїни відзначилися своєю відвагою і бойовими якостями.

Козацькі війська в складі військ Російської імперії

На початку XVIII ст. військове керівництво козацьким військом Гетьманщини перейшло до царського уряду. 1706 цар Петро I спеціальним указом утворив дивізію, до якої увійшли всі козацькі полки Лівобережжя, Слобожанщини і Запорожжя, й поставив на її чолі свого генерала, якому мав підпорядковуватися гетьман. Відтоді й аж до ліквідації Гетьманщини козацькими військами командував російський генералітет. Гетьмана, по суті, було усунуто від розв'язання стратегічних і воєнних тактичних завдань. Він відповідав лише за організацію і підготовку козацького війська до походу. А козацька старшина Гетьманщини, Слобожанщини і Запорожжя хоча й керувала козацькими підрозділами, але повністю підпорядковувалася розпорядженням російського командування.

Спочатку всі козацькі війська в російській армії використовувалися переважно як допоміжна сила. У ході військової реформи останнього лівобережного гетьмана К. Розумовського, для козацького війська було запроваджено уніформу й однотипність озброєння, а для старшинської молоді створено навчальні центри. Озброєння бійців козацького війська обов'язково повинно було включати шаблю, спис та рушницю, додатково козаки могли мати пістолі, луки і стріли, кинджали, дротики тощо.

Російський уряд цілеспрямовано зменшував кількісний склад козацьких військ на корінних українських землях. Упродовж другої половини XVIII ст одне за одним були ліквідовані козацькі війська на Слобожанщині, Запорожжі і Лівобережжі. Натомість на південній Україні формувалися козацькі війська, що були повністю підконтрольні російському військово-адміністрації регіону і поставлені в залежність від царської влади навіть щодо поземельного володіння.⁷

На початку XX століття козацькі полки були розформовані, а козацтво як соціальна група зазнало гострих переслідувань. Однак, під час Першої світової війни були сформовані нові козацькі частини, які брали участь у бойових діях.

Козацькі полки поступово інтегрувалися в загальну систему російської армії, втрачаючи свою автономію. Козацький військовий устрій зазнав значних змін під впливом російської армії, яка негативно вплинула на формування української національної ідентичності.

Військова діяльність українців у складі Австро-Угорської імперії

Українці, які проживали на територіях, що входили до складу Австро-Угорської імперії, відігравали значну роль у її збройних силах. Під час збройних конфліктів, імперія мобілізувала всі доступні людські ресурси.

Військова служба українців в Австро-Угорській імперії мала свої особливості.

Українці становили майже 9 % всього особового складу збройних сил Австро-Угорської імперії. Зі 105 полків дев'ять були сформовані з українців.⁸

На землях, заселених українцями, існували військові поселення, мешканці яких були зобов'язані нести військову службу. Це сприяло формуванню військових традицій серед українського населення.

Однією із особливостей служби в Австро-Угорщині були козацькі формування. Після ліквідації Запорізької Січі традиції козацтва все одно збереглися. Частина колишніх козаків служила в австроугорській армії, зберігаючи свої військові навички та традиції. Мотиви для військової служби були різноманітними: патріотизм, прагнення соціального піднесення, обов'язок перед державою, необхідність заробітку.

Українські підрозділи брали участь у всіх збройних конфліктах Австро-Угорщини: Семирічній війні (1756-1763), Наполеоновських війнах (1799—1815), Першій світовій війні (1914-1918рр.).

Військова служба вплинула на мілітаризацію суспільства, особливо в регіонах, де було багато військових поселень. Служба в армії сприяла формуванню національної свідомості та консолідації української спільноти. Але війни завдавали непоправних втрат українському населенню, що негативно вплинуло на демографічну ситуацію.

Література:

1. <https://novynarnia.com/2022/07/16/lyczari-pid-syno-zhovtymy-praporamy-yak-ukrayinczi-v-bytvi-narodiv-pid-gryunvaldom-voyuvaly-razom-z-polyakamy-i-lytovczyamy/>
2. КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКА <https://localhistory.org.ua/stari-foto/ukrayintsi-v-avstro-ugorskomu-viisku/>

АСМОЛОВ С.
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ З КУРСУ ГРУПИ 335
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: К.ФЛОС.Н. САІТГАРЕЄВА.О.Г.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

КОЗАЦЬКІ РОЗВІДУВАЛЬНІ МЕТОДИ ТА СУЧАСНІ ДРОНИ

Військова розвідка завжди відігравала ключову роль у забезпеченні успіху військових операцій. На всіх етапах історії важливою складовою успішних бойових дій було вчасне отримання інформації про ворога. Одним із прикладів ефективної розвідувальної діяльності є козацька розвідка, що використовувала природні умови, мобільність і тактичні хитрощі для збору відомостей про ворога. Сьогодні роль розвідки змінилася завдяки впровадженню новітніх технологій, зокрема дронів, які стали важливим інструментом збору інформації на полі бою та в мирних умовах. Ці дві епохи військової розвідки мають багато спільного, і їхній порівняльний аналіз дає змогу краще зрозуміти взаємозв'язок між історичними методами розвідки та сучасними технологічними засобами.

Козацька розвідка (див.рис.1) була важливою складовою військових кампаній, що забезпечувала козакам значні тактичні переваги.

Основними методами розвідки у козацькі часи були спостереження за ворожими силами, захоплення «язиків» (полонених для отримання інформації), використання природних умов для маскуванню та організація засідок. Козаки могли вміло користуватися мобільними загонами для швидкого збору даних про розташування і пересування ворога, що дозволило їм діяти на випередження [1, с. 78].

Основною метою козацької розвідки було не лише отримання відомостей, але й дезорієнтація противника. Поширення дезінформації та введення ворога в оману стали важливими елементами тактики, що дозволяли козакам досягати перемог навіть у чисельно нерівних битвах. Крім того, важливу роль у зборі розвідувальних даних відігравала співпраця з місцевим населенням, яке надавало необхідні відомості та допомагало орієнтуватися на місцевості [2, с. 102].

Одним із ключових аспектів успішної розвідки козаків було використання природних умов і тактичних хитрощів. Спостереження та маскуванню стали основними методами, що дозволяли козакам уникати виявлення та водночас ефективно контролювати ситуацію на полі бою. Важливим інструментом були мобільні групи на конях, що могли швидко пересуватися на великі відстані, збираючи інформацію про розташування ворога [3, с. 33].

Особливу увагу приділяли організації контакту із місцевими жителями, які допомагали в орієнтуванні та надавали відомості про пересування військових загонів супротивника. Цей метод співпраці був ключовим для забезпечення своєчасного збору інформації в умовах постійної мобільності ворога [4, с. 58].

Незважаючи на значний розвиток технологій в сьогоденні, багато принципів козацької розвідки знайшли своє застосування і в сучасних умовах. Зокрема, дрони, які сьогодні широко використовуються у військових та цивільних операціях, застосовують подібні принципи прихованого спостереження. Як і мобільні загони козаків, дрони мають високу мобільність і здатність до швидкого реагування. Вони можуть здійснювати тривалі спостереження за великими територіями без необхідності фізичної присутності людини, що значно підвищує безпеку та ефективність розвідки [5, с. 89].

Порівняльний аналіз методів розвідки (див. табл. 1) є ще однією спільною рисою між козацькими розвідувальними методами та сучасними технологіями.

Методи розвідки: козацька доба та сучасний стан

Критерій	Козацька розвідка	Сучасні дрони
Спосіб збору інформації	Спостереження, захоплення полонених ("язиків"), співпраця з місцевим населенням	Спостереження з повітря, аерофотозйомка, відеомоніторинг
Швидкість збору даних	Залежить від мобільності загонів, швидкості пересування та прихованості	Миттєвий збір та передача інформації в реальному часі
Точність інформації	Висока завдяки персональним спостереженням та близькості до ворога, але залежить від людського фактора	Дуже висока завдяки технологіям GPS, інфрачервоному та іншим датчикам
Мобільність	Використання коней та малих загонів для швидкого пересування	Використання безпілотних апаратів для доступу до будь-яких територій
Фактор ризику для розвідників	Високий, ризик бути виявленими ворогом	Відсутній для людини, дрони не потребують фізичної присутності
Час передачі інформації	Затримка через необхідність повернення розвідників на базу	Миттєва передача даних через супутники або бездротовий зв'язок
Тривалість спостереження	Обмежена часом на місцевості та виснаженням людей	Тривале спостереження завдяки автономії дронів

Дрони можуть передавати інформацію в реальному часі, що дає можливість оперативного реагування на загрози та планування дій. Козаки також діяли швидко та непомітно, використовуючи фактор раптовості для досягнення успіху [6, с. 112].

Дрони стали незамінними інструментами сучасної розвідки завдяки своїй здатності до збирання даних з важкодоступних місць, а також для проведення аерофотозйомки, картографування та аналізу місцевості. Завдяки сучасним технологіям вони можуть передавати точні дані про місцевість, ворога та його пересування, що значно підвищує ефективність військових і цивільних операцій. Військові дрони можуть використовуватися для контролю повітряного простору, виявлення ворога та знищення цілей на великій відстані [7, с. 145].

Серед переваг дронів — їхня здатність виконувати завдання без ризику для життя людини, що робить їх незамінними у розвідувальних місіях. Крім того, їх можна використовувати для цивільних цілей, таких як моніторинг екологічних умов або проведення рятувальних операцій у важкодоступних районах [8, с. 163].

Історичний досвід козацької розвідки є цінним не лише з погляду тактики, але й з погляду стратегії планування військових операцій. Інтеграція традиційних методів розвідки з сучасними технологіями, такими як дрони, дозволяє поєднувати найкращі досягнення минулого та сучасного для максимізації ефективності операцій. Важливим аспектом є

розуміння, що успіх залежить не лише від технологій, але й від грамотної тактики і стратегії та гнучкості в реагуванні на зміни ситуації на полі бою [9, с. 191].

Козацька розвідка, яка колись забезпечувала військову перевагу завдяки своїм унікальним методом збору інформації, є джерелом натхнення для сучасних технологій розвідки, зокрема дронів. Важливо враховувати історичний досвід для вдосконалення сучасних технологічних засобів, адже комбінація традиційних і новітніх методів дозволяє досягати максимальних результатів у військових та цивільних операціях.

Література:

1. Сидоренко М. Військова розвідка козаків у контексті української військової історії. Київ: Видавництво військової літератури, 2017. 250 с.
2. Петренко О. Тактичні прийоми козацької розвідки: історичний досвід. Харків: Військовий інститут, 2019. 180 с.
3. Бойко В. Мобільність у військових операціях козацтва. Одеса: Академія оборони, 2016. 220 с.
4. Іваненко Г. Інформаційні мережі козацької розвідки. Львів: Наукове видавництво "Історія", 2018. 200 с.
5. Мороз І. Технологічний розвиток розвідки: від козаків до дронів. Київ: Видавничий дім "Технології", 2020. 270 с.
6. Андрієнко П. Сучасні аспекти військової розвідки. Дніпро: Військова академія, 2018. 240 с.
7. Шевченко Ю. Дрони у військовій справі: досвід і перспективи. Харків: Військовий інститут, 2021. 190 с.
8. Ткаченко Л. Цивільне застосування дронів: розвідка та рятувальні операції. Одеса: Видавництво "Морська справа", 2020. 160 с.
9. Ковальчук В. Історія військових операцій та розвідки в Україні. Київ: Військовий науковий інститут, 2019. 210 с.

ЛАБЕЦЬКА К.І.
ВИКЛАДАЧ ІІ КАТЕГОРІІ
БУЛІЧ Я.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЗВАРЮВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОНІКИ
ІМЕНІ Є.О. ПАТОНА

ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ФІКСАЦІЯ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Фіксація – процес документування (збереження, закарбовування) загальної інформації, ключових подій в історії. Способи і засоби фіксації військової історії, як і будь-якої іншої історії зазнали колосальних змін і були значно модернізовані за останні 120 років. За останнє століття людство значно розвинулось, винайшло величезну кількість нових революційних технологій.

Якщо в порівняно недалекому минулому(20-40 рр. 20 ст.) людство орієнтувалось в основному на писемні джерела, спогади людей, або не такі числені та якісні фото/відеоматеріали, то до 21-го століття людство винайшло цілий арсенал нових засобів, які покращили процес документування. Фіксація набула велику кількість нових форм та засобів, наприклад: був винайдений Інтернет(найбільша в світі платформа-джерело інформації, що складається з менших за розмірами інформаційних джерел). В даній мережі у вільному або частково вільному доступі може бути знайдена майже будь-яка інформацію яку, можна застосувати в процесі документування. Окрім Інтернету, у фіксації сучасної військової історії України може бути використаний цілий кластер інших систем, наприклад, широке розповсюдження отримав штучний інтелект, виникли і значно модифікувалися цифрові та інші допоміжні пристрої. В теперішній момент вони дають змогу легко і вільно створювати свої джерела розповсюдження інформації будь-кому, хто має доступ до мережі Інтернет, що робить створення та розповсюдження інформації по-справжньому масовими явищами.

Окрім засобів, які вже встигли стати класичними, широко популяризувалися й нові. Сучасну війну між Росією й Україною в майбутньому будуть називати «війною дронів». Зараз на війні високий пріоритет мають FPV-дрони. FPV(First Person View) з англ. мови – вид від першої особи. : Викладачка кафедри авіації в Науковій школі Університету Нового Південного Уельсу Олександра Моллой у своїй статті «Як дрони змінюють сучасну війну?» наголошувала на тому, що дрони є одним з ключових чинників, що змінюють ситуацію на полі бою в Україні: «Один урок війни в Україні залишається очевидним: інновації в безпілотних системах руйнують спосіб ведення сучасної війни»[1]. Хоча повністю виграти війну дронами і не можна[1], але все ж таки дрони виконують багато найрізноманітніших функцій на цій війні, зокрема виконують розвідку(знімають фото та відеоматеріали) безпосередньо на полі бою і в тилу ворога, знищують техніку та особовий склад ворога, інколи дрони використовуються для пошуку і знищення інших дронів. З недавнього часу дрони почали використовуватись і в логістиці. Внесок дронів в історичну фіксацію справді вагомий: більшість таких дронів фіксують процес своєї діяльності у вигляді фото та відеоматеріалу з вбудованих камер і передають їх на приймачі сигналу[2]. У майбутньому отримана інформація може бути розповсюджена далі, що дасть змогу її проаналізувати та зафіксувати в історії як факт.

Нові винаходи, зокрема Інтернет та базовані на ньому інформаційні платформи, значно полегшили процес пошуку нової інформації й нових фактів. На базі мережі-системи Інтернет розвинулась така методика пошуку, оброблення інформації та її аналітики, як OSINT (Open Source Intellegence), з англ. розвідка відкритих джерел. Розвідка відкритих джерел - це

метод збору та аналізу інформації з загальнодоступних джерел. На відміну від класичної HUMINT(human intelligence, з англ. Людська розвідка) розвідка відкритих джерел є законною, простішою в організації і вигіднішою в економічному плані, адже не потребує спеціалізованого персоналу та високоякісного обладнання[3]. Загалом OSINT має такі переваги:

- 1) В основному працює саме з загальнодоступною (легальною) інформацією.
- 2) Використовує різні джерела(дозволяє аналізувати різні точки зору).
- 3) Дає швидкий результат, адже використовує загальнодоступну інформацію, яка легко і швидко знаходиться.
- 4) Не вимагає великих матеріальних витрат.
- 5) Є прозорою, адже інформацію, зібрану в процесі дослідження, можна легко перевірити, що робить знайдену інформацію точною та надійною[3].

Загалом розвідка відкритих джерел – дуже гнучкий інструмент, який має широкий спектр використання: його використовують у бізнесі, журналістиці та культурі, у сфері національної безпеки, вивченні історії [3]. У своїй роботі розвідка відкритих джерел використовує такі основні методи: 1) моніторинг діяльності медіа, 2) проведення аналізу соціальних мереж, 3) аналіз геоданих, 4) аналіз відео та аудіо засобами, 5) використання відкритих(легальних) інформаційних джерел, 6) Аналіз заголовків та метаданих файлів. OSINT дозволяє законно, якісно, швидко й дешево отримувати велику кількість різноманітної інформації, різних фактів, розміщених у вільному доступі, які можуть суттєво доповнити загальну картину подій, їх зміст та контекст[3].

Прикладом відомої організації, яка працює в даному напрямку може бути «Bellingcat». «Bellingcat» - спільнота журналістських розслідувань, що спеціалізується на фактчекінгу та розвідці відкритих джерел. Дана організація відома багатьма своїми розслідуваннями і сенсаційними статтями, створеними в результаті цих розслідувань, наприклад, «Факти Росії про Бучу та реальні докази»[5]. В ході розслідування засновник «Bellingcat» Елліот Хіггінс, використовуючи інформацію, наведену у відкритих джерелах, підтвердив факти численних випадків насильства направлено проти цивільного населення. Пряма цитата: «в інтерв'ю місцеві жителі звинувачували російські війська в розстрілах на місці неозброєних чоловіків через підозру, що ті воювали на боці збройних сил України на Донбасі в 2014 році або ж просто за татування з національним гербом України»[4]. В цьому ж розслідуванні журналісти спростували популярний міф, що широко поширювався російськими ЗМІ і мав на меті дезінформувати глядачів шляхом ствердження, що відео та світліни з мертвими громадянами України були інсценованими українською владою й направлені на дискредитацію російської армії. Пряма цитата зі статті: «один із трупів нібито піднімає руку, а інший - підводиться»[4]. Підсумовуючи, можна сказати, що метод OSINT є корисним у аналізі інформації та її фільтруванні, він дає змогу задокументувати тільки перевірену, правдиву та надійну інформацію .

Підсумок: Разом кластери цифрових пристроїв, цифрових інформаційних систем, дронів та OSINT складають цілісну модель документування сучасної військової історії України, яка має такий вигляд:

- 1) Широко розповсюджене використання найсучасніших технологій: всюди використовуються сучасні цифрові пристрої, цифрові системи(супутники, комп'ютери, смартфони, фотоапарати, відеокамери та інші подібні пристрої).
- 2) Масове використання Інтернету задля пошуку та розміщення інформації.
- 3) FPV-дрони та інші види дронів почали активно використовуватися у якості засобів фотофіксації та відеофіксації матеріалу безпосередньо на лінії бойового зіткнення і в тилу.
- 4) Розвинулись Інтернет-базовані методики пошуку та аналізу інформації(OSINT).

Загалом всі вищеперераховані фактори дозволяють значно спростити процес документування історії України так, щоб якість цього процесу покращувалась, а швидкість фіксування збільшувалась. OSINT дозволяє підтримувати «інформаційну гігієну» матеріалу,

що в майбутньому може підлягати фіксації, розслідування, проведені групами журналістів, з легкістю можуть бути використані в цьому процесі. Зараз і в майбутньому ця якісно задокументована інформація дасть нам змогу проводити детальний аналіз історичних подій і найдрібніших деталей, які дозволять дослідникам формувати певні висновки щодо дій сторін-учасників конфлікту, що досі триває на території України, при цьому ми зможемо аналізувати все, включаючи дії чи не кожного окремого солдата чи загону безпосередньо на лінії бойового зіткнення або в тилу, використовуючи велику кількість якісних фото та відеоматеріалів, що детально ілюструють події за будь-який етап ескалації військових дій в Україні.

Література:

1. Стаття «Як дрони змінюють сучасну війну?»: URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/yak-drony-zminyuyut-suchasnu-vijnu/>

2. Стаття «FPV-дрони: зброя, що змінила сучасну війну» URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/fpv-drony-zbroya-shho-zminyla-suchasnu-vijnu/>

3.Стаття «Що таке OSINT(Open Source Intelligence, розвідка на основі відкритих джерел)?» URL: <https://thetransmitted.com/adlucem/shho-take-osint-open-source-intelligence-rozvidka-na-osnovi-vidkrytyh-dzherel/>

4. Стаття-розслідування ««Факти» Росії про Бучу та реальні докази» URL: <https://uk.bellingcat.com/rozsliduvannya/2022/05/10/fakty-rossii-pro-buchu-ta-realni-dokazy/>

ПАСІЧНА О.В.
КАНДИДАТ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ, ВИКЛАДАЧ
АРТЮХ М., ЛЕВЧЕНКО Д.
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІСТОРИЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ (НАЗВИ ЗБРОЇ) КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Кожна історична доба характеризується специфічною лексикою, яка відтворює колорит цієї епохи. Слова-історизми допомагають краще зрозуміти особливості життя українського народу певного періоду. Тому збагачення словникового запасу історичною лексикою є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки, оскільки це сприяє розширенню знань здобувачів освіти про козацьку добу та розвиткові їхньої комунікативної компетенції.

Об'єкт дослідження – історична лексика.

Предметом нашої уваги стали історизми – назви козацької зброї.

Мета дослідження – описати найбільш поширені види озброєння козаків.

У науковій літературі вивченню лексики козацької доби присвячено розвідки О. Андріянової [1], А. Гончаренко [2], О. Корнієнка [3] та ін. В означених працях розглядаються окремі аспекти історії військово-морської лексики та її функціонування в художніх творах.

Розглянемо, які види озброєння були в козаків.

Вікіпедія подає такі відомості щодо озброєння запорізьких козаків, яке використовувалося ними під час бойових дій. Зброя козаків була дуже різноманітною: вогнепальна, холодна, металеві та ін. Запорізькими козаками використовувалася як зброя

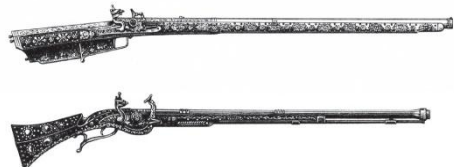
власного виробництва, так і трофейна (в основному трофейна у: поляків, московитів, турків, татар) і придбана. Частина видів зброї була дуже поширена, наприклад: шаблі, пістолі, рушниці. Інші види зброї, навпаки, зустрічалися нечасто, як-от: алебарди, аркебузи, бердиші. У козацькому війську не існувало єдиних стандартів озброєння та амуніції, і кожний козак мав озброєння згідно з його вподобанням та матеріальними можливостями. Козаки вміло застосовували наявну зброю, постійно підвищували свій рівень майстерності, а також часто вигадували нові варіанти застосування зброї, що надавало їм значної переваги перед супротивником. Наприклад, запорізькі козаки славилися майстерним володінням холодною зброєю та влучним веденням вогню з вогнепальної зброї. У них були гармати, луки тощо [4].

Твори мистецтва дають нам уявлення про озброєння козаків. Зокрема, на картині Іллі

Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» можемо побачити 5 видів зброї: шаблю, порохівницю, яничарку, пищаль та спис.

Шабля була ключовою зброєю козаків і символізувала свободу й військову доблесть. Це однолезова крива клинкова зброя, довжина якої варіювалася від 70 до 100 сантиметрів. Її вигнута форма дозволяла наносити швидкі та точні удари з коня, що робило її надзвичайно ефективною в кінному бою. Шабля була добре збалансованою, зручною в руці, її можна було використовувати для захисту та нападу одночасно. Козаки дуже пишалися своїми шаблями, часто прикрашаючи їх дорогоцінними матеріалами, що надавало їм не лише бойового значення, але й символізувало статус воїна.

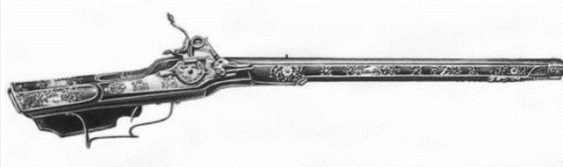
Кинджал був другою важливою холодною зброєю козаків. Це короткий двогострий меч довжиною близько 40-50 сантиметрів. Він використовувався для бою на близькій відстані, коли шабля була непридатною або коли воїн втрачав основну зброю. Кинджал був зручний для швидких ударів, а також його легко було приховати в одязі, що дозволяло козакам використовувати його в несподіваних ситуаціях. Це робило кинджал універсальною зброєю, яку козаки завжди мали при собі.

Пищаль – це один із перших типів вогнепальної зброї, що використовували запорізькі козаки. Вона була довгою рушницею з кременевим або гнотівим замком. Пищалі використовувалися переважно для ведення боїв на великих дистанціях і при облозі ворожих укріплень. Через свою вагу пишцаль зазвичай використовували зі спеціальними опорами – «козлами». Ця зброя могла стріляти на досить далекі відстані, проте мала невелику

скорострільність, що змушувало козаків розраховувати кожен постріл.

Яничарка – це компактніша та легша версія рушниці, яку козаки перейняли від османів. Вона отримала свою назву від османських яничарів, у яких ця зброя була поширеною. Яничарка була зручна у використанні під час кінних атак завдяки своїй компактності та меншій вазі в порівнянні з пишцаллю. Це дозволяло козакам вести активний вогонь, перебуваючи на коні, не втрачаючи мобільності. Незважаючи на меншу силу пострілу, яничарка забезпечувала високу маневреність у бою.

Спис був традиційною холодною зброєю козаків, особливо у кінному бою. Довжина списа могла досягати 3-4 метрів, і він використовувався для нанесення сильних ударів під час атаки з коня або піхотою. Спис був ефективним у поєдинках з ворогом на відстані, а його довжина дозволяла утримувати противника на безпечній відстані. Козаки могли використовувати списи як для пробивання обладунків, так і для зупинки ворожих кіннотників.

Як же себе могли уберегти козаки під час бою? Захистити своє тіло від зброї ворога допомагали обладунки. Козаки, попри свою мобільність, іноді використовували легкі обладунки. Це могли бути шкіряні або металеві нагрудники, шоломи, а також кольчуги. Обладунки були легкими, щоб не обмежувати рухів, і забезпечували мінімальний захист від стріл, мечів або ударів. Однак козаки рідко носили важкі обладунки, оскільки це суперечило їхній стратегії швидкого пересування та раптових атак.

Важливою частиною спорядження кожного козака була порохівниця – це спеціальна ємність для зберігання пороху, необхідного для заряджання вогнепальної зброї. Порох був головним компонентом для стрільби. Порохівниці виготовлялися з металу, дерева або рогу, часто прикрашалися різьбленням та іншими декоративними елементами. Їх конструкція дозволяла зручно переносити порох і швидко його використовувати під час бою.

На гербі нашого міста, що є офіційним геральдичним символом Кривого Рогу [5], зображено срібну козацьку порохівницю. Козацька порохівниця виготовлена з рогу, що передусім вказує на назву міста, а також на славетне минуле краю, легенду про засновника міста козака Кривого Рога, та іншу версію про походження назви міста – утворення кривого мису (рогу) при злитті річок Інгулець і Саксагань. Порохівниця також говорить про великий потенціал і можливості міста, спроможність до дії і розвитку: – «Є ще порох в порохівницях!», нагадує про заклик «Тримай порох завжди сухим!»

Отже, збагачення словникового запасу назвами козацької зброї допомагає здобувачам освіти краще засвоїти особливості козацької доби, розвиває комунікативні вміння й навички спілкуватися на історичну тематику.

Література:

1. Андріянова О. Історія української військово-морської лексики: козацька доба. URL: https://www.medievist.org.ua/2016/02/blog-post_17.html (дата звернення: 01.10.2024).
2. Гончаренко А. Військова лексика козацької доби в тексті «Енеїди» І. Котляревського. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/2021/%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
3. Корнієнко О. М. Лексикон доби козаччини XVII-XVIII ст.: застарілі слова, військові, побутові та релігійні терміни, запозичені одиниці з етимологічними коментарями та тлумаченнями [за текстами історичних пам'яток]. – Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. 240 с. URL: <http://forum.genoua.name/viewtopic.php?id=1179> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Список озброєння запорізьких козаків. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 01.10.2024).
5. Міська символіка та відзнаки. URL: https://trnvk.gov.ua/ua/st/pg/121215982833862_s/ (дата звернення: 01.10.2024).

ГАБОВСЬКИЙ Г., ДАНИЛОВА Л.,
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
МОРОЗКІНА Н.А.
ВИКЛАДАЧ, СПЕЦІАЛІСТ ВИЩОЇ КАТЕГОРІЇ,
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ІНГУЛЕЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО КОЗАЦЬКЕ МИНУЛЕ ЗАСОБАМИ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Актуальність роботи. На початку ХХІ століття людство повернулося до проблеми історичної пам'яті. З цього приводу виникає багато суперечок і думок. Хтось говорить про виникнення політичного і наукового інтересу історичної пам'яті, хтось – про перенасичення нею. Але можна помітити, що чим більше пишуть про історичну пам'ять, тим більше думок і різних точок зору на себе вона викликає. Французький політолог, який досліджує проблеми пам'яті, висловлює свою думку стосовно цієї проблеми таким чином, що позиції, що стосуються пам'яті, «більше пов'язані з бажанням таврувати, дискредитувати супротивника, здійснити перегляд історичних матеріалів, змінюючи в них вердикт, грати на конфліктному минулому в сьогоденнішніх політичних змаганнях» [6].

Ми не випадково звернулися до теми формування історичної пам'яті саме про козацьке минуле. По-перше, Дніпропетровська область – козацький край і має багато збережених пам'яток того періоду. Не всі вони знаходяться зараз у належному стані, тому актуальним буде питання збереження не лише історичної пам'яті, а й самих об'єктів. По-друге, тема козацького минулого актуальна в наш сучасний період російсько-української війни, тому що козаки завжди були захисниками свободи і незалежності України. І саме проблема формування історичної пам'яті про козацьке минуле зможе нагадати про славетну історію наших пращурів, які завжди боролися за волю України в усі, навіть найважчі часи.

Мета роботи – дослідити формування історичної пам'яті про козацьке минуле засобами історичного краєзнавства на прикладі існування Нової або Підпільненської Січі.

Об'єктом дослідження виступає козаччина в кінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст.

Предметом роботи є формування історичної пам'яті про козацьке минуле на прикладі існування Нової або Підпільненської Січі.

Хронологічні рамки дослідження обумовлені періодом кінця ХVІІІ –першої половини ХІХ ст., появою козацьких пам'яток на території Дніпропетровщини.

Географічний регіон дослідження включає територію Лівобережжя, зокрема Катеринославську губернію, сучасну Дніпропетровщину.

На період, який досліджується в роботі, на території Катеринославської губернії існувала Нова або Підпільненська Січ. Вона була завершальним періодом козаччини в Україні. Підпільненська Січ була створена козаками Лівобережжя, Слобожанщини, Заходу і Правобережжя України і стала центром Війська Запорозького Низового.

У період ліквідації 1764 р. гетьманщини Російською імперією Запорожжя залишалося єдиним місцем, де українці мали права. Тут не було кріпацтва, а була козацька християнська республіка. Останнім кошовим отаманом був Петро Калнишевський, виходець із с. Пустовійтівка Північно-Східної України.

М.П. Жуковський досліджував причини та обставини утворення Підпільненської Січі [1]. Основними причинами її створення цей історик називає воєнно-політичні, тому що в цей період Російська імперія боролася проти Польщі, Туреччини і Криму. Також сюди припадає

політична еміграція Пилипа Орлика. У період 1710–1733 рр. під протекторатом Кримського ханства і Османської імперії перебувало Військо Запорозьке Низове.

Зовнішньополітичні передумови створення Підпільненської Січі характеризувалися втягненням Російської імперії в боротьбу за «польський трон» у Східній Європі 1733 р. разом з Австрійською імперією проти Польщі і Франції. У свою чергу Туреччина і Крим направляють козаків у Польщу. Натомість отаман І. Малашевич таємно звернувся до російської імператриці з наміром прийняти підданство. Його прохання Анна Іоанівна задовольнила 31 серпня 1733 р., надавши грамоту про прийняття запорозьких земель під владу російської імперії [8].

Починаючи з 28 березня 1734 р., кошовий отаман І. Малашевич за три дні вивів козаків із Кам'янської Січі й привів їх до р. Підпільної. 31 березня 1734 р. була заснована Підпільненська Січ Військом Запорозьким [1].

М.П. Жуковський зазначає, що в картографічних та описових документах XVIII ст. зазначене точне розташування Нової Підпільненської Січі. Також дане місце було описане істориками, які спеціалізувалися на дослідженні козаччини, О.П. Стороженком, А.О. Скальковським, Д.І. Яворницьким. Ними були записані перекази старожилів с. Покровського.

Місто-фортеця Нова Січ мала вигляд мису і знаходилась на території півострова, який знаходився на р. Підпільна та р. Сосина. Як зазначає дослідник В.О. Ленченко, площа Підпільненської Січі була 40 га і 50 га з передмістям. На території Внутрішнього Коша розташовувались церква Святої Покрови Божої Матері та будинки старшини Коша. 38 куренів і пушкарня знаходились у Внутрішньому Коші. Земляні вали, рови, редути, сторожові вежі з гарматами були по його периметру. Торгово-ремісниче передмістя Гассан-Баші знаходилося за периметром Зовнішнього Коша. Кілька тисяч козаків займали будівлі житлового, господарського, громадського, виробничого, військового призначення. Новосіченський ретраншемент російських військ розміщувався в південно-східній частині від Підпільненської Січі [4].

На Січі була Свято-Покровська церква, яка мала ікону Ставротека Війська Запорозького Низового з часткою животворного древа Хреста Господнього, що датується 1747 р. [1].

Історичні джерела містять факти про те, що 1 квітня 1756 р. Нова Підпільненська Січ згоріла від великої пожежі і відбудова її йшла дуже повільно, тому Січ була перенесена на Микитин Перевіз. Про цю подію 12 березня 1758 р. гетьман Кирило Розумовський дізнався від кошового отамана Г. Федоровича (Федорова).

У січні 1760 р. К. Розумовський підтвердив рішення козаків про їх переселення на Микитинську Січ.

Топографічні роботи на Микитинському Перевозі з будівництва Січі розпочалися 1763 р. про це дізналися Туреччина і Кримське ханство, з причини цього ними було оголошено протест і зупинені роботи імператрицею Катериною II [1].

З причини того, що на території Нової Січі одночасно перебувало кілька тисяч козаків, а рівень медицини на той час був дуже низьким, тут було багато нещасних випадків, хвороб та епідемій. Як наслідок цього – розширення двох козацьких цвинтарів. Звісно, що відповідно до народних традицій, ці цвинтарі знаходилися за межами Січі й Зовнішнього Коша та Гассан-Баші. За даними Т. Кузик тут було поховано декілька тисяч запорожців [3].

У статті М.П. Жуковського міститься інформація про те, що велика роль Нової Січі підтверджується великою кількістю наявних документів архіву та картографічних матеріалів [1].

У червні 1775 р. відповідно до таємного наказу Катерини II територія Війська Запорозького Низового була окупована російськими військами на чолі з генералом П. Текелієм. У результаті цього 5 червня 1775 р. Нова Січ була взята. Кошовий отаман разом із військом був засуджений до вічного заслання. За свідченням офіційної імперської та радянської історії на місці ліквідованої Підпільненської Січі було засноване с. Покровське і віддане до управління О.О. В'яземському, який був генерал-прокурором Російської імперії.

На думку М.П. Жуковського, ці дані є неточними, тому що процес формування цього села зайняв більш тривалий час [1].

Під час ліквідації Підпільненської Січі були вивезені значні матеріальні, військові, документальні цінності, зброю та архів, зруйновані пушкарня та козацькі курені. Цілими залишилися передмістя, Свято-Покровська церква, та Новосіченський ретраншемент. Після запорозьких козаків у фортеці розмістилися піхотний і Донський козацькі полки на чолі з підполковником Норовом [2, с. 82–85].

Уже 5 серпня 1775 р. відповідно до Указу Катерини II до складу Новоросійської губернії увійшли землі Війська Запорозького Низового. Дослідник Ф. Макаревський стверджує, що це місце названо містом Покровськом губернатором М.В. Муромцевим [5, с. 166].

Таким чином, після ліквідації Нової Підпільненської Січі російською імперією на її матеріальних залишках було збудовано місто Покров у ролі центра Славенської провінції Новоросійської губернії і форпосту на кордоні з Кримським ханством.

Але, не зважаючи на ці факти, у 1777 р. тут було лише 300 дворів, що не дало йому офіційно підтвердити статус міста.

У 1782 р. пройшла IV загальнодержавна ревізія, яка встановила, що в Покровську проживало 476 осіб і він був закріплений за князем О.О. В'яземським. Покровську фортецю було скасовано в 1783 р., після входження Кримського ханства до складу російської імперії і засноване с. Покровське.

На думку автора, під час дослідження політичних, соціальних, економічних, релігійних, культурницьких зв'язків між Новою Січчю (1734–1775 рр.), м. Покровським (1775–1782 рр.) і с. Покровським (1782 р.) необхідно встановити дату заснування с. Покровського з 31 березня 1734 року [1, с. 166].

Історична пам'ять Нової Підпільненської Січі завжди привертала увагу дослідників козаччини. Зокрема, письменник Олекса Стороженко в 1827 р., оглянувши залишки фортеці, був першим, хто описав це місце, показав його планувальну структуру, місцезнаходження Гассан-Баші, куренів і укріплень [7].

Ще один дослідник Запорожжя А.О. Сокальковський у 1845 р., перебуваючи в с. Покровському, описав залишки Січі та її укріплень, церкви та куренів. Усі враження він описав у епілозі до «Історії Нової Січі або останнього Коша Запорозького» [47].

Історичні дані про огляд козацького цвинтаря були викладені дослідником у плані Нової Січі в с. Покровському. У даному плані описано два цвинтарі, січовий і козацький, а також могила кошового С Гладкого.

Цей козацький цвинтар, а також залишки Нової Січі також описав Д.І. Яворницький. Історик першим виміряв периметр укріплень Нової Січі [9].

Література:

1. Жуковський М.П. Культурна спадщина козацької доби села Покровського Нікопольського району Дніпропетровської області. Сіверщина в історії України, випуск 10, 2017
2. Жуковський М.П. Про літочислення сільських населених пунктів Дніпропетровської області, заснованих запорозьким козацтвом / М.П. Жуковський // Музей і майбутнє: доп. та повідомл. наук. конф. до Міжнар. дня музеїв, трав. 1997 р. – Дніпропетровськ: Поліграфіст, 1998. – С. 80–84.
3. Кузик Т. Про захворюваність та смертність в Запорізькій Січі (два документа із фондів ЦДІАК України / Тетяна Кузик // Наукові записки. Зб. праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 9.: Біографічна некрополістика в контексті сучасної історичної науки. Джерела та результати досліджень. – К., 2002 – С. 215–226.
4. Ленченко В. Остання козацька столиця на Дніпрі // Пам'ятки України: історія і культура: наук. часоп. – 1989. – № 2. – С. 38–42

5. Макаревський Ф. Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії. Церкви та приходи минулого XVIII століття / Феодосій Макаревський; упоряд. Долгополий В.К.; вступ. ст. і комент. Швидько Г.К. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2000. – 1082 с.
6. Мінк Ж. Геополітика, примирення та ігри з минулим: на шляху до нової пояснювальної парадигми колективної пам'яті // Україна модерна. – 2009. – № 4. – С.63 – 64.
7. Стороженко О.П. Спомини про Микиту Леонтійовича Коржа / О.П. Стороженко // Стороженко О.П. Марко Проклятий: повість. Оповідання / упоряд., авт. передм. та прим. П. Хропка. – К.: Дніпро, 1989. – С. 203–263
8. Шимон Ю. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України / Ю. Шимон // Історія України. – 2011. - №10. – С. 9–12.
9. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. Т. 1. К.: Наук. думка, 1990. – 592 с.

СЛІПЧЕНКО М.А.
ГОЛОВА ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ТА СПОРТУ, ВИКЛАДАЧ
ЛЕБЕДИНСЬКИЙ А.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «ПАВЛОГРАДСЬКИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ДНІПРОВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»

«РІДНЕ МІСТО МОЄ, ЯК ТЕБЕ НЕ ЛЮБИТИ?»

*Рідне місто моє, невпізнанне, святкове, врочисте!
Ти сьогодні, як ніжна струна, що під вітром гуде.
Рідне місто, невже тобі нині двісті?
Ти ж таке молоде, молоде, молоде!*

Ганна Світлична

Вже давно минули 200 років місту Павлоград, про який так влучно писала павлоградська поетеса Ганна Павлівна Світлична. Але і сьогодні продовжується вивчення історії нашого міста. Наукові співробітники Павлоградського історико-краєзнавчого музею десятиліттями працюють над відтворенням історії нашого краю. Тетяна Ведмідь і Людмила Губарева є авторами книг з історії м. Павлоград та Павлоградщини, а саме: «Війна і мир Кутузова», «Невідомі сторінки Павлограда. Матеріали і документи», «Вулиці Павлограда розповідають...» [1, с. 262, 263].

До недавнього часу історики вважали, що засновником міста був Матвій Хижняк, запорозький військовий старшина, який в 1770 році неподалік старого козацького перевозу через р. Вовча заснував зимівник, який дав початок Матвіївським хуторам і слободі Матвіївка...» [2].

На початок 1777 року слобода налічувала 60 дворів, ще на 80 дворах господарі не встигли повністю облаштуватися. Населення складало 217 чоловік та 387 жінок, а разом 604 душі обох статей. У цьому ж році губернатор В.О. Чертков підтримав клопотання про спорудження у слободі церкви в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці [3].

Після ліквідації Війська Запорізького Низового азовський губернатор Василь Чертков під час огляду очолюваної ним губернії в жовтні 1777 р. зафіксував на основі козацьких зимівників військове поселення Матвіївку, яке вже мало на той час сорок два двори (окрім того, ще двісті дворів перебували на етапі формування) [4, с. 290].

Згідно з відомістю чисельності чоловічого та жіночого населення Азовської губернії від 27 квітня 1779 р., в Матвіївці, яка на той час входила до Марієнпольського повіту, мешкало вже 1126 осіб [5, с. 446-447].

У зв'язку з перенесенням штабквартири Луганського пікінерського полку в Матвіївку в 1779 р. це поселення було перейменовано в слободу Луганську. Важливо, що слобода Луганська входила в міську округу вже нового Павлограда, будівництво якого розпочато в 1780 р., але не на правому березі р. Вовчої (в її гирлі), де була розташована Матвіївка (вона ж Луганська), а в гирлі р. Солоної. Кількість населення вказаного Павлограда становила 119 осіб [6, с. 130-131].

У 1784 р. Павлоградом називають слободу Луганську, і ця назва зберігається до сьогодні. Попередній Павлоград отримав назву Павлівка [7, с. 39].

Ці факти з історії нашого міста були донедавна беззаперечними. Після того як 19 травня 2016 року Верховна Рада перейменувала місто Дніпропетровськ на Дніпро, у Павлограді ініціювали перейменування міста.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики надали Фаховий висновок щодо належності назви міста Павлоград Дніпропетровської області до символіки російської імперської політики. В якому сказано, що заснування сучасного Павлограда пов'язане з осадницькою діяльністю запорізького старшини Петра Хижняковського. В 1776 р. азовський губернатор В. Чертков клопотав перед Г. Потьомкіним стосовно надання Петрові Хижняковському оберофіцерського чину саме за «попеченіємъ вновъ заводимыхъ воинскихъ слободъ для комплѣктованія и квартирванія Луганского пикинерного полку» [8].

А очільниця Павлоградського історико-краєзнавчого музею Анастасія Шаня вважає, що «...перші згадки про історію нашого краю належать до 1660-х років. Тут був поштовий тракт, через нас проходили торговельні шляхи, і тут був такий, так би мовити, транзитний населений пункт, який обслуговував тракт, козаків, які проходили цим шляхом. Тобто нам, історикам, треба розібратися з цим питанням – коли й ким було засноване місто» [9].

Отже, питання про заснування міста Павлоград залишається відкритим. І хоч зараз ми живемо в умовах війни, варто пам'ятати, що встановлення історичної справедливості є невід'ємною складовою відновлення миру, забезпечення сталого розвитку та підтримання національної ідентичності.

Література:

1. Дім, в якому живе історія. Науково-історичний довідник. / Т. І. Ведмідь, Л. Г. Губарева – Павлоград: Арт Синтез– Т, 2021. – 276 с.
2. Старостін В. Заснування міста Павлограда. URL:https://gorod.dp.ua/history/article_ua.php?article=1481 (дата звернення 11.10.2024 р.).
3. Павлоград, місто, Дніпропетровська обл., Україна URL:<https://ukrgenealogy.com.ua/viewtopic.php?t=3773> дата звернення 11.10.2024 р.).
4. Рапорт В. Черткова Г. Потьомкіну, 11 жовтня 1777 р., Білевська фортеця // Еволюція складу населення Південної України останньої чверті XVIII – початку XIX ст. в описово-статистичних джерелах. Збірник документів. Львів; Запоріжжя, 2023.
5. Еволюція складу населення Південної України останньої чверті XVIII – початку XIX ст. в описово-статистичних джерелах. Збірник документів. Львів; Запоріжжя, 2023.
6. Новицький Я. Твори в 5 т. Т. 4. Запоріжжя : ПП "АА Тандем", 2010.
7. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. V-473.
8. РГАДА. Ф. 16. Оп. 1. Д. 797 Ч.7 ЛЛ. 417-420 об; РГАДА. Ф. 16. Д. 797. Ч. 12. ЛЛ. 539–544 об. РГАДА. Ф. 16. Д. 797. Ч. 12. ЛЛ. 387–387 об.
9. Рацибарська Ю. Триває дискусія щодо перейменування Павлограда. Імператор чи апостол? URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/pereymenuvannya-pavlohrada/32760891.html> (дата звернення 11.10.2024 р.).

«ДУХОВНА СВЯТИНЯ РІДНОГО КРАЮ»

Віра так необхідна для духовного життя, як необхідний корінь для дерева. Святий Никодим Святогорець говорив: «У дерева, чим більше розростається і вглиблюється корінь, тим вище росте дерево, тим більше воно приносить плодів. Так і в людині: чим більше коріниться у ній віра, тим більше вона сама духовно росте, тим більше приносить духовних плодів. Віра необхідна у буденному порядку життя: без віри наше життя було б сумним і безнадійним. Так, гіркою була б праця землероба, коли б він не вірив, що посаджене у землю насіння, виросте і дасть бажаний плід» [3,с. 6].

Вплив віри на душу християнина можна порівняти із впливом весни на природу: як після зими все оживає животворчою теплотою весняного сонця і все радіє від надлишку молодих життєвих сил, так і віра своєю все оживляючою силою впливає на моральне оновлення роду людського і на духовне відродження кожного християнина зокрема. [1, с. 13]

Архітектурний стиль – це сукупність основних форм і ознак, характерних для споруджень певного часу і певного народу, що виявляються в особливостях функціонального, конструктивного та художнього порядку. Кожна епоха створювала свій стиль. І в кожен епоху існували певні типи будівель, використовувалися особливі будівельні матеріали, конструкції. Змінювалися поняття про красу і доцільність. Звідси і відмінності форм, і декоративного оздоблення різних часів. Стиль сучасного будівництва традиційно відрізняється як сукупністю рис, єдністю виразних прийомів і засобів, ідейною або художньою спільністю, яка може бути властива певному часу, напрямку в мистецтві, окремій людині або його будинку. Основу хрестово - купольних храмів складає прямокутний об'єм, що утворюють стіни будівлі. В середині знаходяться чотири (шість) стовпів, що тримають скріплення. Вони підтримують світловий барабан з куполом. До центрального квадрату прилягають чотири прямокутні кінці, перекриті циліндричними скріпленнями зорієнтованими на частини світу. Східний кінець закривається напівкруглою апсидою, в якій знаходиться олтар. Кутові приміщення між кінцями хреста перекриті скріпленнями різноманітних форм. Східні кутові приміщення теж завершуються апсидами. Таким являється основне ядро хрестово- купольного храму [4, с.147]

Актуальність дослідження. В сучасному українському суспільстві з'явилась потреба у звертанні до своїх духовних витоків і саме через це постала необхідність в реконструкції старих та будівництві нових храмів. Зараз, багатьом громадам повернуті понівечені часом та невдалими реставраціями стародавні пам'ятки церковного будівництва. Деяким громадам надається можливість побудувати нові храми. Саме такий храм побудований у 1999 році постав на території Центрально-Міського району м. Кривого Рогу. Саме тому і виникла необхідність вивчення зовнішнього середовища храмів. Досі не проводилися дослідження у галузі архітектурної забудови храму, не піддавалося всебічному аналізу ініціативність місцевої громади щодо будівництва споруди. В цьому і полягає новизна роботи.

Наукова робота з теми «Духовна святиня рідного краю» присвячена історії виникнення та архітектурним особливостям храму УПЦ Криворізької єпархії на честь ікони Божої Матері «Достойно є » який розташований в південній частині Кривого Рогу в Центрально-Міському районі, у центрі житлового масиву Карачуни по вул. Алмазній, 24.

Мета дослідження полягає в тому, що на основі даних текстових матеріалів, виявити головні архітектурні засоби формування зовнішнього вигляду храмової споруди, а також систематизувати процес ініціативності місцевої громади щодо облаштування храму.

Об'єктом дослідження виступає хрестово - купольний архітектурний стиль будівлі та думка місцевої громади щодо будівництва храму ікони Божої Матері «Достойно є».

Предмет дослідження: особливості хрестово-купольного храмового будівництва на прикладі храму УПЦ Криворізької єпархії на честь ікони Божої Матері «Достойно є».

Під час написання наукової роботи висунули **гіпотезу**, що забудова і стиль нового храму мають відповідати думці громади

Для досягнення мети **визначені такі задачі:**

1. Встановити рівень відповідності символічного змісту архітектурного образу храмового будівництва загально прийнятим канонам.
2. Визначити історико-культурні умови будівництва храму, що впливали на зведення будівлі.
3. Зібрати та систематизувати спогади свідків щодо ініціативи забудови храму УПЦ Криворізької єпархії на честь ікони Божої Матері «Достойно є».
4. Проаналізувати зібрані спогади місцевих громадських активістів в період 1999-2002 років, щодо активної діяльності створення храму та зробити висновки щодо врахування громадської думки під час побудови храму УПЦ Криворізької єпархії на честь ікони Божої Матері «Достойно є».

Методи дослідження: інтерв'ювання, порівняння, аналіз зібраної інформації.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні результати даного дослідження можуть бути використані у архітектурній творчості, для подальших наукових досліджень. Робота насичена цікавим та змістовним матеріалом. Викладена у роботі інформація може застосуватись при проведенні занять з історичного краєзнавства, християнської етики, у позаучбовій роботі з метою зацікавлення здобувачів освіти науково-дослідницькими заняттями.

На сьогоднішній день справи у сфері відновлення та збереження церковних об'єктів мають позитивну тенденцію. З роками збільшується кількість відновлених храмів не лише силами парафіян, а й спеціалістами в області будівництва[2, с. 26].

Література:

1. Арцишевський Р.А. Людина і суспільство: Експерим. підручник для 11 кл.- Т. 1 – К., - 2020.- 256 с.
2. Гісем О., Мартинюк О. Духовність людини (на допомогу вчителю) // Історія України.- Шкільний світ.- № 42,- 2019.- с. 25-30
3. Реєнт О., Малій О. Культура України на початку ХХ століття / О. Реєнт, О. Малій // Історія України.- Шкільний світ.- № 16, - 2021.- с. 5-13
4. Яковлев Є. Г. Мистецтво та світові релігії. – К., 2022.- с. 340

СЛІПЧЕНКО М.А.
ГОЛОВА ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ТА СПОРТУ, ВИКЛАДАЧ
ОСІННИЙ Р.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «ПАВЛОГРАДСЬКИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ДНІПРОВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»

КОЗАЦЬКІ ПІСНІ ПРИДНІПРОВ'Я – РЕЛІКТОВЕ МИСТЕЦТВО

З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них - світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Традиція козацького співу бере своє коріння саме з території Дніпропетровської області.

Вивченням козацьких пісень під час фольклорних експедицій займалися науково-дослідна лабораторія фольклору, народних говорів і літератури Нижньої Наддніпряни Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара та Всеукраїнська асоціація молодих дослідників фольклору під керівництвом Іллі Фетисова. Із 2014 року до організації проведення фольклорних експедицій долучилася Дніпропетровська обласна рада, яка сформувала робочу групу куди увійшли фахівці її виконавчого апарату, музикознавці і науковці ДНУ, історичного музею, представник асоціації молодих дослідників фольклору. За підтримки місцевих громад робочою групою було досліджено більше 15 населених пунктів, зібрано велику кількість фото, аудіо та відеоматеріалу, оцифровано аудіозаписи виконавців козацьких пісень, зібраних під час роботи лабораторії фольклору ДНУ [1].

У 2015 році елемент «Козацькі пісні Дніпропетровщини» рішенням Експертної ради при Міністерстві культури було внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України.

Враховуючи, що козацтво як окремий стан до тепер не зберігся, приналежність тієї чи іншої пісні до козацької визначається за такими ознаками, як текст та музична мова.

У першу чергу можна вважати «козацькими піснями» ті пісні, в яких змальовуються козацькі походи (наприклад, «Ой, гук, мати, гук»), пісні про козацьких ватажків (наприклад, пісня про козацького полковника Данила Нечая «Ой з-за гори та ще й з-за лиману»), козацька лірика (наприклад, «Із-за гір, з-за гір»), козацький романс (наприклад, «Ішов козак з Дону»). В цих піснях текст іде або від невизначеного розповідача, або від самого козака [2].

Музичній мові козацьких пісень властива розлогість мелодії, протяжність кожної музичної фрази (народні виконавці з с. Капулівка Нікопольського р-ну називають такого типу пісню «затяжна»), помітне тривання в часі кожного музичного фрагменту, навіть окремих звуків; текст пісні часто «губиться» у мелодичних розспівах окремих складів; зустрічається, як художній прийом, недоспівування окремих слів з одночасним початком іншої музичної фрази. Під час виконання пісень виконавцям властивий самозаглиблений, зосереджений стан, наближений до молитви-медитації.

Козацькі пісні виконуються без супроводу музичних інструментів, зазвичай гуртом (за виключенням пісень, що належать до репертуару кобзарів-бандуристів, які виконуються соло, найчастіше під супровід бандури; ще 15-20 років тому могла йти мова про залишки

кобзарської побутової традиції у Нікопольському районі, але на сьогодні за відсутності спадкоємності явище майже вичерпано) [3].

Козацькі пісні Дніпропетровської області співаються в козацьких громадах регіону та розповідають про трагедії воєн і особистих переживаннях воїнів-козаків. Йдеться про три ансамблі, які виконують традиційні козацькі пісні – «Криниця», «Богуславочка» і «Первоцвіт». Участь у співі беруть як чоловіки, так і жінки. Багатьом виконавцям пісень 70-80 років і вони займалися співом протягом усього життя. Традиція козацьких пісень передається у сім'ях з покоління в покоління, але її безперервність тепер під питанням через старіння населення. Сьогодні багато із козацьких пісень не записані і можуть бути втрачені [4].

Організація ЮНЕСКО 29 листопада включила українські козацькі пісні Дніпропетровської області у список нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони [5].

Тому важливо розуміти, що збереження культурної спадщини відіграє важливу роль у відновленні та збереженні культурної самобутності й ідентичності народу. Хоча під час військових конфліктів збереження культурної спадщини стає вкрай складним завданням.

Література:

1. Шевцова А. Козацькі пісні: Символ гордості Дніпропетровщини. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Kozacki_pisni_folklor_tradiciji (дата звернення 11.10.2024 р.).
2. Соболева О. Козацькі пісні Дніпропетровщини. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/kozacki-pisni-dnipropetrovsini> (дата звернення 11.10.2024 р.).
3. Козацькі пісні увійшли до списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. URL: <https://naszwybir.pl/46225-2/> (дата звернення 15.10.2024 р.).
4. Шевцова А. Фольклорний ансамбль «Богуславочка» – оаза традицій Дніпропетровщини. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/folklor_kozacki_pisni (дата звернення 15.10.2024 р.).
5. "Козацькі пісні Дніпропетровщини" включені до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, які потребують негайної охорони. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/249539361> (дата звернення 14.10.2024 р.).

БАКАЙ С.
КАНДИДАТ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК, ВИКЛАДАЧ
УКРАЇНЦЕВА Я.
ЗДОБУВАЧКА ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ

АНТОНІВЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА – ОПЛОТ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ

Актуальність та важливість нашого дослідження полягає у нагадуванні та формуванні у суспільстві думки про те, що процес становлення України як держави почався задовго до 24 серпня 1991 року. Він триває тисячоліттями. На жаль, далеко не всі знають про Боспорське царство, Ольвію, Київське князівство, Велике князівство Руське, УНР, Карпатську Україну, Українську державу Скоропадського. Сумно, але багато іноземців через це лише після 2022 року дізналися про Україну як про окрему націю та перестали її сприймати як частину Росії. Наприклад, 23-річний англієць Том Каббін розповідає: «Все, що я знаю про Україну, – це те, що раніше країна була в Радянському Союзі, що у Криму є гарні пляжі, та ще я чув про Казантип» [1]. Саме тому треба доводити як громадянам інших держав, так і українцям, що державність Україні «подарували» зовсім не росіяни.

У цій роботі ми хочемо розповісти про зовсім маловідому українську державу – Антонівецьку республіку. Це повстанська республіка на Волині, яка утворилася навесні 1943 року на визволеній від німців загонами УПА території. Їй належить одна з передових ролей в розвитку повстанського руху, охоплювала величезну смугу Кременецько-Дубенського лісу і стала другим після Полісся центром широкого українського повстанського руху. Але справа не тільки в розмірі, існування таких республік як Антонівецька, вселяли в українців віру у те, що рано чи пізно вони зможуть вибороти право на власну державу.

У більшості наукових розвідок вивчається військовий, політичний та ідеологічний аспекти діяльності ОУН та УПА, проте функціонуванню мережі запілля УПА лише в останні роки приділено ряд досліджень, зокрема, А. Кентія, В. Ковальчука, Г. Стародубця, В. Ухача та ін. [2].

Ідея створення республіки полягала у надійному формуванні запілля, а саме організації військових частин («їх озброєння, вишкіл, прохарчування») [2] задля того, щоб військові могли ефективно тримати оборону проти багатьох ворогів українського народу (нацисти, більшовики, поляки). Тут можна провести аналогію з Січчю – державою, яка також була створена для того, щоб влаштувати як військо так і цивільне життя козаків. Та Антонівецька республіка була не просто великою мілітарною частиною, але й містом проживання громадянського суспільства, визволеного від нацистів армією УПА.

Влада в республіці, відповідно до указів Кліма Самура (влітку-восени 1943 р.) зосереджувалася у руках Головної команди УПА (ГК УПА). Для легітимізації своєї влади 1 вересня 1943 р. було видано відоме «Розпорядження про встановлення адміністрації на терені України» [2]. Вже можна вважати за історичний факт, що в українців генетично неприйнятність до тоталітаризму. Влада в Антонівецькій республіці також базувалася на народовладді. Цей принцип реалізувався через станovo-представницькі ради. Серед впливових осіб, що займалися розбудовою держави можна назвати Івана Клімишина, командир першої сотні УПА, Жарина, Мазиниця, Вихору, Миколу Недзведського – комендант штабу. Цивільні українці визнавали влади ГК УПА й довіряли їй захищати свої інтереси.

Визнавали Антонівецьку республіку не тільки українці, але, й навіть нацисти, котрі далеко не часто йшли на конфлікт з ГК УПА. Так, в одному з документів ОУН йшлося про такий випадок: «До лядвірта в Шумську прийшла одна жінка з Онишківець за дозволом

спетлювати пшеницю, на що він їй сказав: «Йди в Антонівці, там є український генерал, який дасть тобі дозвіл» [3, с. 79]

Але й коли все-таки починали збройну боротьбу, то завершувалося це невдачею. Ось як про ті події згадує 84-літня медсестра куреня «Крука» Лариса Томчук: «Німці зняли з фронту велику частину війська і пішли на штаб в Антонівцях. А тут було близько двох тисяч повстанців. Крук вибрав невелику частину стрільців і пішов обороняти його, бо думав, що противник буде наступати. Але він помилився. З дубенського летовища налетіли два німецькі літаки і стали бомбити ліс. Ми маскувалися, притискуючись до сосон, і маскували поранених. З лівого боку була молода соснова посадка. І ті летуни вважали, що ми сховалися там. Вони знищили посадку, стріляли з бортової зброї. А ми стояли через дорогу. Так нас Бог рятував. А ліс горів, бо німці скидали запалювальні бомби» [4, с. 67].

Антонівецьку республіку можна вважати державним утворенням, оскільки вона мала суверенітет, «що виявлявся у безроздільному пануванні української влади у вигляді УПА» [2].

Господарське життя було налагоджено на високому рівню. Так, в Антонівцях працював млин, на хуторі Заліщина діяла хлібопекарня, табір Крука влаштував у фільварку молочарню (молоко доставляли мешканці навколишніх сіл). Млин забезпечував потреби як партизан, так і міського населення.

Задля того, щоб не стати жертвою німецьких або радянських партизан, цивільні, як і військові влаштували своє життя в селах. «Дітвора поробила собі дерев'яні кріси і наслідувала партизанів. Гурток хлопчаків, вишикувавшись у колону, з командиром попереду, маршували й співали перейняті стрілецькі пісні», – згадував Максим Скорупський [5, с. 50].

Зі спогадів курінного отамана Максима Скорупського, центр с. Антонівці прикрашала дерев'яна церква, оточена смереками, вниз від церкви був шкільний будинок, далі – великий день священники та овочевий сад. У селах існував розширений домашній промисел: гарбарні, миловарні, майстерні одягу і взуття, майстерні сідел, ладівниць тощо і навіть з виготовлення спирту для шпиталів. Метою цього було забезпечення повстань УПА.

Звісно, що Росія не сприйняла б існуванням суверенної України. Навесні 1944 р. радянські спецслужби та війська НКВС почали тероризувати як воїнів УПА, так і цивільне населення. Так, у квітні 1944 р. більшовицькі карателі дотла спалили національну столицю республіки – с. Антонівці (Шумський район, Тернопільська область). На її місці зорали землю та посадили ліс. У місцевих мешканцях, більшовики бачили загрозу, тому частину з них виселили в Сибір, іншу частину розселено по різних областях УРСР. Звичайно, ліквідація республіки не могла хоча б частково не деморалізувати повстанський рух, але в жодному разі не сприяти його повному розгрому.

Село було відновлено у 1990 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР за № 9155-XI від 29.04.1990 року «Про відновлення раніше знятого з обліку села Антонівці Тернопільської області». Також збереглася пам'ять про бійців. Було встановлено пам'ятний знак «Табір воєнної округи УПА «Волинь-Південь», відновлено повстанський цвинтар, побудовано музей, до якого увійшли:

- дерев'яна капличка на місці зруйнованої у 1943 році;
- повстанське джерело;
- копія штабного будиночка.

Таким чином, факт існування повстанських республік дуже важливий. По-перше, республіки користувалися великою популярністю та повагою місцевого населення, що свідчить про легітимність повстанської влади. По-друге, продовжувалася традиція українського державотворення, отримання досвіду в цьому. Наприклад, повстанська влада проводила реформи у адміністративній, земельній, освітній сферах. По-третє, існування таких республік як Антонівецька стала методом захисту українського населення від німецьких та радянських окупантів. Також у підсумку можна вкотре нагадати про те, що українці в жодному разі не хотіли стати частиною нацистської Німеччини, та все для цього робили і мріяли, щоб створити власну республіку.

Література:

1. Білаш Д. Іноземці нічого не знають про Україну. Радіо Свобода. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/24306020.html>.
2. Ухач В.З. Антонівецька повстанська Республіка: організаційно-правовий аспект діяльності. : http://www.lexline.com.ua/?language=ua&go=full_article&id=401 (дата звернення 24.10.2020 р.)
3. Стародубець Г.М. Проблема легітимізації повстанської влади на території запілля УПА. Галичина. 2008. № 14. С.271.
4. Ленартович О. Ю. Збройна боротьба УПА : волинсько-поліський період (березень-грудень 1943 р.) [Електронний ресурс] / О. Ю. Ленартович // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. Вип. 3. С. 98-106. Бібліогр. : с. 105-106. Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/1723> (дата звернення 11.12.2019).
5. Ліберний О. Антонівецький ліс пам'ятає про УПА [Текст] : [урочистості в музеї штабу військ. округи УПА «Волинь-Південь з відзначення річниці УПА за участю голови облради О. Кайди] / О. Ліберний // Свобода. 2010. 20 жовт. С. 4 : фото. (Урочини).

ОНИЩЕНКО МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ З КУРСУ ГРУПИ М-22-1,9
НАУКОВІ КЕРІВНИКИ: ГАФІНЕЦЬ НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
НАГОРНА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ»
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»

**ПОСТАТЬ ПЕТРА КАЛНИШЕВСЬКОГО В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ КРИВОРІЖЦІВ.
ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СКУЛЬПТУРИ ОСТАННЬОГО ГЕТЬМАНА
В КРИВОМУ РОЗІ**

31 жовтня – роковини смерті останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського. Отаман має безпосередній стосунок до Кривого Рогу – він був причетний до будівництва поштової станції Кривий Ріг. У центрі нашого міста, де зливаються дві річки, легендарному козацькому ватажку встановлено пам'ятник роботи скульптора Володимира Токаря.

Метою нашого дослідження є скульптура Петра Калнишевського у Кривому Розі, історія створення та аналіз технології виробництва таких пам'яток. У моїй роботі, в презентації будуть надані світлини, які ніколи не публікувалися в жодних мережах та пресі. Одним методів мого дослідження є інтерв'ю з скульптором Володимиром Івановичем Токарем.

Криворізький історико-краєзнавчий музей у 2010 році відкрив виставку, присвячену «хресному батькові» міста Петрові Калнишевському, останньому кошовому отаману Запорозької Січі. Виставка була присвячена 320-річчю з дня його народження. За словами місцевих музейників, хоча легендарним засновником Кривого Рогу вважається козак Ріг, історія знає цілком реальну і конкретну особистість засновника – Петра Калнишевського. Серед найцінніших експонатів експозиції – копія указу отамана про заснування поштової станції Кривий Ріг. «На Саксагані в Кривому Розі залишити 5 козаків і 10 коней», – йдеться в указі. У документі стоїть дата – 27 квітня 1775 року, вона і вважається офіційним днем народження Кривого Рогу. Крім того, на виставці представлені архівні матеріали, що розповідають про самого отамана та його добродійну діяльність, зокрема, опікування церквами Кривого Рогу. Є також рідкісна ікона Покрови, де разом з козаками зображені також Петро Калнишевський і його писар. Указ про заснування Кривого Рогу був одним з останніх, виданих отаманом.

Іменем Калнишевського названа вулиця у Центрально-Міському районі. Його почесне ім'я у 2018 році присвоєно 21-ій окремій бригаді Національної гвардії України.

Петро Іванович Калнишевський (бл. 1690-1803) – останній кошовий отаман Запорозької Січі (1762, 1765-1775). Походив з української шляхти Лубенського полку. Брав участь у російсько-турецькій війні 1768-1774 рр. Керував бойовими операціями запорозьких загонів проти турецьких військ, виявив себе талановитим полководцем.

27 квітня 1775 року Калнишевський підписав розпорядження про початок роботи (гонів) по поштовому тракту. Вірогідно, що він також і визначив місце розташування пошти по обидва боки річки Саксагань. Оскільки Петро Калнишевський дбав про поширення хліборобства та торгівлі у запорозьких степах, сприяв переселенню туди селян з Лівобережної, Правобережної та Слобідської України. Коли було зруйновано Січ, Петра Калнишевського заслали у Соловецький монастир. Тут його утримували у нелюдських умовах в казематі № 15. Він здичавів, втратив зір, заріс довгою бородою. Помер ченцем у цьому монастирі на 113-му році життя.

В 2008 році був канонізований українською церквою як мученик Петро Багатостраждальний. Рішення про канонізацію останнього кошового отамана Запорізької Січі праведного Петра Калнишевського було прийнято Синодом УПЦ 23 грудня 2014 року. Петра Івановича Калнишевського канонізували у лику місцевошанованих святих Запорізької єпархії УПЦ в чині праведних. [4]

26 вересня 2015 року в Соловецькому монастирі були знайдені останки імовірно останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського. В даний час ще ведуться наукові дослідження з даного питання.

Скульптор Володимир Токар розповів: "Існує велика іконографія про Калнишевського. Є, що подивитися. В кожній роботі він якимось по-іншому зображений. Кожен художник по-своєму бачив його образ. Є ікона, де він зображений – Покровська ікона – вважається, що це практично прижиттєве зображення".

Пам'ятник завдовжки 8 метрів. 4 метрів скульптура, 4 метри постамент. Його виконано з бронзи. Замовником є міська рада. Встановлено за кошти меценатів.

Мені, як здобувачу освіти спеціальності 136 "Металургія" цікаво, чому Володимир Токар працює завжди саме з бронзою, адже до 2009 року вулиці нашого міста частіше прикрашали чавунні пам'ятники. Ось що я дізнався.

Бронзами – називаються мідні сплави, в яких основними легуючими елементами є: олово, алюміній, марганець, кремній, берилій, залізо та ін. [1]

Пам'ятники з бронзи виготовляються дуже давно, на думку автора, виглядають вони ефектно, стильно та красиво. Цьому сприяють фізико-хімічні та фізико-механічні властивості властивості бронзи. Серед головних характеристик митці виділяють те, що

- бронзові пам'ятники мають гарний та благородний зовнішній вигляд, а шляхом добавок та домішок статуї та статуетки виходять різного відтінку.

- вони можуть бути благородного темного кольору, тону блискучого золота, жовто-червоного забарвлення.

- пам'ятники з бронзи виходять об'ємними. Вони реалістичні, можуть мати складні форми, розміри, геометричні вигини. Цей сплав прекрасно піддається обробці, тому майстри легко домагаються потрібних обрисів виробів.

- бронзові пам'ятники всередині порожні. Це забезпечує їм легкість.

- бронза не боїться температурних перепадів, негативних метеорологічних проявів, тому довго зберігає привабливість. [3]

Чавун - це сплав заліза з вуглецем, де вуглецю більше ніж 2,14 %. Чавун також має позитивні характеристики, які дозволяють отримати необмежені можливості для творчості. Чавун відрізняється наступними властивостями:

- міцність;

- пластичність;

- зносостійкість;

- стійкість до корозії;

- висока твердість матеріалу і т.д. [2]

Але досягти легкості та витонченості, бронзових скульптур не можливо. Додатковими є складності у транспортуванні та монтажі чавунних скульптур.

Література:

1 <https://sayamat.com.ua/>

2 <https://goldartline.com/ua/iskusstvo-hudozhestvennogo-litja-iz-chuguna/>

3 <https://art-kazachenko.com/uk/skulptura/pamiatnyky/z-bronzy>

4. <https://rudana.com.ua/news/do-vytokiv-kryvorizhchi-vshanuvaly-pamyat-kozackogo-otamana-petra-kalnyshhevskogo>

САВЧЕНКО О.А.
ВИКЛАДАЧКА,
МАРКОВА Д.,
ЗДОБУВАЧКА ОСВІТИ Л-8В КЛАСУ,
НАУКОВИЙ ЛІЦЕЙ ПРИ ОБЛАСНОМУ КОЛЕДЖІ
«КРЕМЕНЧУЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ТЕХНОЛОГІЧНА
АКАДЕМІЯ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА»
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ,
ІВАНІШКО Т.,
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 1 КУРСУ ГРУПИ КН-11Ф,
ОБЛАСНИЙ КОЛЕДЖ
«КРЕМЕНЧУЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ТЕХНОЛОГІЧНА
АКАДЕМІЯ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА»
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

СЛАВНІ СТОРІНКИ КОЗАЧЧИНИ У РОЗРІЗІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКОГО

У 1921 році відомий літератор Олександр Барвінський писав: «Андрій Чайковський ще не оцінений у нас у достатній мірі. Його оцінка в майбутньому, і з плином часу його цінуватимуть все більше і більше. Цей митець переживе багатьох, навіть більш талановитих прозаїків...». У сьогоднішні ці слова підтверджуються: творчий спадок письменника знаходить свій шлях до читачів, друкуються і плануються до видання твори А.Чайковського. У літературному доробку митець змалював сувору правду про гірку долю своїх земляків в умовах австро-угорської та польської окупації. Не змірився літератор зі стоїчною байдужістю земляків до наймитської долі, підневільного становища, до політики тодішньої влади про планову русифікацію, онімечення, полонізацію, румунізацію й мадяризацію українців, до знищення та фальсифікації їхньої історії, до примусового занехаєння, а подекуди і знищення, славних традицій і уроків пращурів. Саме тому його попередники – В.Шашкевич, П.Куліш і сучасники – І.Франко, М.Старицький, О.Маковей, Б.Лепкий, залучається до історичного жанру і стає одним із щонайперших і щонайвизначніших в українській літературі його творів [1, с. 401].

Освоєння величезного архівного, історичного, фольклорно-етнографічного матеріалів, вивчення друкованих джерел з питань історії доби козаччини дало можливість А.Чайковському створити ряд полотен, що й нині вражають читача своєю правдою. Значними масштабами охоплення тих героїчних подій, глибоким проникненням у тогочасну епоху, в духовний світ людей різних соціальних станів. Йдеться про романи «Сагайдачний» та «Олексій Корнієнко», повісті та оповідання «Побратими», «На уходах», «За сестрою», «Козацька помста», «З татарської неволі», «Богданко», «Полковник Михайло Кречовський» тощо. Вихід цих творів у світ був подією в культурному житті заходу України, ці твори стали найулюбленішими для простих людей з найвіддаленіших куточків Галичини, бо несли їм розуміння свого роду, будили гордість за свою історію, любов до славних лицарів України, рідної землі, народу, а водночас нагадували сучасникам про їхній святий обов'язок – не коритися ворогам, а боротися за соціальне й національне визволення [3, с. 558].

Тема вірності Батьківщині, рідній землі, своєму народу – наскрізна у творчому спадку Андрія Чайковського. Зібраний ним великий фактичний матеріал дав йому можливість через долі героїв показати нестерпне становище людей України під владарюванням польської шляхти, жах набігів і неймовірні муки полонених у турецькій неволі, розкрити відвагу й завзяття козаків, їх мужність, побратимство, взаємодопомогу і споконвічне прагнення

вибороти волю своєму народові. Твори ці засвідчили і те, що з появою Запорозької Січі Україна перестала бути беззахисною: присмиріли татари, значно угамували свої апетити й турецькі султани. Запорожці сміливо пересікали море й досягали берегів Оттоманської імперії, вони тримали в страху яничар і ханів, а водночас польську шляхту. У романі-епопеї «Сагайдачний» висвітлюються події 1621 року під українським містом Хотином татари й турки пересвідчилися, що козацьке військо, яке вів гетьман Сагайдачний, разом з польськими силами під командуванням гетьмана Ходкевича зупинило переважаючі сили султана Османа II і розбило їх. Ця подія зайняла центральне місце в романі «Сагайдачний». А поряд з нею Чайковський ознайомив читачів з життям різних шарів населення України, Криму, частково Польщі, Туреччини протягом пів століття [3, с. 569].

Темі національно-визвольної війни української народу присвятив Андрій Чайковський і роман у трьох частинах «Олексій Корнієнко», який написав упродовж 1924-1928 рр. Вільно володіючи багатим історичним матеріалом, письменнику пощастило життєво правдиво відтворити обстановку 40-х рр. XVII ст., намалювати картини, в яких відбито найбільш типові, корінні риси всієї національно-героїчної епопеї українського народу, подати крупним планом складний процес становлення Української суверенної держави на чолі з її великим сином – Богданом Хмельницьким. Відображаючи цей надзвичайно напружений, насичений важливими суспільними подіями в житті українського народу період, А. Чайковський не міг обмежитись показом життя навіть такого видатного історичного діяча, як Богдан Хмельницький. За місцем і роллю в сюжетній канві твору він – один з головних героїв. Поруч з ним є ще Олексій Корнієнко, навколо них зв'язані всі інші персонажі роману. Зі сторінок твору постає образ незмірно величнійший – образ живого народу, справжнього творця історії. Основою розвитку сюжету в романі є боротьба українського народу проти іноземних загарбників, панського гноблення, за соціальне й національне визволення. Провідна тема роману – виконання обов'язку. Вона об'єднує в одне ціле соціальні, філософські, історичні проблеми. У письменника над всіма почуттями героїв переважає почуття громадянського обов'язку. Автор переконаний: у протидії зі смертельним ворогом не можна викладатися наполовину. Справжній воїн воює на всю силу і до кінця. Успіх автора на головному напрямі його роману з'являється там, де чудова ідея служіння обов'язку заволодіває героєм до останку, де свідомість і почуття гармонійно формують вчинки людей [1, с. 407].

Людській красі, красі рідного народу – в сучасних для письменника днях чи далекому історичному минулому – присвячені кращі твори Андрія Чайковського. Вони різножанрові. Їх багато. Склали б що не менше 10-томне видання. Більшість з них друкувалися, є й такі, що ще чекають на свого видавця. Проте всі писані однаково – писані кров'ю серця митця, який не уявляв себе книжним затворником, що зятято рвався в своїй келії до майстерності. Нині повертаються до читача книги цього, ще недавно проскрибованого Майстра. Крізь персонажів творів просвічується, випромінюючи магічне сяйво, мистецтва, обличчя самого Андрія Чайковського - обличчя красиве, одухотворене, з довгими козацькими вусами, високим поораним роками чолом і ледь примруженими мудрими очима. І невільно серцем відчуваєш, які вони рідні і дорогі тобі – і ці герої, і їхній незабутній творець. Це називається вищою формою пошани і визнання [2, с. 13].

Література:

1. Дубина М. І. Через історію до сучасності... // Андрій Чайковський «Олексій Корнієнко» – К.: Веселка, 1992. – с. 401-409.
2. Нахлік О.М. Віра, воля, праця, або чому Андрій Чайковський актуальний сьогодні. // Андрій Чайковський «На уходах. За сестрою» – К.: Веселка, 2008. – с. 5-13.
3. Яременко В.В. Андрій Чайковський і його історичний роман «Сагайдачний». // Андрій Чайковський «Сагайдачний». – К.: Дніпро, 1990. – с. 548-571.

ТУРКО Т.В.
ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА З ВИХОВНОЇ РОБОТИ,
ВИКЛАДАЧ ПРЕДМЕТУ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»
ТКАЧЕНКО Г.П.
ВИКЛАДАЧ – МЕТОДИСТ ПРЕДМЕТУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
БІЛОУС К.С.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ТЕХНІКО – ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

НЕПЕРЕЛОМНІ КОЗАКИ. ВАМ ЛИНЕ СЛАВА КРІЗЬ РОКИ

Українське козацтво – феномен у світовій історії людства. Для захисту українських земель від завойовників народ створив своєрідне військово – політичне формування. Це феноменальне явище не має аналогів у інших народів. В житті України козацтво було важливим соціально – політичним фактором та справило вплив на формування української народності, розгортання національно – визвольного руху, творення зародків української державності, розквіт самобутньої культури, звичаїв, які і понині звать козацькими.

Основним центром життя козаків було Запоріжжя, або Низ – звідси назва «Запорожці» та «Низові козаки».

Дніпро – це священна й заповітна для запорожців річка. Козаки займали величезний простір степів, що пролягають до обох берегів Дніпра в його нижній течії. Щоб потрапити туди, потрібно було пройти через пороги [2].

Для захисту від турків і татар козаки об'єднувались у великі ватаги й споруджували укріплені городки – січі. Згодом за порогами Дніпра утворилася Запорозька січ. Вона стала головною військовою базою козаків і своєрідною столицею козацької держави.

30. Ненасищець

Січ (засіка, городок) -
дерев'яні укріплення, загромадження;
укріплене поселення, опорний пункт

Зазвичай на січі мешкала військова залога, 2–3 тисячі козаків, а решта жила у зимівниках – хуторах.

Це були господарства козаків, де вони перебували, коли не було військових дій, особливо взимку. Їх зимівники – хутірці склалися з двох – трьох хат для людей і різних господарських будівель. Вони розташовувалися в місцях промислів – вздовж рік, на островах, в урочищах, де водилося вдосталь риби і звірів [1]. Одним із таких зимівників було село Кам'янське. Перша згадка про Кам'янське визначена 1750 роком, пов'язана

з будівництвом Різдва – Богородицької церкви. Її почали будувати у самий розпал епідемії чуми, що лютувала в запорозькій краї.

За версією академіка Д.І.Яворницького село Кам'янське має назву через скелі, які розкидані біля берега Дніпра і розташовується навпроти великого острова на середині Дніпра [1].

Місцева краєзнавець Любов Олексієвська звернула увагу земляків на дослідження вчених, які пропонують шукати в районі Романково стару січ – це місце де регулярно збиралися козаки до утворення Хортицької січі [3].

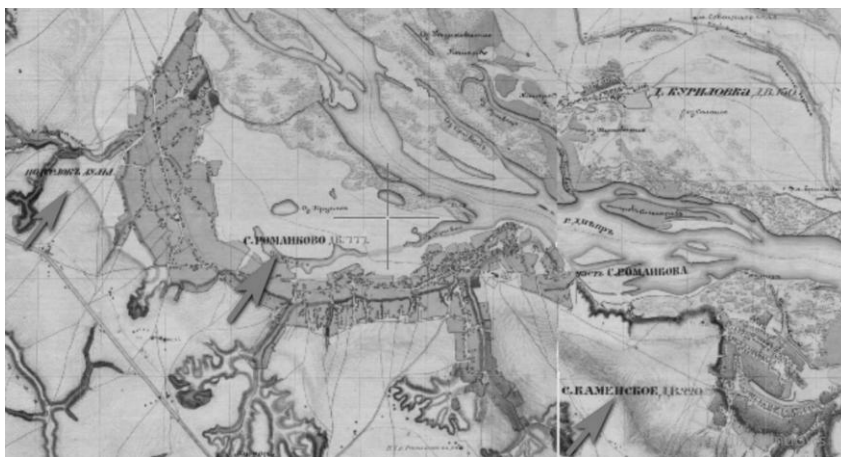
Французький картограф Гійом Баплан у сімнадцятому столітті чи не першим згадав моду козацтва збирати ради в місцевості Романків курган або Романкова гора.

Існує версія, що саме тут був Романків брід через Дніпро, відомий ще з середньовіччя. Згодом тут з'явилося козацьке поселення Романкове. Відома також мапа італійця Річчі Заноні, на якій в місці Щуровського урочища на березі Дніпра є напис «St.Koze.Sicze» – стара козацька січ.

Щуровська балка – одна з двох глибоких ярів, що колись огинали Романську гору. Про ці яри згадував відомий історик козаччини Д.І. Яворницький – на його думку Романкова гора насправді була природним утворенням з дванадцяти пагорбів розділених балками [2].

Наддніпрянські села – Кам'янське, Тритузне,

Романкове, Карнаухівка, як вважають історики, виникли на місці козачих поселень. Історикам відомі прізвища козаків Семена Карнауха і Данила Тритуза як засновників цих поселень. Ці слободи входили до складу козацької паланки.

Ймовірно припустити, що в районі Романкової гори існувало сакральне місце. Куди козаків навідувались протягом багатьох років і поколінь. Цю ідею підтримують місцеві краєзнавці, хоча офіційна версія трактує Романкове як передмістя укріпленого міста. На жаль археологів, берегову лінію Дніпра того часу неможливо встановити бо її змінили гідротехнічні споруди ГЕС.

Козаки були неперевершеними майстрами військової справи, а Запорозька піхота вважалася найбоєздатнішою у Європі.

З середини шістнадцятого століття кількість козаків зростає настільки, що козацьке військо почало впливати на перебіг політичних подій в Україні і Європі. Європейські монархи наймали козаків для участі у військових операціях [3].

Історія українського козацтва є одною з найвеличніших сторінок життя нашого народу.

Так, ті часи далекі й незабутні,
Коли діди, прославлені в віках,
Виходили на свій великий шлях

За покоління дбаючи майбутні

Сьогодні творче відродження козацьких традицій в житті молоді забезпечує виховання сильних духом захисників України. Традиційно щороку в коледжі проходять змагання військово – патріотичної гри «Джура». Термін «джура» має персидське походження і спочатку він означав «товариш». Автор методичного посібника з організації гри Г.А. Коломоєць вказує, що в Україні джурами завжди називали молодих вихованців, зброєносців і помічників досвідченого козака. У перших воєнних походах опікувався своїм джуурою, поки той не набере певного досвіду і не стане повноцінним козаком. У свою чергу джура мав дбати про свого наставника, демонструючи при цьому швидкість, дотепність і кмітливість [4].

Джура – це гра! Але й ще купа емоцій і переживань.

Молоді хлопці і дівчата і зараз йдуть шляхами Українського Воїна – Козака, здобувають знання, вміння, навички, щоб бути успішними у всьому.

Ця гра допомагає молоді оволодіти основами військової вправності, ознайомитися з історією українського війська.

Отже, відродження козацьких традицій – це продовження великої місії КОЗАЦТВА. Козаки знову мають стати захисниками честі і гідності України, її традицій і культури.

Література:

1. Яворницький Д.І. «Історія запорозьких козаків» в 3х. т. Видавництво Фоліо, 2023 р.
2. Яворницький Д.І. Дніпровські пороги. Видавництво Андронум, 2023 р.
3. Гуржій О.І. Зимівник. Енциклопедія історії України у 10 т. під редакцією Смолій В.А. Інститут історії України НАН України. К, наукова думка, 2005 р.
4. Г.А.Коломоєць Методичний посібник «Всеукраїнська дитячо – юнацька військово – патріотична гра «Сокіл» («Джура») – К.2013

ТІТОВА М., КАЙКО Є.
ЗДОБУВАЧКИ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ Б-22(192)
НАУКОВА КЕРІВНИЦЯ: ШЕЛУДЯКОВА Н. А.,
«КРИВОРІЗЬКИЙ БУДІВЕЛЬНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ»

ВЕЛИКИЙ ЛУГ

Великий Луг — історична назва місцевості, велетенських річкових плавнів, які існували до 1950 року на лівому березі Дніпра, між Дніпром і його притокою Кінською, а також тягнулись широкою смугою вздовж правого берега від гирла річки Середня Хортиця. Плавні, зарослі листяним лісом, очеретом і рогозом мали площу понад 400 км². Цей ландшафт дуже відрізнявся від сусіднього степу. Тут було багато дерев як на правому, так і на лівому березі Дніпра.

Вся ця місцевість належала Запорізькій Січі, з Великим Лугом часто ототожнювали усе Запорожжя [1].

Великий Луг мав близько 20 кілометрів у ширину та 100 кілометрів у довжину. Тут росли листяні ліси – дуби, осики та верби – й простягалися численні луки, порізані протоками, озерами та болотами. Жило тут і багато тварин: зайці, дикі свині, куниці, вовки, лисиці, олені, риба.

Але найголовніше – це місце стало одним з осередків козацтва, символом свободи запорожців. Тут у різний час споруджувалися:

- Томаківська Січ, яка вважається першою серед усіх й існувала з 1564 по 1593 рік;
- Базавлуцька Січ (1593–1630 роки);
- Микитинська Січ (1628–1652 роки);
- Чортомлицька Січ (1652–1709 роки);
- Кам'янська Січ (1709–1711 роки);
- Нова Січ, також відома як Підпільнецька (1734–1775 роки).

А острів Хортиця, де розташувалася Запорозька Січ, був своєрідною верхньою частиною Великого Лугу.

Нижче Великого Лугу від села Бабіне Херсонської області до сучасної Нової Каховки тягнулася знаменита Геродотова Гілея. У Гілеї теж росли величезні дерева з переважанням дуба над іншими породами.

Радянська влада й росія, як і їхні далекі предки, прагнули стерти цю пам'ять з історії України. Пам'ятати про своє коріння для нас означало й означає усвідомлювати себе окремими й самостійними, відділеними від варварського збіговиська, яке назвало себе державою та возвело імперію на плечах поневолених народів.

У 1950 році починається будівництво Каховської ГЕС. Остання сходинка Дніпровського каскаду гідроелектростанцій. Усе це забезпечили коштом людей, який примусово відселили зі своїх домівок. Вода затопила десятки сіл, у яких мешкало майже сорок тисяч осіб [2].

Це остання споруда проекту під назвою «Великі будови комунізму», у межах якого в радянській Україні з'явилися численні гідроелектростанції, масштабні зрошувальні системи та судноплавні канали. Проект мав на меті втілити амбітний задум Сталіна — «Великий план перетворення природи».

У 1957 році управління Дніпробуд у складі 4000 робітників поїхало будувати нову ГЕС у Дніпродзержинськ. Решта 12 000 залишились обживати Нову Каховку [4].

Великий Луг займав понад мільйон десятин землі. Цю територію дослідив і описав, об'їхавши її неодноразово, Андріан Кашенко — автор прекрасних краєзнавчих і белетристичних творів з історії запорозького козацтва. У 1917 р. в Січеславі (Катеринославі, тепер Дніпро) побачила світ його книжка «Великий Луг запорізький».

Великий Луг мав виняткове значення для господарства запорозьких козаків. Чудові природні умови (унікальні пасовиська не вигорали протягом цілого літа), невтомна, наполеглива праця вільних від феодалного примусу й кріпацтва запорозьких козаків, найефективніша форма господарювання — зимівник, відносна безпека від татарських нападів — усе це перетворювало Великий Луг у постійно діючий господарський механізм, який значною мірою сприяв швидкому економічному розвитку Запорозької Січі в останні десятиліття її існування [3].

У тій місцині розташовувався неймовірний Національний природний парк “Великий Луг”. Він вражав своїми пейзажами, флорою, фауною та насиченістю. У плавнях, на піщаних островах Великих і Малих Кучугур, збереглися ділянки незайманих заплавних лісів – колків з берези дніпровської.

Парк був заснований у 2006 році для збереження, відтворення й раціонального використання типових і унікальних природно-ландшафтних та історико-культурних комплексів степової зони, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне й оздоровче значення [4].

Наразі багато ЗМІ поширюють новину про те, що через весняне водопілля «вода повертається до Каховського водосховища». Але насправді, водосховища більше не існує, тож уперше за понад 90 років у Великому Лузі відбувається справжнє весняне водопілля.

Це не лише прекрасне природне явище, але й життєво необхідна для біорізноманіття подія. Вода на тривалий час зволожить територію заплави Дніпра, де з минулого року відновлюються природні екосистеми, щоб територія колишнього водосховища аж ніяк не перетворилася на пустелю.

Ми проаналізували дані про те, якими екосистемами була зайнята територія Великого Лугу до створення водосховища. На 65% це були заболочені та перезволожені території. Тож немає нічого дивного в тому, що колишній гідрологічний режим заплави починає відновлюватись [5].

Література:

1. https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9B%D1%83%D0%B3
2. https://24tv.ua/tech/velikiy-lug-shho-vidomo-pro-sertse-ukrayinskogo-kozatstva-yogo_n2334259
3. <https://search.app/2JVupBU4DVibKjJ9A>
4. <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/zaporizhzhya/velykyi-lug/>
5. <https://uncg.org.ua/pryroda-dopomagaye-vidnovyty-velykyj-lug/>

ЖАДАН Є.
ЗДОБУВАЧКА ОСВІТИ 4 КУРСУ ГРУПИ А
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ ФЕДОРЕНКО І.О.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КОЗЕЛЕЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

САДИБА ДАРАГАНІВ У ПОКОРЩИНІ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ – НАЙДАВНІША ЗІ ЗБЕРЕЖЕНИХ З ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ

На околиці колишнього полкового міста Козельця (тепер селище Чернігівського району, Чернігівської області), в межах колишнього села Покорщина, межуючи з територією ВСП «Козелецький фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету» збереглася садиба полковника Юхима Дарагана, чоловіка Віри Розумовської (сестра Кирила та Олексія Розумовських). Садибу побудовано в другій половині XVIII ст. Споруда декорована скромно, але вишукано, у стилістиці бароко 1770-х. Ліворуч від будинку зберігся каретний сарай, прикрашений різьбленням. Протягом 1980–х було втрачено дерев'яний флігель, територію забудовано гаражами й іншими господарськими спорудами, але збереглася унікальна будівля садиби Дараганів – комора - кам'яниця. Це одна з небагатьох уцілілих на Лівобережжі добре збережених господарських споруд козацької старшини[2, с. 98]. Збудована у середині XVIII століття ця споруда виконувала одночасно і господарські і фортифікаційні функції. Свого часу тут був арсенал Дараганів, потім льох. В радянські часи кам'яницю перетворили на типову колгоспну комору, а зараз вона стоїть пустою і потихеньку руйнується [1].

Земельну ділянку купила мати графів О. Розумовського і К. Розумовського Н. Д. Розумовська (1690-і - 1762). Як посаг маєток перейшов до її дочки — В. Дараган із Розумовських та її чоловіка, київського полковника Ю. Дарагана(1708–1762). Потім садиба належала їхній дочці К. Галаган із Дараганів (1740–1823), дружині прилуцького полковника І. Галагана (дата нар. невідома — 1789), яка тут доживала віку. Після 1823 садиба належала їхнім дітям.

Після 1917 року меблі, портрети, твори ужиткового мистецтва та малярства з садиби було вивезено до м. Чернігова (деякі з них дотепер зберігаються у Чернігівському обласному художньому музеї імені Григорія Галагана).

За радянських часів будівлі садиби використовували як виробничі приміщення, а з 1980 вони стоять пустою і занепадають. Архітектурний комплекс садиби Дараганів у Покорщині з 1963 є пам'яткою архітектури республіканського (тепер — національного) значення з охоронним № 846. Спроба залучити приватні інвестиції до реставрації садиби (2009 р.) виявилася невдалою. У 2020 Чернігівська обласна рада ухвалила профінансувати реставрацію пам'яток садиби[4].

Але через невеликий проміжок часу почалося повномасштабне вторгнення рф на територію України і реставрація садиби була відкладена на невідомий термін.

Восени 2024 року відомий український журналіст Акім Галімов у своєму відеозверненні до всіх небайдужих співвітчизників запропонував все ж таки почати відновлення Покорщини, унікальної козацької садиби в Козельці, пов'язаної з трьома козацькими родинами:

Розумовських, Дараганів та Галаганів. Організаційну сторону та збір фінансів на відродження пам'ятки взяли на себе волонтери благодійного фонду «Блискавка». Волонтери з різних куточків України та з-за кордону, місцеві жителі, за участі місцевої влади організували толоку - прибирання будинку, кам'яниці та прибудинкової території, провели вирубку кущів, а також заколотили від зовнішнього впливу вікна та двері. Така толока була проведена вже декілька разів. Зібрана команда волонтерів, архітекторів та реставраторів прагне відродити унікальну козацьку садибу. За підрахунками реставраторів, на ці роботи потрібно три мільйони гривень. Паралельно з відновленням маєтку волонтери прагнуть розібратися з тим, які механізми може створити наша держава, щоб все ж таки стимулювати процес відновлення вітчизняних пам'яток, яких тисячі по всій країні і які перебувають у жахливому стані.

Історики, краєзнавці, журналісти, письменники повсякчас вивчають та досліджують історичну спадщину козаччини в Україні. У грудні 2023 року в Чернігівському літературно-меморіальному музеї-заповіднику Михайла Коцюбинського відбулася презентація нового історичного роману «Каяття гетьмана Розумовського» – продовження попереднього «Сонце на Лемеші», в яких автор дослідив витoki нинішньої жорстокої війни російського агресора проти волелюбного українського народу. Причому написаний ним попередній роман «Сонце на Лемеші» більше про матір гетьмана Розумовського, Наталію Дем'янівну, красиву і мудру українку, яка до речі, похована в нижній церкві Козелецького собору.

Історичне минуле садиби у Покорщині так чи інакше пов'язано з видатною постаттю – представником козацького роду Розумовських, державно-політичним діячем, останнім гетьманом Війська Запорізького – Кирилом Григоровичем Розумовським.

Народився Кирило Розумовський 18 березня 1728 року в селі Лемеші Козелецької сотні Київського полку в родині бідного козака Григорія Розумовського. Своїй кар'єрі Кирило зобов'язаний старшому брату Олексію, який маючи чудовий, особливий голос потрапив до царського хору Єлизавети. Говорять, що імператриця та український козак Олексій таємно одружились, за що родина Розумовських отримала графський титул.

Маючи добру освіту після навчання в Європейських університетах, Кирило користується авторитетом серед російських вчених. Згідно указу імператриці він був призначений президентом Петербурзької академії наук.

На прохання козацької старшини, яку підтримав Олексій Розумовський, імператриця Єлизавета I Петрівна іменним указом відновлює гетьманат. На Глухівській раді, яка відбулась в лютому 1750 року, за вказівкою імператриці гетьманом Лівобережної України було обрано Кирила Розумовського.

Він зразу ж приступив до проведення політики в якості гетьмана, яка була спрямована на відновлення козацьких вольностей. Об'єднавши навколо себе передових і освічених старшин, Кирило Розумовський запропонував реорганізувати адміністративний устрій Гетьманщини та створити новий орган управління – Генеральні Збори.

Козацька старшина поступово почала відновлювати свій контроль у містах шляхом виборів керівників з стану козацтва. Почало діяти традиційна козацька система судочинства. Було повністю реформовано козацьке військо. Розумовського підтримувала Запорізька Січ. Гетьман виношував благородні плани про відкриття масштабного українського університету в Батурині.

У 1762 році до влади в Російській імперії приходить невістка Єлизавети – представниця збіднілого німецького роду Катерина II. Вона ніяк не бажала посилення влади гетьмана в українських землях. Своїми указами урізує вплив гетьмана: ліквідує митні збори між Україною і Росією, Київ більше не під контролем гетьмана. А в 1764 році видає укази про ліквідацію гетьманства та про створення другої Малоросійської колегії для управління українськими землями та народом[3].

Садиба Дараганів у Покорщині — найдавніший зі збережених садибних комплексів Лівобережної України. Головний будинок є унікальною пам'яткою садибної дерев'яної архітектури 18 ст. Кам'яниця Дараганів — одна з небагатьох уцілілих на Лівобережжі добре

збережених господарських споруд козацької старшини[2, с. 98]. Будинок насправді має вражаючу історію. Йому понад 250 років і це одна з таких споруд, яких на Україні більше немає. Тому що це садиба, пов'язана з часами Гетьманщини. Це місце має особливу цінність для нації, яка нині бореться з тим самим монстром – Московією, що й триста років тому. Садиба Дараганів є пам'яткою національного значення, розповідає маловідому історію козацької еліти і це те, що мають побачити наступні покоління – нащадки українських козаків.

Література:

1. Чернігівщина туристична [Електронний ресурс]: <https://chernihivregion.travel/places/sadiba-pokorsina> (дата звернення 19.10.2024 р.).
2. Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. Київ : Видавничий дім А.С.С, 2005. С. 95–98.
3. Dovidka.biz.ua: [Електронний ресурс]: <https://dovidka.biz.ua/kirilo-rozumovskiy-biografiya-skorocheno> (дата звернення 20.10.2024 р.).
4. Садиба Дараганів у Покорщині [Електронний ресурс]: <https://vue.gov.ua/>(дата звернення 22.10.2024 р.).

АПАНАСЬКО О., ГАХ К.
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ З КУРСУ ГРУПИ ЛС9-3-1
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: К.І.Н СУЗДАЛЬ М. М.
КЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ» ДОР»

УРБАНОНІМНИЙ ПРОСТІР КРИВОГО РОГУ: ПОЛЬСЬКЕ ОБЛИЧЧЯ

Питання зміни радянської урбанонімії не нове в нашій історії, цей процес розпочався на хвилі розпаду СРСР, однак низка подій сучасної історії поставила його на новий рівень. Євромайдан, Революція Гідності, пакет законів про декомунізацію від 2015 р., АТО породили потребу в увічненні та вшануванні пам'яті загиблих, нових символів та соціальних явищ (волонтерство, добровольчі батальйони) [1].

Все це значно активізувало і посилило майже призупинені останнім десятиліттям процеси зміни символічного простору України. Привернуло до них увагу державних органів, громадськості, наукової спільноти [2, с. 63].

Після повномасштабного вторгнення росії проблема урбанонімного простору отримує нові виклики і вступає в нову фазу, у 2023 р. набув чинності Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [3].

Як ці процеси відбилися на урбанонімії Кривого Рогу? Процес перейменування вулиць йде у нашому місті в досить важких дискусіях. Та, напевно, по іншому і бути не може, адже вулиці, парки, пам'ятники міста – це є місця пам'яті народу, його душа, сутність, сенсова канва. І від сьогоденного перейменування буде залежати процес рефлексії національної історії майбутніми поколіннями. Не маючи змоги проаналізувати весь процес зміни урбанонімного обличчя міста, ми поставили собі за мету з'ясувати «польський слід» у пам'яті нашого міста, адже відносини України та Польщі з початком війни беззаперечно наповнилися новим змістом.

В Кривому Розі назв вулиць, що мають польське походження виявилось не так багато, утім ми можемо пройти вулицями Польській, Гданській, Краківській та Варшавському провулку. Свої назви вони отримали ще за існування радянського союзу. А от іменами поляків дореволюційної доби вулиці вже перейменовано після 2015 р.

Так, вулиця Аврори, була перейменована на вулицю *Йосипа Пачоського*, який був пристрасним дослідником флори Криворіжжя. Народився у шляхетській сім'ї в 1864 році у селі Білгородка у Волинській губернії, тепер Ізяславського району Хмельницької області. Навчався у Рівненському реальному училищі (нині Рівненський обласний краєзнавчий музей), пізніше – в Уманському училищі землеробства й садівництва. У 1894 році закінчив Київський університет.

Йосип Пачоський був ученим-ботаніком, зоологом. У 1888 – 1894 році працював лаборантом у ботанічному саду Київського університету. Він брав участь у ботанічних експедиціях до причорноморських степів, нижніх течій Дону та Дунаю, Криму, Кавказу, Калмицького краю.

З 1918 року був професором ботаніки Херсонського політехнічного інституту. Пізніше, у 1922–1923 роках, працював завідувачем ботанічного відділу заповідника «Асканія-Нова». Саме Йосипу Пачоському заповідник завдячує своїм існуванням. На превеликий жаль, зараз, ми не можемо спостерігати за результатами діяльності Пачоського, адже 6 червня 2023 року, через підриг російськими військовими греблі Каховської ГЕС, заповідник було повністю затоплено. Цей біль назавжди залишиться у наших серцях, але згадка про заповідник та Йосипа Пачоського буде у назві нашої вулиці.

У 1923 році Йосип Пачоський виїхав займатися наукою до Польщі. У 1923 – 1928 роках він був першим директором і керівником науково-дослідної роботи заповідника «Біловезька пуща».

У 1932 р. його обрано членом-кореспондентом Польської академії наук.

Йосип Пачоський продовжував свою наукову діяльність, працював у галузі флористики, систематики та географії рослин. У 1938 році отримав звання заслуженого професора Познанського університету. Помер у Польщі в 1942 році від паралічу серця; похований поблизу міста Серослав, а з 1959 року його прах перепоховано у місті Познань[4].

У 2016 році на виконання закону про декомунізацію перейменуванню підлягала вулиця Цини, яку було перейменовано на честь видатного польського геолога та дослідника надр Криворіжжя *Станіслава Конткевича*. Він закінчив Петербурзький гірничий інститут, був членом Геологічного комітету Росії. У 1875–1879 рр. досліджував басейн Кривого Рогу (річки Саксагань, Інгулець). Склавав першу геологічну карту Криворіжжя (1880 р.). Тісно співпрацював з Олександром Полем. Перший директор залізорудовидобувних підприємств О. Поля [5].

В 2016 р. була перейменована ще одна вулиця Кривого Рогу, по якій залюбки прогулюються місцеві мешканці, мова йде про вулицю Комуністичну, а нині *Мартіна Шимановського*.

Мартін Шимановський - дуже вагома постать для нашого регіону. Народився у 1856 році в родовому маєтку у селі Тимошівка Чигиринського повіту. Батьки хлопчика були поляками. Під його керівництвом у 1892 році почав працювати Гданцівський завод. За два роки побудували три доменні печі добової потужності 4000 пудів чавуну кожна. 6 вересня 1892 року в Гірничий департамент імперії відправили телеграму: запустили чавуноливарний завод. Пізніше він виплавляв щорічно понад три мільйони пудів чавуну. Підприємство було настільки прибутковим, що за п'ять років вартість однієї акції акціонерного товариства зросла в 110 разів.

Більша частина робітників Гданцівського заводу були селяни. Для потреб службовців і робітників під керівництвом Шимановського неподалік заводу збудували 40 житлових будинків по вісім квартир в кожному, а також лікарню на 15 ліжок. У робочому селищі були відкриті школа, аптека, магазини, чайна, баня. Був також заводський готель, велика зала якого слугувала для службовців місцем відпочинку. Мартін Шимановський був директором гданцівського заводу до своєї смерті у 1905 році. У документах того часу вказали, що причиною був “розрив серця”. Де він похований, наразі не відомо [6].

У знатній і доволі відомій родині Шимановських Мартіну, як успішному промисловцю, відвели роль мецената: парк, фонтан і скульптуру збудували за його гроші. Незадовго до смерті для старої земської лікарні він пожертвував 200 рублів і обіцяв подарувати камінь для будівництва нової. Є свідчення, що Мартін Шимановський у 1898 році пожертвував гроші на невеликий костел Святої Бригіти на Гданцівці.

Родина Шимановських відіграла важливу роль у культурному просторі краю, Мартін Шимановський був дядьком відомого польського композитора, піаніста, педагога, музичного діяча Кароля Шимановського, якого прозвали найвидатнішим після Фридерика Шопена польським композитором. Представники родини Шимановських були відомими музикантами, піаністами, викладачами музики. Вони є засновниками однієї з перших музичних шкіл високого рівня на землях Південної України. Також в ході дослідження було виявлено, що рід Шимановських тягнеться зв'язками аж до великого князя литовського Гедиміна, і навіть прозвучить фантастично, але і до київських князів[7, с. 456-458].

Тож родина Шимановських зробила вагомий внесок у розвиток культури в Україні, а Мартін Шимановський сприяв розвитку нашого міста.

Отже, аналіз і реконструкція польського сліду в урбанонімному обличчі нашого міста показали позитивну динаміку відновлення польського сліду у топоніміці міста, в основному це стосується діячів дореволюційного періоду, які не вписувалися в ідеологічну концепцію

радянської урбаноніміки. Сьогодні повернення цих імен є справедливим та необхідним, адже їх творча, наукова, громадська діяльність була досить активною та плідною для розбудови нашого міста.

Література:

1. Закон України Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.219. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

2. Декомунізація столиці: зміни в урбанонімії (методи, перші результати) / Л. В. Малес // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. - 2016. - Вип. 36. - С. 62-67. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2016_36_12

3. Закон України Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 65, ст. 221 - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

4. Професор кількох інститутів, ботанік у херсонській "Асканії" Йосип Пачоський - Режим доступу: <https://history.1kr.ua/publication/546>

5. Конткевич Станіслав Осипович - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конткевич_Станіслав_Осипович

6. Мартін Шимановський: Гданцівка й чавуноливарний завод - Режим доступу: <https://history.1kr.ua/publication/713>

7. Шимановські, Блюменфельди, Нейгаузи: музичні родини на перехресті культур. Колективна монографія / Ред.-упоряд. О.І. Полячок. – Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2019. – 664 с.

ТУРЖАНСЬКА С.Д.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 1 КУРСУ ГРУПИ АРХ-12А (2024)
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ДЕРЕВІНСЬКИЙ В.Ф.
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ»

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

В суспільстві є думка, що культуру можна виміряти окремими матеріальними речами, наприклад картинами або археологічними розкопками, але культура - це насамперед ідентичність нації, одним з аспектів якої є мова, традиції, звичаї та як наслідок – менталітет. Українська культура є глибоко вкоріненою в різні історичні етапи та соціальні структури, її можна поділити на окремі два напрямки «землеробський» та «козацький». І саме козацький пласт вплинув на формування української ментальності, базуючи свої цінності на волелюбності, демократизмі і активної громадянської позиції.

Процес козацького культурного розвитку складний, спостерігаються періоди піднесення і занепаду, оскільки розвиток культури був напряму пов'язаний із політичною ситуацією в країні. У першому етапі спостерігалось піднесення культури, коли багато представників української старшини навчалися за кордоном, зокрема в Польщі, Німеччині, Італії, та активно підтримували зв'язки із західноєвропейськими науковими колами. У цей період старшина володіла іноземними мовами і виявляла значний рівень освіченості. Проте в другому етапі відбулося злиття української старшини з російською дворянською культурою, що призвело до поступової асиміляції. Вплив московської окупації та русифікаційна політика сприяли зниженню рівня української культури та зацікавленості в ній, особливо серед заможних селян та козаків, які тепер прагнули мати дворянський титул. Московський уряд почав активно боротися проти української культури, зокрема через цензуру української мови, . У XVIII столітті русифікаційна політика продовжувала заглиблюватися, а частина української старшини та духовенства перейшла на бік московських урядовців, сприяючи поширенню російської мови та культури в Україні. Це призвело до знищення значної частини культурних здобутків українського народу та закріплення колоніального гноблення.

Паралельно з розвитком козацтва трансформувалася українська спільнота в етнічному та культурному плані. Степовий спосіб життя посприяв наслідуванню елементів з культур кочівників, включаючи типи жител і споруд. Наприклад, козацьке житло, як-от курені, будувалося з використанням матеріалів, характерних для степових умов — глини, очерету, соломи тощо. Також спадщиною від кочівників може бути високе суспільне становище жінки в середовищі, оскільки жінки відігравали важливу роль у господарстві, особливо коли чоловіки брали участь у військових походах. Організація і тактика козацького війська значною мірою запозичена у тюрків, що підтверджується військовими термінами і стратегіями. Зокрема, використовувалися східні військові прийоми, такі як «табір» з возів, шикування кінноти півмісяцем і тактика швидкої перегрупування в бою. Лук і стріли також довго залишалися основною зброєю козаків через специфіку степових умов. Піхота козаків, озброєна вогнепальною зброєю, ймовірно, була натхненна османськими яничарами, як і їхня тактика ведення бою. Шаблі, пістолети, рушниці, панцери – все це створювало образ могутнього воїна. Шабля, яку козаки називали "сестрицею", була не просто зброєю, а символом їхньої відваги та честі. Східне походження також мають деякі елементи одягу, такі як: шаровари, манера носити сорочки заправленими в штани (що було зручно для верхової їзди), а також довгі кафтані. Окрім функціональності, одяг козаків мав символічне значення. Їхні головні убори, особливо шапки, відігравали важливу роль у визначенні козацької

ідентичності. Наприклад, чуприна, яку козаки зав'язували за вухо, була не просто частиною їхнього образу, а важливим елементом їхньої культури та символом мужності й войовничості.

З одної сторони, це суспільство було маргінальним, зі своїми специфічними звичаями та обрядовою культурою, в якій відбивалися елементи «антикультури», зокрема ритуальне нехтування безпекою та зневага до смерті. Козаки навіть практикували магичні ритуали перед походами, щоб захиститися від ворогів і забезпечити успіх у бою. З іншого боку, вони були захисниками православ'я, захист віри був переважно політичною акцією щодо збереження української ідентичності, прав, свобод, які піддавались гніту та утискам з боку польської шляхти. Це особливо видно на прикладі їх участі у справах "руської" віри, враховуючи підтримку Київського братства, а також відомі події боротьби проти унії та відновлення вищої православної ієрархії у 1620-1621 роках.

Одним із ключових наслідків цих запозичень стало те, що Гетьманщина сформувалася як країна на межі між Сходом і Заходом, набула етнокультурної своєрідності, ставши східним кордоном Європи.

Водночас, козацька держава створила свій варіант культури, відмінний від сусідів. І ще одним з прикладів культурної спадщини тієї епохи є козацьке бароко, яке досягло такого розквіту саме завдяки гетьману Івану Мазепі. Воно відрізнялось від західного більш помірним орнаментом та простішими формами, але також мало візантійські мотиви архітектури.

Козацький період став добою визрівання нових ідей незалежності, що згодом передав естафету української державності від князівських і литовсько-польських часів до історії нового часу.

Важливо не допускати культурну асиміляцію, бо якщо культура зникає, народ ризикує втратити свою національну унікальність, злившись із іншими народами. Народ, який поважає і зберігає свої традиції, має міцніше почуття спільності та солідарності. Це допомагає долати зовнішні виклики та протистояти загрозам. Асиміляція може призвести до втрати спільної мети і дезорієнтації суспільства.

Література:

1. Актуальне народне: інтерпретації традиційної культури. URL: [Актуальне народне: інтерпретації традиційної культури \(2011\) \(irbis-nbuv.gov.ua\)](#)
2. Історія українського козацтва. URL: [966-518-398-2.pdf \(history.org.ua\)](#)
3. Історія запорізьких козаків. URL: [Istoria zaporizkykh kozakiv Tom1.pdf \(chtyvo.org.ua\)](#)
4. Історичні причини наших поразок і перемог. URL: [Гирич І. Історичні причини наших поразок і перемог \(2011\) \(irbis-nbuv.gov.ua\)](#)
5. Культура, національність та асиміляція. URL: [Понятенко П. Д. Культура, національність та асиміляція \(1917\) \(irbis-nbuv.gov.ua\)](#)
6. Українська культура. URL: [Козаченко А. І. Українська культура \(1931\) \(irbis-nbuv.gov.ua\)](#)
7. Культурна функція держави в контексті національного державотворення. URL: [Копієвська О. Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення \(2010\) \(irbis-nbuv.gov.ua\)](#)

МИКОЛЬЧЕНКО В. С.
КАНДИДАТ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК, ВИКЛАДАЧ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«АВТОТРАНСПОРТНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ГЕРОЇЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Героїзація як соціокультурне явище пов'язана з потребою людства в героях-вождях, лідерах. Характерною особливістю європейської цивілізації, починаючи ще з античності, є формування особистісного начала людини, яке потребує подолання умовностей і табу.

Філософське розуміння героїзму визначає зміст та сутність таких понять, як «герой», «героїзм», «героїчне» в історії філософської думки з урахуванням різних форм філософської рефлексії щодо цього феномену в європейському контексті та засобів виявлення специфіки його відображення у свідомості людей. Існують певні визначення поняття «герой» і «героїзм» в історії гуманітаристики, на формування яких вплинули історичні й національні особливості, тенденції, наукові погляди різних епох.

Серед багатьох визначень поняття «герой» слід звернути увагу на формулювання, в якому героєм називається людина, що проходить крізь особисті й суспільні історичні обмеження до первинних джерел людського життя та, помираючи як сучасна, народжується знову як вічна, довершена й універсальна, даючи нам свій урок оновленого життя [1, с. 22].

Феномен героїзму звертає на себе увагу передусім тим, що в різних релігійних, культурних, етичних системах люди об'єднуються між собою задля вирішення багатьох принципових моральних проблем. Прояв героїзму, на нашу думку, визначається рівнем соціального та духовного розвитку особистості, мірою її гуманності. Людство протягом усього існування потребує визнання високого призначення людини, її сили й відваги для підтримки суспільства в боротьбі із суворими життєвими реаліями.

В історії розвитку філософської думки є певний досвід дослідження героїзму, котрий має соціальний сенс, впливаючи на свідомість і поведінку особистості, зазнаючи змін у розумінні змісту людської величі впродовж тисячоліть. Кожному історичному відрізку існування людства властива своя «галерея героїв», яка певним чином репрезентує саму епоху наступним поколінням, висвітлює її культуру та соціальні норми.

Героїзм має глибоке історичне коріння в давній міфологічній культурі. Міфологічному герою надаються надможливості, прихильність богів та здатність здійснювати подвиги заради людства. Особливий образ героя, який є невід'ємною частиною кожної національної культури, сформований багатовіковим досвідом попередніх поколінь, що зберігається в колективному несвідомому і притаманний кожній особистості. Являючи собою типізовані образи, міфологічні герої створюють основу для виникнення особливих «ментальних утворень», характерних для певної епохи, що визначають напрями розвитку майбутнього нації. «Основна функція міфології полягає в символіці, яка захоплює людський дух вперед, на протизагу іншим низьким людським фантазіям, які прив'язують нас до минулого» [1, с. 136]. Вперше герої з'явилися в народній творчості: міфах, казках, баладах тощо. Характер таких героїв виражає особливості менталітету народу. Міфологія кожного народу на стадії її становлення та розвитку є саме тією рушійною силою, через яку відбувається формування основних життєвих принципів, цінностей, настанов.

Першими відомими європейськими героями були нащадки олімпійських богів і смертних людей (Персей, Геракл тощо). Вони займали проміжне положення між

безсмертними могутніми богами та простими людьми, перевершуючи останніх силою. Природа героїчного вчинку в цей період зв'язувалася міфологічною свідомістю не просто з надприродними здібностями героїв, а, перш за все, з їх рішучістю, здатністю ризикувати, приносити себе в жертву заради високої мети. Саме такі якості відрізняють давньогрецьких героїв як від богів (для них немає нічого неможливого й складного), так і від звичайних людей.

Героїзм здавна розумівся як символізація індивідуальної людини, що почала відрізняти себе від родової спільноти, космічних сил і свідомо діяти для їх організації й захисту [2, с.89]. Тому існування багатой міфології в Древній Греції привертає увагу соціальної філософії. Вивчення феномену героїзму в цей період відбувається на трьох етапах її розвитку: архаїчний період (IX-VIII ст. до н.е.), класичний період (VII-IV ст. до н.е.) та елліністично-римський період (III ст. до н.е. – IV ст. н.е.). Кожен етап культурного й соціального розвитку героїзму отримав нові модифікації та форми, але зберіг своєю фундаментальною основою, природним структурним рівнем метафізико-символічний зміст.

У російських та українських казках сформований образ двох типів героїв: герой-дурень та герой-хитрун. Обидва ці героїчні образи мають міфологічне походження. Найбільш чітко такі героїчні типи стали створюватися, коли окремі риси ментальності народу почали чітко визначатися. Так, для росіян більш характерним є образ ледачого Івана-дурня, якому просто казковим чином щастить. А українцям більш притаманний образ сильного, розумного, хитрого Котигорошка чи Івасика-Телесика, які здійснювали героїчні вчинки, не маючи особливої фізичної сили та величі, лише за допомогою гострого розуму та кмітливості. На відміну від інших міфів, українським притаманна особлива природність, зв'язок героя з землеробством чи скотарством.

Особливість українського героя-воїна полягає в тому, що він завжди пов'язаний з Батьківщиною. Так, у «Слові о полку Ігоревім» постійно лунає мотив Батьківщини, що є підтвердженням нерозривної єдності героя із своєю землею. На відміну від грецького героя, який прагне ствердитися сам, досягнути результату; германського героя, котрий виявляє в собі волю до експансії, агресивності, українському герою не притаманний дух завойовників, наш герой завжди покликаний саме на захист своєї землі, народу.

Особливе географічне положення Київської Русі та сусідство з ворожими племенами привело до того, що воїном ставав кожен, незважаючи на гендерні ознаки. Воїнська культура в цей період була просякнута народністю, всезагальністю, тому все населення орієнтувалось на військовий ідеал. Така тенденція зберігалася й за часів козаччини.

«Українською людиною пограниччя був козак, що в XVI-XVII ст. став репрезентативним типом свого народу», – відзначає І. Лисяк-Рудницький [3, с. 149]. Історія наводить безліч прикладів народних героїчних діянь в усі часи, але, беззаперечно, найбагатшим на героїв часом була козацька доба. Герой козацької доби постає перед нами в різних іпостасях: він може бути напівлицарем, напівгулякою, є в ньому й риси релігійного аскета, безстрашного захисника православної віри від її архетипних ворогів – турків і татар, – стверджує український культуролог О. Гриценко [4, с. 96]. Розглядаючи риси характерології українського народу в часи козаччини, О. Кульчицький відзначає, що на чолі світоглядних позицій українців стоять не щоденні турботи про хліб насущний, а високі духовні принципи: «Під впливом історичних чинників у козацтві центр ваги життя переноситься з існування з турботами про саме життя на збереження лицарської честі, на завдання оборони віри як «потоїбічної трансценденції» і земних «поцейбічних вольностей» української людини. Козацька погорда до земних справ... була проявом такого «відштовхування» від самого існування в ім'я вищої форми буття» [5, с. 413].

Першим українським філософом, що звернувся до проблеми героїзму, був Г. Сковорода. У праці «Азбука Світу» він проаналізував надбання народної творчості, писемні джерела минувшини та сформулював ідею Священного героїзму в площині філософської думки. У вченні про обов'язки воїна і лицаря Г. Сковорода формулює закони героїчної етики для воїнів. Він вважає, що добре виконувати своє призначення у світі можна лише згідно зі своєю

внутрішньою природою, «зі своїм серцем»: «Хто народжений воїном, тримайся бадьоро, озбройся, а природою скоро навчишся. Захищай хліборобство і купецтво від внутрішніх грабіжників, зовнішніх ворогів. Тут твоє щастя і радість. Бережи звання як око. Що солодше уродженому воїнові, як воєнне діло... Не бійся вмерти тілесно, бо будеш кожному хвилину терпіти смерть духовну» [6, с. 347]. Отже, життя воїна, на думку Сковороди, є жертвою Богові, а від виконання ним своїх обов'язків залежить його спасіння. Обов'язком кожного лицаря є боротьба за правду разом із Богом. Саме за умов дотримання таких настанов воїн зможе досягти щастя й спасіння. Зрада героїчним ідеалам, навпаки, призведе до духовної смерті.

Особливі погляди на український героїзм містяться у творчості М. Костомарова, М. Грушевського, котрі закликали народ до піднесення національного духу, боротьби за волю. «Національна ідея в такому «доленосному» плані – те, що об'єднує народ на переломних, критичних етапах історії, пробуджує в ньому героїзм, готовність до подвигу, жертвовності в ім'я важливої і навіть великої мети», – влучно зауважує сучасний український дослідник В. Казанський [7, с. 211]. Так, у своїх роздумах М. Костомаров на перше місце ставить людину та її вчинки, які здатні на певному історичному етапі перерости в героїчні дії. У праці «Дві руські народності» мислитель показує особливість української нації (постійне прагнення українців до особистої свободи), силу героїчних постатей та індивідуальність історичного розвитку.

Особливо цінними для дослідження уявлень про українського героя є вчення О. Кульчицького. Шукаючи причини втрати українським народом самоусвідомлення, розуміння свого призначення у світі, втрати національної ідентичності, дослідник в основу цих пошуків поклав специфіку історичного часу та особливості соціокультурного розвитку української нації.

Філософ пов'язує особливості української ментальності з геополітичним розташуванням України, перебуванням українця на межі «можливого існування», випадковості, страждання, загрози смерті. Саме вплив цих негативних явищ сприяв зміні буття з нижчої форми на його вищу екзистенційну, що переступає межі буденного життя: чесність, воля, віра, героїка. Проте філософ зауважує, що наявність такого стилю життя, як «Vita heroïka», формує й інший «анабіотичний» стиль життя – «Vita minima», спрямований на те, щоб перечекати й перетерпіти негоди історичного процесу.

Історія українського народу сповнена героїчними подвигами, які чинилися її синами в боротьбі за волю. Українці завжди звеличували своїх героїв та увіковічували їх подвиги для нащадків у наукових, художніх, літературних творах. Для української нації характерна «запальна вдача», яка й сприяла героїчним подвигам не лише заради себе, а й задля своєї землі. І саме тому поняття «герой» і «патріот» завжди є тотожними для нашого народу. В усі часи український герой вирізняється не лише фізичною досконалістю, а й духовною мудрістю. Отже, як слушно зауважує П. Сапронов, «героїзм – найкраще виявлення самовідданості й мужності у виконанні героїчного обов'язку, що вимагає стійкості, готовності до самопожертви» [8, с. 102].

Отже, в українському гуманітарному дискурсі напрацьовані певні підходи до розвитку героїчної проблематики. Однак історичні події, зокрема в роки тоталітаризму, репресій та голодомору, стали фактором пригнічення героїчних поривів. Сьогодні патріотично налаштований українець прагне глибше дізнатися, проаналізувати та переосмислити історію власної держави, рівень її духовності, знайти в минулому орієнтири, якими могли б керуватися сучасники. Подальший аналіз феномену героїзму визначає його типи, функції, принципи та методи дослідження.

Література:

1. Кемпбел Д. Герой із тисячею облич / Д. Кемпбел. – К.: Альтернатива, 1999. – 392с.
2. Лосев А.Ф. Античная философия истории / А.Ф. Лосев. – СПб.: Алетейя, 2001. – 256с.

3. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе.: в 2 т. / І. Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 528с.
4. Гриценко О. Нариси української популярної культури / О. Гриценко. – К.: УЦКД, 1998 - 760с.
5. Кульчицький О. Основа філософії і філософських наук / О. Кульчицький. – Мюнхен-Львів: Укр. вільний універ., 1995. – 596с.
6. Сковорода Г. Повне зібрання творів / Г. Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.1. – 532с.
7. Казанський В. Нація і держава: культура, ідеологія, духовність / В. Казанський. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. - 410с.
8. Сапронов П.А. Феномен героїзму / П.А. Сапронов. – СПб.: Гуманитарная академия, 2005. – 512с.

МАРУЩАК Я.С.
КАНДИДАТ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК, ВИКЛАДАЧ
ТІГІНЯН В.А.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 5 КУРСУ ГРУПИ 2501
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Культура України є одним із ключових елементів національної ідентичності та духовного багатства українського народу. Вона сформувалася під впливом численних історичних подій, які відбувалися на її території, а також внаслідок взаємодії різних народів і цивілізацій. Українська культура включає в себе багатий спадок традицій, мистецтва, літератури, архітектури, музики та фольклору, що відображають як загальноєвропейські, так і суто національні риси.

Історія української культури має глибоке коріння, яке сягає давніх часів, але її розвиток був постійним і динамічним навіть в умовах колоніальних утисків і різноманітних соціально-політичних викликів. Протягом віків українська культура неодноразово опинялася під загрозою знищення чи асиміляції, проте зуміла зберегти свою самобутність і оригінальність. Сьогодні вона є важливим чинником національної єдності та міжнародного культурного діалогу.

У процесі свого розвитку українська культура відображала впливи різних епох і світових цивілізацій, однак зберегла свою неповторну специфіку, що базується на народних традиціях та духовних цінностях. Дослідження історії культури України дозволяє глибше зрозуміти національний характер, суспільні ідеали та цінності, що формували світогляд українців протягом століть. Вивчення цих процесів є важливим для розуміння сучасної України та її ролі у світовій культурній спадщині.

Метою даного реферату є висвітлення ключових аспектів розвитку культури України, аналіз її основних характеристик та етапів еволюції

1. Давня культура України (до IX ст.)

Ранньою передісторією української культури вважаються археологічні знахідки, пов'язані з Трипільською культурою (IV-III тисячоліття до н. е.). Трипільці створювали розвинені поселення, займалися сільським господарством, виготовляли високоякісну кераміку, яка вважається однією з найдавніших форм мистецтва на українських землях. Іншою вагомою культурою до нашої ери на території сучасної України була скіфська культура, яка внесла великий вклад у розвиток мистецтва металу, зокрема ювелірних виробів.

В епоху Античності на півдні України виникли грецькі міста-держави, такі як Ольвія, Херсонес і Пантікапей. Ці міста були важливими центрами торгівлі й культури, в яких процвітала грецька архітектура, скульптура, філософія та література.

2. Київська Русь (IX-XIII ст.)

З появою Київської Русі культура українських земель набуває нового рівня. Запровадження християнства в 988 році князем Володимиром Великим стало важливим культурним поворотом, що інтегрував Київську Русь в європейську християнську спільноту. Завдяки цьому культурні контакти з Візантією сприяли розвитку архітектури, іконопису та літописання.

З цього періоду походять перші писемні пам'ятки: «Повість врем'яних літ» та «Руська правда». Архітектурними шедеврами Київської Русі стали Софійський собор у Києві та Успенський собор у Володимирі-Волинському. Література Київської Русі розвивалася під

сильним впливом релігії, що відобразилося у поширенні церковної писемності та агіографії (житій святих).

3. Культура Галицько-Волинської держави (XIII-XIV ст.)

Після занепаду Київської Русі центром культурного життя стає Галицько-Волинська держава, що розвивалася в умовах тиску з боку монголів і західних сусідів. Проте цей регіон продовжував зберігати високий рівень розвитку мистецтва та літератури. Саме тут зберігалися давні традиції літописання та церковного зодчества. Особливо виділяється Волинський літопис, який описує події XIII століття.

4. Культура в складі Речі Посполитої та Великого князівства Литовського (XIV-XVIII ст.)

Українські землі у складі Речі Посполитої та Великого князівства Литовського увійшли в епоху ренесансу та бароко. У цей період з'являються численні українські школи, монастирі та братства, які відігравали важливу роль у поширенні освіти та культурних ідей. Особливо варто відзначити діяльність Києво-Могилянської академії, заснованої в XVII столітті, що стала одним із головних освітніх центрів Східної Європи.

Архітектура українського бароко — це період, коли було збудовано такі величні споруди як Андріївська церква у Києві, Києво-Печерська лавра та Почаївська лавра. В цей період розвивалася також іконописна школа, представлена видатними майстрами, такими як Іван Руткович та Йов Кондзелевич.

5. Козацька доба (XVII-XVIII ст.)

Козацька епоха стала однією з визначальних в українській культурі. В цей період відбувався підйом народного мистецтва, зокрема козацької пісні, музики та живопису. Козацька старшина замовляла будівництво храмів і монастирів у стилі українського бароко, а також підтримувала розвиток літератури та театру.

Тарас Шевченко, Іван Котляревський та Григорій Сковорода стали видатними постатями цієї епохи. Шевченко — не лише великий поет, а й видатний художник, чия творчість має величезне значення для української культури.

6. Культура XIX століття

XIX століття стало періодом відродження національної свідомості українського народу. В цей час значного розвитку набула література, яка грала провідну роль у формуванні культурної ідентичності українців.

Твори Тараса Шевченка, Івана Франка та Лесі Українки стали класикою української літератури і важливими етапами в розвитку мови та культури.

Паралельно розвивалася і українська музика. Видатними представниками української музичної культури XIX століття були композитори Микола Лисенко та Семен Гулак-Артемівський. Лисенко створив музичні твори на основі народних пісень, що сприяло популяризації української народної музики.

7. Культура XX-XXI століття

XX століття стало періодом складних випробувань для України, що відобразилося на її культурі. Незважаючи на репресії радянської влади, культурне життя продовжувалося. З'являлися нові художні та літературні напрями, розвивалося українське кіно. Олександр Довженко — видатний український кінорежисер, чії фільми отримали міжнародне визнання. Після здобуття незалежності в 1991 році українська культура почала активно відроджуватися. Література, музика, живопис та інші види мистецтва набули нового змісту та значення. Сучасна українська культура представлена відомими діячами, такими як Сергій Жадан, Юрій Андрухович, Оксана Забужко та багатьма іншими.

Історія культури України є багатогою та різноманітною. Вона формувалася під впливом різних цивілізацій та епох, що дозволило створити унікальний культурний простір. Українська культура стала одним із важливих факторів національної ідентичності, забезпечуючи стійкість та розвиток українського народу в різні історичні періоди. Сьогодні українська культура є

важливим елементом світової культурної спадщини, продовжуючи розвиватися та адаптуватися до викликів сучасності.

Література:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. — К., 1991.
2. Чуб Н.І. Історія культури України: Підручник. — К.: Либідь, 1994.
3. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної нації ХІХ-ХХ століття. — К., 2000.
4. Енциклопедія історії України у 10 томах. — К.: Наукова думка, 2003–2013.
5. Українська культура: новітній огляд. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2016.

ОЛІЙНИК І.С.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 4 КУРСУ ГРУПИ ІSTR1-B21
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: К.Ф.Н. СУЛЯТИЦЬКА Т.В.
“КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ОГІЄНКА”

«ПОВЧАННЯ ДІТЯМ» ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА ЯК ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Володимир Мономах – видатна постать Київської Русі XI-XII століть, князь з династії Рюриковичів, онук Ярослава Мудрого. Народжений у 1053 році, він з ранніх літ був залучений до політичного життя. Його активна військово-політична діяльність, що розпочалася з 12 років, зробила його одним з найвпливовіших правителів свого часу. Протягом життя, Володимир Мономах очолював низку князівств – Чернігівське, Переяславське, а згодом і Київське. Завдяки своїм воєнним походам, переважно спрямованих проти кочових племен половців, він суттєво зміцнив державу та розширив її межі. Під його владою об'єдналися землі від Києва до Новгороду, від Волині до Поволжя [3, с. 27].

Князь поділився з читачами своїми роздумами про ідеального правителя, про відповідальність перед народом і Богом, про важливість освіти і моральних цінностей. Своїми розповідями про власний досвід, про численні походи та дипломатичні перемовини, Володимир Мономах наочно демонструє як на його думку слід керувати державою. Цей твір є одним з перших зразків автобіографічної прози на Русі, де автор не лише розповідає про власне життя, а й аналізує його, виокремлюючи головні уроки та висновки. «Повчання» є також цінним джерелом для вивчення давньоруської мови та літературної стилістики [1, с. 39].

Автобіографічна частина «Повчання дітям» надає цінний матеріал для вивчення особистості князя. Зокрема, детальний опис подій, пов'язаних з переправою через річку Стугну, свідчить про те, що цей епізод мав значний вплив на світогляд Мономаха і залишив глибокий слід у його пам'яті. «Повчання дітям» – це не просто особисті спогади князя, а своєрідний посібник з державного управління. Володимир Мономах поділився з нащадками своїм досвідом правління, виклавши власні погляди на такі важливі питання як правосуддя, економіка, міжнародні відносини. Він наголошував на необхідності справедливого врядування, захисту інтересів держави і народу [7, с. 51].

Володимир Мономах у «Повчаннях дітям» виклав свої погляди ідеального правителя, підкреслюючи важливість справедливості, законності та відповідальності перед народом. Князь розумів, що ефективне управління державою неможливе без дотримання принципів правосуддя та доброчесності. Його заклики до встановлення справедливого суду та боротьби з корупцією мали на меті зміцнити довіру між владою та народом. «Повчання дітям» також містять цінні рекомендації щодо військового мистецтва. Володимир Мономах, маючи великий досвід військового командування, поділився з нащадками своїми знаннями про організацію війська, тактику ведення бою та забезпечення потреб воїнів. Його настанови сприяли підвищенню боєздатності руського війська та зміцненню оборонних рубежів держави [4, с. 152].

«Повчання дітям» – видатна пам'ятка давньоруської літератури XII століття, що є не лише цінним джерелом для вивчення історії Київської Русі, а й унікальним зразком індивідуального світогляду одного з найвизначніших князів того часу. Доведений до нас Лаврентіївським списком «Повісті временних літ» під 1096 роком, твір було, насправді, написано у 1117 році. У своїх «Повчаннях дітям», Володимир Мономах, крім викладення мудрих порад своїм синам, створив своєрідний духовний заповіт нащадкам [5, с. 79].

Однак, Володимир Мономах був не лише досвідченим полководцем, а й талановитим мислителем. Його «Повчання дітям» – це не лише збірка порад спадкоємцям, а й видатна спадщина давньоруської літератури. У цьому творі, князь поділився своїм досвідом правління, висловив погляди на мораль, етику та ідеали правителя. «Повчання» прославляють чесноти християнського володаря: працьовитість, мудрість, справедливість, милосердя [4, с. 151].

«Повчання дітям» – це не лише літературний шедевр, а й цінне джерело для розуміння світогляду одного з найвизначніших правителів Київської Русі. Аналіз тексту дозволяє виявити глибокі релігійні переконання князя, які знайшли своє відображення у численних цитатах з Біблії, зокрема з Псалтиря. Особливо важливими для Мономаха були ті псалми, які, на його думку, містили пророчі передбачення і мудрі поради [7, с. 51].

Крім політичних та військових аспектів, він приділив значну увагу економічним питанням. Володимир знав, що процвітання держави залежить від розвитку сільського господарства та торгівлі. Тому у «Повчаннях» містяться рекомендації щодо раціонального використання земельних ресурсів, підтримки ремесел та розвитку міжнародної торгівлі. Князь закликав правителів дбати про добробут своїх підданих, сприяти розвитку економіки і не обтяжувати народ надмірними податками [1, с. 41].

Князь у своїх «Повчаннях дітям» приділяв значну увагу економічному розвитку Київської Русі. Він розумів, що процвітання держави безпосередньо пов'язане з розвитком ремесел, тому і закликав до підтримки ремісників, створення сприятливих умов для їхньої діяльності та заохочення до вдосконалення майстерності. Такий підхід не лише допомагав у підвищенні якості виробів, а й стимулював розвиток міст та розширення внутрішнього ринку. Торгівля була ще одним важливим аспектом економічної політики, проголошеної Володимиром Мономахом [2, с. 82].

Як зазначає Оксана Сліпушко, «Повчання дітям» мали значний вплив на суспільну свідомість Київської Русі. Цей твір не лише формував політичну культуру того часу, а й сприяв поширенню християнських цінностей. Моральні ідеали проголошені Володимиром Мономахом, такі як справедливість, милосердя, повага до старших, стали невід'ємною частиною світогляду руського суспільства [6, с. 57].

Активна зовнішня торгівля є одним із найважливіших чинників економічного зростання. Тому він закликав до забезпечення безпеки торгових шляхів, заохочення іноземних купців та створення сприятливих умов для ведення торгівлі. Завдяки таким зусиллям, Київська Русь перетворилася на один з найважливіших торговельних центрів Європи, що сприяло її економічному процвітання та підвищенню міжнародного авторитету [2, с. 82].

Отже, «Повчання дітям» – це не просто збірка порад для його синів, а всеосяжний посібник з державного управління. У якому творі, князь виклав свої погляди на широкий спектр питань – від моралі та релігії до економіки і військової справи. «Повчання» мали значний вплив на суспільну свідомість Київської Русі, формуючи політичну культуру та моральні цінності. Ідеї, висловлені Володимиром Мономахом, були актуальні для його сучасників і залишаються предметом дослідження для істориків донині. Важливість «Повчань» полягає в тому, що вони відображають комплексний підхід до державотворення. Князь розумів, що успіх держави залежить від багатьох чинників – від внутрішньої політики та економічного розвитку до міжнародних відносин. Його «Повчання» є свідченням того, що він був не лише досвідченим полководцем, а й глибоким мислителем, який прагнув забезпечити процвітання своєї держави.

Література:

1. Білоус П. В. Світло зниклих світів (художність літератури Київської Русі) : зб. статей. Житомир : Полісся, 2003. 160 с.
2. Карасевич А. О., Лисенко Л. Г. Київська Русь : історія політичної думки та її джерела : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2002. 215 с.

3. Леонов М. Я. Міжнародна політика руської держави в добу князя Володимира Мономаха : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2014. 101 с.
4. Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X — XIII ст. Житомир : Полісся, 2015. С. 151 — 152.
5. Ричка В. Володимир Мономах. Харків : Фоліо, 2019. 118 с.
6. Сліпушко О. Еволюція та функціонування літературних образів у книжності києворуської держави (XI — перша половина XIII ст.) : монографія. Київ : Аконіт, 2009. 416 с.
7. Яременко В. Повчання Володимира Мономаха (за Лаврентіївським списком). Київ : Аконіт, 2002. 784 с.

КОСЯК А. ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ ШЕВЧЕНКО Н. П.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА – УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Козацька педагогіка – унікальне явище не тільки української, але і світової культури. Українська козацька система навчання і виховання є глибоко самобутнім явищем, аналогів якому не існує у всьому світі.

Термін «козацька педагогіка» охоплює зміст, національні виховні традиції українського народу. Вона створювалась упродовж століть боротьби за рідну землю. Основою козацької педагогіки є система передачі життєвого досвіду, знань, умінь, накопичених поколіннями; славних народних традицій, шанобливого ставлення до Бога, до старших, до батьків, до керівної верхівки Січі. [5]

Козацька педагогіка – складова української етнопедагогіки. Навчання і виховання козацьких дітей мали дуже багато національно-самобутнього. Головною метою було формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Велику цінність козацької педагогіки висвітлюють в наукових працях, історичних дослідженнях козаччини М. Костомаров, В. Антонович, М. Аркас, Д. Дорошенко, І. Огієнко. Вікові традиції українського народу, його велич і красу, незламність і стійкість при захисті своєї Вітчизни оспівано в художніх творах митців українського слова: Т. Шевченка, Б. Грінченка, В. Симоненка, Л. Костенко, І. Драча, Д. Павличка.

М. Стельмахович, Є. Сявавко в своїх етнопедагогічних працях підтверджують, що козацька педагогіка обґрунтовує і впроваджує цілісну систему навчання та виховання козацтва, а фундаментальною основою козацького навчання і виховання є ідеї та засоби української народної виховної мудрості вітчизняної педагогіки. [2]

Ідеалом козацької педагогіки була вільна незламна людина. До важливих складників козацького ідеалу належала освіта. В козацьку добу існували навчальні заклади:

1. Парафіяльні та монастирські школи.
2. Січові школи.
3. Братські школи.
4. Колегіуми.
5. Академії.

Козацькі діти навчалися грамоти, лічби, закону Божого, музики і співу. Деякі козаки, які мали хист до наук, здобували освіту в західноєвропейських навчальних закладах, після закінчення яких отримували вчений ступінь бакалавра. Запорізькі козаки активно боролися за збереження національного характеру школи, культивували в ній дух демократизму, любов до рідного народу, його мови, культури, віри, звичаїв. В цей час у школах України зароджувалася вперше в світі класно-урочна система навчання.

Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва та фольклорне виховання (пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків тощо).

В козацькій педагогіці виокремлюють два напрями: громадська педагогіка та сімейна педагогіка. У козацьких сім'ях панував культ роду, батька й матері. Сім'я, як родина, формувала в дітей незламність, мужність, вміння долати життєві труднощі. Батько мав особливий статус: він був для дитини незаперечним взірцем стійкості, мужності і відваги.

Кожному козаку з дитинства вселяли заповідь «Почитай отця твого і матір твою, як повелів тобі Господь, Бог твій, щоб продовжились дні твої». Діти повинні були відчутти наступність поколінь.

Фізичне виховання в козацькій педагогіці мало важливе значення. У трирічному віці козачок самостійно їздив на коні по дворі, у п'ять років уже вільно роз'їжджав по селу, граючи з хлопчиками у війну. Із семи років навчали фехтувати та стріляти з лука. Батько навчав володіти шаблею, стріляти при швидкій верховій їзді, піднімати із землі монету, рубати полум'я свічі. [3]

Фізичне вдосконалення особистості – система фізичного виховання в школах, система ведення наступальних і захисних боїв, системи козацького єдиноборства, участь у народних іграх, полювання, плавання, рибальство, постійні змагання з веслування – все підпорядковувалося основній меті – вихованню воїна-захисника, богатиря, красивого тілом і духом. Найбільш відповідальним випробуванням для молодих козаків було подолання дніпровських порогів і тільки тоді вони отримували звання «істинного запорозького козака». [6]

В основі слави козацької – витримка, майстерність, безстрашність, звитяга. А ще – любов до свого українського народу. А вище за все – віра. Та обумовлена нею свідомо дисципліна. Віра козаків базувалася на тісному поєднанні релігії з побутом. Щодо звичаїв на побутовому рівні: козаки в хаті люльок не палили, бо «там – Бог». Молилися зранку, на сонечко дивлячись. Бо – «храм у душі». Щоранку, при будь якій погоді, навіть взимку милися в річках та озерах. Омовіння – настанова Біблії! Здоровий спосіб життя, заснований на вірі. [4]

І лікувалися козаки за допомогою своїх лікарів (ченців, травників, костоправів) молитвами. При будь-якій хворобі розпочинали лікування з «Отче наш». Читали разом вголос: і цілитель, і недужий. Коли козак був непритомним, молився побратим. А відновлювали сили, лежачи під грушею чи під дубом, у густій траві обирали рівну галявину, аби розслаблене тіло рівномірно й щільно припадало до землі. І вдихали на повні груди пахощі різнотрав'я.

Козаки до схід сонця вставали. По росяній траві, споришу, кульбабі та конюшині босими ногами ходили. То перша зарядка, перша доза бадьорості. Потім вели коней до водопою і знову, коней напуваючи, занурювали ноги у парку воду Дніпра. Легкі піщинки масували шкіру ніг. На Запоріжжі існував культ гармонійного фізичного і духовного розвитку особистості. Слабку тілом або духом людину ніколи не обирали старшиною. Вінцем розвитку системи фізичного виховання козаків було національне бойове мистецтво «Гопак». Загартування було для козаків органічним, як повітря.

Велика увага приділялась формуванню козацької духовності. Молодь приймала кодекс лицарської честі, який включав:

- любов до батьків, рідної мови, вірність;
- готовність захищати слабких;
- шляхетне ставлення до жінки;
- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі;
- відстоювання повної свободи і незалежності свого народу, рідної землі;
- сприяння розвитку національних традицій;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів і навчальних закладів;
- цілеспрямований розвиток особистості;
- благородні вчинки. [3]

Першотексти Лицарської регули і Козацької обітниці збереглися: упродовж століть гартували лицарську мораль і духовність сотень тисяч українських юнаків.

Першотекст Лицарської регули:

Не рухай чужого майна і не втручайся в чужі справи.

Але не дозволяй втручатись і в твої.

Поради слухай, але май свою думку.

А якщо почав щось робити, то роби. Не дозволяй собі покинути початої справи, ні через важкість, ні зі страху.

Нікому не нав'язуйся зі своєю думкою, але нікому не дозволяй зневажати її.

У своєму житті будь не людиною, що гнеться в той чи інший бік. Перед нижчими не задирай голови, а перед вищими не гнись дугою.

На людські діяння – дивись, а за свої відповідай перед Богом і самим собою.

Живи по-Божому. [7]

Православна віра і козацький звичай були основою духовної підготовки козаків в бойовому мистецтві «Спас». Звичай «Спас» проходив через все життя козака від народження до смерті, цей комплекс засобів і методів дозволяв виховати здорову, інтелектуально і духовно розвинену людину. Світогляд, сформований звичаєм «Спас», давав можливість гармонійно вибудувати відношення з оточуючим світом та суспільством.

В історії України, особливо за часів козаччини, жінки відігравали надзвичайно важливу роль. Жінка – мати, дружина споконвіку була символом найвищого і найсвітлішого, символом землі, домівки. Протягом багатьох століть українки не поступалися чоловікам у культурній, політичній, освітній і навіть військовій діяльності. Звичай, який забороняв жінкам з'являтися на Січі та популяризація безшлюбності серед запорожців, на думку історика В. Піщанської, не усували жінки від творення культурних цінностей, впливу на формування духовної культури українського козацтва. Жінки щодня творили її своєю працею, піснею, любов'ю, віддаючи свої сили, творчий потенціал, знання й уміння. Жіноче начало розвивало такі ознаки духовної краси української культури: доброту, милосердя, щедрість, вірність, працелюбність, дотичність, веселість, співучість – найбільші цінності життя. [1]

Традиційною і найбільш поширеною на українських землях була домова система навчання дівчат. Батьки рідко нехтували початковою освітою дочок. Мистецтво Спаса (бойового духу) було притаманне не тільки чоловікам. В умовах наповненого повсякдення небезпеками життя і загрози збройного нападу козачки являли собою своєрідний ідеал жінки сильної, вольової, здатної захистити свою родину. Чому в той далекий час цінували наших українських жінок і навіть чоловіки із далекого зарубіжжя вмовляли їх виходити за них заміж? Та тому, що від кожної жінки, народженої в енергетичному середовищі України, незалежно від національності її батьків віє таємничою, віковичною, надзвичайною силою, яка є основою мистецтва управління енергіями і яка, здавна, має назву Спас. [8]

Отже, козацька педагогіка – це українська культурна нематеріальна спадщина, направлена на осмислення духовної і матеріальної культури нації, формування національної свідомості і досягнення духовної єдності поколінь. І саме про цю дорогоцінну спадщину, почуття гордості, йдеться в поезії українського митця слова Василя Симоненка:

Народ мій є! Народ мій завжди буде!

Ніхто не перекреслить мій народ!

Народ мій є! В його гарячих жилах

козацька кров пульсує і гуде!

Література:

1. Кривоший О. Жінка в культурному просторі Запоріжжя: межі присутності: Історія в школі. – 2011. -№ 9. -С. 15-23.

2. Макогончук Н. Витоки та специфіка козацької педагогіки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, випуск 3, 2014.

3. Овод Ю. Козацька педагогіка про формування інтелекту, тіло виховання та духовності. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 31 науковий вісник Ужгородського національного університету. С. 116.

4. Пастернак А. Козацька медицина і рецептура. spadok.org.ua.

5. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. МАУП. -2007. с. 384
6. Руденко Ю. Козацька педагогіка: національні пріоритети українського козацтва. Освіта. -2006. -№31(9-16 серпня). С. 1
7. Руденко Ю. Національна самобутність і висока ефективність козацької педагогіки. <https://enpuii.npu.edu.ua>.
8. Скульський А. Жіночий Спас: бойове мистецтво українських козачок: spadok.org.ua

ІКОНОГРАФІЯ ТА ОБРАЗИ КОЗАКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

Козацтво було не просто військовою силою, а й значним соціальним феноменом, що вплинуло на всю українську історію та культуру. Козаки були символом боротьби за свободу та незалежність, їхній дух патріотизму та прагнення до справедливості залишили незабутній слід у національній свідомості. Козацька демократія, що базувалася на принципах рівності та братерства, також стала натхненням для майбутніх політичних реформ в Україні.

Козацтво залишило багату спадщину, що продовжує впливати на українську культуру, традиції та національну ідентичність. Це був унікальний період, що сформував основу для розвитку української державності та національної свідомості. Мета дослідження іконографії та образів козаків полягає в аналізі візуальних символів та зображень, що представляють козаків в українському мистецтві та культурі. Це дозволяє краще зрозуміти культурні, історичні та соціальні аспекти, пов'язані з козацтвом, а також їхній вплив на формування національної ідентичності. Дослідження допомагає визначити, як козацькі образи використовувалися у різні періоди історії та які зміни відбулися у їхньому візуальному представленні.

Козацькі традиції та культура сформували основи сучасної української ідентичності. Їхні народні пісні, танці, звичаї та обряди збереглися до сьогодні і часто використовуються в сучасному мистецтві та літературі. Козацька доба також знайшла своє відображення в українському фольклорі, що підкреслює їхню важливість у формуванні українського етносу. Військові звитяги козаків, зокрема перемоги над Османською імперією та успішні оборони від численних вторгнень, сприяли утвердженню на міжнародній арені.

Платон Білецький, дослідник, що заслужив особливе місце серед вивчення "мамаїв", створив роботу "Козак Мамай — українська народна картина", яка стала основою для окремого напрямку в мистецтвознавстві — мамаєзнавства (див. рис. 1).

Рисунок 1. Козак Мамай.

У народній свідомості слово "мамай" мало не індивідуальне, а загальне значення, фактично стосуючись багатьох козаків. У пам'яті українського народу залишилися спогади про славу добу Козаччини. Картина "Козак Мамай" стала одним із таких символів, що нагадували про ті часи, і здобула всенародне визнання, прикрашаючи помешкання простих людей і нащадків козацької старшини. Незважаючи на узагальнюючий характер образу козака Мамаю, в ньому відображені конкретні події нашої історії, зокрема доби Козаччини та Гайдамаччини. Образ козака Мамаю став своєрідною народною канонізацією козацтва, оскільки картини з його зображенням часто займали почесне місце поряд з іконами. П. Білецький зазначає, що саме в цих картинах "найглибше розкривається образ козака, втілюється ідеал волі та незалежності".

Учений також додає: "Козаку Мамаю не вклонялися і не молилися як іконам, але їх шанували як своєрідні пам'ятники героїчним часам козацтва" [1, с. 132]. Розбіжності в поглядах на козацтво виникають із національно-демократичного українського руху в межах Російської імперії. Першими, хто почав досліджувати тему козацтва, були збирачі та популяризатори пісенного фольклору. М. Максимович у своїх коментарях до збірки "малоросійських пісень" зауважив, що саме в козацькі часи сформувався особливий "характер" українців, "облагороджений і піднесений Богданом Хмельницьким".

Передова українська інтелігенція сприймала козацтво у дещо романтизованому вигляді, навіть тоді, коли загальна оцінка козацтва була негативною. Помірні національні діячі боялися необмеженого козацького свавілля, яке вони порівнювали з давньогрецькою "охлократією", і яке вважали наслідком "бездоглядного", тобто маргінального середовища. Це бачення належить П. Кулішу, який засуджував козацтво як деструктивну та анархічну силу. Проте, навіть у своїх художніх творах, намагаючись протиставити "розбійників" козаків решті населення України, П. Куліш також відобразив моменти, які робили з козацтва символ волі та нескореності, що імпонувало усьому українському суспільству.

Інше ставлення до козацтва мали М. Костомаров та В. Антонович, яких вважали "українофілами", а Антоновича ще й "хлопоманом". М. Костомаров чи не першим серед українських учених зазначив, що історію творять не окремі правителі, а народ. Пишучи про видатних народних ватажків, М. Костомаров підкреслював, що навіть якщо ці люди з'явилися у варварському вигляді, вони виражали те, що було в народному серці. Він також зауважував, що козацтво мало великий вплив на українське населення, яке бажало стати козаками, тобто вільними людьми, ще до повстання Хмельницького.

В. Антонович вважав Хмельниччину народною війною. За його словами, після битви на Жовтих Водах, можливо під час перебування в Білій Церкві, Хмельницький вперше склав універсали, в яких обіцяв всім українцям "козацьке звання", тобто право волі, яке мали козаки. Антонович назвав ці універсали "прапором" боротьби, під яким розпочалося всенародне повстання. В. Антонович розкрив причини повстання [2, с. 121]. Козацька доба часто асоціювалася у поета із Запорозькою Січчю як осередком лицарської свободи та центром визвольного руху. Запорожці стали символом героїзму, самопожертви та найвищого прояву народного духу. Про Запорізьку Січ і козаків Тарас Шевченко писав у таких творах, як «До Основ'яненка», «Іржавець», «Назар Стодоля», «Чернець», «Ой крикнули сірії гуси», та «Хустина». У цих творах відчувається туга за минулою славою, яку важко повернути.

Шевченко яскраво зобразив образ запорізького ватажка, який, будучи підконтрольним громаді, у важких умовах діяв рішуче, відчуваючи її підтримку. Виборний отаман Іван Підкова закликав своїх побратимів у похід на Царгород «до султана в гості». Козаки прагнули зруйнувати турецькі фортеці на чорноморському узбережжі, які становили загрозу не лише запорізькому краю, а й усій Україні. Важливою місією було і визволення полонених з турецької та татарської неволі, що знайшло широке відображення у народному епосі, зокрема в думках про Самійла Кішку та Марусю Богуславку. Подібним за змістом та ідеєю є вірш «Гамалія», в якому описано похід на чайках із Запорозької Січі до турецьких берегів, де страждали тисячі невільників. Шевченко підкреслив та розвинув ідеї народної творчості про

стійкість характеру, непохитну волю і патріотизм полонених козаків. Гамалія – це узагальнений образ козацького ватажка, який найкраще розкривається в описі штурму і руйнування турецької фортеці Скутар [3, с. 69]. Головними посередниками, через яких козацтво зазнавало східних впливів, були кримські татари, але це не означає, що потрібно ігнорувати ногайців та турків. Питання східних впливів на козацтво не привертало особливої уваги дослідників. Водночас вже сучасники козацтва писали про східні риси козаків.

Проте такі описи і характеристики (автори ХVІХVІІ ст. часто називали українських козаків татарами і зараховували їх до східних народів) слід сприймати обережно і не приймати за істину, адже значна частина історіографів того часу навіть не бачила козаків на власні очі, а користувалася переказами з "другої руки". Ситуацію ускладнювало те, що більшість військової термінології, яку використовували козаки, була тюркського походження: козак, бунчук, табі, отаман, майдан, кіш, сагайдак, джура та інші. Питання походження свята та іконографії Покрова Пресвятої Богородиці залишається складним і не до кінця з'ясованим. У науковій та церковній літературі це питання обговорюється з ХІХ століття, існує безліч думок і версій, але дослідники досі не дійшли єдиного висновку. Це пов'язано передусім з браком найдавніших письмових та мистецьких джерел, через що залишається невідомим ні точний час, ні причина встановлення свята. Емігрантський дослідник Феодосій Спаський називав свято Покрова "загадкою російської літургії". Відомо, що свято виникло від видіння святого Андрія Юродивого у Влахернському храмі Константинополя в Х столітті. До кінця ХІХ століття вважалося, що свято Покрова було встановлено у Візантії та звідти прийшло до східних слов'ян. Проте архієпископ Володимирський Сергій, на основі аналізу найдавніших Прологів, дійшов висновку, що Пахомій Серб (Логофе) удругій половині ХV століття зредагував текст Прологу, додавши інформацію про встановлення свята в Константинополі з волі імператора та патріарха. Це потім було включено до Великих Четей Міней митрополита Макарія: «царь и патриарх Царяграда уставиша праздновати сей праздник». Сергій вважав, що свято могло бути встановлено лише центральною церковною владою спільно з князем, тобто митрополитом у Києві не пізніше середини ХІІ століття.

З представленого переліку російських свят найдавнішої редакції видно, що ці свята всі київського походження. Взагалі, немає прикладів, щоб свято, встановлене приватною особою або окремим містом, так швидко і повсюдно поширилося по всій Росії, як свято Покрова Пресвятої Богородиці. У Києві за весь домонгольський період встановлено дуже мало свят, і київські свята вносилися до прологу з великою уважністю. До такого висновку Сергія підштовхнуло самочинне рішення про це, про що повідомлялося у Пролозі, а також не місцеве, а загальноруське значення свята. Козаки молились Пресвятій Богородиці перед битвою. Козацтво було не лише військовою силою, а й значним соціальним феноменом, що залишив незабутній слід в українській історії та культурі. Образи козаків, як символів боротьби за свободу та незалежність, утвердилися у національній свідомості українців. Вони втілюють дух патріотизму, прагнення до справедливості та рівності, що відображається в козацькій демократії.

Козаки стали натхненням для майбутніх політичних реформ в Україні та сформували основу для розвитку української державності. Їхня спадщина продовжує впливати на сучасну культуру, традиції та національну ідентичність, зберігаючись у фольклорі, літературі та мистецтві.

Образ козака Мамає, який часто зображується в українському мистецтві, став своєрідною канонізацією козацтва, символізуючи волю та незалежність. Козацькі картини, поряд з іконами, зайняли почесне місце в українських домівках, нагадуючи про героїчні часи козацької доби.

Іконографія козаків дозволяє краще зрозуміти їхню роль у формуванні національної ідентичності та відображає культурні, історичні та соціальні аспекти, пов'язані з козацтвом. Дослідження цих образів допомагає визначити, як вони використовувалися в різні періоди історії та які зміни відбулися у їхньому візуальному представленні.

Образи козаків стали невід'ємною частиною української культурної спадщини, впливаючи на формування національної свідомості та залишаючи глибокий слід в історії культури України.

Література:

1. Молинь Н. Народна картина «Козак Мамай» як джерело творчості сучасних художників. Львів. №33. С. 132.

2. Корнев А. Вплив козацтва на формування ідеалів української спільноти. Харків, 2011. №3. С. 121.

3. Щербак В. Образ козацької України у творах Т.Шевченка. Київ, 2014. Український історичний журнал. № 2. С. 69.

АНДРІЯЩЕНКО ВИКЛАДАЧКА,
ПРИВАЛОВА Е.
ЗДОБУВАЧКА ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ 7031
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ПРАВОПИС 1928 РОКУ: ВІДНОВЛЕННЯ ТА УНІФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Правопис завжди був важливим елементом у формуванні національної ідентичності, і довкола українського правопису точилося багато суперечок на різних етапах його затвердження. Український правопис 1928 року, займав особливе місце в цьому процесі.

Дослідженням правопису 1928 року в культурному, історичному та мовному аспектах цієї реформи займаються такі науковці, як: Ю. Шевельов, О. Потебня, І. Огієнко, С. Єрмоленко, О. Горбач, Л. Масенко, В. Масенко та ін. Завдяки результатам їхніх наукових досліджень ми отримуємо глибше розуміння сутності та впливу правопису 1928 року [7, с. 205].

Український правопис 1928 року має кілька назв, серед яких **«Харківський правопис»**, **«правопис Голоскевича»** та **«Скрипниківка»**. Ці назви відображають різні аспекти його історії та ключових фігур, пов'язаних з його ухваленням [3, с. 51].

Правопис називають «харківським», адже його ухвалили шляхом голосування на Всеукраїнській правописній конференції, яка відбулася 1927 року в Харкові. Також його називають «правописом 1928 року», оскільки народний комісар освіти Микола Скрипник затвердив його 6 вересня 1928 року. Тому правопис можуть називати ще «правописом Скрипника», «скрипниківським» або «скрипниківкою». Головним ідеологом правопису був мовознавець Григорій Голоскевич, який у 1929 році видав Правописний словник. Тому документ іноді називають «правописом Голоскевича» [4].

Щоб розробити й ухвалити перший загальноукраїнський правопис, створили Державну комісію під головуванням наркома освіти Олександра Шумського. До неї увійшли мовознавці та письменники: Агатангел Кримський, Всеволод Ганцов, Олекса Синявський, Олена Курило, Майк Йогансен, Сергій Єфремов, Микола Хвильовий, Михайло Яловий, Микола Скрипник, Григорій Голоскевич [4].

У 1927 році українські мовознавці з різних частин розкиданої тоді по чужих державах України зібралися в Харкові. Слід було виробити спільні правила для двох головних писемних традицій — галицької (західноукраїнської) та наддніпрянської (великоукраїнської). «Конференція зібрала коло 75 чоловік українських учених, письменників, вчителів та інших українських культурних діячів з усіх кутків УСРР, а також і з закордонної України. Українське Т-во ім. Шевченка у Львові делегували від себе двох представників, акад. Студинського та проф. Свенцицького. Брав участь директор Українського Педагогічного Інституту в Празі, відомий лінгвіст проф. Сімович, — писав у червні 1927 року Микола Скрипник. — В усякому разі треба визнати, що конференція мала дійсний й повний кворум. Це був своєрідний філологічний собор» [1].

31 березня 1929 року Українська академія наук офіційно ухвалила «Харківський правопис», що став важливим кроком у його закріпленні як загальноукраїнської мовної норми. Пізніше, 29 травня того ж року, Наукове товариство імені Шевченка у Львові також затвердило цей правопис, визнаючи його на західних українських землях, що перебували поза межами УСРР [3, с. 207].

Протягом того ж 1929 року правопис був надрукований і розповсюджений у школах, редакціях та видавництвах, що забезпечило його впровадження в освітній і культурний простір України. Це стало визначним етапом у стандартизації української мови та її використанні в офіційних і культурних установах.

ПОСТАНОВА

За постановою РНК УСРР з 23 липня 1925 року організована при НКО Державна Комісія для впорядкування українського правопису виробила проект українського правопису, що в його основу, згідно з тою ж постановою РНК, взято „Найголовніші правила українського правопису“, прийняті Всеукраїнською Академією Наук 17.V 1919 р., 12.VII та 29.XI 1920 р., затверджені Народнім Комісаром Освіти 1921 року.

Проект правопису розглянула Всеукраїнська Правознавча конференція з 26.V до 6.VI 1927 р. і, з її доручення, зредигувала його Президія Державної Комісії для впорядкування українського правопису.

За доповіддю Наркомосу РНК постановою з 4 вересня 1928 року визнала, що зазначений державний правопис **мусить** **набути** загальнообов'язкової чинності.

Отже, на підставі постанови РНК з 4 вересня 1928 р. (протокол засідання РНК ч. 43, п. 7) ухваляю: Вищезазначений „Український Правопис“ затвердити.

Народній Комісар Освіти
МИКОЛА СКРИПНИК

Харків,
6 вересня 1928 р.

Український правопис 1928 р. («скрипниківка») // <https://armyinform.com.ua/2023/09/06/skrypnukivka-cze-sobornuj-ukrayinskyj-pravopys-kateryna-karunyk/>

Український правопис 1928 року включав кілька важливих нововведень і норм, які відображали зусилля зі збереження національної мовної ідентичності, зокрема:

1. **Збереження літери «Г»:** у словах іншомовного походження пропонувалося зберігати автентичне звучання літери «Gg» через українську літеру «Г», що допомагало уникати русифікації мови [2].
2. **Передача грецької літери «θ»:** у словах грецького походження «θ» передавалася через «т», наприклад: **етер, катедра, міт** [2].
3. **Збереження «е» у власних назвах:** власні назви, як-от **Європа, Еспанія, Етіопія**, зберігали літеру «е», а не «є» [2].
4. **Пом'якшення літери «л»:** пропонувалося пом'якшувати звук «л» у запозичених словах: **баляда, кляса, клявіатура, лябораторія** [2].
5. **Дифтонги «аи», «ои»:** в іншомовних словах дифтонги «аи» і «ои» передавалися через «ав» і «ов» відповідно: **авдиторія, авдієнція** [2].
6. **Кінцеві «tr», «dr»:** у таких словах, як **бурмістер, магістер, Олександр**, кінцеві «tr» і «dr» передавалися через «е» [2].
7. **Відмінювання слів іншомовного походження на «-о»:** наприклад, **пальто — пальта, метро — метра** [2].
8. **Суфікс «-піль» у назвах міст:** зберігався суфікс «-піль» у назвах міст, таких як **Маріупіль, Мелітопіль, Севастопіль** [2].
9. **Назви міст на «-ське»:** пропонувалося використовувати форму «-ське» в назвах міст, як-от **Луцьке, Луганське**. Також: **Азовське море — Озівське море, Каховка — Кахівка** [2].
10. **Передача англійського «w»:** англійське «w» перед голосними передавалося через «в», наприклад: **Вайлд** (не Уальд), **Вайт** (не Уайт) [2].

11. **Родовий відмінок іменників третьої відміни**: рекомендувалося вживати закінчення «-и» у таких словах, як **радо́сти, пові́сти, кро́ви, осе́ни** [2].
12. **Родовий відмінок назв міст**: уживався суфікс «-у» для назв міст, як-от **Берліну, Пари́жу, Риму**, з винятками на зразок **Харко́ва, Черні́гова** [2].
13. **Давальний відмінок чоловічого роду**: закінчення «-ові», «-еві» (після голосних — «-єві») використовувалося для іменників чоловічого роду: **брато́ві, учите́леві**, а «-у» для середнього роду: **дере́ву, обличчю** [2].

Ці зміни були спрямовані на максимальне наближення правопису до живої народної мови та уникнення русифікації, що підкреслювало національну мовну самобутність.

У 1930-х роках радянська влада дійсно почала згортати українізацію, яка на початку була частиною загальної політики коренізації. В українському контексті коренізація передбачала підтримку української мови, культури та національної ідентичності, але лише до тих пір, поки це відповідало інтересам радянської держави [5, с. 15]. Однак партійна еліта боялася, що поширення національної свідомості серед українців може сприяти зростанню незалежницьких настроїв. Це особливо турбувало владу, оскільки Україна займала стратегічне економічне та геополітичне значення в СРСР.

У зв'язку з цим почалося посилення контролю за процесом українізації, і згодом відбувся зворотний процес русифікації. Павло Постишев, якого призначили для посилення контролю над Україною, відіграв ключову роль у розгортанні цієї нової політики. Вилучення букви «г» з українського алфавіту стало символічним актом, спрямованим на зближення української мови з російською, що мало на меті зменшити національну відмінність українців. Офіційно це обґрунтовувалося прагненням «полегшити» для російськомовних вивчення української, але фактично мало на меті культурне злиття двох народів. Такі дії стали частиною ширшої кампанії репресій проти інтелігенції, що підозрювалася у «буржуазному націоналізмі» [7, с. 10]. Наслідком стало згортання розвитку української мови та культури, що відчутно вплинуло на їхній статус у наступні десятиліття.

Але все ж таки життя першого українського правопису в радянській Україні було недовгим. У 1933 році під час боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» оголосили, що правопис 1928 року скерований на нібито штучний відрив української мови від російської. У 1933 правописна комісія на чолі з Андрієм Хвилею змінила правопис. Його «націоналістичні» норми переглянули та максимально наблизили до російської мови (цей процес продовжили у правописах 1945 та 1969 років). Більшість фахівців, причетних до створення «Харківського правопису», репресували та знищили, або довели до самогубства.

Фактично вперше на теренах України, в тому числі й поза межами УСРР, з'явився перелік правил, що поєднав у собі різні традиції. Правопис впорядкував літературну мову, яка впродовж багатьох років заборон піддавалася впливу польської, російської та іншої мов; усунув розбіжності, що з'являлися під впливом різних діалектів і говорів; унормував написання іншомовних слів та власних імен. При цьому правопис був максимально наближений до живої народної мови.

На початку 90-х років лунали пропозиції відновити деякі норми «харківського правопису». Тоді вдалося повернути в ужиток тільки «репресовану» літеру «Г», яку в 1933 році назвали «націоналістичною» [1]. Більше норм «Харківського правопису» відновлено в останній редакції Українського правопису від 2019 року.

Тому нам варто зробити належні уроки з минулого і бути пильними. Український правопис – це не революційний майдан і не засіб подолання ностальгії, а інструмент утвердження і консолідації мови європейської держави у світовому комунікативному просторі. Будьмо гідними не тільки своєї історії, а й свого майбутнього!

Література:

1. Васильєв В.Ю. УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС 1928 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj_pravopys_1928 (дата звернення 24.10.2024 р.).
2. Голоскевич Г. Правописний словник (за нормами Українського правопису Всеукраїнської академії наук). Х., 1929 – 445 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/5575/file.pdf> (дата звернення 24.10.2024 р.).
3. Історія українського правопису XVI–XX століття: хрестоматія / Національна академія наук України, Інститут української мови; упоряд., передне слово В.В. Німчук, упоряд. Н.В. Пуряєва.– Київ: Наукова думка, 2004.– 581 с.
4. Історична правда. Важлива подробиця історії українського правопису. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/10/22/153125/> (дата звернення 24.10.2024 р.).
5. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір.– Київ: Академія, 2004.– 163 с.
6. Скрипник М. Підсумки правописної дискусії. «Вісті ВУЦВК», 1927, 19 червня. URL: <http://litopys.org.ua/rizne/norm29.htm> (дата звернення 24.10.2024 р.).
7. Огієнко І.І. Історія української літературної мови / авт. передм. М. Тимошик.– Київ: Центр учбової літератури, 2019.– 325 с.

БЛОКРИНИЦЬКА Л. І.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ КН-221
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ БОЙЧУК Т.В.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ»

КОЗАЦЬКА ЕПОХА У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Героїчна доба козаччини була невід'ємною частиною творчості Тараса Шевченка. Зацікавлення цим періодом виникло в нього ще в дитинстві під впливом фольклору та розповідей діда. Згодом, завдяки знайомству з «Історією Русів», першими систематизованими працями з історії України Д.Бантиш-Каменського, М.Маркевича та спілкуванню з П. Кулішем, М. Максимовичем, М.Костомаровим, праця якого «Книга буття українського народу» багато в чому суголосна з Шевченковим світоглядом, Кобзар поглибив свої знання про козацьку добу. Безпосередня робота з історичними документами в Київській археографічній комісії дала поетові можливість ще краще зануритися в атмосферу козацької доби [4].

Т. Шевченко своїми творами активно сприяв формуванню національної самосвідомості українців. «Саме козацтво бачилося прообразом сил, які у нові часи здатні втілити державну незалежність України у реальне життя» [1]. Відтак через образи козацької минувшини він прагнув пробудити в співвітчизниках почуття історичної спадкоємності та прагнення до свободи.

Героїзація козацького минулого стала одним з ключових елементів Шевченкової концепції української нації. «Кобзар нікого не наслідував. Творчо перетопивши в собі численні історичні, фольклорні, літературні джерела кількох слов'янських літератур, він далеко відірвався від попередників міццю поетичного таланту, відчуттям органічної спорідненості з козацтвом та гайдамацтвом, побратимства з ним. Це дало йому змогу відтворити цілу симфонію настроїв, загальний дух Січі лаконізмом, точністю, стислістю і милозвучністю мови та вірша, пластичністю та сміливістю поетичних помислів-образів, бурхливістю співпереживання з тим, що він зображував» [2].

Ранні твори Шевченка («Іван Підкова», «Гамалія», «Тарасова ніч», «Тарас Трясило») репрезентують романтичний, ідеалізований образ козацької України, у центрі якого перебуває козацтво як головна рушійна сила нації. Звернення до образу козацтва зумовлене повагою до славних традицій та героїчної боротьби за волю і незалежність, а також прагненням актуалізувати його значення для тогочасної України. Шевченка цікавить доба, коли «запорожці вміли панувати» [1].

Козацтво для Кобзара є ще й утіленням лицарського ідеалу. Саме таким постає ватажок Гамалія, завдяки зусиллям якого багато козаків unikнуло смерті в неволі:

Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти,
По морю гуляти,
Слави здобувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти [3, с. 179].

Ідея козакоцентризму реалізується і в поемі «Гайдамаки» (1841) – розповіді про народне козацько-селянське повстання проти польської шляхти на Правобережній Україні

1768 року. Колоритними у творі є образи Максима Залізняка та Івана Гонти. Та втіленням прагнень гайдамаків, їхнім ідейним символом в інтерпретації Т.Шевченка фактично стає Ярема Галайда. Він повністю відданий боротьбі за свободу свого народу, готовий на все, щоб досягти мети, і не боїться жодних жертв. «Гайдамацтво є для Шевченка втіленням кращих сил українського суспільства, здатних здійснити перетворення. Митець висловлює жаль, що справа гайдамаків не була завершена:

Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та не вони його жали.
Що мусим робити?
Нема правди, не виросла;
Кривда повиває...» [1].

XIX століття позначене критичним підходом до вивчення доби Хмельниччини. Насамперед, це стосується тих наслідків, які мав українсько-московський договір, підписаний Б. Хмельницьким. Таким критичним підходом до гетьмана позначені й твори Т. Шевченка. Саме в поезіях «Стоїть в селі Суботові», «Розрита могила», «Чигрине, Чигрине...», «Іржавець», яким, як правило, не було місця в «Кобзарях», виданих за часів радянської імперії, видно, до якого небезпечного для душителів України висновку прийшов Т. Шевченко, збагнувши і вголос назвавши справжню причину тотального гноблення України:

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.
Ото церков Богданова.
Там-то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй Богдане!
Не так воно стало... [3, с. 268].

У першій частині «Три душі» містерії «Великий льох» постать Богдана Хмельницького є ключовою. Одна з безтілесних героїнь цієї частини, Перша душа, яка була колись дівчиною Прісею із села Суботова, згадує про свій великий гріх, за який тепер приречена вічно розплачуватися: ідучи від криниці, вона вповні перейшла дорогу гетьманові та старшині, котрі збиралися «в Переяслав Москві присягати» і тим самим, згідно з народною прикметою, зумовила успіх. У подальших монологах Другої і Третьої душ з'являються зловісні тіні Петра I, який zalив кров'ю Батурин, і «голодної вовчиці», лютого ворога України – цариці Катерини II.

Кобзар розумів, що для світлого майбутнього потрібен героїчний образ України, не тієї, яка вже ніколи не вернеться, а тієї, яка ще відродиться в душах її синів, витіснивши в небуття ганебний дух покори. Героїзм і мучеництво вільнолюбного народу й стали головними рисами Шевченкового образу України, його національного міфу, який творився поетом уже в ранній ліриці та історичних поемах.

Таємниця козацької величі й звитяги криється у любові до рідної України, в прагненні до волі. Недаремно слово «козак» означало вільну людину, у якої розумна голова і сильні руки. Горді, міцні, як леви, козаки були гідним прикладом для наслідування. Слава їх оживає з кожним днем, як оживає справжня історія нашого народу без прикрас і перекручувань. Усе це підтверджує творчість Тараса Шевченка, у якій він наголошує, що не можна знищити життєдайні джерела нашої національної духовності, не можна обрізати крила моральному відродженню українців.

Т. Шевченко не був вченим-істориком, він поет, у його підході до історії переважає емоційне начало, влада серця. Та слушно зазначив Юрій Барабаш: «Річ ясна, не за поезіями

Шевченка вивчатимемо й оцінюватимемо ми Хмельницького, але і без Шевченкового слова правда про славетного історичного діяча та його добу так само не буде повною» [4].

Отже, козацька епоха посіла значне місце у творчості Т. Шевченка. У козацтві Кобзар змалював уособлення незламності українського духу, його прагнення до свободи та справедливості. Запорожці в його поезії – це не просто історичні постаті, а символи боротьби за волю, які об'єднують українців різних поколінь. Саме в козацьких ідеалах Т. Шевченко бачив можливість відродити українську державність та створити справедливе суспільство.

Література:

1. Гармата Г. Козакоцентризм у творчості Т.Шевченка і П.Куліша: порівняльний аналіз. URL: https://knu.ua/pdfs/shevstud-16/21_Harmata_H.pdf (дата звернення 21.10.2024).
2. Нібак І. Велич і краса козацької звитяги у творчості Тараса Григоровича Шевченка. URL: <http://www.hetman.tv/nomera/2010/2010-6-1-30/shevchenko.html> (дата звернення 21.10.2024).
3. Шевченко Т.Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1985. 640 с.
4. Шендрик Л.К. Козацька доба крізь призму літературних творів Т.Г.Шевченка. URL: <https://old.kultura-poltava.gov.ua/novyny/kozatska-doba-kriz-prizmu-literaturnih-tvoriv-tgshevchenka/> (дата звернення 21.10.2024).

Марія Якубовська

кандидатка філологічних наук, доцентка
Конгрес літераторів України
0000-0002-7774-955X

Валентина Даньшова

викладачка-методистка вищої категорії ДВНЗ «Київський-механіко-
технологічний фаховий коледж»
ORCID 0000-0003-3807-3400

МІФОЛОГЕМА ІДЕЇ КОЗАЦТВА У СИСТЕМІ ДУХОВНИХ КООРДИНАТ ЧАСУ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПИСЬМЕННИКА-ВОЇНА МИКОЛИ КРАВЧЕНКА

Анотація. Розглядаються принципи формування духовної свободи особистості на прикладі досліджень письменника-воїна Миколи Кравченка, формування ціннісних орієнтирів особистості на основі духовного поступу екзистенційних нарративів історії козацтва. У дослідженні розглянуто дискурс взаємообумовленості культурологічного, духовно-екзистенційного розвитку особистості за допомогою історії козацької вольниці. Доводиться, що закони системного творення духовних цінностей ґрунтуються на концептуальних засадах гуманістичної традиції розвитку людства.

Ключові слова: козацтво, культурологічний світогляд, дискурс, ментальна безпека суспільства, культурологічна свідомість, психологічний захист особистості.

Дослідження інтелектуальної діяльності та боротьби Миколи Кравченка співвіднесена із формуванням деколонізації свідомості людини у дискурсі взаємодії системи культурологічного впливу та воєнної боротьби. Епоха козацтва, його духовна місія у системі екзистенційних координат часу як фундаментальна основа деколонізації свідомості особистості, – центральна тема досліджень письменника-воїна Миколи Кравченка.

У часи воєнних випробувань формується новий світовий порядок – закони доброчесності, моральності у всіх сферах буття стають мірилом людської добропорядності. Приклад життя і творчої діяльності Миколи Кравченка – це еталон життя особистості високоморального цивілізаційного поступу, коли людська індивідуальність є високим мірилом доброчесності у всіх сферах життя. Микола Кравченко, псевдо Крук, воїн, відданий товариш, люблячий син, чоловік і батько, засновник видавництва «Орієнтир», яке планувало видавати книги з історії величного духовного України, козацтво в історії якої відіграло знакову роль.

«Микола Кравченко – ветеран російсько-української війни, кандидат історичних наук, дослідник українського добровольчого руху ХХ-ХХІ століть, один із засновників «Козацького Дому», прихильник і активний популяризатор ідей націократії та інтермаріуму, автор книжок «Українська аргонавтика. Закордонна діяльність УНА-УНСО (1991-2001 рр.)», «Ідеологічна спадкоємність» та інших, ідеолог Азовського руху, один із засновників Харківської обласної громадської організації «Патріот України»[3].

Україна платить кров'ю за право людства сповідувати найвищі духовні цінності нової епохи, нового світового порядку, який народжується швидкими темпами. Воєнні випробування є шансом для України зайняти достойне місце на геополітичній карті світу, яке можливе за умови деколонізації свідомості сучасної людини.

Історія життя Василя Кравченка – це історія життя високодостоїнної людини: вченого, воїна, патріота. Народився 20 травня 1983 року у Люботині Харківської області. Закінчив Харківський університет внутрішніх справ, аспірантуру Інституту української археографії і джерелознавства ім. Грушевського НАН України.

Микола Кравченко сформував одну з рот Азовського ТРО міста Київ і відповідав за формування західнопівнічної лінії оборони Києва. Загинув 14 березня 2022 року – **разом з ад'ютантом Сергієм Машовцем** – під час супроводу іноземних журналістів у селі Горенка Бучанського району **Потрапили під обстріл**. За клопотаннями родини Миколу Кравченка кремували. «Дружина Ольга не поховала його, чекає на Азовський меморіал, де будуть спочивати воїни Азовського руху». Батько Миколи – Кравченко Сергій Григорович – український науковець, доктор архітектури, військовик, загинув за два тижні до загибелі сина.

Праці Миколи Кравченка – це намагання осмислити події, їхню детермінованість. Микола Кравченко досліджував історію та ідеологію українського духовного поступу.

У системі трансформації сучасного світу проблема налагодження діалогу культур є основою формування ціннісних сенсів нової доби розвитку людства. Українство на світовій культурологічно-духовній арені надто довго сприймалося через оптику чужої культури. Творення парадигми сучасної парадигми міжкультурної комунікації у системі воєнної боротьби вимагає активізації і ґрунтовного реформування духовних ресурсів на основі абсолютного звільнення сучасної людини від системи колоніального мислення. Дружина Миколи Кравченка пригадує: «У 2014-му, коли в «Азові» в бойових діях почали гинути бійці, саме він перший час сповіщав родичів про загибель, і позивний «Крук» виправдав себе, бо круки є зв'язківцям між світом живих і мертвих, у міфології – віщунами смерті» »[2].

У долі Миколи Кравченка тісно переплелися інтелектуальний, духовно-екзистенційний та воєнний фронт: це була триєдина складова його боротьби. Перебував у складі окремого полку спеціального призначення ЗСУ «Азов». Взимку 1 березня 2014 року брав участь у обороні Харківської облдержадміністрації, очолив «Правий сектор» у Харкові, за рекомендацією командира «Правий Сектор-Схід» Андрія Білецького. У травні 2016 року заснував громадську організацію «Азов-Пресс», котра згодом змінила назву на «Національний кореспондент». Брав участь у відкритті Хорунжої школи ім. Сціборського у 2017 року. 2020 року був співзасновником та членом журі літературного конкурсу ім. А.Лупиноса. Започаткував відзначення Дня українського коміксу та комікс-премію імені Леоніда Перфецького та відзнаку української Вікіпедії «Вікімеч».

У дослідженнях вченого ланцюг багатовікової боротьби людства стає усвідомленим явищем. Відбувається духовно-екзистенційний прорив доби. Епоха Водоля набуває нових обертів. Спочатку, у хаосі потрясінь, у часи тривоги, вимкнень світла, щодених випробувань, похоронних гімнів, скреготу гусениць, що в'яжуть у грязюці; коли загальнолюдське страждання досягає найвищого апогею; зненацька як Боже Світло приходить розуміння усвідомленої духовної наскрізної дії у багатьох вимірах своєї доби.

Письменник Микола Кравченко шукає свого місця і місця свого народу у безкрайній дорозі життєвого шляху і знаходить його. Що ж потрібно, аби воскреснути і зупинити собаче виття на обочині історії. «Імені твого ради» – рядки із молитви до Пресвятої Богородиці стають словами-знаками, словами-заклинаннями. Голоси народу – безмовні – живуть очима, губами зривається пелюстка зради, опадає трава, невидимий галоп невидимих коней. Народжується опір – спочатку на рівні відчуття. На рівні однієї миті. Але це вже боротьба. Душа відгортає неправду, і чує голоси – мертвих і живих. Вони однаково – у системі опору.

У дослідженнях Миколи Кравченка промовляли ціле покоління, завданням якого було щонайперше – позбутися страху і навчити протистояти ворогові. Данііл «Русин» Коваль – директор видавництва «Орієнтир», друг Миколи Кравченка, згадує: «Микола задав вектор розвитку видавництва – українська військова мемуаристика й ідеологічні праці. «Орієнтир» першим в Україні почав системно збирати та видавати мемуари добровольців російсько-української війни. Література – це була зброя для «Крука». Слово – це така ж зброя, як і куля, хоч і діє не так явно та швидко»... У видавництві Кравченко планував випустити книжки про Григорія Сковороду, кубанських козаків, комікс про вуличних борців за справедливість тощо. Але найбільше хотів видати «Історію «Азову» »[2].

Свобода вибору – найвища ознака духовної самодостатності людини прямо пропорційно пов'язана із поняттями відповідальності. «Свобода ставить величезну вимогу до кожної людини. Зі свободою приходять відповідальність. Для людини, яка не бажає дорослішати, людини, яка не хоче нести власний тягар, це лякаюча перспектива» (Елеонора Рузвельт). Відомий психолог ХХ століття Віктор Франкл, досліджуючи процес становлення особистості у надважких умовах, наголошував, що результатом таких процесів є: «духовна свобода, яку неможливо відібрати у нас, робить життя осмисленим та цілеспрямованим».

Епоха покликала його – і не було часу вибрати між зваженістю, тверезим розрахунком. Він був на передній лінії боротьби – гуртував однодумців, горів щастям боротьби. Здавалося, трішки простягнути руку – і всі ми будемо щасливими. У полум'яній вірі письменник не хотів думати, що спіральний розвиток суспільства вимагає довгого і виснажливого шляху. «Усе, що я роблю – роблю насамперед для майбутнього моїх нащадків і тих, із ким вони пов'яжуть своє майбутнє», – наголошував Микола Кравченко.

Дослідження життя і творчості Миколи Кравченка показує, що окопах на фронті, у волонтерських пунктах, в урядових кабінетах, у навчальних аудиторіях, у кабінетах учених формується особистість нової епохи. На лінію найвищого вогню, найпекельнішого духовного випробування стають особистості, які беруть на себе відповідальність, приймають блискавичні рішення, вибирають свободу духу.

Література:

1. Франкл, В. (2001). Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі». К.
2. Кравченко, М. (2022). Електронний ресурс: <https://suspilne.media/culture/220019-zaginv-zasnovnik-vidavnictva-orientir-mikola-kravcenko/>
3. Кравченко, М. (2022). Електронний ресурс: <https://www.village.com.ua/village/city/war/330757-ukrayinski-pismenniki-yaki-zaginuli-na-viyini-2022>

ПРОКОПЕНКО О.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ І КУРСУ ГРУПИ ОПА-23-2-9 НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ
ХМАРА О.С.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«АВТОТРАНСПОРТНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

БОГДАН ГАВРИЛИШИН: ЗАЛИШАЮТЬ УКРАЇНЦЕМ

Богдан Гаврилишин – видатний науковець, економіст й державний діяч. Він не лише накопичував знання, алей вважав своєю місією встигнути передати їх світові. Його життя – яскравий приклад стовідсоткової успішності, абсолютний зразок «людини, що всім завдячує самій собі» – self-made man, або ж просто, як казав інший всесвітньо відомий українець Петро Яцик, він – «українець, який відмовився бути бідним».

Богдан Дмитрович Гаврилишин народився 19 жовтня 1926 року у с.Коропець Тернопільської області. Отримав диплом магістра за спеціальністю «інженер-механік» в Університеті Торонто, MBA в МІМ-Женева, доктора економіки та суспільних наук у Женевському Університеті. Впродовж 18 років очолював Міжнародний інститут менеджменту в Женеві. Член Римського клубу, член Світової академії мистецтва та науки, член Міжнародної академії менеджменту, почесний доктор у 7 університетах Канади та України, консультант держав та міжнародних компаній, модератор і голова численних міжнародних наукових конференцій та семінарів у 89 країнах світу[2].

У 1971 році бізнес професор Женевського університету німецького походження Клаус Шваб заснував Європейський форум менеджменту, у 1987 році який була змінений на Всесвітній економічний форум.

Богдан Гаврилишин був співзасновником цього форуму в Давосі, міжнародної неурядової організації, діяльність якої спрямована на розвиток міжнародної співпраці. Форум розширив свої рамки, переформатувавшись у платформи для спілкування між світовими лідерами та вирішення міжнародних конфліктів.

У Давосі було підписано Декларацію між Грецією і Туреччиною в 1988 році, завдяки якій між ними припинилась війна. На річних зборах 1994 року, міністр закордонних справ Ізраїлю Шимон Перес і лідер Палестини Ясір Арафат досягли попередньої згоди Щодо Гази і Єрихона.

В Австралії Богдан Гаврилишин був одним із медіаторів консенсусу між урядом, бізнесом та профспілками на початку 1980-х, що передувало значному економічному росту[3].

Книга Богдана Дмитровича “Дороговки в майбутнє” була популярною серед аргентинських професорів у часі правління військової хунти. Гаврилишина запросили для прочитання семи відкритих лекцій та трьох виключно для командування армії, авіації та морського флоту. У той час Аргентина перебувала в “диктатурі з обмеженням політичних прав людей, і в усіх аспектах зовсім неефективна. Незадоволення населення зростало. Деякі з генералів стали замислюватися – чи не передати їм владу цивільним”. Метою лекцій Гаврилишина було розповісти про ефективні системи управління та про те, як їх можна досягнути. На диво, вже через декілька місяців після його візиту військова хунта оголосила проведення дострокових виборів.

1995 року Велика Британія передала Україні антарктичну станцію “Фарадей”, тепер відому як “Академік Вернадський”. Це був жест доброї волі уряду Великої Британії. Адже після розпаду СРСР Росія оголосила себе його спадкоємицею, а відтак на прохання України в рамках розподілу активів колишнього СРСР передати одну з п’яти функціонуючих на той момент антарктичних станцій відповіла відмовою.

20 липня 1995 р. Україна та Велика Британія обмінялися дипломатичними нотами про передачу Україні антарктичної станції. Українська сторона придбала цю станцію за символічний 1 фунт стерлінгів. А от на відправлення першої експедиції в Антарктиду коштів не було. Все закінчилося б фіаско, якби наші вчені не вийшли на Богдана Гаврилишина, який тоді очолював міжнародний фонд “Відродження”. Почувши про цю проблему фонд виділив 12 000 доларів на проект “Україна повертається в Антарктиду” для першої української антарктичної групи [1].

У 2014 році під час Революції гідності Богдан Гаврилишин створив документ – «Декларацію відповідальності людини», у 15-ти пунктах якої розмістив суть і вірний шлях успішного розвитку людства:

1. Говорити правду.
2. Підтримувати своє здоров'я.
3. Вчитися, розвивати свої таланти, здібності.
4. Ставитися до інших так, як би ти хотів, щоб ставились до тебе.
5. Бути вільною людиною, відповідати моральним та етичним принципам.
6. Прагнути до гармонії між особистим, професійним та соціальним життям.
7. Реалізуючи власні права, не обмежувати прав інших членів суспільства.
8. Вирішувати більшість питань на індивідуальному, сімейному, громадському рівнях.
9. Обов'язки людини до сім'ї (берегти культурну спадщину своїх предків, ставитися до батьків з любов'ю та повагою, за потреби допомагати їм, ставитися до братів і сестер як до кращих друзів).
10. Обов'язки батьків до дітей (любити своїх дітей, виховувати в них етичні та моральні цінності, сприяти їхній освіті та розвитку їхніх талантів та особистостей, виховувати їх як вільних людей).
11. До суспільства(допомагати суспільству бути ефективним у наданні таких послуг, як початкова освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, сприяти добробуту усіх членів суспільства, зберігаючи свою ідентичність, бути свідомою частиною усієї світової спільноти).
12. До довкілля(економно та розумно використовувати всі ресурси, уникати забруднення біосфери, допомагай зберегти біологічне та зоологічне різноманіття).
13. До країни – бути законослухняним.
14. До майбутніх поколінь (залишити навколишнє середовище у кращому стані, ніж отримав: із збільшеним культурним спадком, цінностями, щоб уможливити майбутні покоління бути ефективнішими у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах життя).
15. До світу (бути толерантними та ставитися з повагою до всіх рас, етнічних груп, релігій, мов, звичаїв, вивчати різні мови та хоча б базові речі про інші цивілізації, сприяти розумінню різних культур, їхніх цінностей для мирної співпраці та чесної торгівлі)[5]

Щорічно 19 жовтня відзначається День відповідальності. Ініціатива встановлення якої належить Фонду родини Богдана Гаврилишина 16 липня 2021 року Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про встановлення Дня відповідальності людини» № 5286. Метою відзначення є якісне перетворення українського суспільства у контексті розуміння та підвищення рівня відповідальності, а також вшанування пам'яті Богдана Гаврилишина.

Попри те, що Богдан Гаврилишин змінив долі кількох держав, створив один із найвпливовіших світових майданчиків для спілкування осіб найвищого рівня та був видатним ученим із менеджменту, його постать не дуже відома пересічним українцям.

Література:

1. Учасники проектів Вікімедіа. Академік Вернадський – Вікіпедія. Вікіпедія.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Академік_Вернадський (дата звернення: 18.09.2024).

2. Учасники проектів Вікімедіа. Гаврилишин Богдан Дмитрович – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гаврилишин_Богдан_Дмитрович (дата звернення: 15.09.2024).
3. Учасники проектів Вікімедіа. Всесвітній економічний форум – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Всесвітній_економічний_форум (дата звернення: 21.09.2024).
4. Богдан Гаврилишин: 10 цікавих фактів про життя - Пласт. Пласт. URL: <https://www.plast.org.ua/hawrylyshyn/> (дата звернення: 20.09.2024).
5. Декларація Відповідальності Людини | Фонд Родини Богдана Гаврилишина. Фонд Родини Богдана Гаврилишина. URL: <https://bhfamily.org/deklaratsiya-obovyazkiv-lyudyny/> (дата звернення: 10.09.2024).

ТРОЯН ОЛЕКСАНДР ВАЛЕРІЙОВИЧ
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 3-го КУРСУ ГРУПИ Е-31-22
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК : ДЯЧЕНКО ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЕЛЕКТРОФІКАЦІЇ
ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

НЕСТОР МАХНО - «БАТЬКО МАХНО»

7 листопада виповниться 136 років від дня народження Нестора Махна. «Батько Махно» і махновці – одна зі значущих сторінок Української революції 1917–1921 років [1]. На офіційному рівні цей ювілей не відзначається, адже в офіційну політику історичної пам'яті Махно вписується зі знаком мінус, як негативний персонаж. Утім, він був однією з найяскравіших постатей тієї доби, і очолюваний ним рух чинив дуже великий вплив на перебіг подій.

Діяльність Махна виходить за межі Української революції – він був своєрідною проміжною ланкою між українською національно-визвольною боротьбою і російською громадянською війною. У значній мірі саме Махно двічі, в 1919-му і в 1920 роках [2], зумовив поразку російського білогвардійського руху.

Я думаю, в Україні немає людини, яка взагалі нічого не чула про Махна. Але, дійсно, навіть на рівні популяризації він залишається абсолютною легендою і багато хто взагалі не знає деталей його біографії.

Я хочу розповісти про Нестора Махна, бо він як і я народився і жив в місті Гуляйполе Запорізької області [3]. Деякий час навчався у гуляй-польській початковій школі.

Н. Махно цікава особистість. Він – людина-легенда. Людина – суперечлива, людина про яку ведуться суперечки до нашого часу. Він зумів поставити на свої чорно – малинові знамена селян України проти німів, проти більшовиків, проти білогвардійців – за себе, за свою землю і волю. Нагороджений найвищим більшовицьким орденом – Бойового Червоного Прапора. Махно – вождь народного повстання, яке жахало і білих, і червоних. Він головнокомандувач Першої Української повстанської армії, з якими рахувалися, і якого боялися. Широким українським степом минула слава про Махно. Полонений ідеєю свободи, невисокий на зріст, якого змогли вбити ні багаторічна каторга, ні велика кількість ран. Він притягував людей, наче магніт. Нерідко військо Махна сягало чверті мільйона чоловік. Махно – це унікальна і складна постать Української національної історії. Він приніс і славу Українському селянству, і завдав колосальних жертв.

Махно – унікальне явище в історії України. Один проти всіх – звичайно він не міг встояти, навіть із своєю легендарною тачанкою, пам'ятник якій стоїть нині у Гуляйполі. У Гуляйполі є Музей Махна, та два пам'ятника легендарному анархісту. Батько зображений у натуральний зріст і позолочений.

Вперше маленьке провінційне Гуляйполе сколихнула революційна діяльність Нестора Махна весною 1917 року [4]. Після восьми років каторги в Москві син місцевого багатодітного селянина повернувся на батьківщину і почав будувати тут анархічний комунізм.

Юний революціонер спирався на підтримку селян Гуляйполя, яким обіцяв роздати землю і дозволити самим нею розпоряджатися.

Ключовим було надати максимальну владу селянам на місцях, утворити з них добровільні сільськогосподарські комуні, а землю, зброю і майно поміщиків експропріювати "на благо населення". Всі питання мали вирішуватися громадою самостійно, без залучення політичних партій і чиновників. Гуляйполе не визнавало над собою жодного уряду - ні з Києва, ні з

Петрограда. Також на підконтрольних анархістам територіях міліція була позбавлена своїх каральних функцій.

Про це він сам написав у книзі спогадів "Руська революція на Україні" [5]. Слід зауважити, що свою працю Махно написав російською, а не українською мовою, але на початку твору прямо пише, що шкодує про це.

"У тому, що я не можу видати своїх записок мовою свого народу, вина не моя, а тих умов, за яких я перебуваю", - виправдовується Махно в книзі.

Його партизанське військо, назване ще "Чорною гвардією" [6], складалося з місцевих жителів і всіх охочих боротися проти тих, хто тим чи іншим чином зазіхав на свободу Гуляйпільщини.

Для успішних бойових вилазок махновці почали застосовувати тачанки: ставили на воза кулемет і могли швидко переміщатися з позиції на позицію. Район дій "вільного війська" був значний - від Азовського узбережжя, Запоріжжя до Донбасу і Харківщини.

Махновці в різні періоди протистояли військам Центральної Ради, Гетьманату та німецько-австрійському експедиційному корпусу. Активно воювали проти сил "білогвардійців". Все це робилося в ситуаційному союзі з більшовиками. Вони на словах обіцяли Несторові підтримку його анархістських ідей і надання ледь не автономії Гуляйпільському краю. Насправді ж після того, як партизани з "Вільної території" допомогли "червоним" розгромити "білих", більшовики вдарили в спину "махновцям" і оголосили на них справжнє полювання. Партизани почали воювати ще й проти більшовиків. Але сили були не рівні. Ще довго червоноармійські загони прочісували околиці Гуляйполя, ловлячи, як вони називали, "учасників бандформувань" і "ворогів радянської влади" [7].

Отаман Махно був поранений, але зміг втекти в Європу, де поневірявся різними країнами, публічно критикував СРСР, потім осів в Парижі. Де і помер 1934 року від тривалої хвороби.

"Вільне" місто Гуляйполе стало звичайним радянським, а згодом українським населеним пунктом з аграрними підприємствами, ринками, п'ятиповерхівками та історичним центром, де ще збереглися будівлі початку минулого сторіччя, зокрема і штаб війська Нестора Махна, будинок його родини. Тут тривалий час проводили панк і рок-фестивалі, а пам'ятник отаману, до речі, поставили лише в 2009 році на гроші тодішнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка. Точилися також розмови щодо перенесення праху революціонера з Франції до України.

Хочеться вірити, що постать Махна нашими істориками буде ґрунтовно переосмислена й він зображуватиметься не як авантюрист, а як представник широких селян. Слід детально вивчити феномен махновщини як соціального явища. Махно і махновщина не піддаються одномірним оцінкам, це – суперечливе і трагічне явище в історії громадянської війни.

Література:

1. Гончарок М. М. [Судьбы российских анархистов [Архівовано 23 грудня 2019 у Wayback Machine.]
2. Нестор Махно (1888—1934), провідник повстанського руху // 100 найвідоміших українців. — К., 2005. — С. 471—479.
3. Метрична книга Христо-Воздвиженської церкви (нині — у Державному архіві Запорізької області) дозволяє встановити точну дату його народження — 26 жовтня 1888 року.
4. Довідник з історії України. — 2-е вид. — К.: Генеза, 2001. — С. 458—459.
5. Шанина. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. — 1000 с.
6. Турченко Ф. Г. //Новітня історія України. – 10-11 клас. – 1998. – 358 с.
7. К. Бондаренко; Київ "Генеза" 1995 рік.

НИКОЛЕНКО АЛЬБИНА ВОЛОДИМИРІВНА
ЗДОБУВАЧКА ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ Е-23
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ ГОНЧАР О. Л.
ДНІПРОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЕНЕРГЕТИЧНИХ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ОЛЕНА ТЕЛІГА: ВІДВАЖНА ЖІНКА, ЩО ВІДДАЛА ЖИТТЯ ЗА СВОЇ ПЕРЕКОНАННЯ

У наш час надзвичайно важливою є тема вірності своєму народу, землі, мові та справі, яка приносить не лише користь, але й справжню насолоду. Лише небагато людей здатні залишатися вірними своєму вибору і йти до кінця, навіть якщо попереду на них чекає смерть. Це вимагає великої мужності та незламності.

Олена Теліга своїм життям і поглядами ламала стереотипи тогочасного суспільства. Вона була переконана, що жінка — це не слабка істота чи рабиня, а рівноправний союзник і підтримка для чоловіка-воїна. «Жінка — це новий тип особистості: вольової, сильної та цілісної», — вважала Олена Теліга, що підтверджують дослідники її життєвого шляху[7]. Теліга була відважною, рішучою, сміливою та незалежною, і своєю активною участю в національно-визвольній боротьбі довела, що жінка може бути так само важливою, як і чоловік. Її нестандартне бачення ролі жінки в суспільстві захоплює та надихає.

У сучасних умовах війни, як ніколи, важливо пам'ятати про відданість нашій країні та боротися за її незалежність до останнього. Без свідомих громадян Україна не зможе існувати. Якщо ми всі зрадімо нашу землю, культуру та мову — що тоді залишиться? Для того щоб Україна продовжувала жити, ми повинні бути вірними своїй землі, традиціям і рідній мові. Олена Теліга є яскравим прикладом цієї відданості. Вона повернулася на батьківщину, незважаючи на всі труднощі, і працювала задля майбутнього нашої країни. Її внесок і спадок залишаються для нас джерелом натхнення, і ми повинні берегти пам'ять про її героїчні зусилля.

Метою дослідження є підсилення інтересу до постаті Олени Теліги та поглиблення знань про її життєвий шлях, літературну спадщину й політичну діяльність, розкриття її внеску у розвиток української історії та культури, політичної сфери, а також її жертви, яку вона принесла заради вірності Батьківщині.

Олена з'явилася на світ 21 липня 1906 року. При народженні мала прізвище Шовгеніва. Її батько походив із Слобожанщини, а мати — з Поділля. Іван Опанасович Шовгенів був відомим ученим, інженером-гідротехніком, а Уляна Степанівна — вчителькою[1]. Цю родину можна назвати заможною, тому діти, Олена і двоє старших братів, мали все необхідне, щоб здобути гарну освіту[4].

Коли Олені виповнилось п'ять років, Шовгенови з трьома дітьми (дочкою і двома старшими синами Андрієм та Сергієм) у 1911 році переїжджають до Санкт-Петербурга, а в 1918 році родина перебирається до Києва [1].

Вони переїжджають до Києва у неспокійний час, коли відбувається Українська національна-демократична революція (1917-1921). Цей період був дуже тяжким через війни та конфлікти, він став важливим етапом на шляху українців до створення незалежної держави. Проголошення Української Народної Республіки стало першим важливим кроком до сучасної незалежної України. До речі, батько поетеси став міністром уряду Української Народної Республіки (УНР), а старший брат Сергій — вояком армії УНР[1].

Тим часом Олена вже вчиться в Жіночій гімназії Олександри Дучинської, де вивчає українську мову поряд із російською, німецькою та французькою[2]. Хоча Олена і вчила

українську мову в гімназії, але не знала її добре. Це, втім, не заважало їй любити цю мову. В неї неодноразово виникали мовні конфлікти з братом (вони жили в російськомовній родині, і тому він говорив російською з дитинства). Також траплялися суперечки з друзями. Ось одна з ситуацій: українською мовою вона ще не говорила вільно, проте активно працювала над цим. Олена згадувала про випадок, який змінив усе: «Я була тоді у товаристві блискучих кавалерів, ми сиділи при столику і пили вино. Невідомо, хто й з якого приводу почав говорити про нашу мову, використовуючи всім відомі "залізяку на пузяку", "собачий язик"... "Мордописня"... Всі з того реготалися... А я враз відчула в собі гострий протест. У мені дуже швидко наростало обурення. Я сама не знала, чому. І я не витримала цього напруження, миттю встала, вдарила кулаком по столу і обурено крикнула: "Ви хами! Та собача мова — моя мова! Мова мого батька і моєї матері! І я вас більше не хочу знати!" У цей момент Олена відчула себе україркою, і після цього почала говорити лише українською[6].

Після поразки Української революції батько і старший брат у 1920 році змушені були податися в еміграцію. Олена ж залишилась із матір'ю і молодшим братом у Києві[1]. Жилося їм у Києві скрутно, були моменти, коли, щоб вижити, мати продавала особисті речі. У досить юному віці — тринадцятирічна дівчинка-підліток — Олена зіштовхнулася з життєвими труднощами і працювала за їжу, щоб хоч якось допомогти матері.

Дуже скоро мати Олени зрозуміла, що за радянської влади вона не зможе дати дітям не лише добру освіту, але й навіть захистити їхні життя[4]. Тому у 1922 році неповна сім'я Шовгенівих залишила Україну та вирушила до Чехословаччини. Там на них чекав батько, який дуже сумував за своєю родиною. Перша їхня зустріч після тривалої розлуки принесла багато позитивних емоцій і стала промінцем сонця після небезпечної подорожі. Пізніше справи після переїзду почали налагоджуватись, і Іван Опанасович став першим ректором Української Подебрадської господарської академії[1].

У Чехословаччині Олена не витрачала часу дарма і вирішила спочатку закінчити матуральні курси (для того щоб отримати атестат "зрілості"). Ці курси допомагали емігрантам підготуватися до навчання у вищих навчальних закладах, щоб у майбутньому вступити до університету. Закінчивши курси, вона вступила і навчалася (у 1923–1929 роках) на історико-філологічному факультеті Українського педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова в Празі. Була активною учасницею Празької школи українських поетів[8]. Поринувши у бурхливе студентське життя, Олена брала активну участь у літературних вечорах та диспутах, спілкувалася з Наталією Лівницькою-Холодною, Євгеном Маланюком, Юрієм Дараганом, Олегом Ольжичем, Леонідом Мосендзом[7].

Приблизно в ці роки вона зустрічає свого майбутнього супутника життя — Михайла Телігу. Він був високим вродливим юнаком[3], кубанським козаком, бандуристом, у минулому старшиною армії УНР[1]. Що особливо приваблювало Олену, так це мовна стійкість Теліги. Хоча Олені було важко розмовляти українською мовою через недостатній рівень знань, але вона дуже цінувала те, що, коли вона вела розмову з Михайлом російською мовою, він не переходив на іншу мову, а продовжував спілкуватися з нею українською. І ось, Олена поєднала свою долю з Михайлом 1 серпня 1926 року і прийняла нове прізвище — Теліга.

У 1927 році про Олену починають говорити як про поетесу, хоча публікацій її перших віршів не знайдено. Без дозволу автора друзі надіслали листа і твори Теліги редакторові «Літературно-наукового вісника» Дмитрові Донцову[1]. Саме він перший оцінив її талант, а згодом так схарактеризував її як людину і поетесу: «Оригінальна в образах та ідеях; цілісна, як рідко хто інший; елегантна у формі своїх віршів; горда в ставленні до життя — вона залишила нам взір справжньої панської поезії в найкращому значенні цього слова, поезії, позбавленої всього вульгарного, простацького... З'явилась вона, спалахнула і згоріла на тяжкім та сірим, потім криваво-червоним небі війни й революції, неначе блискуча зірка, лишаячи яскраве світло по собі, яке палахкотітиме для нащадків»[5].

З вересня 1929 до 1939 року подружжя жило у Варшаві. Сюди ще в 1928 році переїхали батьки Олени, і Теліги сподівалися, що там буде легше знайти роботу[3]. Проте

працевлаштуватися було майже неможливо. До того ж, у 1929 році у Варшаві померла мати Олени, і подружжя опинилося в тяжкому матеріальному становищі[3]. Ситуація дійшла до того, що Олені доводилося працювати манекенницею та виступати з музикальними номерами в нічному кабаре. Але пізніше ситуація покращилась: вона влаштувалася на вигіднішу роботу, як і її чоловік. Олена стала вчителькою української мови. Проте, шукаючи роботу і засоби для існування, вона не припиняла мистецької та громадської діяльності. У Варшаві вона знайомиться з Дмитром Донцовим, стає постійним автором його "Вісника"[4] і публікує фрагменти свого оповідання "Або-Або" (1933).

У грудні 1939 року родина Теліг переїхала до Кракова, де Олена зустріла давнього знайомого Олега Кандибу-Ольжича – відомого поета та вченого, громадського й політичного діяча, одного з керівників націоналістичного руху. Розмова з ним відіграла ключову роль у долі поетеси, бо саме з того моменту вона взялася за активну роботу в Організації Українських Націоналістів (ОУН)[7], яка набувала популярності і сили на Заході України. Її участь в ОУН була зосереджена на культурно-пропагандистській діяльності (публікація статей). Теліга працювала для поширення ідей національно-визвольної боротьби, а її інструментом була журналістика й публіцистика. За допомогою цієї "зброї" можна було впливати на людей і долучати їх до боротьби. Олена, не шкодуючи себе, працювала над своїми статтями, не боячись відповідальності та великих навантажень.

Весь цей час Олену не полишали думки про повернення на Батьківщину. Її серце прагнуло до Києва, і вона здійснила свою мрію: 22 жовтня 1941 року Олена прибула до окупованого міста зі своїми новими друзями. Київ, місто її підліткового життя і частина дитинства, зустрів її не так, як вона очікувала. Місто було похмурим, переживало важкі часи, як і вся Україна. Олена з друзями вирішили братися за налагодження різних сфер життя в Києві: літературної, політичної, соціальної. Літературна сфера була в руїнах, але Олена взялася за справу: вона організувала Спілку українських письменників, відкрила пункт харчування для соратників[1]. Для реалізації своїх задумів вона почала редагувати літературний тижневик «Литаври»[1] і писати статті для газети «Українське слово». У цих виданнях публікувалася інформація, яка була заборонена окупаційною нацистською владою. Юрій Бойко писав: "Національнотворча роль київського "Українського Слова" була в тому, що воно не припиняло пропаганди ідеї української державності жодної хвилини. Це було небезпечно для політики Третього Рейху, але редактори йшли напролом, усвідомлюючи загрозу. Їм важливо було зробити якомога більше, доки не почнуться репресії"[4].

Після таких сміливих дій над Спілкою нависла загроза від гестапо. Олені радили тікати, але вона відмовилася. Її мета була чіткою, і вона не звертала з обраного шляху, продовжуючи свою діяльність разом із чоловіком. Незважаючи на важкі умови життя і постійну небезпеку, Олена залишалася вірною своїм ідеям. Як згадував Олег Штуль: "Олена Теліга живе, мов на Клондайку: жахливе харчування, в хаті зимно, немає ні води, ні світла. Але поетка щоденно, точно о 9 годині ранку, акуратно зачесана, елегантно вбрана, трясучись від холоду, з посинілими пальцями, але з привітною й підбадьорюючою усмішкою — приходять до Спілки на вулиці Трьохсвятительській" [4].

Її героїзм і безстрашність надихають. Вранці 9 лютого 1942 року Олена Теліга прийшла до Спілки українських письменників, де вже на неї чекала засідка гестапо. За годину туди прийшов і Михайло, її чоловік[4]. Під час арешту він назвався письменником, аби бути разом із дружиною. Він не міг її покинути і пішов на цей відчайдушний крок. Сім'я Теліг та діячі ОУН були розстріляні в один день — 21 лютого 1942 року в Бабиному Яру. Відомо, що під час арешту Олена перебувала в камері №34 і на стіні залишила герб України з написом: «Тут сиділа і звідси йде на розстріл Олена Теліга»[1]. Один із німецьких офіцерів згодом зізнався: «Я ще не бачив, щоб хтось, навіть чоловік, так героїчно вмирав, як ця прекрасна жінка»[7].

Посмертно вийшли друком її поетичні збірки: «Душа насторожі» (1946 р.), «Прапори духа» (1947 р.), «Полум'яні межі» (1977 р.). Поезії письменниці притаманні патріотичні настрої («Пломінний день», «Поворот»), героїзація сучасності («Відповідь», «Усе – лише не

це...», «Засудженим»), філософсько-лірична тональність («Життя», «Лист», «Безсмертне», «Д.Д.»).[8]

Олена Теліга була справжньою героїнею свого часу. Вона сміливо йшла назустріч небезпеці, адже головною її метою було досягнення незалежності України та поширення ідей національно-визвольної боротьби. Вона не шкодувала себе і віддала все заради нашого сьогодення та її мрій про майбутнє України. Ми зобов'язані пам'ятати про її жертви, як і про жертви багатьох інших діячів і простих українців. Її життя і смерть стали символом боротьби за нашу незалежну Україну. Будемо пам'ятати про це! Слава Україні! Героям Слава!

Література:

1. Biblioteka.uz.ua- Олена Теліга: життя за Україну [/https://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=215](https://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=215)(%D0%B4%D1%83%D0%B6%D0%B5
2. Dovidka.biz.ua - Олена Теліга біографія <https://dovidka.biz.ua/olena-teliga-biografiya/>
3. Вікіпедія https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0
4. Історична правда - Олена Теліга: "Життя - це боротьба, а боротьба - це справжнє життя" <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/21/46382/>
5. Освіта UA - Вірші Олени Теліги <https://osvita.ua/school/library/poems/92512/>
6. Радіо Свобода - Від Петербурга до України. Шлях діячки ОУН Олени Теліги <https://www.radiosvoboda.org/a/29378190.html>
7. Суспільне культура - "Жінка — це не кволі істота": життя і смерть Олени Теліги <https://suspilne.media/culture/149183-zinka-ce-ne-kvola-istota15-rokiv-tomu-narodilasa-olena-teliga/>
8. Україна - єдина країна. – К.: «Видавництво «Глорія», 2017. – с.282

ЧЕРГИК М.В.
ВИКЛАДАЧ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ВОРОНІН А.О.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «ПАВЛОГРАДСЬКИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ДНІПРОВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»

МИХАЙЛО БОЙЧУК І УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР У МИСТЕЦТВІ

«Мистецтво має бути виявом духовної якості як митця, так і народу, до якого належить»
Кінець Першої світової війни дав поштовх для народження нових молодих політичних націй, які зростали на руїнах імперій. Кожна нація прагне до розбудови власної держави, з її культурними та історичними особливостями та здобутками. Для України початку ХХ століття таким знаковим культурним явищем став - бойчукізм.

Михайло Бойчук народився в маленькому селі на Тернопільщині –Романівці. Вже у Львові 16-річний Бойчук починає торувати свій мистецький шлях, забезпечивши себе, до речі, матеріальною підтримкою Наукового товариства ім. Шевченка. Під протекторатом НТШ й за сприяння митрополита Андрея Шептицького, молодий художник вирушає до Відня, де навчається в У Віденській академії мистецтв [4]. Протекторат А. Шептицького ще довго буде супроводжувати митця. Загалом, окрім релігійних сюжетів, на творчі погляди митця помітно вплинули роботи історика Михайла Грушевського.

У 1911 році М. Бойчук повертається в Україну, а вже в 1916 році приїздить до Києва за запрошенням Голови Центральної Ради – Михайла Грушевського і долучається до створення Української державної академії мистецтв.

Геній Михайла Бойчука був однією з рушійних сил становлення унікального українського монументального живопису. Експериментальні ідеї художника про поєднання національної культурної традиції та надбань Візантії стали основою феномену українського авангарду. «Ми постільки є школою візантійського відродження, поскільки наша культура перебувала під її впливом. “Нео-візантизм” – це лише термін для полегшого розуміння; в кінцевому рахунку ми маємо на це право. У себе вдома називатимемося інакше» (М. Бойчук). Зважаючи на досвід виставок в європейських салонах та ідеї створення нового, бойчукісти сформували програму розвитку українського національного мистецтва. Вони прагнули створити мистецтво, яке відображало б національний дух і водночас було б сучасним, універсальним і привабливим для світової аудиторії [7]. Основним протиріччям, і навіть конфліктом, між футуристами, які заперечували актуальність історичного досвіду, та бойчукістами – фокус на національні сюжети. Хлібороб при праці, жінки біля яблуні – повсякденність українського села бойчукісти перетворили на сакральне дійство [1]. Бойчук шукав епічні, монументальні образи, що представляють князівське минуле України (що наводить на думку про загублену державність і велич), чергуються з образами селянства (у значенні вічного світу природи) та ідеалізованими символами (наприклад, архетипами відданості, милосердя і працьовитості). Мета полягала в тому, щоб сформувати поняття загальної й універсальної українськості, що мала власне минуле, сьогодення й майбутнє [6]. Київський період творчості М. Бойчука та його учнів характеризується активною співпрацею з комісією з ремонту Софійського собору. Основною метою для художника-монументаліста було – зберегти унікальні пам’ятки мистецтва княжої доби. «Ми вважаємо за обов’язок, —

писав Бойчук, — зберегти кожен найдрібнішу частину, яка лишилась від старих часів, не змінюючи її вигляду».

Після приходу радянської влади ідеї митця та його школи кардинально не змінилися. В той час стінопис як складова «плану монументальної пропаганди» набув політико-ідеологічного звучання та державної підтримки, і вже «нове Відродження» – радянська «українізація» 1920-х років активно залучила художника і його учнів до суспільно-мистецьких процесів [3]. В цей період Михайло Бойчук тісно співпрацює з новим авангардним театром Леся Курбаса, а саме: створює сценографію до кількох вистав. В цій співпраці можна побачити не тільки прояв синтезу різних видів мистецтва, а й ідею об'єднання задля становлення українського національного новаторського мистецтва.

Але на межі 1920-х і 1930-х років, коли політика «коренізації» згорталася, а митецький вияв національного почав переслідуватися, разом з цим офіційна радянська пропаганда ототожнила українське село з «буржуазним-націоналізмом». В цей період мова та ідеї бойчукізму почали дедалі більше суперечити офіційній доктрині та турбувати владу. У 1929 році розгорнулася широкомасштабна ідеологічна кампанія проти Бойчука і його учнів: радянська влада вирішила, що їх діяльність не відповідає принципам «єдиного пролетарського мистецтва». Художників звинуватили у формалізмі та націоналізмі [5].

Отже, ідеї бойчукізму, як національної художньої школи, зафіксували важливий етап утвердження модернізму в Україні, а разом з тим – і окремих художніх напрямів, що переживали тут глибоку трансформацію, насичуючись національною проблематикою та досвідом. За словами Дмитра Антоновича ще в 1920-х роках бойчукізм – «явище надто велике в українському мистецтві» [2]. Працюючи в умовах трансформації і актуалізації національної ідеї, а згодом, в умовах становлення радянської тоталітарної машини, Михайло Бойчук відстоював ідеї українського народного мистецтва. Акцент на сюжетах українського села виокремлює його з плеяди інших художників. Він намагався боротись за якість і рівень художньої української культури. Саме любов до історичної спадщини та її збереження, яку художник, помічав у житті українського села, стане причиною арешту та розстрілу у 1937 році. Важко переоцінити роль ідей та творчого здобутку М. Бойчука. На жаль, у нас все ще недостатньо говорять про видатного земляка, хоча інтерес до художньої спадщини України значно збільшився в останні роки, особливо серед молоді. Якщо говорити про дослідження біографії та творчого доробку необхідно згадати роботи мистецтвознавців Людмили Соколюк, Галини Скляренко та Неллі Присталенко. Історики, котрі досліджували це питання та продовжують працювати: С. Білокін та Н. Ковпаненко.

Література:

1. Бойчукізм. Проект «великого стилю», ДП «НКММК «Мистецький арсенал», Київ, 2018. URL: https://issuu.com/mystetskyiarsenal/docs/boichukism_catalog_mystetskyi_arsenal_2018
2. Діячі: Бойчук Михайло URL: <https://uaview.ui.org.ua/ua/artist/Boichuk-Mikhailo>
3. Скляренко Г. Концепція М. БОЙЧУКА та особливості українського МОДЕРНІЗМУ. Народна творчість та етнологія, 2024, 1 (401), С. 27–33
4. Степаненко В. Новаторство Михайло Бойчука: український монументалізм, відродження Візантії та феномен бойчукізму. 2021 URL: <https://artplatform.academy/journal/novatorstvo-mihajlo-bojchuka-ukrayinskij-monumentalizm-vidrozhennya-vizantiyi-ta-fenomen-bojchukizmu>
5. Сторінками Биківнянського мартиролога: Михайло Бойчук URL: <https://bykivnia.org.ua/storinkamy-bykivnianskoho-martyroloha-mykhaylo-boychuk>
6. Шкарій М. Авангардне мистецтво в Україні, 1910–1930. Пам'ять, за яку варто боротися, Фабула, 2021.
7. Herasymchuk A. Key Things to Know about Ukrainian Avant-Garde Art of the Early 20th Century, 2024 URL: <https://ukraineworld.org/en/articles/analysis/ukrainian-avant-garde>

КРАВЧЕНКО АННА ВІТАЛІЇВНА, ЛУКАУСКАС ВЛАДИСЛАВ ЙОАНОВИЧ,
СІТКОВСЬКИЙ ЯРОСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ, МОСЬКІН ДАНИЛО РОМАНОВИЧ
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ ЕП-22-24
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ДЯЧЕНКО ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ
ВСП “ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ ДДАЕУ”

ВИДАТНІ ПОСТАТІ УКРАЇНИ

Україна завжди була багатою на видатних особистостей, які залишили свій слід у світовій історії, культурі, науці та політиці. Вони своїми досягненнями та самовідданою працею підносили ім'я своєї країни на найвищий рівень. Від князів та гетьманів до митців і науковців – видатні постаті України представляють різні сфери життя, але всіх їх об'єднує безмежна любов до своєї Батьківщини та прагнення змінити її на краще. У цій роботі буде розглянуто декілька знакових фігур, чиї досягнення мали величезне значення для України та світу.

Тарас Григорович Шевченко – це постать, яка уособлює український національний дух і культуру. Він не лише великий поет, але й художник, громадський діяч та символ боротьби за свободу українського народу. Його творчість стала голосом нації в часи жорстоких репресій та колоніальної політики Російської імперії.[1,с.34]

Основним його твором є збірка «Кобзар», в якій поєднуються патріотизм, любов до України та глибоке переживання за долю народу[2, с.45]. Шевченко закликав українців до боротьби за незалежність, до культурного і національного відродження. Його слова «Борітеся – поборете!» досі надихають не одне покоління борців за свободу.

Окрім поетичної діяльності, Шевченко також був талановитим художником. Його картини відображали красу української природи та життя селян[4, с.114]. Він залишив після себе культурну спадщину, що є невід'ємною частиною української ідентичності.[3, с.78].

Богдан Хмельницький – засновник козацької держави

Богдан Хмельницький – гетьман Війська Запорозького, один із найвизначніших військових і політичних лідерів України XVII століття. Під його керівництвом козацьке військо здобуло ряд блискучих перемог у боротьбі проти польської шляхти, що дозволило заснувати українську козацьку державу – Гетьманщину[5, с.22]

Однією з головних заслуг Хмельницького є підписання Зборівської угоди, яка закріплювала автономію України в складі Речі Посполитої[5, с.53]. Проте основною його метою було повне звільнення України від іноземного панування, що вилитося в затяжну війну проти Польщі.

Його дипломатичний хист також став визначальним для майбутньої долі українських земель. Важливою подією стало укладення Переяславської угоди з Московським царством у 1654 році, яка мала забезпечити військову допомогу Україні.[78] Однак згодом це стало початком складних взаємин з Росією, наслідки яких Україна відчуває донині.

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) – одна з найвизначніших поетес і драматургинь України, чия творчість стала втіленням сили духу та прагнення до свободи. Вона не лише зробила вагомий внесок у розвиток української літератури, але й стала символом боротьби з недугою і обмеженнями, що стояли на її шляху [9, с. 45].

Незважаючи на важку хворобу, яка супроводжувала її протягом усього життя, Леся Українка створила величезну кількість літературних творів [10, с. 33]. В її поезіях та драматичних творах часто відображалися теми боротьби, самопожертви та стійкості людського духу. Одним із найвідоміших її творів є драма-феєрія «Лісова пісня», де письменниця зобразила красу людської душі і природи, поєднану з вічними людськими цінностями [12, с. 112].

Леся Українка була також активною учасницею політичного та культурного життя, підтримувала національне відродження та ідеї рівності між народами [9, с. 89]. Її творчість та життєва позиція продовжують надихати українців на боротьбу за свою свободу [10, с. 56].

Іван Франко – титановий інтелект і культурний діяч

Іван Франко – ще один видатний український письменник, поет, публіцист, науковець та громадський діяч. Його внесок у розвиток української культури, літератури та науки важко переоцінити [13, с. 45]. Франко писав як українською, так і польською та німецькою мовами, що зробило його відомим далеко за межами України [14, с. 32].

Як літератор, він створив численні поетичні, прозові та драматичні твори, серед яких «Захар Беркут», «Мойсей», «Борислав сміється». Його праці часто торкалися тем соціальної несправедливості, національного визволення та людської гідності.

Окрім літературної діяльності, Іван Франко був науковцем та політичним діячем. Він заснував перші українські політичні партії, займався активною публіцистикою, висвітлюючи актуальні проблеми свого часу. Його діяльність мала величезний вплив на розвиток української інтелектуальної думки та суспільного життя. себе культурну спадщину, що є невід'ємною частиною української ідентичності.

Михайло Сергійович Грушевський – видатний український історик, політичний діяч, письменник і голова Центральної Ради УНР (Української Народної Республіки). Його праця не тільки в царині науки, але й у політичній діяльності зробила його одним з найвпливовіших діячів початку ХХ століття.

Грушевський є автором монументальної праці «Історія України-Руси», яка охоплює період від найдавніших часів до XVII століття. Це дослідження стало ключовим для формування національної свідомості українців і допомогло закласти основи для розуміння історичної тяглості українського народу.

У політичній діяльності Михайло Грушевський відіграв важливу роль у боротьбі за українську незалежність. Він був обраний головою Української Центральної Ради, яка в 1917 році проголосила створення Української Народної Республіки. Під його керівництвом було прийнято кілька універсалів, що стали основою для державного будівництва. Зокрема, IV Універсал проголосив повну незалежність України від Росії, що стало кульмінаційним моментом у його політичній діяльності.

Грушевський завжди наголошував на важливості освіти та культури для національного відродження. Його наукові праці та політична діяльність стали прикладом для багатьох поколінь українських державотворців і науковців.

Висновок: Видатні постаті України – це яскраві представники різних епох та сфер життя, які своїми діями та ідеями визначали історію країни і світу. Тарас Шевченко, Богдан Хмельницький, Леся Українка та Іван Франко – лише кілька з багатьох імен, що сформували національну ідентичність і спадщину України. Вони стали прикладами незламної віри в ідеали свободи, справедливості та незалежності, надихаючи наступні покоління на нові звершення.

Ці видатні особистості не тільки зміцнювали українську культуру та державність, але й закладали основи для майбутнього розвитку країни. Їхній приклад вчить нас цінувати власну історію, берегти традиції та завжди прагнути до самовдосконалення

Література:

1. Шевченко Т. Г. «Кобзар». – Київ, 1860.
2. Костюк М. «Тарас Шевченко: Життя та творчість». – Львів, 2003.
3. Вирський О. «Шевченко як символ української культури». – Харків, 2009.
4. Ковальчук С. «Творчість Тараса Шевченка». – Київ, 2015.
5. Величко С. «Літопис». – Київ, 2006
6. Мельниченко П. «Богдан Хмельницький: історичний портрет». – Одеса, 2010.
7. Дорошенко Д. «Козацька держава». – Київ, 2008.
8. Грушевський М. «Історія України-Руси». – Київ, 1992.

ВОВК Д.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 1 КУРСУ ГРУПИ 3-041
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: Т. ЛІТОВКА
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ»

ІВАН ЯКОВИЧ ГОРБАЧЕВСЬКИЙ – «УКРАЇНСЬКИЙ СКАРБ» З ВСЕСВІТНІМ ВИЗНАННЯМ

В останні роки всесвітня українська спільнота переживає період надмірної зацікавленості постатей - визначальних для становлення української ідентичності та міжнародного визнання країни.

Тому метою авторів дослідження є: проаналізувати наукову спадщину, науково-педагогічну та громадсько-політичну діяльність українського науковця, сподвижника європейської, зокрема української науки Івана Горбачевського (1854-1942).

Зачинатель в області біохімії, а також активний громадський та політичний діяч, чий досягнення в галузі хімії та медицини стали основою для подальших наукових проривів. Його вклад у науку був настільки значним, що ім'я Івана Яковича Горбачевського визнане на міжнародному рівні, а сам він є одним із найбільш відомих українських вчених ХІХ–ХХ століть.

Народився Іван Якович 5 травня 1854 року в селі Зарубинці на Тернопільщині в сім'ї священника [1]. Саме духовне виховання, атмосфера книжності й освіченості, в якій він зростає, суттєво вплинули на його розвиток, формуючи майбутнього вченого та громадського діяча.

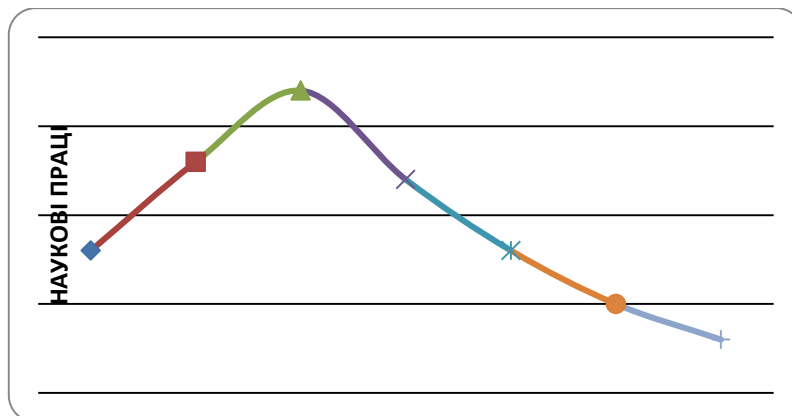
Початкову освіту Горбачевський отримав в польсько-німецькій народній школі в м. Збаражі, потім продовжив навчання в гімназії в м. Тернопіль (1864-1872), де проявив виняткові здібності до науки. Завдяки успіхам у навчанні, він вступив до Віденського університету (1873), одного з найпрестижніших навчальних закладів Європи того часу [1, 2].

Його надзвичайно цікавила хімія, яку він досконало опанував, оскільки був обдарований феноменальною пам'яттю, а також ботаніка, медична література, філософія.

Плідна праця в галузі хімії принесла Івану Горбачевському всесвітнє визнання і славу, адже саме наш двадцятивосьмирічний земляк став першим ученим, який синтезував сечову кислоту під час нагрівання амінокислоти гліцину і сечовини [2]. Це досягнення мало велике значення для вивчення обміну пуринів в організмі і стало основою для розуміння процесів, що лежать в основі таких захворювань, як подагра. Його відкриття стало ключовим для подальших досліджень метаболізму та біохімічних процесів у тілі людини.

Українець багато працював в царині судової медицини, гігієни, епідеміології, загальної хімії та навіть токсикології, написавши 66 наукових публікацій в цих галузях [3]. Авторами статті було проаналізовано кількість наукових праць в залежності від років життя вченого. Найбільш плідним був період в житті науковця з 1894 р. коли об'єктом його досліджень став аналіз хімічного складу сечових каменів. У 1898 р. він публікує відомості про «Загальний метод добування нуклеїнового квасу з органів». У цей період праця Горбачевського була багатогранною й, головне, результативною та послідовною у багатьох площинах. Його кар'єра стрімко розвивалася, його особисті якості як викладача, наставника й наукового керівника забезпечили вченому високий та незаперечний авторитет, тому Іван Якович чотири рази обирався деканом медичного факультету (1889-1890, 1894-1895, 1904-1905, 1911-1912 рр.), а 1902-1903 рр. – ректором Празького чеського університету [4]. Впродовж 1904-1908 рр. він видає чотири томи свого підручника з біохімії «Лікарська хімія». У 1908 р. учений доповідає

про результати досліджень білків (презентує новий метод визначення білків) і за значний внесок у науку отримує членство в Палаті Панів у Відні. З 1909 р. Іван Якович вивчає вітаміни, проводить дослідження з токсикології. Відображення наукової роботи зображено на графіку «Залежність кількості наукових праць за роками життя І.Я. Горбачевського»

Графік 1. – Залежність кількості наукових праць за роками життя І.Я. Горбачевського

Наукові роботи І.Я. Горбачевського продовжують мати значення і сьогодні, а спадщина Горбачевського шанується серед науковців та медиків в Україні та за її межами.

Іван Горбачевський займався і політичною діяльністю, був сенатором Чехословацького парламенту, де активно виступав за права українців, а також розвиток науки і освіти.

Іван Якович був першим етнічним українцем, якого призначили міністром охорони здоров'я в уряді Австро-Угорської імперії 1 серпня 1917 р [2, 6].

Іван Горбачевський також сприяв розвитку української наукової термінології. Його зусилля в цій сфері допомогли українській мові стати більш науково обґрунтованою та розвинути власні терміни в галузі хімії та медицини (праця «Увага о термінології хемічній», 1905).

У 1921 р. І.Я. Горбачевський приймає активну участь у створенні Українського вільного університету в Празі – єдиного на той час українського університету в світі. У 1923р. його обирають ректором цього університету.

Упродовж життя вчений багато робив для блага свого рідного народу, зокрема домагався того, щоб у Галичині по селах були відкриті школи, сам розробляв рекомендації щодо правильного харчування людей. У 1925 р. за сприяння І.Я. Горбачевського було створено товариство «Музей визвольної боротьби України».

Ще одною надважливішою справою життя Івана Яковича Горбачевського розвиток молоді, сприяючи її науковому, освітньому та громадському зростанню. Його діяльність охоплювала кілька ключових напрямів, які продовжують впливати на розвиток нових поколінь. Як професор Карлового університету в Празі, Горбачевський активно виховував молодих науковців. Він вважав освіту фундаментом для розвитку суспільства і наполягав на високих академічних стандартах. Багато його учнів стали видатними вченими, продовживши його справу.

Горбачевський активно підтримував українську молодь, яка навчалася за кордоном. Як сенатор Чехословацького парламенту, він дбав про умови навчання українських студентів, допомагав їм у пошуках стипендій та сприяв розвитку освітніх програм для українців. Його громадська діяльність мала велике значення для формування молодих українських інтелектуалів у Європі [5].

Іван Якович був прихильником ідеї, що наука повинна служити на благо суспільства, і молодь відіграє ключову роль у цьому процесі. Він показував приклад служіння науці та

спонукав молодь прагнути не лише особистих успіхів, а й внеску у спільне благо. Його життєвий шлях та наукові досягнення стали джерелом натхнення для молодих людей, які прагнули покращити світ навколо себе.

Окрім наукової діяльності, Горбачевський активно працював над формуванням громадської свідомості серед молоді. Він був прихильником ідеї національного відродження та формування сильної української інтелігенції. Його діяльність сприяла пробудженню національної свідомості серед молодих українців, що особливо важливо в контексті збереження національної ідентичності.

Горбачевський був відданим ідеям української автономії та підтримував боротьбу за незалежність України. Його громадянська позиція та діяльність стали взірцем для тогочасної української інтелігенції. Він демонстрував, що національна ідентичність і високий професійний рівень можуть і повинні йти поруч.

Як вчений, Іван Якович Горбачевський сприяв інтеграції української наукової спільноти в європейське середовище, зберігаючи українську ідентичність. Це давало змогу українським ученим залишатися конкурентоспроможними, одночасно підтримуючи розвиток української науки.

Він зумів об'єднати наукову діяльність з патріотизмом, підтримуючи українську науку та культуру навіть далеко від Батьківщини [2]. Усе життя він вважав себе українцем і залишався глибоко прив'язаним до свого народу та культурного коріння.

Отже, внесок Івана Горбачевського не обмежувався наукою, а мав ширший суспільний вплив, допомагаючи формувати українську свідомість, національну гідність і культурне багатство.

Література:

1. Данилова В.М. Іван Якович Горбачевський – вчений, патріот, громадянин/ В.М. Данилова, Р.П. Виноградова, С.В. Комісаренко// Ukr.Biochem. J. – 2014. –86, №5. – С.165-172
2. Багатогранна постать Івана Яковича Горбачевського / Г. А. Павлишин, К. В. Козак // Медична та клінічна хімія. – 2017. – Т. 19, № 2. – С. 105-109
<https://core.ac.uk/download/pdf/276629547.pdf>
3. Іван Горбачевський — біохімік та перший міністр охорони здоров'я Австрії
<https://iuv.guide/persons/ivan-horbachevskyy-biokhimik-ta-pershyy-ministr-okhorony-zdorov-ia-avstrii/> (дата звернення 21.10.2024 р.)
4. ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УЧЕНИЙ, ГРОМАДСЬКИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ <https://www.tdmu.edu.ua/medychna-akademia/%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9/>
5. Лахманюк Т. В. Науково-педагогічна та громадсько-політична діяльність Івана Горбачевського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Т. В. Лахманюк. – Т., 2007. – 20 с.
6. Внесок І.Я. Горбачевського у розвиток біохімії та медицини доц. Яремій І.М.
<https://www.bsmu.edu.ua/blog/6702-vnesok-iya-gorbachevskogo-u-rozvitok-biohimii-ta-meditsini/> (дата звернення 25.10.2024 р.)

ТЕРЬОШИНА В.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 4 КУРСУ ГРУПИ 745
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ТИХОСТУП В.В.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«КРИВОРІЗЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ»

ДОСЛІДНИК КРИВОРІЗЬКОГО ЗАЛІЗОРУДНОГО БАСЕЙНУ МАРТИН ШИМАНОВСЬКИЙ: БІОГРАФІЯ ТА ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

На сьогоднішній день Криворізький залізорудний басейн є найбільшою техногенно-зміненою ландшафтною екосистемою, відомою не лише в Україні, а й у всьому світі багатими покладами залізних руд. Однак, хотілося б зануритися в історію та висвітлити факти і події відкриття цієї «перлини» Криворіжжя.

Мартин Шимановський був одним із тих геологів, які в кінці XIX — на початку XX століття приїхали до Кривого Рогу для проведення досліджень залізорудного басейну. Метою даного дослідження є поглиблення історичних знань про унікальну, на погляд авторів статті, постать. Дослідниками зроблено спробу розповісти про відомого геолога з українським корінням, який зробив внесок у розвиток досліджень покладів залізних руд Криворіжжя, що стало основою для розвитку металургійної промисловості. Із біографії відомо небагато, але дещо цікаве вдалося знайти: Мартин Феліксович Шимановський належав до знаної в Україні і Польщі родини Корвін-Шимановських. З її середовища вийшло кілька музикантів, лікарів і підприємців. Найпомітнішою зіркою, безперечно, був відомий польський композитор Кароль Станіслав Шимановський. М.Ф. Шимановський доводився йому дядьком [1]. На жаль, джерела для відтворення біографії Мартин Феліксовича вкрай обмежені. Досі не вдалося, наприклад, розшукати дат народження і смерті. Нема змоги точно вказати і місце народження. Це могли бути або хутір-економія Орлова Балка (поблизу Знам'янки) або село Тимошівка (поблизу Кам'янки) Єлисаветградського повіту Херсонської губернії, де в різний час жили брати Станіслав і Фелікс Шимановські та їх діти [1]. У 1875 році закінчив Єлисаветградське земське реальне училище і того ж року вступив до Гірського інституту в Санкт-Петербурзі, який закінчив у 1880 році [2]. Напевне, в Петербурзі перетнулися шляхи і долі студента гірничого інституту М. Шимановського з випускником цього інституту, службовцем гірничого департаменту С. Конткевичем - майбутнім першим директором-розпорядником акціонерного "Товариства криворізьких залізних руд" у Росії. Десь у середині 80-х років XIX століття на запрошення товариства Мартин Феліксович приїхав у Кривий Ріг. На це його рішення, безперечно, вплинули не тільки перспективність роботи в Криворізькому басейні, а й близькість до тих місць на Єлисаветградщині, де минули його дитинство і юність, можливість спілкування з родичами [1]. В середині 1880-х років Мартин Шимановський отримав запрошення або призначення працювати в Криворізькому районі через свою професійну кваліфікацію як геолога та здатність вести складні геологічні дослідження, які були необхідні для розробки покладів руди. Спершу М. Шимановський працював у Кривому Розі як помічник С. Конткевича. Він наглядав за гірничими роботами на Саксаганському руднику, відкритому О. М. Подем у 1881 році, намічав заходи для його розширення. Разом з тим доводилося займатися геолого-мінералогічними дослідженнями басейну. Займався геолого-мінералогічними дослідженнями Криворізького залізорудного басейну. Також він активно займався вивченням геологічної структури Криворізького залізорудного басейну. Він виконував стратиграфічні дослідження — вивчав шари гірських порід, їхнє походження, вік та розташування. Це було ключовим завданням для розуміння будови родовища, визначення

економічно доцільних для видобутку пластів руди. Одним із його найважливіших досягнень стало докладне картування залізородних родовищ Кривого Рогу (рисунок 1). Це допомогло створити чітке уявлення про обсяги залізних руд, що сприяло розробці великих промислових родовищ і організації видобутку на новому рівні.

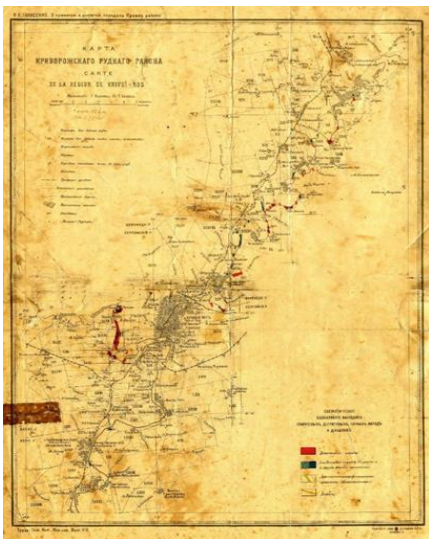

Рисунок 1. – Карта Криворізького залізнорудного басейну за 1914 рік.

Шимановський також досліджував хімічний склад залізних руд Криворізького басейну, що було необхідно для визначення їхньої якості та можливостей переробки. Шиманівське родовище має 355 млн тонн виміряних і 290 млн тонн вивіrenих запасів, а також 188 млн тонн передбачуваних. Вміст заліза в виміряних запасах — 32 %, магнетиту — 19,5 % (діаграма 1)

Діаграма 1. – Запаси Шиманівського родовища.

У процесі своєї роботи в Кривому Розі Мартин Шимановський співпрацював із багатьма промисловими компаніями та науковими установами. Його роль включала:

1. Головний геолог на деяких рудниках і промислових підприємствах, де він керував геологічними розвідками і забезпечував правильне використання родовищ.

2. Консультант для інженерних і промислових проєктів, пов'язаних із видобутком руди. Він надавав науково обґрунтовані рекомендації щодо вибору найкращих місць для розробки родовищ.

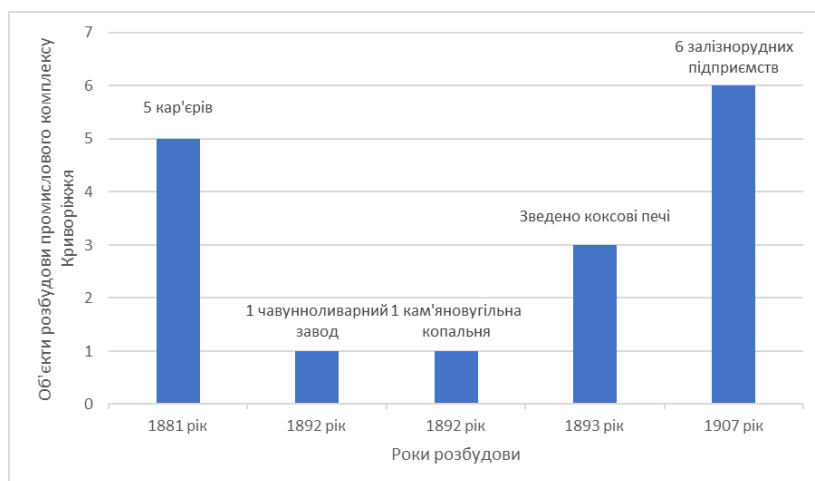
3. Науковий дослідник, який регулярно публікував свої праці, присвячені вивченню криворізьких родовищ. Його роботи стали основою для подальших наукових досліджень.

Увагу авторів привернув цікавий факт його біографії, а саме, М. Ф. Шимановський не раз зустрічався з О. М. Полем, мав тривалі розмови з ним, поділяв його погляди на майбутнє Криворізького басейну. Частина задумів Поля в наступному здійснилася саме завдяки енергійній діяльності Шимановського, коли він після від'їзду Конткевича зайняв посаду "відповідального і уповноваженого в Росії директора розпорядника акціонерного "Товариства криворізьких залізних руд". Одним із намірів Поля була побудова на Криворіжжі металургійного заводу. Щоб здійснити цей задум, "Товариство криворізьких залізних руд" за ініціативою Шимановського відкупило на Гданцівці 600 десятин землі, заплативши 250 тис. крб. Мартин Феліксович намітив відкрити тут залізний рудник і звести чавуноливарний завод. У 1890 році, вже по смерті О. М. Поля, будівництво розпочалося. Воно проходило під наглядом М. Ф. Шимановського і завершилося в кінці серпня 1892 року [3].

Під керівництвом Шимановського розширилося виробництво залізної руди на Саксаганському і Червоному рудниках. У 90-ті роки перший мав 5 кар'єрів.

Не обмежуючись залізорудним виробництвом, Мартин Феліксович звернув увагу також на Донбас. З його ініціативи в Слав'яносербському повіті Катеринославської губернії (поблизу залізничної станції Алмазна) в 1892 році "Товариство криворізьких залізних руд" побудувало Орлово-Єленівську кам'яновугільну копальню. Наступного року тут були зведені коксові печі. "Товариство криворізьких залізних руд" виступило ініціатором утворення монопольного об'єднання для торгівлі залізною рудою - "Продаруд". Затверджена в 1907 році, ця монополія об'єднала 6 залізорудних підприємств Криворіжжя. Поряд з "Товариством криворізьких залізних руд" до нього увійшли товариства "Дубова Балка" і "Жовта Ріка" та місцеві підприємці [1].

Дослідження ініційовані як науковими колами, так і промисловими підприємцями, зацікавленими у розвідці покладів залізних руд. Криворізький басейн ще з XVIII століття привертая увагу дослідників, але лише наприкінці XIX століття почалося його систематичне вивчення, коли залізорудні родовища стали основою для розвитку металургійної промисловості. Нами проаналізована інтенсивність розбудови об'єктів промислового комплексу Криворізького залізорудного басейну в історичний період М. Шимановського (діаграма 2).

Діаграма 2. - Інтенсивність розбудови об'єктів промислового комплексу Криворізького залізорудного басейну в історичний період М. Шимановського.

Отже, робота Мартина Шимановського в Кривому Розі залишила вагомий слід в історії геології України. Його внесок у розвиток гірничої справи та детальне вивчення залізорудних покладів дозволили ефективніше використовувати природні ресурси цього регіону. Його діяльність також заклала основу для подальших досліджень, які згодом допомогли не тільки збільшити видобуток руди, але й забезпечити довготривалу роботу промислових підприємств у цьому регіоні. Наукові праці Мартина Феліксовича та його рекомендації мали важливе значення для розбудови промислового комплексу Криворізького басейну, який з часом став одним із найпотужніших центрів видобутку залізних руд у світі.

Література:

1. Сподвижник Олександра Поля, Автор: Петро Варгатюк https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5230/1/%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9E%D0%9F.pdf (дата звернення 18.10.2024 р.)
2. Шимановські, блюменфельди, нейгаузи: музичні родини на перехресті культур колективна монографія <http://biography.nbuv.gov.ua/rating/r2019/txt/g2/7037.pdf> (дата звернення 18.10.2024 р.)
3. Інформаційно-аналітичний тижневик, газета «Пульс» <https://puls-gazeta.dp.ua/images/gazeta/pdf2020/puls07605.pdf>(дата звернення 18.10.2024 р.)

ГРИЩЕНКО Я. С.,
ЗДОБУВАЧКА ОСВІТИ 4 КУРСУ ГРУПИ ПО-21-2/9
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: К.І.Н. КОВАЛЬ О. С.
ДНПРОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ДНПРОВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ДНПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА: АНАЛІЗ ЗНАХІДОК

Археологічні знахідки України – це безмовні свідки минулих епох, які зберігають у собі таємниці давніх часів та відповіді на запитання, що формують нашу національну ідентичність. Кожен артефакт – від найдрібнішого уламка посуду до монументальних споруд – є частиною мозаїки історії, що дозволяє не лише відтворити картину минулого, а й глибше осмислити еволюцію українських земель, їх культуру та суспільні зміни. Археологічні відкриття допомагають нам відчувати нерозривний зв'язок з предками, їхніми традиціями та духовними цінностями.

«Археологія (від грец. – давній і слово, наука) – галузь історичної науки, що вивчає речові пам'ятки від палеоліту до пізнього середньовіччя включно і реконструює за ними давню історію суспільства. Речові джерела – рештки поселень, могильники, знаряддя праці, посуд, зброя, твори мистецтва – вивчаються спеціалістами-археологами шляхом розкопок, а також лабораторного їх дослідження. На завершальному етапі роботи археолог виступає як історик, котрий використовує для своїх висновків і речові, і писемні джерела.» [6]

Ці знахідки відіграють важливу роль не лише для наукових досліджень, але й для виховання в сучасній молоді патріотизму, свідомого ставлення до власного минулого та відповідальності за майбутнє. Вони стають живими уроками історії, що не лише збагачують знання, але й формують у молодих людей глибоке почуття гордості за свою країну, прагнення бути частиною її поступу. Через археологічні відкриття ми відкриваємо для себе не лише маловідомі сторінки минулого, а й закладаємо основу для осмисленого, свідомого громадянства, заснованого на гуманістичних і демократичних цінностях. Кожен артефакт є ключем до розгадки таємниць давніх цивілізацій, що існували на наших землях, від Трипільської культури до скіфських племен, від княжої доби до пізньосередньовічних часів. Ці знахідки відкривають перед нами захопливий світ минулого, збагачуючи наше розуміння про становлення і розвиток України як культурного й історичного центру Європи.

«Епоха Трипілля — це злет. Спомин про трипільську історію — це ще й усвідомлення того, що на казково багатій землі, яку нині ми називаємо Україною, можливо створити передову, як на свій час, цивілізацію: збудувати десятки міст, тисячі будівель і храмів, досягти вершин мистецтва та культури. І все це — не маючи ні мудрих радників, ні кредитів від європейських банків, а лише власні руки, розум та величезні ресурси цієї землі». [1, с. 7]

«Трипільська культура, одне з найяскравіших явищ стародавньої історії Європи, розвивалася протягом 1500 років у IV—III тис. до н. е. Наприкінці XIX ст. відомий український археолог В. В. Хвойка почав розкопки перших пам'яток цієї культури у Києві та пізніше в селах Трипілля, Верем'я, Щербанівка й інших у Середній Наддніпрянщині». [7, с. 1]

Одним із найбільш знакових відкриттів трипільської культури є статуетка Трипільської Венери, знайдена у 2009 році в Могилів-Подільському районі Вінницької області. Ця глиняна статуетка висотою близько 15 см зображає вагітну жінку і символізує культ материнства. Її тіло прикрашене отворами та візерунками, що ймовірно використовувалися під час ритуальних обрядів. *«Трипільці залишили нам у спадок багато керамічних послань писані*

«мовою» символів. Серед них особливими є невеличкі жіночі фігурки, які проявляють культ Великої Богині-Матері із тотожною символікою Світового дерева: низ світу – це ноги, серединний земний світ – тулуб, верхня небесна сфера Всесвіту – голова». [5]

Окрім художньої цінності, Венера має ще одну унікальну особливість — вона видає звук. Завдяки дослідженням було встановлено, що всередині статуетки знаходяться дев'ять маленьких кульок, які, ймовірно, символізують дев'ять місяців вагітності. Ця знахідка вражає своєю збереженістю, адже більшість трипільських статуеток знаходять розбитими, що могло бути частиною ритуалів трипільців.

«Трипільські Венери» — саме під такою назвою увійшли в історичну пам'ять ці унікальні орнаментовані глиняні витвори людських рук і людських прохань. Це не «ідоли», не «іграшки», не «забавка», не «щось незрозуміло що», не «дивакуваті ляльки без голови» ... відсталіх поколінь». [4]

Трипільська Венера стала міжнародним символом української культурної спадщини. «У 2023 році вона представляла Україну на заході в Нью-Йорку, де демонструвалася як втілення зв'язку між минулим та сучасністю нашої країни. Це був перший випадок, коли артефакт такого значення покинув межі України». [3]

З Трипільською Венерою пов'язано чимало легенд. Співробітники музею, які працювали з цією статуеткою, відзначали цікавий феномен: жінки, які раніше мали труднощі із зачаттям, після контакту зі статуеткою ставали матерями. Цей факт лише підсилює магічну ауру навколо артефакту і додає йому символічного значення, яке впродовж тисячоліть зберігає зв'язок із материнством.

Трипільська культура, відома своєю унікальною пластикою і символікою, відображала глибокі зв'язки між людьми та природою через зооморфні образи тварин, що використовувалися в релігійних і календарних обрядах. Однією з ключових рис трипільської цивілізації були статуетки худоби, що часто пов'язуються із жертвоприношенням. Виявлення фігурок бика та корови, як і інших священних тварин, свідчить про їхнє важливе місце у ритуалах, зокрема під час важливих календарних свят. Звичай приносити в жертву бика богам, а корову богиням був поширений не лише у трипільців, але й у багатьох народів, як свідчить давня анатолійська традиція.

«Тварини, які вважалися у трипільців священними, бо втілювали персоніфіковані магічні сили, набували вигляду божества та брали участь у різноманітних ритуалах. Це знайшло відображення в розписах на посуді, фігуративній кераміці та глиняній пластиці. Усі ці археологічні знахідки можуть розглядатися як знаки-символи, що відтворюють певні сакральні образи та входять до системи образних знаків давньоземлеробських цивілізацій». [1, с. 297]

Фігури тварин, такі як букранії (зображення голів биків), підкреслювали чоловічу силу і могутність, символізуючи чоловічий початок, родючість і небесну владу. Ці образи, прикрашені стрічками і орнаментами, часто асоціювалися з космічним порядком і циклічністю життя. Велика увага надавалася не тільки бикові, але й козі та барану, які уособлювали родючість і пов'язані з небесними богами, а також виступали символами войовничості.

Зв'язок між жертвними тваринами і космічним порядком відображений у міфології багатьох народів, де тіла вбитих тварин або чудовиськ слугували основою для творення світу. Наприклад, у трипільській традиції ці образи знаходять свій вияв у зображеннях тварин з рослинними хвостами, які символізували відродження і плодючість, подібно до того, як зерно проростає в рослину.

Жертвоприношення тварин на поселеннях, таких як олень, собака, коза, вказують на складні ритуальні практики, що включали не тільки реальних тварин, але й їхні зображення у вигляді фігурок, які брали участь у священних процесіях.

Археологічні знахідки трипільської культури займають важливе місце у музейних колекціях України та за її межами. Вони зберігаються в численних наукових і культурних установах, де продовжують вивчатися та демонструватися широкій аудиторії.

«Знахідки з розкопок пам'яток трипільської культури представлені в понад 60-ти музеях України, серед них: Археологічний музей Інституту археології НАН України,

Національний музей історії України, Львівський історичний музей, Одеський археологічний музей. За межами України трипільські старожитності з її території представлені в музеях Австрії, Великої Британії, Польщі, Румунії». [2]

Вивчення Трипільської культури – це більше ніж занурення в археологічні знахідки. Це можливість побачити глибинний зв'язок між минулим і сучасністю, відкрити для себе не лише матеріальні свідчення древніх цивілізацій, але й осмислити їхній вплив на формування нашої культури та свідомості. Трипільські артефакти, що зберігаються в музеях, відкривають перед нами величезний потенціал для дослідження і натхнення. Через ці знахідки ми не просто вивчаємо історію – ми відчуваємо її пульс, і це дає нам змогу переосмислити свою роль у збереженні національної спадщини для майбутніх поколінь. Трипілля вчить нас, що сила народу полягає у його здатності пам'ятати свої корені, черпати мудрість у минулому і будувати майбутнє, ґрунтуючись на власних культурних досягненнях.

Література:

1. Н. Б. Бурдо, М. Ю. Відейко. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків «ФОЛІО», 2007.
2. Відейко М.Ю. ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА. URL: <http://surl.li/zfmdbl>
3. Грінченко-інформ. Суспільно-політичне студентське видання. URL: <http://surl.li/xeaama>
4. Релігія в Україні. Міркуй разом з нами. Трипільська молитовна символіка, Венери, Мадонни, «мотанки»...URL: <http://surl.li/nsjvwy>
5. Тернополяни. Статуетки теракотових богинь трипільської культури. URL: <http://surl.li/ahylls>
6. Толочко П.П. АРХЕОЛОГІЯ / Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2003. - 688 с.: іл.. URL: <http://surl.li/lcejow> URL: <http://surl.li/zxnry>
7. П. П. Толочко. Археологія_1993_03. АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ. ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ. НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ. «Київська академія євробізнесу», 1989. URL: <http://surl.li/nabmck>

ТІМКО М.М.
ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА З
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
ТКАЧЕНКО С.Л.
ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА З
ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КУП'ЯНСЬКА СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**«КОЗАКУВАТИ – СПРАВА НЕ ПРОСТА!»
З ДОСВІДУ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ КОМУНАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ «КУП'ЯНСЬКА СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ**

*Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люди, наша слава,
Слава Україні!*

В Указі Президента України «Про національну молодіжну стратегію до 2030 року» наголошується потреба «створення умов для розвитку молодих осіб як цілісних особистостей, які гармонійно поєднують неперервний фізичний, емоційний, інтелектуальний розвиток на основі цінностей. З огляду на це невід'ємною складовою національно-патріотичного виховання, усебічного розвитку зростаючої особистості, на думку багатьох вчених, має стати впровадження ідей козацької педагогіки в родинне, шкільне, суспільне життя. Національно-патріотичне виховання у Новій українській школі є одним із ключових елементів формування свідомих, відповідальних громадян, які готові брати активну участь у житті своєї країни. Патріотизм у шкільному середовищі розглядається як комплекс дій і поведінкових моделей, що включають як знання національних символів, так і активну участь у громадському житті через волонтерські ініціативи, допомогу іншим та підтримку суспільно важливих проєктів.

Як зазначають дослідники, одним із найважливіших аспектів формування патріотизму є відродження козацьких традицій, які мають значний духовний і моральний потенціал. Козацьке виховання, що стало символом свободи і незалежності, пропонує цінності, актуальні для сучасної української освіти. Воно сприяє вихованню таких якостей, як сміливість, чесність, відповідальність, здатність до самопожертви, що є основою для формування патріотичної національної самосвідомості. А козацька педагогіка має значний виховний потенціал, оскільки підкреслює важливість моральних та духовних цінностей, що допомагають учням усвідомити свою роль у розбудові суспільства та захисті держави [1].

Значна увага приділяється вивченню нашими вихованцями історії боротьби за незалежність України, зокрема козацького періоду, що є важливим аспектом формування національної свідомості учнів. Героїчні сторінки минулого, пов'язані з козацтвом, дають змогу краще зрозуміти, що захист державного суверенітету – це не лише справа військових, а й обов'язок кожного громадянина. Впровадження цих традицій в освітній процес сприяє зміцненню національної ідентичності, формує патріотичну свідомість та відповідальність за долю держави. Таким чином, учні отримують глибоке знання правдивої історії України, її бойових традицій, що мотивує їх до активної участі у розбудові та захисті країни сьогодні [2].

Козацькі виховні традиції посідають вагомe місце у дитячому та молодіжному русі України. Його діяльність регламентується Конституцією нашої держави (ст. 36), Законами

України «Про основні засади молодіжної політики», «Про громадські об'єднання / зі змінами», а також «Концепцією підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні».

Педагогічний колектив нашого закладу освіти, створивши у 2001 році Козацьку республіку «Молода Січ», здійснив важливий крок у цьому напрямі. Шкільна дитяча організація «Молода Січ» базується на різноманітних козацьких традиціях, які охоплюють не лише фізичне загартування, але й виховання моральних, патріотичних і громадянських якостей учнів. Реалізація козацьких традицій у вихованні відіграє ключову роль у формуванні всебічно розвинених, патріотично свідомих учнів, які не лише розуміють історію та культуру України, але й беруть на себе відповідальність за її майбутнє. Таке виховання сприяє формуванню покоління, яке готове активно долучатися до розбудови країни, відповідати на виклики сучасності та робити вагомий внесок у захист і розвиток держави.

Одним із ключових елементів цієї роботи стало безперечне дотримання принципів козацької педагогіки, що є важливим елементом виховного процесу, спрямованим на формування особистісних якостей, таких як чесність, відповідальність, сміливість, взаємоповага і любов до Батьківщини [3]. Ці принципи сприяють розвитку самостійності, мужності та активної громадянської позиції, що є надзвичайно актуальними для сучасної системи освіти. Козацька педагогіка має значний виховний потенціал, оскільки підкреслює важливість моральних та духовних цінностей, що допомагають учням усвідомити свою роль у розбудові суспільства та захисті держави.

Понад 20 років на базі етнографічного (зразкового!) музею «Українська світлиця» нашої школи відбувалися заходи, спрямовані на відродження козацьких звичаїв, обрядів та виховної мудрості, що є невід'ємною частиною формування моральних і патріотичних цінностей вихованців. Впровадження козацької педагогіки в освітній процес стало глибокою традицією, яка вже багато років допомагає формувати в учнів важливі моральні та патріотичні цінності. Заходи, які організовують і проводять педагоги нашого закладу, урочистої посвяти у «козачата», «джури» та «молоді козаки», є потужним інструментом для розвитку національної самосвідомості та фізичного виховання учнів.

Щорічна посвята, що проходить під час святкування Покрови Пресвятої Богородиці – знакового свята для українського козацтва, українського війська має особливе значення. Під час цього заходу учні молодших класів урочисто посвячуються в «козачата», що символізує початок їхньої подорожі до пізнання козацької культури та традицій. Старшокласники посвячуються в «джури» та «молоді козаки», демонструючи свій поступ у моральному, фізичному і патріотичному розвитку. Окрім урочистої атмосфери, цей захід сприяє зміцненню колективного духу та відчуття причетності до національної історії. Символічні атрибути козацтва, такі як посвідчення, значки, козацькі шапки та стрічки, підкреслюють важливість традицій і додають учням гордості за свою приналежність до козацької спільноти. Це не лише нагадує про історичні досягнення українського народу, але й надихає учнів бути активними громадянами, які поважають своє коріння та прагнуть захищати свою країну.

Занурення учнів нашого закладу освіти у козацьку історію відбувалося через відвідування місць пам'яті та участь у культурних заходах, що є важливим елементом формування національної самосвідомості та патріотизму. Такі подорожі (а в умовах сьогодення – заочні подорожі) дозволяють не лише побачити історичні пам'ятки, а й усвідомити власну причетність до героїчної спадщини українців. Зокрема, участь у XIII історико-культурному фестивалі Козацької слави «Спас» у Національному заповіднику «Хортиця» дозволила учням на власні очі побачити відтворення традицій та обрядів козацтва, що сприяло глибшому розумінню їхньої ролі в історії України. Під час подорожей історичними землями Харківщини, наприклад до м. Мерефи, де перебував видатний кошовий отаман Іван Сірко, учні мали можливість безпосередньо відчути дух тих часів. Мандрівки «Козацькими стежками по рідному краю», які включали екскурсії до Крейдяних гір Куп'янщини, Національного природного парку «Дворічанський», Дворічанського заказника

«Новомлинський» та музею «Бойової слави» в селі Кислівка, стали для дітей можливістю відчувати велич природи та історичне середовище, пов'язане з козацькою спадщиною [4].

В умовах війни, браку невербального спікування з однолітками, наші діти особливо потребують емоційної підтримки, і педагоги відіграють ключову роль у створенні стабільного та впевненого середовища. Використання принципів козацької педагогіки в цьому контексті є надзвичайно ефективним, оскільки вона підкреслює важливість стійкості, мужності, взаємодопомоги та колективної підтримки – якостей, які допомагають дітям справлятися з труднощами.

Фізична активність, як важлива складова козацької педагогіки, допомагає учням розвивати не лише фізичні здібності, але й формувати командний дух, що є особливо важливим у період дистанційного навчання. Навіть в онлайн-форматі вчителі та вихователі успішно впроваджують прості фізичні вправи і руханки з елементами козацьких традицій. Ці вправи сприяють розвитку витривалості та спритності, допомагають учням відчувати себе частиною громади, здатної підтримувати одне одного.

Під час виховних годин та уроків історії України, коли учні вивчають героїчне минуле українських козаків, їм відкривається багатий світ боротьби за свободу та незалежність, який відіграв вирішальну роль у становленні української державності. Вивчення видатних постатей козацької епохи, як Богдан Хмельницький, Пилип Орлик, Дмитро «Байда» Вишневецький, Іван Сірко, Петро Калнишевський та інші, допомагає учням зрозуміти величезну роль цих лідерів в історії та їхній внесок у формування національної свідомості.

Загальношкільні навчально-виховні проекти «Козакувати – справа не проста», «Слава козацька не вмере, не загине», «Що в Україні най, най, най...», які активно реалізувалися у нашому закладі, стали платформою для творчого самовираження та поглибленого вивчення козацької спадщини. Вони включають творчі конкурси, театралізовані виступи, інсценізації історичних подій, а також національні святкові вистави. Ці заходи дозволяють дітям не лише краще пізнавати історію, але й розвивати такі якості, як мужність, відповідальність, відданість державі та національну єдність.

Звісно ж, особливої уваги заслуговує робота з патріотичного виховання в умовах війни. Навіть під час дистанційного навчання, наші педагоги організовують заходи, де учні виготовляють вироби та листівки для українських військових, вивчають пісні на підтримку захисників. Ці ініціативи допомагають дітям відчувати свою причетність до загальної справи захисту України, формуючи у них почуття відповідальності та патріотизму. У традиціях козацької добротності є безкоштовна демократична освіта, опіка сиротами, матеріальне забезпечення родин полеглих козаків, благодійні заклади для поранених, що слугує прикладом для всіх українців. Так, і наші учні активно долучаються разом з педагогами та зі своїми батьками до волонтерської діяльності, адже це дає їм можливість реалізувати себе у наданні моральної та матеріальної підтримки наших захисників.

Практична діяльність у форматі майстер-класів також сприяє кращому засвоєнню історичного матеріалу нашими учнями. Виготовлення дітьми елементів козацького одягу, макетів човнів (козацьких «чайок») чи зброї, а також створення козацьких гербів і символів дозволяє дітям глибше зануритися в культуру та традиції козацтва через творчість.

Щорічні тематичні заходи, присвячені Шевченківським дням, також відіграють важливу роль у вихованні національної свідомості [5]. Особлива увага приділяється постаті Тараса Шевченка, який був не лише поетом, але й справжнім патріотом, для якого козацтво стало символом боротьби за свободу. Під час цих заходів підкреслюється, як Шевченко черпав натхнення з козацьких традицій, бачачи в них зразок мужності та непохитної волі. Його вірші не лише прославляли козаків, але й підкреслювали їхню роль у захисті української свободи та національної гідності:

«Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці

Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю ...»

Поезія акцентує увагу на важливості виховання в учнів патріотичних цінностей через глибше розуміння української історії та культури, зокрема козацьких традицій і творчості Тараса Шевченка. Виховні години, театральні вистави та поетичні читання, допомагають учням усвідомити важливість мужності, самопожертви і боротьби за незалежність, що було важливим для Шевченка і козацтва, і залишається актуальним у сучасних умовах війни. Ці освітні ініціативи збагачують знання учнів про минуле, формують у них риси, необхідні для відповідальної громадянської позиції: сміливість, чесність, відповідальність і готовність захищати рідну землю. У сучасному контексті ці заходи сприяють вихованню нового покоління, яке розуміє свою роль у відбудові та захисті України, незалежно від того, чи це на полі бою, чи в мирному житті.

Перед сучасними педагогами під час війни постали нові виклики: вони повинні бути не лише наставниками, які передають знання, а й прикладом для наслідування. Педагоги показують дітям, як любити та захищати свою країну, що має особливе значення в умовах боротьби України за незалежність, організовуючи заходи з історії козацтва та інтегруючи їх в світній процес. Це сприяє і збагаченню знань учнів, і глибшому розумінню значення патріотизму в сучасному світі.

Демонструючи своїм прикладом, що кожен може зробити внесок у перемогу, педагоги допомагають учням розвивати почуття гідності та відповідальності за свою країну. Навіть у складних умовах дистанційного навчання, вони продовжують плекати патріотичне виховання, надихаючи учнів бути активними учасниками життя свого суспільства та робити свій внесок у майбутнє України [6].

Таким чином, козацька педагогіка у нашому закладі не просто зберігає традиції, але й відіграє ключову роль у вихованні нових поколінь, для яких патріотизм і національна самосвідомість є невід'ємною частиною їхньої життєвої позиції.

Література:

1. Бех І. Д. Програма українського національного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К. : ІПВ, 2014. – 29 с.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
3. Wikipedia «Козацька педагогіка».
4. Пам'ятки козацької слави: 10 місць, де варто побувати.
5. Гарук, О. Козацько-лицарське виховання. Сучасн. шк. України. 2012. № 3. С.43-53.
6. Кириченко О. В. Козацька педагогіка. Харків: Вид. група Основа: Тріада плюс, 2008. 73 с.

ЛАБЕЦЬКА К.І.
ВИКЛАДАЧ П КАТЕГОРІІ
МАКАРЕНКО А., СКОРОПАД В.
ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЗВАРЮВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОНІКИ
ІМЕНІ Є.О.ПАТОНА

ПЕРМАКРИЗА: ЖИТТЯ У СТАНІ ПОСТІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

У 2022 році слово «пермакриза» стало головним за версією словника Collins, відображаючи глобальну нестабільність, яка охопила суспільство внаслідок пандемії, економічних потрясінь, політичної невизначеності та військових конфліктів [1]. Термін «пермакриза» (від англ. permanent - постійний, crisis - криза) описує постійний стан тривоги та загрози, в якому сучасна людина живе протягом тривалого часу. Це явище набуло особливої гостроти у світі, де глобальні події взаємодіють між собою, формуючи нову реальність.

Центральною характеристикою пермакризи є постійне відчуття небезпеки. Пандемії, війни, інфляція та політичні кризи створюють відчуття, що глобальні катастрофи стали частиною повсякденного життя. Психологічні наслідки цього явища очевидні: хронічний стрес, постійна тривожність і навіть депресія стали поширеними серед населення. За словами дослідників, постійний інформаційний потік, що містить негативні новини, сприяє підвищенню рівня тривоги та стресу [2]. Для багатьох людей пермакриза стає основним чинником психологічного виснаження. Особливо гостро це явище проявляється в Україні, де війна проти російської агресії триває вже кілька років. Українці живуть в умовах постійної загрози для життя, що супроводжується фінансовими труднощами, вимушеною міграцією та втратою близьких людей. Військові дії радикально змінюють їхнє життя, роблячи стрес і тривогу постійними супутниками [1].

Одна з основних причин емоційного виснаження під час пермакризи — це постійний вплив негативної інформації. Медіа підсилюють наші страхи, постійно акцентуючи увагу на кризах, війнах і економічних проблемах. Ця негативна інформація часто повторюється, створюючи так званий «інформаційний стрес», коли людина вже не в змозі раціонально сприймати новини, оскільки кожна нова порція інформації лише підсилює відчуття безвиході [2]

Це явище створює своєрідне замкнене коло: люди прагнуть отримати більше інформації, щоб зрозуміти ситуацію і передбачити майбутні події, але замість полегшення вони отримують ще більше стресу. Дослідники підкреслюють, що тривалий вплив такого стресу негативно впливає на психічне і фізичне здоров'я, підвищуючи рівень кортизолу («гормон стресу») і провокуючи розвиток хронічних захворювань [3].

Тривалий стан стресу і постійна взаємодія з негативною інформацією призводять до глибоких наслідків для психіки. Відчуття безсилля, апатія, емоційне вигорання — це лише деякі з проблем, з якими стикаються люди в умовах пермакризи. Окрім цього, зростає ризик розвитку фізичних проблем: порушення сну, хронічна втома, проблеми з травленням і серцево-судинні захворювання [3]

Українці, які перебувають у стані війни, стикаються з додатковими викликами. Вимушене переселення, втрата домівок, економічна нестабільність лише підсилюють відчуття безвиході. Крім того, багатозадачність стає необхідністю: одночасно працювати, стежити за новинами, планувати власне виживання — це реальність багатьох українців сьогодні [1].

З огляду на тривалість кризових явищ і постійний стрес, важливо розробляти методи управління цими викликами. Психологи рекомендують використовувати різноманітні

стратегії для зменшення впливу пермакризи на психічне здоров'я. Однією з них є медитація та усвідомленість, які допомагають знизити рівень стресу і повернути контроль над емоціями [3]. Важливим аспектом є також зменшення кількості споживаної інформації та обмеження перегляду новин, особливо перед сном. Українці, які постійно перебувають у стані небезпеки, можуть скористатися психологічними консультаціями та групами підтримки, які допомагають боротися з емоційним виснаженням. Збереження соціальних контактів, фізична активність і розробка планів на майбутнє — це ефективні кроки для подолання тривоги і відновлення внутрішнього спокою. Необхідно акцентувати увагу на збереженні психічного здоров'я, розвитку стратегій управління стресом і зменшенні інформаційного тиску. Для цього важливо розробляти програми підтримки, що допоможуть людям справлятися з викликами пермакризи, захищаючи їхнє психічне і фізичне здоров'я. Щоб подолати пермакризу, потрібно почати з того, що ти можеш контролювати.

По-перше, став паузи: не починай день із новин. Кілька хвилин тиші допоможуть налаштуватися на день, перш ніж занурюватися в потік інформації. Це твій особистий простір, де ти можеш відновлювати сили.

По-друге, розподіляй енергію. Не намагайся робити все й одразу, особливо коли здається, що світ валиться. Маленькі кроки до великих цілей — ось що справді важливо. Завдяки цьому ти не вигориш і залишиш сили для найважливішого.

Третє — це соціальні зв'язки. Шукай підтримку серед друзів чи сім'ї, навіть якщо вони далеко. Спілкування дає відчуття єдності, допомагає не втрачати зв'язок із реальністю й нагадує, що ти не сам.

І нарешті, найважливіше — прийняття. Ні, це не означає, що треба змиритися з тим, що світ навколо став непередбачуваним. Прийняття — це розуміння, що не всі події під нашим контролем, але наша реакція на них — це наша сила. Дозволь собі відчувати емоції, адже ігнорування тривоги лише підсилює її. Важливо пам'ятати: ти не маєш бути "залізною людиною" — твої слабкості й страхи такі ж реальні, як і твої досягнення[4].

Стратегії для виживання та процвітання в умовах пермакризи є актуальними не лише для окремої людини, а й для установ та організацій. Перед обличчям цих складних викликів компаніям потрібно виходити за межі традиційних підходів до управління кризами і розробляти адаптивні стратегії:

Антикрихкість: Компанії повинні не просто бути стійкими до потрясінь, але й шукати шляхи, як вийти з криз ще сильнішими. Це можливо через навчання на помилках, диверсифікацію джерел доходу та постійне пристосування до мінливих умов. Динамічна оцінка ризиків: Здатність безперервно оцінювати ризики та швидко реагувати є критичною. Моделі динамічної оцінки ризиків, які використовують дані в реальному часі та штучний інтелект, допоможуть компаніям завчасно виявляти загрози й діяти відповідно.

Децентралізація та гнучкість: Жорсткі централізовані структури схильні до криз. Децентралізоване прийняття рішень і гнучкі робочі моделі можуть покращити адаптивність та швидкість реагування. Сталий розвиток: Довгострокове мислення та інтеграція принципів сталого розвитку в бізнес-моделі та практики допоможуть компаніям мінімізувати екологічні та соціальні ризики, зміцнюючи їхню конкурентоспроможність і легітимність[5].

Висновок: Пермакриза стала новою реальністю для мільйонів людей по всьому світу, але її вплив особливо відчутний в Україні, де війна, економічні труднощі та інформаційний тиск створюють серйозні виклики для психічного і фізичного здоров'я людей. Постійне відчуття небезпеки, тривожність і емоційне виснаження стають повсякденною реальністю, що потребує спеціальних підходів для подолання цих проблем.

Література:

1. Словник Collins назвав головне слово 2022 року — "Пермакриза". URL: <https://bit.ua/2022/11/slovyk-collins-nazvav-golovne-slovo-2022-roku/>

2. Matt Grawitch Ph.D. The Media Feeds Our Fears. URL: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/hovercraft-full-eels/202112/the-media-feeds-our-fears>
3. Psychological Impact of Chronic Stress: Understanding and Managing Its Impacts. URL: <https://www.aplaceofhope.com/the-psychological-impact-of-chronic-stress-understanding-and-managing-its-impacts/>
4. Permacrisis: a psycho-socio-linguistic analysis: <https://link.springer.com/article/10.1007/s44202-024-00156-z>
5. Permacrisis: What does permacrisis mean? Strategies for surviving and thriving in the permacrisis. URL: <https://safereach.com/en/glossary/permacrisis-definition/>

ЛИТВИНЕНКО С. С.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ ГРУПИ ЕРО-23-1/9
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: ВИКЛАДАЧ АНДРІЙЧУК І.І.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»

УКРАЇНА В СУЧАСНІЙ ВІЙНІ

Війна в Україні, що почалася у 2014 році з анексії Криму та бойових дій на Донбасі, а з 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабне вторгнення Росії, стала однією з найболючіших трагедій сучасності. Вона не лише спричинила величезні втрати серед цивільного населення та військових, а й вплинула на весь світ, викликавши політичні, економічні й гуманітарні кризи. Цей конфлікт є боротьбою України за суверенітет, свободу та право на існування як незалежної держави. Попри масштабні руйнування, українці демонструють неймовірну стійкість і єдність, захищаючи свою країну і її майбутнє.

Попри шок, біль, тисячі загиблих та безпрецедентні руйнування, перший рік повномасштабної війни минув для українців із впевненістю у перемозі та сподіваннями на швидкий наступ у 2023 році. Ці сподівання не справдилися.

Досить болючим для кожного українця є питання збереження життів наших захисників. Наприкінці 2022 року в Офісі президента заявляли про 10-13 тисяч вбитих. Через рік, наприкінці 2023 року, світова преса наводила на порядок вищі цифри. Зокрема, французька Liberation написала про 200 тисяч загиблих і поранених, американський часопис Time писав про 100 тисяч загиблих з українського боку, а британський Economist у листопаді – про 70 тисяч загиблих. За підрахунками сайту «Книга пам'яті полеглих за Україну», загальна кількість загиблих або померлих воїнів від початку російського вторгнення становить понад 30 тисяч[1].

Нажаль, кількість жертв серед цивільного населення невпинно зростає останній часом. В останній доповіді місії ООН з прав людини в Україні вдалося верифікувати 30 457 втрат серед цивільних осіб з 24 лютого 2022 року: 10 582 загиблих і 19 875 поранених.

"Ймовірно, що реальна кількість втрат серед цивільних осіб є набагато вищою, а довгостроковий вплив цієї війни в Україні відчуватиметься поколіннями", – кажуть в місії.

В ООН зазначили, що протягом останніх двох років організація задокументувала широко поширені випадки катувань, жорстокого поводження і свавільних затримань цивільних осіб російськими збройними силами.

На окупованій території також були задокументовані випадки позасудових страт, насильницьких зникнень і придушення права на свободу слова і зібрань [2].

Війна Росії також спрямована на те, щоб зробити Україну непридатною для життя. Російські ракетні атаки та атаки безпілотників вивели з ладу значні частини енергетичної мережі України, включно з електростанціями, що може змусити значно більше українців шукати притулку за межами країни цієї зими [3].

Серед регіонів, які найбільше постраждали від руйнування житла, — Донецька, Київська, Луганська, Харківська, Миколаївська, Чернігівська, Херсонська та Запорізька області.

Кожен українець мріє про закінчення військових дій та мирне життя у нашій країні. Вихід із війни для України — це складний і багатовимірний процес, який потребує як військових, так і дипломатичних зусиль.

Звільнення всієї території України і завершення воєнних дій не означає завершення війни. І річ не лише у відшкодуванні завданої шкоди і покаранні винуватих: розпалені антиукраїнські й антизахідні настрої та імперські амбіції як російської еліти, так і простих росіян рано чи пізно призведуть до наступної ескалації та війни. Щоб убезпечити Україну та світ від нової агресії, антивоєнній коаліції необхідно створити такі умови, наслідком яких стануть глибокі внутрішні зміни в РФ, що стали би гарантією сталого миру.

Отже, агресор має понести відповідальність за війну:

1. Злочинці мають бути покарані: за агресію, за воєнні злочини, за злочини проти людяності, за геноцид та за розпалювання ненависті, яке й призвело до немислимої у ХХІ столітті війни.

2. Не всі втрати можна відшкодувати, загинули сотні тисяч людей, життя мільйонів зруйноване, десятки мільйонів втратили роки життя. Але всі матеріальні збитки необхідно належно оцінити та відшкодувати, всі втрати – максимально компенсувати.

3. РФ повинна зазнати статусних втрат, неприпустимо, щоб вона через міжнародні організації впливала на міжнародну політику, агресор не може бути членом Ради Безпеки ООН, основне покликання якої – гарантувати мир.

4. Вихід РФ з війни в Україні має враховувати пріоритет інтересів українського суспільства та повагу до суверенітету та територіальної цілісності України; юридичні акти, вчинені на окупованих територіях, є нікчемними.

5. Україна має право не лише вимагати правосуддя за вчинені росіянами злочини, а також отримати чіткі гарантії сталого миру в майбутньому.

6. Базовими передумовами сталого миру є набуття Україною членства в Європейському Союзі та НАТО.

7. Західні суспільства мають позбутися століттями плеканих Росією стереотипів про російську велич, які потурали її імперській агресії та її колоніальній політиці щодо сусідніх країн.

8. Росія повинна привести свій конституційний лад, суспільний устрій та політику до сучасних норм. Розвінчання концепції «русского міра» створить умови для подальшої трансформації суспільної свідомості для деколонізації країни.

9. Процес «дєрашизації» мусить початись від подолання імперської історичної пам'яті, тобто відмови РФ від ідей історичної виключності Росії як окремої цивілізації, зверхності та територіальних претензій до сусідніх країн.

10. Світова спільнота має вимагати демілітаризації та денуклеаризації РФ для зменшення ризиків майбутньої агресії.

11. Відмова від російських енергоносіїв позбавить РФ можливості застосувати їх як зброю, а з іншого боку, прискорить перехід на зелену енергетику.

Втілення таких ідей унеможливить наступну агресію та забезпечить сталий мир в інтересах всіх народів, на практиці – не тільки в Західній, але й у Центрально-Східній Європі – реалізувавши гасло «ніколи знову» [4].

На мою думку, головним елементом успішного завершення конфлікту є відновлення територіальної цілісності України, включаючи Крим та Донбас. Важливим аспектом також є забезпечення гарантій безпеки з боку міжнародних партнерів, щоб запобігти повторенню агресії в майбутньому.

Ключовим для миру є зміцнення обороноздатності України та дипломатична робота з іншими державами для підтримки санкційного тиску на агресора. Важливим етапом післявоєнного періоду буде відбудова економіки та інфраструктури, а також вирішення соціальних питань, пов'язаних із переміщеними особами та ветеранами. Однак без справедливості і відповідальності за військові злочини, встановлення тривалого миру буде неможливим. Лише після досягнення справедливого миру Україна зможе почати повноцінний процес відновлення та інтеграції у світову спільноту.

Отже, війна завжди приносить біль, страждання і незліченні втрати. Розбиті родини живуть з незагойними ранами, відчуваючи порожнечу від втрати близьких. Кожен загиблій заслуговує на нашу пам'ять і шану, адже вони віддали найдорожче – своє життя. В ці моменти важливо не втрачати віру в краще майбутнє, адже навіть у найтемніші часи надія є тим світлом, яке веде нас вперед. Важливо не лише пам'ятати жахи війни, але й зробити все можливе, щоб більше ніколи не дозволити їм повторитися.

Література:

1. Війна у цифрах: як за останній рік змінилися Україна та українці. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv28871qdv8o> (дата звернення 12.10.2024 р.).
2. ООН ідентифікувала 10 582 загиблих цивільних в Україні через російську агресію. URL: https://lb.ua/society/2024/02/22/599858_oon_identifikuvala_10_582_zagiblih.html (дата звернення 10.10.2024 р.).
3. Мільйон загиблих та поранених. WSJ про втрати України та Росії на війні. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cg4qlzqr4y3o> (дата звернення 09.10.2024 р.).
4. Маніфест сталого миру. URL: <https://sustainablepeacemanifesto.org/ua/> (дата звернення 09.10.2024 р.).

ЛАБЕЦЬКА К.І.
ВИКЛАДАЧ ІІ КАТЕГОРІЇ
МШУРОВА Є.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ЗВАРЮВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОНІКИ
ІМЕНІ Є.О.ПАТОНА

"АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИЙ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ?"

Англiцизм – це рiзновид мовного запозичення: слово, його окреме значення, вислiв тощо, якi запозиченi чи перекладенi з англiйської мови, також утворенi за її зразком. Рiзновидом англiцизму є американiзм – запозичення з американського варiанту англiйської мови. Англiцизми почали проникати в українську мову в 19-му ст. через російську, польську, нiмецьку мови. З другої половини 20-го ст. кiлькiсть англiцизмiв в українській мовi помітно збiльшується, посилюється процес безпосереднього запозичення. Результатом активiзацiї українсько-англiйських мовних контактiв на початку 21-го ст., стала значна кiлькiсть запозичень у рiзних сферах дiяльностi: в економiцi ("фандрейзинг"); у суспiльно-полiтичній сферi ("омбудсмен"); у засобах зв'язку, ЕОМ ("роумiнг"); в науцi, культурi, освiтi ("едицiя"), зокрема у молодiжній субкультурi ("дi-джей"), у масовiй культурi ("трилер"); у спортi ("стритбол"); у побутi ("степлер"); у рекламi ("слоган"); у дизайнi ("стайлiнг"). Це обумовлено впливом американського способу життя, модою на iноземнi слова, досягненням англiомовних країн тощо.

Серед причин, що найчастiше мають місце, можна видiлити наступнi:

- Потреба в експресивних засобах («бакси», «упс», «окей»)
- Уточнення понять («хайтек-компанiя», «медiа-ринок», «веб-дизайнер»)
- Подiл семантичного впливу ("бейдж", "рейтинг", "постер", "рiелтер").
- Усунення непорозумiнь мiж партнерами ("iнвестор", "дивiденд", "дефолт", "брокер", "трейдер", "дисконт", "менеджер").
- Позначення важливих понять ("ваучер", "рекет", "омбудсмен", "клон", "маркетинг").
- Спецiалiзацiя у сферах дiяльностi ("превентивний", "аудитор", "метчинг").
- Замiна словосполучень однослiвними найменуваннями ("самiт", "лейбл", "ремiкс", "чил-аут").
- Закрiплення запозичень за певними лексичними рядами (напр., -мен: "шоумен", "бiзнесмен"; -мейкер: "iмiджмейкер"; суфiкс -ор: "дилер", "рiелтер").
- Наявнiсть усталених термiнологiчних систем у галузях (напр., "сканер", "iнтернет", "веб-дизайн").

Англiцизми зазвичай сприймаються як чужорiднi елементи, зберiгаючи свої фонетичнi, словотвiрнi та семантичнi ознаки. Часто не враховується полiетнiчнiсть англiйської мови з британським, американським, канадським i пiвденноафриканським варiантами[1, ст.3]. Проникнення англiцизмiв в українську мову почалося ще в ХІХ столiттi, але значного поширення вони набули в другiй половинi ХХ столiття, особливо пiсля здобуття незалежностi України в 1991 році. Цей процес був зумовлений кiлькама факторами:

1. Полiтичнi та економiчнi змiни: пiсля розпаду Радянського Союзу Україна відкрилася для захiдного свiту, що сприяло активному запозиченню англiйських слiв.

2. Технологічний прогрес: розвиток інформаційних технологій та Інтернету сприяв швидкому поширенню англiцизмiв, особливо в IT-сферi.

3. Культурний вплив: популярнiсть захiдної музики, кiно, моди та iнших аспектiв масової культури також сприяла проникненню англiйських слiв в українську мову.

Кiлькiсть англiцизмiв в складi української лексики сьогодні зростає дуже швидко, що зумовлено полiтичним та соцiально-економiчним факторами i провiдною роллю спочатку Великобританiї, а потiм США на мiжнароднiй аренi пiсля Другої Свiтової вiйни[2, ст.3].

Англiцизми сприяють збагаченню словникового запасу та вiдображають сучаснi реалiї та технологiчний прогрес. Використання англiцизмiв полегшує iнтеграцiю української мови в мiжнародний iнформацiйний простiр[3, ст.3].

В українській мовi є ще одна специфiчна причина, що стимулює поповнення лексики англiцизмами – використання одиниць англiйського походження як альтернативи русизмам, чи словам, що потрапили в українську мову через російську i багатьма сприймаються як русизми (гелiкоптер замість вертолiт, мапа замість карта та iн.). Величезна кiлькiсть слiв iншомовного походження спонукає до певної iх класифiкацiї задля систематизацiї та кращого розумiння iхнього впливу на сучасну українську мову. Англiйськi запозиченi термини української мови можна подiлити на декiлька типiв: запозичення; суто англiйськi слова; варваризми – рiдковживанi iншомовнi слова, якi легко замiнюються питомою лексикою й використовуються у фаховому спiлкуванні; iнтернацiоналiзми – такi мiжнароднi термини, якi вживаються не менше, нiж у трьох неспорiднених мовах. Основна причина iншомовних запозичень полягає, передусiм, у суперечностях мiж вимогами точностi терміна, з одного боку, й практичної лаконiчностi, – з другого. Проте, iснує велика кiлькiсть випадкiв, коли термин запозичується для позначення старого поняття, для якого в українській мовi вже iснує термин або описовий зворот. Таким чином, у мовi спiвiснують рiзнi за походженням номiнативні одиницi, якi позначають те саме явище, тобто синонiмiчнi пари [4, ст. 3].

Процес запозичення iншомовних слiв неоднозначно впливає на розвиток нашої мови. З одного боку, вiдбувається її збагачення, але, з iншого боку, витiсняються власнi елементи, що замiнюються на слова з подiбним значенням. Це негативно впливає на стан нацiональної мови i на збереження самобутностi українського народу, але також є i позитивний сенс, наприклад, те що збагачується словарний запас людини тощо. Наразi англiйськi слова i звороти останнiм часом активнiше поповнюють наш лексикон; наша вимова, морфологiя й синтаксис зазнають з боку англiйської мови чималого впливу. Причини цього очевиднi: комп'ютеризацiя, потяг до мiжнародних стандартiв дiлового партнерства, до науки й освiти Заходу, передове товаровиробництво в англiйськiх краiнах, лiдерство англiйської мови як мiжнародної тощо. Дехто, може вважати, що необхiднiсть виникнення нових англiцизмiв в українській мовi значно перебільшена, що iх появу породжує зовсiм не потреба спiлкування. Думки з цього приводу є рiзнi i кожна з них має своє значення та сенс[5, ст.3].

Висновок: англiцизми в українській мовi виникають через соцiально-економiчнi процеси, iнтеграцiю в ЄС та вплив глобалiзацiї. Цi слова збагачують мовний запас, сприяють мiжнароднiй взаємодiї та розвитку, але можуть загрожувати нацiональнiй iдентичностi, витiсняючи українськi еквiваленти. Розумне використання англiцизмiв важливо для збереження мовної самобутностi, водночас забезпечуючи ефективну комунiкацiю у глобалiзованому свiтi. Збалансований пiдхiд до запозичень допоможе гармонiйно поєднати нацiональну iдентичнiсть i глобалiнi тенденцiї. На сьогодні чiтко сказати, що англiцизми є загрозою нацiональнiй iдентичностi чи необхiднiстю глобалiзацiї, не можна[6, ст.3].

Література:

1. Поняття та походження англіцизмів
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Англіцизм>
2. Історичний контекст та етапи проникнення англіцизмів
<https://www.britishcouncil.org.ua/anglicisms>
3. Позитивний та негативний вплив англіцизмів на сучасну українську мову та негативні наслідки
<https://vseosvita.ua/library/embed/01007rym-3ffd.docx.html>
4. Класифікація англіцизмів
<https://bondarenkona.wixsite.com/pedblog/single-post/2015/09/25/%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%B2-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%83-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%83-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%83-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%83>
5. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову
<https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27768/7869.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
6. Висновок
http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/28/part_1/10.pdf

КОЗАР А.,
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ 2 КУРСУ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: Д.ПОЛІТ.Н., ПРОФ. ГОРЛО Н.В.
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КУЛЬТУРНА АНЕКСІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СПАДЩИНИ НА ТОТ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Культурний компонент суспільного життя відіграє важливу роль у формуванні політичної свідомості громадян та має важливе значення для інтеграції суспільства. Він також впливає на піднесення морального духу під час критичних ситуацій в державі. Наразі цінність нашої культурної спадщини зросла, оскільки постало питання її існування та збереження в умовах російсько-української війни.

З початком збройної агресії рф під загрозою опинилися тисячі об'єктів української культури. Росія почала привласнювати собі наші культурні надбання, що стало одним з компонентів російської пропаганди. Частина експонатів з окупованих територій була вивезена до рф. У період повномасштабного вторгнення ця цифра значно зросла. Знищення культурних пам'яток України та їх переміщення на територію окупанта становить загрозу для української ідентичності, адже контроль над цим надбанням використовується для реалізації імперських ідей росії. Враховуючи це, можемо стверджувати, що культурна анексія виступає одним з елементів гібридної війни, яку веде рф проти України.

За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, Музейний фонд України налічує близько 12 млн експонатів, серед яких – понад мільйон знаходиться на ТОТ або було викрадено [1].

Культурна анексія почалася ще у 2014 році. Тоді музейні предмети деяких громадських музеїв Криму були передані до російських фондів, серед яких, наприклад, артефакти з Музейно-виставкового комплексу Міжнародного дитячого центру «Артек» [2, с.29]. Донецька область також, на жаль, зазнала значних культурних втрат після російського вторгнення. Так, у Донецькому художньому музеї до початку АТО знаходилось 12 тис. творів мистецтва. У серпні 2014 р., за інформацією ЗМІ, були висунуті вимоги окупантів до співробітників цього музею про видачу певних культурних об'єктів [2, с.30].

З початком повномасштабного вторгнення масштаби культурної анексії значно зросли. Наприклад, у травні 2023 року росією були перевезені культурні об'єкти Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила», що поблизу Мелітополя, задля виставки в музеї-заповіднику «Херсонес Таврійський» [3]. У цьому ж році колекція візантійського періоду з «Херсонесу» була вивезена до музею в Новгороді на виставку [4].

У період окупації художні та краєзнавчі музеї Херсону були розграбовані. Після звільнення міста виявилось, що окупанти вивезли 80 % робіт з Херсонського художнього музею під приводом евакуації до Криму. Міжнародна правозахисна організація “Human rights watch” назвала це військовим злочином. За словами колишнього наукового співробітника Херсонського обласного краєзнавчого музею Андрія Лопушинського, з цього закладу окупанти викрали 99 % експонатів, що були на виставках. Культурні об'єкти були помічені у Генічеську, де росіяни організовують музеї задля різноманітних агітаційних заходів [5].

За словами радника міського голови Маріуполя Петра Андрющенка, на початку повномасштабного вторгнення росіяни вивезли з Музею краєзнавства та Художнього музею такі цінні експонати, як оригінали картин Архіпа Куїнджі, Івана Айвазовського, унікальні ікони та інші об'єкти культури. За даними окупаційної влади таких експонатів понад 2 тис., але реальна їх цифра невідома [6].

Крім наведених вище, є багато інших фактів розкрадання експонатів краєзнавчих та художніх музеїв у невеликих містах та селищах.

До стаціонарних культурних пам'яток окупаційна влада ставиться вкрай недбало, що засвідчує такий факт: на території південного передмістя «Херсонесу Таврійського» росіяни побудували «Новий Херсонес», на залишках римської цитаделі – театр, конструкції якого шкодять стародавньому камінню та затуляють решту пам'ятки. На думку українських науковців, впродовж окупації при розкопках могли з'явитися нові цінні артефакти, які станом на зараз теж потенційно знаходяться під загрозою [4].

Натомість рф виділяє величезні кошти на поширення російської культури на ТОТ. Різноманітні культурні проєкти, запроваджені на ТОТ, включаючи реставрацію та ремонт пам'яток, активно підтримуються російським Президентським фондом. Тільки впродовж 2022-2023 рр. на це було виділено більше 3 млрд. рублів [7].

Отже, внаслідок російського вторгнення на територію України тисячі пам'яток було зруйновано чи вивезено. Росія прагне привласнити собі культурне надбання українців, зокрема, називає російськими видатних українських митців. Відомі херсонські, маріупольські та інші українські музеї виявилися пограбованими. У результаті в руках російської влади опинились нові засоби для впливу на людей в окупації, які використовуються для просування імперських ідей. Тисячі закладів освіти стали майданчиками для насадження російських цінностей, що є проблемою для реінтеграції цих територій у майбутньому.

Література:

1. Спеціальна культурна операція. Росіяни вивозять усе найцінніше з музеїв на окупованих територіях. Те саме робили нацисти 80 років тому. *Inlviv*. 13.09.2024. URL: <https://inlviv.in.ua/ukraine/polityka/spetsialna-kulturna-operatsiya-rosiyanu-vyvozyat-use-najtsinnishe-z-muzeviv-na-okupovaniy-terytoriyi-te-same-robyly-natsysty-80-rokiv-tomu> (дата звернення: 18.10.2024)
2. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації. *Матеріали Круглого столу «Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення»*; м. Київ, 12 листопада 2015 р. Київ : Інститут історії України НАН України, 2016. С. 29-30. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7932-2/978-966-02-7932-2.pdf> (дата звернення: 18.10.2024)
3. У Криму росіяни зробили виставку з викрадених експонатів Кам'яної Могили Запорізької області. *Суспільне. Запоріжжя*. 02.10.2023. URL: <https://suspilne.media/amp/zaporizhzhia/584995-u-krimu-rosiani-zrobili-vistavku-z-vikradenih-ekspanativ-kamanoi-mogili-zaporizkoi-oblasti/> (дата звернення: 17.10.2024)
4. "Новий Херсонес". Як забудова античної пам'ятки стала улюбленим проєктом Путіна. *BBC News Україна*. 10.07.2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5gjkqpx4o> (дата звернення: 18.10.2024)
5. Вкрадена культурна спадщина: куди окупанти вивезли найцінніші музейні експонати півдня України? *Радіо Свобода*. 10.03.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-vkradena-kulturna-spadshchyna-kudy-vyvozyat-okupanty-ekspanaty/32853927.html> (дата звернення: 15.10.2024)
6. Окупаційні сили РФ грабують музеї півдня України: що вивезли і як його повернути? *Радіо Свобода*. 03.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-rosiya-hrabuye-muzeyi-ukrayiny/31831906.html> (дата звернення: 18.10.2024)
7. Росія провадить системну політику, яка може свідчити про намір знищити український народ як такий. *Опора*. 2024. URL: <https://www.oporua.org/viyna/rosiya-provadiť-sistemnu-politiku-yaka-mozhe-svidchiti-pro-namir-znishhiti-ukrayins-kiy-narod-yak-takiy-zvit-opori-25112> (дата звернення: 14.10.2024)

ТКАЛИК Р.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ ГР. ПМ-22-1/11
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: К.І.Н.МАРЧЕНКО В.О.
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ДНІПРОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІНЖЕНЕРІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ УДУНТ»

ВІДОБРАЖЕННЯ КОЗАЦТВА В КІНЕМАТОГРАФІ

Козацтво відіграє ключову роль у формуванні історичної свідомості та національної ідентичності українського народу. Воно уособлює боротьбу за свободу і незалежність, є символом опору і прагнення до самовизначення. Сучасні українські фільми та серіали активно використовують козацькі образи, що є важливим елементом популяризації історичних подій серед широкого загалу. Однак медіа не тільки відтворюють історію, але й надають їй нових сенсів, відображаючи сучасні суспільні настрої та національні ідеали. Аналіз сучасних візуальних медіа, присвячених темі козацтва, дозволяє оцінити, як історична спадщина переосмислюється в умовах сьогодення, і як це впливає на формування колективної пам'яті українців.

У багатьох кінематографічних творах неодноразово зображували Хортицю, Запорозьку Січ і козацтво [3. с. 147]. Найбільшу групу джерел для дослідження місця козацтва в сучасній мережі «Інтернет» складають ЗМІ, а конкретно інтернет-ресурси, що містять як тексти, так і відео фрагменти з історії та сучасності козацтва. Серед таких сайти козацьких організацій, їх сторінки в соціальних мережах тощо. Також використані матеріали розміщені на офіційних електронних ресурсах обласних і районних рад, форумів присвячених постаті козацтва, сайтах ВНЗ, шкіл, дитячих військово-патріотичних таборів, тематичних музеїв і інших державних і приватних установ [2. с. 34]. Ці платформи сприяють популяризації та збереженню козацької спадщини. У контексті зазначеного, козацтво залишається важливим елементом української ідентичності, що активно досліджується в межах сучасних інформаційних викликів. Роботи авторів підкреслюють важливість козацької тематики в інформаційному протистоянні між Україною та Росією, що свідчить про необхідність розвитку медіа культури для ефективної протидії пропаганді та дезінформації.

Проаналізуємо кінематографічні твори як зарубіжного, так і українського виробництва, які досліджують тематику козацтва. Ці фільми не лише відображають історичні події, але й формують культурний дискурс, відзначаючи вплив козацької спадщини на сучасну ідентичність: «Вогнем і мечем» реж. Єжи Гоффман (1999 р.); «Богдан Хмельницький» реж. Ігор Савченко (1941 р.); «Чорна Рада» реж. Микола Засєєв-Руденко (2002 р.); «Дорога на січ» реж. Сергій Омельчук (1994 р.); «Толока» реж. Михайло Ілленко (2020 р.); «Богдан-Зиновій Хмельницький» реж. Микола Машенко (2006 р.); «Пропала грамота» реж. Борис Івченко (1972 р.); «Максим Оса та золото Песиголовця» реж. Мирослав Латик, Іван Сауткін (2022 р.); «Молитва за гетьмана Мазепу» реж. Юрій Ілленко (2001 р.); «Пекельна хоругва або Різдво Козацьке» реж. Михайло Костров (2020 р.); «Мамай» реж. Олесь Санін (2003 р.); «Гетьман» реж. Валерій Ямбурський (2015 р.); «Максим Оса та золото Песиголовця» реж. Мирослав Латик (2022 р.); «Легенди чарівнолісся» (2021 р.) реж. Віктор Андрієнко; «Чорний козак» реж. Владислав Чабанюк (2018 р.) [1;4].

У вищезазначених кінематографічних творах, як українського, так і зарубіжного виробництва, розглядається багатогранна тематика козацтва, що охоплює різні історичні етапи та аспекти цього феномену. Фільми, такі як «Вогнем і мечем» та «Богдан Хмельницький», зосереджуються на конфліктах і політичних перипетіях XVII ст., підкреслюючи боротьбу за

свободу і незалежність. Інші твори, як «Чорна Рада» та «Молитва за гетьмана Мазепу», досліджують внутрішні суперечності та соціальні виклики, з якими стикалися козаки. Крім історичних аспектів, сучасні фільми, такі як «Толока» та «Пекельна хоругва або Різдво Козацьке», намагаються інтерпретувати козацьку спадщину в контексті сучасних цінностей і проблем, акцентуючи на культурній ідентичності українського народу. Загалом, ці кінематографічні витвори сприяють не лише відтворенню історії, але й формуванню колективної пам'яті, підкреслюючи важливість козацької тематики для українського культурного дискурсу.

Отже, кінематографічні витвори, що досліджують тематику козацтва, відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості та культурної ідентичності українців. Ці кінофільми не лише відображають історичні події, але й інтерпретують козацьку спадщину в контексті сучасності, підкреслюючи її актуальність для суспільства. Кінематографія козацтва, відтворюючи героїчні оповіді про боротьбу за свободу і незалежність, формує позитивний образ козацької спадщини, який сприяє зміцненню національної гордості. В умовах сучасних викликів, зокрема в контексті інформаційної війни, фільми про козаків надають можливість переосмислення історії та відродження колективної пам'яті. Вони сприяють утвердженню патріотичних настроїв, підвищують обізнаність суспільства про козацьку спадщину та її значення для національної ідентичності. Кінематографія не лише відтворює історію, але й активно впливає на формування сучасного культурного дискурсу в Україні, допомагаючи народу знайти опору у власних традиціях та цінностях.

Література:

1. Десять фільмів про козаків. URL: <https://nashkiev.ua/culture/desyat-kraschih-filmiv-pro-kozakiv>. (дата звернення: 15.10.2024)
2. Заболотний С. Р., Мелекесцев К. І. Медіа-образ козацтва в працях українських та зарубіжних дослідників. Вісник студентського наукового товариства : 2021. С. 34-37
3. Чміль Г., Сидоренко О., 2024. Репрезентація феномену сакральності острова Хортиця та козацької культури засобами кіно та фотомистецтва. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, 7 (1), с.143-154.
4. 10 фільмів про українських козаків, які має побачити кожен : від веселих комедій до історичних драм. URL: <https://vchasno.org.ua/leisure/10-filmiv-pro-ukrainskykh-kozakiv-iaki-maie-pobachyty-kozhen-vid-veselykh-komedi-y-do-istorychnykh-dram/>. (дата звернення: 27.09.2024).

ЗАРЕМБА В.В.
ВИКЛАДАЧ
МАНІЛОВА Т., ЯТИН А.
ЗДОБУВАЧ ОСВІТИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ІНГУЛЕЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

ЛІТОПИС САМІЙЛА ВЕЛИЧКА ЯК ОРИГІНАЛЬНИЙ ТВІР КОЗАЦЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У 2020 році, напередодні широкомасштабного вторгнення росії в Україну, встигло побачити світ перше повне видання непересічного історичного джерела – літопису Самійла Величка, який зберігався у Санкт-Петербурзі, як і колосальний об'єм інших важливих для України історичних документів, пам'яток та козацьких клейнодів. Зрозуміло, що після 24 лютого 2022 року це стало б неможливим. І хоча кількість примірників цього видання невелика, всього 1000, і воно мало доступне широкому загалу, бо також дуже дороге, нарешті історики-дослідники мають змогу вивчати цей літопис без грубих порушень структури, пропусків та інших недоліків.

Відомо три козацьких літописи: Літопис Самовидця, Літопис Григорія Грабянки і Літопис Самійла Величка. Та унікальність останнього у тому, що якщо Літописи Самовидця і Грабянки дійшли до нас лише у копіях, а оригінали не збереглися, то Літопис Величка дійшов до наших днів в оригіналі. І в цьому його величезна цінність. Цей літопис є найбільш повним викладом історії Гетьманщини від її заснування до початку XVIII століття, він містить портрети гетьманів та 262 оригінальні документи. Величко також використав 27 літературних творів і послався на 20 історичних праць. [1]

Що ж відомо про автора цього неперевершеного історичного джерела?

Самійло Величко народився 1670 року в козацькій родині першої сотні Полтавського полку. До 1690 року Самійло закінчив Києво-Могилянську академію а по її закінченні посів посаду канцеляриста у генерального військового писаря Василя Кочубея. А у 1705 року він був уведений до Генеральної Військової Канцелярії, де служив старшим канцеляристом, залучався до посольств гетьмана Івана Мазепи. Подорожуючи у складі військового корпусу Правобережною Україною, він ставить собі запитання: «Як так сталося, що квітуча колись вітчизна наша, Україна, доведена до занепаду, а славні діяння прашурів виявилися забуті?» Щоб з'ясувати причини, він береться за написання фундаментального історичного твору, використовуючи не тільки усні перекази, а й книги та численні документи, що були доступні йому як службовцю генеральної канцелярії.

Роботу було призупинено в 1708 році, коли він потрапив у полон до московитів і був ув'язнений як людина, близька до Мазепи. А після звільнення, орієнтовно в 1715 році, Величко продовжив роботу над «Літописом», перебуваючи спочатку в маєтку полтавського полковника Василя Кочубея в Жуках, потім — у Диканьці. Праця була завершена до 1728 року. Через неї Величко навіть втратив зір. У Жуках помер і похований проте точне місце поховання не встановлене. [2]

Тривалий час вважалося, що Самійло Величко мав проросійський погляд на долю України. Проте, сучасні дослідники не такі однозначні. Наприклад, доктор історичних наук Тарас Чухліб зазначає: «Величко писав в умовах, коли творилася Російська імперія, коли заборонялося якщо не все, то частина українського, і Самійло Величко писав для своїх наступників, щоб колись прочитали нашу справедливую історію, але трохи завуальовуючи і трохи даючи такі негативні оцінки нашим гетьманам, але для того, щоб вони залишилися в

нашій історії. Якби він про них писав лише позитивно, то очевидно літопис Величка до нас не дійшов би». [3]

Власне кажучи, Самійло Величко і сам особисто на це натякає у своїй «Передмові до читальника»: «Ласкавий читальнику, коли що здасться тобі в цій моїй праці непевне й неправильне, то може воно так і є ..., але не знищуючи моєї нікчемної праці, виправ мене даним тобі від Бога розумом». Дана цитата, як і наступні, взята з розкішного перекладу літопису на сучасну українську мову письменника і культуролога Валерія Шевчука. [4]

Доктор історичних наук Віктор Брехуненко відчуває: «Самійло Величко в цей час переживає внутрішню драму, внутрішній конфлікт між оцими двома своїми ідентичностями. І видно чітко по літопису, що українська складова бере гору». А доктор історичних наук Юрій Мицик вважає: «На Величку можна сказати завершується процес переходу літописання до історіографії в сучасному розумінні. І Величко є останнім літописцем, ну, не останнім, ну, принаймні - першим істориком. Якоюсь мірою він є предтечею Сковороди».

Самійло Величко, цей «Перший історик» пронизав свою працю любов'ю до України. Він називає її «матка наша», «милая отчизна». Докоряє, що її керманічі так і не змогли зупинити Руїну. Він дивується, чому на відміну від більшості європейських народів українська історія не була ретельно описана та осмислена, і завзято долає прогалину. То які ж ідеї висловив Самійло Величко у своїй праці? [3]

Побачивши на початку XVIII ст. спустошене Правобережжя, Самійло Величко був дуже вражений. І у літописі він сам себе питає: «Що до цього призвело? Як сталося, що колись квітучий край, колись козацької державності, перетворився на руїну? Він каже, що спробував спитати старожилів – ніхто не знає. Спробував дошукуватися правди в наших «феєстриках», в іноземних авторів, але відповіді знайти не зміг. Тому Величко вирішив написати свою власну історію, використовуючи усі свої можливості.

Будучи сучасником і учасником багатьох описуваних ним подій, Самійло Величков був на вістрі внутрішньополітичних подій тогочасної Гетьманщини доби Мазепи. Він брав участь у старшинських радах при гетьмані, які відбувалися двічі на рік: на Різдво і на Великдень. Він описує ці ради. До речі, доступ до них був суворо обмежений, і саме завдяки Величку ми можемо певним чином знати, як вони проходили.

Він був свідком старшинських міжусобиць, які відбувалися в той період. Деякі його свідчення з літопису є унікальними, які ми не можемо знайти в інших джерелах, а лише складаємо уявлення про них завдяки оповіді Самійла Величка.

Та у літописі не згадуються події Північної війни, зруйнування Батурина, а сюжет завершується 1701 роком, хоча автор прожив до 1729 року. Причини зрозумілі – писати про це було політично небезпечно.

Але, незважаючи на це, в його літописі постать Івана Мазепи не є суворо негативною. Хоч він і повторює офіційну російську тезу про те, що «Мазепа – зрадник», але описує його діяння як видатного політичного діяча, талановитого полководця, щедрого мецената. А такий образ гетьмана точно не збігався з образом, представленим тогочасною пропагандою у царських маніфестах. Величко поміщає до свого твору навіть парадний портрет Мазепи – портрет володаря з атрибутами влади та з орденом Андрія Первозванного.

Великою трагедією для Величка була «Руїна». Саме в «Руїні» він бачить основну причину занепаду Гетьманщини. До свого твору він поміщає цікаву барокову алегорію: диявол зі своїми слугами збираються в лісі й говорять про те, як їм знищити український козацький народ, який допик дияволу своїм благочестям. Всі способи диявол перебрав, включно з навалою зовнішніх ворогів, епідеміями, голодом. Тоді один зі слуг диявола вніс пропозицію поширити серед цього народу розбрат і незгоду, що вони й зробили. І цей «диявольський витвір», як писав Величко, був дуже дієвим. Розбрат і негода, які поселилися в козацькому народі, сприяли його ослабленню і загрожували самому існуванню козацької держави. [5]

Проте, причини розбрату «від диявола» – це не внутрішнє переконня автора, а барокова алегорія. Треба розуміти, що Величко творив у добу барокко. Тому і його літопис – типовий бароковий твір: пишний, сповнений натяків, алегорій. Та справжніми причинами розбрату він назвав: «... гніви, незгоди, властолюбства, роздвоєння, зміни, пориви, заздрості, ворожнечі, чвари з кровопролиттям та інші, подібні до цих, злопригоди й непотребства». Нужда й біда напали на його народ. «Вони споїли пагубними лікерами наш козако-руський народ, справжній, простодушний і добросердний». Але цей народ так мало «роздумує про минулі, теперішні й майбутні речі та події». Він завжди схильний до внутрішніх незгод, хоч це мужній і лицарський народ. Величко шукає причин цього. І тут прокидається в ньому справжній гуманіст. «Від цього напоєння, а найбільше через змозження поміж них богогнівильного беззаконня, висякло в ньому любі багатьох, і від того зросли й поширилися всі вищезгадані пагубні дійства, роздвоєння, незгоди та інше зло... Через це сильно сказано: впаде, впаде красна козацька Україна тогочасна, як отой стародавній Вавілон, місто велике!»

Отже, біль його народу став його болем, біль його землі наповнив тіло й душу, бо він був її плоть од плоті. «Істинний Малої Росії син»,— гордо заявляв він про себе і доказав те в найкращий спосіб. [6]

Однією з головних концепцій цього твору є також ідея існування єдиного народу. У Величка народ, на відміну від тодішніх традицій тих же поляків, включав не лише еліту, а всіх: і селян, і ремісників, і козаків.

А чи описував Величко історію держави? Якщо так, то як він її ідентифікує – як Військо Запорізьке, як Малоросію чи як Україну? Фактом є те, що у літописі присутні усі три назви. Ці назви вживаються як синоніми, але з деякими смисловими відмінностями. Так, наприклад, коли йдеться про минуле руського народу і його включення до історичної спадщини українського народу, він вживає термін «Русь». Коли йдеться про Гетьманщину, територію, контрольовану козаками, він вживає назву «Україна» або «Малоросія», яка більше стосується Лівобережної України, або «Малоросійська Україна», або «Отчизна обох берегів Дніпра». [5]

Літопис Саміла Величка писався 300 років тому. А чи може він бути актуальним для дня сьогоднішнього? Звісно, багато чого змінилось з тих часів, але, на жаль, історія має властивість повторюватись. Тому його вистраждані думки, подвижницька енергія, прогресивні та мудрі ідеї, співзвучні і нашому часові. Гідна подиву праця Саміла Величка - справжній інтелектуальний скарб українського народу, що пережив віки і виконав своє призначення.

Література:

1. Букет Є. Козацький літописець Самійло Величко. URL: звернення <https://armyinform.com.ua/2022/02/11/kozaczkyj-litopysecz-samijlo-velychko/> (дата звернення 15.10.2024)
2. Самійло Величко. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Самійло_Величко (дата звернення 14.10.2024)
3. Мішин А. Козацькі літописи Саміла Величка. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2010/02/100212_regions_poltava_kozak_ns (дата звернення 15.10.2024)
4. Самійло Величко. Передмова до читальника. URL: <http://izbornyk.org.ua/velichko/vel03.htm> (дата звернення 17.10.2024)
5. Шурхало Д. Ідея єдності, яка була актуальною для Гетьманщини, актуальна й донині – історик про Літопис Величка. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/litopys-samijla-velychka/30924258.html> (дата звернення 15.10.2024)
6. Шевчук В. Самійло Величко та його літопис. URL: <http://izbornyk.org.ua/velichko/vel01.htm> (дата звернення 17.10.2024)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Всеукраїнська конференція
науково-творчих робіт
здобувачів освіти

**«КОЗАЦТВО – ТРАДИЦІЇ ЧЕРЕЗ РОКИ!»
2024**

Редакційна колегія:

Кольчак М.М.
Коваленко О.Ф.

Матеріали опубліковані в авторській редакції

Видавництво: ВСП «Криворізький фаховий коледж НАУ»
Розмножувальна дільниця
50045, м. Кривий Ріг, вул. Олега Антонова 1
E-mail: pochta@kk.nau.edu.ua

